

SOMER
LITERARE SI ISTORICE
SCRIBERI

LITERARE SI ISTORICE

Biblioteca Centrală Universitară
București

COTA 30924
sublet

INVENTAR 425931

SCRIERI

Vm d A

LITERARE SI ISTORICE

ALE LUI

A. I. ODOBESCU

—

1205

V O L U M U L I .

BUCURESCI

EDITURA LIBRĂRIEI SOCECŪ & Comp.

7. Calea Victoriei, 7.

1887

22714

Din stabilimentul grafic:
SOCECŮ & TECLU

Strada Berzi, 96.

[25,682]

Biblioteca Centrală Universitară
BUCUREȘTI
Cota 30924 X Sublet
Inventar 425931

30924

B.C.U. Bucuresti

C425931

BUCUREȘTI
EDITERIA LIBRARIEI SOCIETĂȚII ȘI COMPLEXUL
1887

PRIMELE ÎNCERCĂRI TIPĂRITE

1851—1855.

SCENE ISTORICE DIN CRONICELE ROMÂNESCI

1857—1860.

LITERATURĂ ȘI ARHEOLOGIE DIN „REVISTA ROMÂNĂ“

1861—1862.

---

*Adolphe
opere
1
benzine*

I.

PRIMELE ÎNCERCĂRI

TIPĂRITE

1851 — 1855

IÓNA DARC, FECIÓRA DIN ORLEANS. — MUNCITORUL RO-
MÂN. — ODĂ ROMÂNIEI. — SATIRA LATINĂ. —
ÎNTÓRCEREA ÎN ȚERĂ.

IÓNA DARC

FECIÓRA DIN ORLEANS

În vécul al patruspredecelea dupe Christos, Francia avu un rësboiu fórte trudnic cu Englezii. Craul acestora, care dobândise printr'o moștenire óre care drept la tronul Franciei, ceru coróna și sceptrul acestei țeri.

Maí multe ținuturi de către miedă-nópte, spre pildă Normandia, se supuseră de bună voie séu de frică străinului ce amenința de a cotropi regatul întreg. Dar fiind că cele-l-alte provincii nu primeau aceleași condițiuni umilitóre, armata engleză intră pe pământul Franciei. Puțin după acésta muri și regele frances Carol al VI-le, lăsând un fiú june, slab de minte și de caracter, nedestoinic de a'si scăpa țera printr'o voință pu-

ternică și vitejescă. Englezii nu lăsară să le scape această ocașie, ce le era așa de favorabilă.

Archiepiscopul din Winchester, cel mai înviersunat vrăjmaș al Franciei, mijloci a se trămite împotriva acestei țări armate numeroșe, comandate de vestiții generali Bedford, Talbot și Suffolk. Oștile englezesci înaintară slobod pe tărâmul Franciei. Tênerul rege, în loc de a îmbrățișa cu foc apărarea ținuturilor sale, fugi cu desfrênata sa curte dinainté vrăjmașilor, cari, ne mai găsind în țără altă împotrivire decât slaba apărare a cetățenilor nedisciplinați ai orașelor, lipsiți de orî ce ajutor al stăpânirei, câștigară pe loc și fôră multă nevoie cele mai însemnate cetăți.

Carol al VII⁻¹⁶ (côci acesta era numele moștenitorului regesc) se trase în castelul micului orașel Chillion, pe malul frumosului riú Loara, și acolo, înconjurat de curtenî desfrênați și prin urmare vânduți străinilor, petrecea, chiar dinainté ochilor soției sale, o viéță móle și nepăsătoare în brațele unei țiiitori, numită Agnes Sorel. Muma lui, o cruntă bavareză, îl părăsise spre a încheia alianță cu Englezii, și găsise mijlocul de a atrage în partea ei mai mulți din cei mari ai curții, între cari și pe puternicul duce de Burgonia, carele avea oști mai numeroșe și mai bine întocmite decât însuși regele. Curtea, în moleciunea sa, de și mai avea apărători vestiți ca Du-

nois, Xaintrilles și alții, nu se mai socotea a le trâmite ajutóre, și astfel se stingea de pe fața Franciei orî ce scînteie de 'mprotivire cotropirei străine.

Posiția devenea din ȝi în ȝi mai grea; Englezii amenințau de a supune orașul Reims, în care se încoronaș regii Franciei, și de a unge pe ténêrul lor rege Henric al II⁻¹⁶, carele se pregătea a trece în țera supusă. Atunci coróna era perdută pentru Carol, și Francia devenea o provincie engleză, cõci tronul trebuia să rămână celui d'ântei încununat. Carol pare a fi nepăsător chiar de interesul sêu și lăsa vrăjmașii să înainteze mereu pe tērâmul Franciei, fõră de a înțelege că, vrăjmașul fiind la porțile orașului Orleans, aprópe de Chillion, el însuși și curtea lui se afla în cel mai mare pericol. O astfel de nepăsare pênê a'și uita chiar interesul personal, e greu de înțeles! Ânsê, fiindcă pe atunci poporul vedea în rege personificarea patriei, îl respecta, îl iubea, îl credea frumos, blând și bun, îi da tóte virtuțile pe care nu le avea, și vrea cu tot dinadinsul să'l scape, chiar fõră de voința sa.

O voi, și îndată o și făcu!

Către apusul Franciei, la póelele munților Vosgii, se destinde provincia Lorenei, acoperită cu păduri stufóse, în rariștele cărora se vedu puține cõtune, compuse abié de vre o câteva colibe; mai încolo sunt pășuni verđi, bogate și adêpos-

tite de munții măreți ce le stați în préjmă. Locuitorii acestei țeri liniștite găsesc în acele câmpii hrana frumóselor turme ce sunt singura lor avuție. Domremy era unul din aceste mici sate; el era supus mōnăstirei din Remiremont. Într'una din colibele sale se născu, pe la anul 1410, o copilă care era ursită a scăpa țera ei. Ea era al treilea copil a unui plugar Iacob Darc și a Isabellei Rome; părinții îi puseră numele Ióna.

Pe când frații ei mergeau cu tatal lor să muncescă la câmp séu să pască vitele, Ióna rămânea acasă lîngă muma ei, care o punea să cósă séu să tórcă. Nu scia nici să scrie, nici să citescă; dar maică-sa o învăța tot ce scia dînsa, despre cele sfinte, și astfel sufletul Iónei se umplu de un simțimént religios, simplu și adînc; sorbi credința de o dată cu laptele mumei sale, și tot dauna lucrurile care le priimim în noi astfel prin sânge și prin lapte, sunt pline de viéța, sunt viéța chiar! Ea avu și o prietenă de copilărie, Haumeta, ce era cu trei séu patru ani mai ténără decât dînsa.

Din fire era blândă, simplă și bună; căuta bolnavii din sat și mângâia pe săraci; ea mergea bucuros la biserică, se spovedea fórte des; iar când țerani îi diceau că pré e cuviósă, ea se roșea și nu răspundea nimic. Toți o iubeau, toți diceau că este cea mai bună fată din sat. Dar

pe lîngă tóte darurile, ea mai avea și pe acela de a fi frumósă și plină de putere.

Aprópe de casa eí cea párintéscă se afla un codru mare ce se numea *Dumbrava cu stejarîi*; se dicea că Ursitele aveau obiceiú de a colinda printr'acea pádure și că ele se opreau mai ales sub un carpin vechiu, ce era lîngă o fântánă, unde veneau să cânte copii cei mici și atérnaú cununí de crácile lui. Ióna auđi tóte aceste basme, pline de poesie; ánsé țera eí era plină de o altfel de poesie mai sélbatică, mai crudă, mai víforósă și mai adevérată, adică rėsboiul. Ióna aflá rana cea grozavă a țerii sale; ea vėđu viind fugari sěrmaní și'í ajută, bíetă fată, pe cât putu. Párinții eí însfěrșit fură siliți să fugă, și la urmă, dupe ce se rásipirá tilharii, eí se întórseră în děrét, gásirá satul prádat, casa jáfuită, biserica arsă, și astfel aflá Ióna ce vrea să dícă rėsboiul. Ea ínțelese cât de puçin creștinesc este acel lucru, se spáiméntă de acea domnie a diavolului și vru să afle déca Dumneđu va íerta ca acest fel să fiă în tot dauna, déca el nu se va îndura a pune sfěrșit acestor tilhárii, déca nu va trámite un mántuitor, precum trámisese de atâtea orí norodului lui Israel, când pe un Gedeon, când pe o Iudită? Ea scia că adese o femeie scăpase poporul lui Dumneđu și că femeia era menită a strivi cu piciorul eí pe șérpe, precum vėđuse

în biserică, pe sânta Mărgărita cu sântul Mihail, călcând sub picíore un balaur.

O ȃi de véră, ȃi de post, pe la amiăȃi, Ióna fiind în grădina tatălui seű, aprópe de biserică, vėȃu o lumină mare și auȃi un glas ȃicėndu'ı: „Iónó, să fii bună și cu minte, și să mergi des la biserică!“ — Sėrmăna copilă fu fórte spăimėntată. Altă dată auȃi iarăș un glas și vėȃu o lumină, în care i se arătă un bėtrán înȃelept și mėndru, cu aripı în spate, ȃicėndu'ı: „Ióno, mergi de scapă pe regele Franciei și'ı dă țera înapoi!“ Ea rėspunse tremurând: „Dómne, eű sunt o biėtă fată, și nu voi sci nicı să mė lupt, nicı să mân óstea la rėsboiu!“ Glasul îi rėspunse: „Te vei duce căt-re domnul Baudricourt, căpitanul din Vaucouleurs, care te va trămite căt-re rege. Sânta Ecaterina și sânta Mărgărita îți vorů da ajutor!“ — Ióna rėmase plină de mirare și începu a plange, nesciind care îi va fi sórta în viitor.

Acel înȃelept fusese chiar sântul Mihail, gróznicul archangel al judicăȃilor și al bătăliilor. El măi veni, și, spre a'ı da inimă, îi povesti jalea cea mare de care era cuprinsa țera Franciei. În urma lui veniră umbrele albe ale sântelor, înconjurate cu făclii, împodobite cu cununı, plângând cu un glas dulce și pėtrundėtor. Ióna plangea și dınsa, iar când santele și ángerii o părăseau, ea ȃicea suspinând: „Cum aș fi vrut să mė fi luat ángerii cu dınsii!“

Pênă atuncî ea nu auđise decăt scumpul glas al maicîi sale ; acum ea auđea glasurile puternice ale ângerilor, care'î cereau să părăsescă casa părintescă și pe muma eî, să lase grădinița ce sta la pólele bisericii, de unde pásărele veneau să mănânce din mâna eî — atât de mare era blândețea acelei sante fete, încât pásărele cerului veneau către dînsa! — și. . . . să mérgă să vorbescă ómenilor și să comande ostașilor.

Cincî anî petrecu astfel Ióna, într'o luptă gróznică și necontenită. Duoë autorități îi porunceau lucruri deosebite. Tatăl eî o oprea în coliba lui, iar ângerul îi ȳcea să plece, să pună mâna pe arme și să'și scape țera. Tatal eî, țeran cam grosolan dar cinstit, jura că, déca fiică-sa se va duce cu óstea, el cu mânele lui o va strînge de gût. Ce să facă ea dar? cõci în orî ce chip trebuia să fie neascultátore unei puterî. Acésta fu o luptă gróznică.

Părinții eî împotrividu-se cu totul la întreprinderea sa, voiră să o mărite. Un flăcěu din acelaș sat pretinse că, fiind copilă, îi făgăduise să'l iea de soț. Ióna se apără cu putere dinainté judecătîi; dar ânsé, ca să scape din mâna părinților, ea trebuia să atragă în parte'î vre o rudă; ceia ce era fórte greú. Un unchiu al eî priimi însfêrșit să vorbescă despre dînsa cu căpitanul din Vaucouleurs ; acesta îi răspunse să o ducă înděrét la tatăl eî, bine pãlmută. Ânsé Ióna, în

loc de a'și perde curagiul, voi să mérgă singură la domnul Baudricourt. Minutul hotărîtor sosi; îmbrăcișă pe tóte prietinele ei și le lăsă sub paza Domnului; numai pe Haümeta, adevărata ei prietină și tovarășă, nu voi s'o vedă; despărțirea ar fi fost pré crudă. Astfel părăsi satul și familia ei pentru totdeauna.

Ajunse în orașul Vaucouleurs, îmbrăcată cu haïne de țerancă, roșii și gróse, și trase cu unchiul ei, la nevasta unui ferar care o priimi cu prietinie; se duse la Badricourt și'î duse cu ton hotărît că Dumneđeñ o trãmite către rege, spre a'î spune să nu se lupte pêně'î va veni ajutor din partea lui; să aștepte pêně în postul cel mare și atunci Dumneđeñ se va milostivi cu țera Franței și o va ajuta, cõci acéstă țeră nu este numai a regelui, ci e chiar a lui Dumneđeñ.

Căpitanul se miră mult și, temêndu-se să nu fie vre o ispită a diavolului, se sfătui cu preotul, carele povățui pe Ióna să se întórcă la părinții ei. Dar poporul nu se mai înduoia despre sântenia feciórei; el alerga din tóte părțile ca s'o vedă. Un cavaler întrebă déca Englezii voru fi goniți din țeră; ea răspunse că „trebuie să mérgă către rege înaintea Pascilor, chîar de i s'arũ toci pe drum piciórele pêně la genuchi, și că nimeni pe lume nu va putea să cotropescă țera ei“. Atunci toți orașanii din Vaucouleurs

deteră banî spre a i se face o îmbrăcăminte de răsboiu, și Ióna plecă către Chillion.

Calea era grea și primejdiosă; țera era plină de tîlhari; nu mai erau nici drumuri nici poduri, și a călători astfel cu vre o cincî seú șese ostași numai, era primejdios pentru o fată. Ea ânsé nu se spăiméntă; pré era curată ca să se témă de ceva, și, cu tóte că era și ténără și frumósă, în prejuru'í se revérsa ca un cerc luminos și religios, care împunea respect celor ce o înconjuraú. Trecu dar cu o liniște vitejéscă printr'acea țéră pustiită și plină de hoții; iar când tovarășii ei descuragiățî voiaú să o părăséscă, ea le dicea: „Nu vė temeți de nimic; Dumneđu imi pregătesce calea. De aceia m'am născut!“

Când ajunse în Chillion, era împotriva ei o așa mare opunere, încât a trebuit ca sfatul să se adune spre a discuta déca se cuvine seú nu ca ea să védă pe rege. În sfêrșit regele o priimi cu cel mai mare alaiú. Era séra; cincideci de făclií luminaú sala, unde staú îmboldiți peste trei sute de cavaleri, nerăbdători să védă p'acea fermecătoare, ce făcuse atâta sgomot.

Fermecătórea era o biétă fată de opt-spredece ani, frumósă, înaltă și bine făcută. Ea intră simplă ca o păstoriță, ceru să védă pe rege, căruia, sărutându'í genuchií, îi díse: „Dómne, eú sunt Ióna Fecióra, și viú din partea lui Dumneđu, ca să scap țera și pe tine însuți!“

Dupe Dumneđeű, Francia era totul pentru dinsa, séű, ŝi mai bine, ea amesteca aceste duoė iubiri într'una ŝi aceiaŝi. „A duce rėsboiű împotriva santei țeri a Franciei, dicea ea, este a rėsboi împotriva Domnului Iisus“.

Dar vrăjmaŝii ei cercară a dovedi că ea este o vrăjitoare, ŝi numiră un sfat de vre o cinci episcopi ca să o cerceteze. Ióna rėspunse la întrebările acestora cu simplitatea ei obicínuită, ŝi judecătoria, vėdėndu-o aŝa de nevinovată, o declarară de adevėrată trămiasă a lui Dumneđeű. Atunci nimeni nu mai stătu la înduoielă ŝi regele, dându'i pe séma ei o rótă de ostaŝi, ea plecă călare pe un armăsar negru, îmbrăcată cu veșminte bărbătesci ŝi cu arme albe, ținėnd în mână o mică secure ŝi în cea-l-altă un paloș strălucitor. Stėgul ei era alb ŝi semėnat cu flori de crin; pe dínsul erau scrise santele cuvinte: „Iisus ŝi Maria“.

Astfel ajunse Ióna în orașul Orleans, la opt cėsuri séra, în đioa de 29 aprilie. Ea nu putea să înainteze de mulțime; toți voiaű să atingă cel puțin de calul ei. Orașeniű se uitaű la dinsa, precum s'arű fi uítat la Dumneđeű. Ióna, vorbind mereű poporului cu o mare blândete, ajunse pėnė la catedrala cetății, unde descălică spre a face o rugăciune.

Orașul Orleans se afla înconjurat de mai multe cetățui pe care le stăpăneau Englezii. Fe-

cíora dete ocol zidurilor cetății, spre a le visita, și înaintă chiar pêne către meterezele englezesci. Tot poporul, adică bărbați, femei și copii, îmbătați de religione și de răsboiu, pășea fără temere în urma ei. Ea venea séra la denie în biserica Sântei Crucí, și acolo tótă lumea lăcrima de bucurie împreună cu dinsa.

Pêne aci ea nu fusese nici o dată în bătălie. Intr'o nópte se scólă deodată: „Dómne! strigă ea, sângele ómenilor noștri curge! Dați'mí curénd armele și calul!“ Pe urmă plécă în góna mare; pe drum, întélnind răniți pe cari'i aduceau în oraș, ea dice: „Nici o dată n'am vėđut curgénd sânge de Francez, fără ca să mi se ridice pėrul de gróză!“

În nóptea aceia Francezii atacase o cetățuie engleză, fără să dea de scire Iónei; dar încercarea lor nu isbuti; ei se turburară și fugiră cu neorânduială. Ânsé, cât se ivi chipul măreț al Feciórei pe câmpul de bătaie, fugarii se întórseră, inima le veni la loc; peste puçin învinséră cetățuia și din Englezí abié scăpară câți-va ascunși sub veșminte de călugěr. Acésta fu cea d'ântéi bătălie și prin urmare cea d'ântéi isbėndă a Iónei, și cu tóte acestea, ea plânse mult vėđėnd atăți ómeni, atăți frați morți pe câmpul de luptă.

Mai rėmănea Englezilor o cetățuie însemnată. Ióna se porni asupră'i, cu o mulțime de ostași și cetățeni; strejile orașului nu voiră să'i des-

chidă porțile; poporul le sparse și eși. Sórele răsărea pe d'asupra Loarei când toți se aruncară în luntri ca să trecă pe cela-l-alt mal unde se afla cetățuia; ajunseră pênă la pólele ei și simțiră lipsă de artilerie. Englezii se apărau vitejește. Fecióra, vedând că luptătorii începeau a slăbi, se asvérli într'un șanț, luă o scară, o puse pe zid, dar, când încercă a se sui, o săgétă i se înfipse în umăr și ea cădu; durerea o supuse un minut; dar pe loc se sculă iarăș și strigă plină de vitejie: „Când veți zări stégul meu sus pe zid, atunci să intrați!“ Cei din oraș, cari priveau de pe metereze acéstă luptă crâncenă, nu putură să se mai opréscă; deschiseră porțile și deteră năvală pe pod. Glóta venea ca o mare împotriva Englezilor; aceștia spăimântați, fugiră, părăsind cetățuia în mâna biruitorilor. Într'acest chip fu scăpată cetatea Orleans. Englezii se retraseră către miédă-nópte, în orașele Jargeau și Bogency; iar Ióna, întorcându-se la Carol al VII-le, îl rugă să mérgă la Reims, spre a fi încoronat. Dar, de vreme ce multe din orașele ce se afla pe calea Reimsului erau încă stăpânite de vrăjmaș, hotări să curețe mai nainte tótă calea aceia de orî ce óste dușmană.

Francezii întelniră pe Englezii lúngă cetatea Patay; aceștia staú la înduoiélă decă trebuie séu nu să se bată; însfêrșit lupta începu; generalul Talbot fu prins și duoé mií de Englezii acoperiră

câmpia cu trupurile lor. Fecióra plângea vedând atâtea morți și dojenea crușimea cu care ostașii biruitoari loveau și vindeau pe cei robiți.

Dupe acéstă isbire însemnată, care smulse din mâna Englezilor o mare parte din tărâmurile isbândite de dînșii, Ióna ceru ca regele să vină negreșit la Reims. Mai mulți curtezanii se împotriveauă acestui plan, dar stăruința Feciórei fu atât de mare încât voința i se făcu. Moleșitul prinț, urmând dorinței poporului întreg, plecă cu curtea sa. Ânsă pe drum el întâmpină împotrivire din partea orașului Troyes, care nu voia să-l lase trecerea slobodă. Atunci sfatul se adună și chibzui de n'ar fi mai bine să se întorcă la Chilion. Ióna, plină de inimă, lăsându-i să-și urdască planurile sub cort, puse mâna pe arme, începu atacul orașului, îl supuse, deschise porțile regelui și, înfruntând toate pedicele, duse pe Carol al VII⁻¹⁶ pêne în orașul Reims.

Acolo se făcu încoronarea lui cu cea mai mare pompă. Francia, dobândind un rege pământén, dovedi că mai are într'insa puterea de a-și susține neatérnarea. Ióna, care pregătise cu atâtea trude acéstă mare sêrbătoare ce umplea țera de bucurie, simțindu'si acu misiunea sfêrșită, înge-nuchie dinaintea lui Carol și-i duse : „Înalte Dómne, eú am avut datorie să scap Orleansul, să te ung rege și să-ți pun pe cap coróna Franciei. Mulțumesc lui Dumneđeu că m'a ajutat întru toate

acestea! Ânsé acum dá'mi voie să mă întorc în sat la mine“.

Nimeni nu voi s'o lase să plece; așa și dînsa, supunându-se rugămintelor regelui și poporului, rămase la curtea lui Carol.

Prin ajutorul ei, Francia își redobîndise adevăratu'i rege; dar acestuia, întronat de puțin timp, îi lipsea o capitală, coci Parisul era încă ocupat de vrăjmași. Deci toate armele franceze se porniră în spre dînsul pentru a'l scăpa. Ióna începu atacul; dar, dupe ce luă cu asalt un rând de metereze, cădu rănită rău în pept. De atunci, puterea ei începu să scadă; ea simțea schimbarea ce se făcuse într'insa și dicea adese ori duhovnicului ei: „De voi muri peste puțin, să spuî regelui să zidescă biserici în care se voru face rugăciuni pentru cei ce au murit întru apărarea țerii“. De mult ea dîsese: „Întrebuințați-mă coci n'am să fiu cu voi mai mult de un an“. Toți o priveau ca o sântă, dar ea dinpotrivă le arăta că n'are nici o putere de a face minuni. Astfel o dată, o dómna rugându-o să pună mîna pe nisce cruci și pe nisce mătăniî spre a le sânti, ea îi respuse zîmbind: „Pune și dumniata mîna, și tot una va fi“.

De la Paris, ea se duse cu óstea ca să scape tîrgul Compiègne. Aci avea să se sfîrșescă vieța ei cea răsboinică, ca să începă pentru dînsa o vieță de suferințe amare. Eșind o dată din oraș

cu o cétă, se vèdu în mijlocul vrăjmaşilor, părăsită de ostaşii ei, cari se retrăsese în cetate. Apucă şi dînsa înapoi, dar găsi porţile închise şi cădu în mânilor unui cavaler din Burgonia, numit Ión de Ligny, care o vèndu Englezilor pe deuce miî de franci (aprópe 30,000 de lei). Aceştia, pregătindu-se a o ucide, o închiseră într'un turn, de unde ea încercă să scape, sārind pe feréstră. Strejile ce păzeau împrejur, o prinseră. Inima ei era în Compiègne şi, de câte orî îi venea în gènd că străinii voru puté lua acea cetate şi voru intra iarăş în miedul Franciei, plîngea cu desnădèjduire şi cădea în genuchi, rugând pe Dumneđu să o strămute într'o clipă în tabèra franceză.

Închizitoriî ei, bågènd de sémă, dupe mai multe ale ei încercări, că va putea să fugă din turnul unde era închisă, o duseră în oraşul Rouen, ca să i se facă acolo şi judecata.

Omul însărcinat cu acest proces era un episcop numit Cauchon, vèndut Englezilor şi duşman învierşunat al Iónei. El, cu tovaraşii lui, încercă prin tóte mijlócele, a dovedi că Ióna este eretică şi vrăjitóre; dar credinciósa copilă rèspunse cu atâta simplitate şi cu atâta hotărîre, încât adese înmărmurea pe iscusitiî ei judecatori. La orî ce întrebări i se făceau asupra legii şi a bisericeî, ea rèspundea cu acea credinţă ferbinte a unei inime curate şi fòră de pată; iar când îi diceau că nu e creştină şi că trebuie arsă pe piaţă, ea

le răspundea, arătându-le cerul: „Aduceți-vă aminte că este colo sus un jude și pentru voi!“ Și judecătorii turburați, se răsipeau lăsând pe aduoa și judecata; astfel se petrecu un timp destul de lung. Englezii erau foarte supărați de această întârziere; ei cereau ca Ióna să fie arsă pe loc. În zadar se sileașu bieții cărturarilor să le dovedescă cum că trebuie ca această faptă să albă cel puțin un vël, o umbră de dreptate; neputând a mai răbda nici un fel de prelungire a judecății, porunciră lui Cauchon să grăbescă cu cât se va putea mai mult sfârșitul acestei grozave istorii, amenințându-l că'l voru spêndura pe dînsul însuși, decă nu le va asculta strașnica poruncă.

În timpul acesta, Ióna suferea chinuri grele în temnița ei; expusă la batjocura unor soldați mojici, cari dormeau chiar în chilia ei, legată cu fere într'un colț pe un mănunchiu de paie, fără să se pótă mișca, ea nu avea altă apărare decât haînele ei bărbătesci. Nóptea și ziua ea veghia deșteptă spre a'si păstra cinstea, impunând mai mult paznicilor prin puterea morală a înfașării ei. Intr'această tristă pozițiune petrecu ea, sërmana, sərbătorile Pascilor. Ce durere putea fi mai adîncă pentru dînsa, care era învățată cu drăgălașele mângâierii ale mumei sale, decât aceia de a petrece aceste sərbători, în care toți ómenii suferă și se bucură împreună, singură și părăsită în fundul unei închisori întunecóse? Pazni-

cii ei fură așa de crunți încât nici voie nu'i dederă să mērgă la biserică. Pórta ce se deschide pentru toți în nóptea Învierii, rămase închisă pentru dinsa !

Dupe sērbētori judecata începu iarăș. Cu tótă slăbiciunea în care căduse, ea rosti aceste cuvinte pline de tărie : „Tot ceia ce am făcut, bine am făcut. Sciũ că Englezii mă vorũ ucide, cređēnd că dupe mórtea mea vorũ dobēndi țera Franciei ; dar chiar de arũ fi dînșii de o sută de miĩ de orĩ mai multĩ de cum sunt acuma, nu vorũ puté dobēndi acéstă țeră !“ Judecātorii, întăritățĩ și mai mult împotriva ei prin aceste cuvinte, de altă parte speriațĩ de amenințările Englezilor și desnădăjduițĩ de a găsi în apărarea din graiu a Iónei, vre un cuvēnt prin care ar fi putut s'o învinovățescă de eresie, începură a'i găsi vină în îmbrăcăminteia ei. O întrebare de ce stégul ei fusese cel d'ântēi la încoronarea regelui ; ea rēspunse : „De oră ce a fost cel d'ântēi la muncă, trebuia să fie și cel d'ântēi la cinste“. Pe urmă o învinovățiră că a purtat veșminte bărbătesci, ceia ce nu se cuvenea sexului ei. Atunci ea nu sciu negreșit cum să se apere ; o rușine fecioréscă o oprea să spună care fusese adevērata pricină a acestuĩ port. Judecātorii nu lăsară să le scape acéstă întēmplare, și, numindu-o în obște vrăjitóre și făcétóre de farmece, hotăriră să o ardă.

Pe acea vreme, Carol al VII^{-le} nici nu se gândea la Ióna ; acea fecióră ce'l scosese din ticălósa și moleșita lui viéță, spre a'l așeđa pe tronul unei națiunii care numai prin puterea ei devenise biruitoare, acea simplă și eroică fată de la câmp, era cu totul uítată de dînsul ; nici chiar un simțimént de recunoscință nu'l împinse a cerca să o răpescă din mânele ghîđilor ei. Curtezaniil lui, ómenii corupți și plini de ură și de pizmă împotriva Iónei, se sileaũ mai mult să o ștérgă de deplin din aducerea aminte a slabului rege.

De și ea ar fi avut drept a se plange de această uítare, ânsé Ióna nu rosti un cuvént împotriva lui Carol ; ea vedea într'însul țera întregă, unsul lui Dumneđeũ ; ar fi cređut că face un păcat mare, deca ar fi învinováțit o ființă ce i se părea vrednică de cel mai cuvios respect.

Dar minutul hotărîtor sosi. Ióna, legată pe o căruță desvelită, fu adusă în mijlocul poporului pe piața mare din Rouen. Acolo, mai mulți preoți, vînduți Englezilor, declamară cuvinte prin care înfioraũ pe sêrmana fată, vestindu'i mórtea sa chiar în acel loc, și dovedind poporului că ea este nelegiuită și eretică.

Locul de mórte era pregătit ; o mulțime de soldați englezi înconjuraũ piața, bătendu'si joc de bléta fecióră. Popii, voind să'i prelungescă suferințele, începură a'i face deosebite întrebări despre legea și faptele sale ; dar ostașii nerăbdători o

smulseră de dinaintea lor și o legară pe rugul unde era să fie arsă. Vădându'și atunci mórtea de aprópe, ea ceru o cruce; un cavaler englez făcu cu două surcele o cruciuliță, și 'i o dete, rîdënd. Ea o sărută cuvios și o puse pe sîn. Preoții o afurisiră în numele bisericii. Ghídele puse foc lemnelor de la rug. Ióna îl vădu de sus și nu putu să opréscă un strigët, plin de fiori. La urmă călugërul ce era lîngă dînsa se coborî jos, și flacăra începu a se încinge. . . .

În minutul când o atinse, nenorocita fată tresări și ceru aiazmă; dar îndată capul îi cădu pe sîn, și mai strigă o dată: „Iisuse! . . .“ Vólvoarea de flacări o înconjură de tóte părțile.

.....

Două miî de ómeni plîngeau la acéstă tristă priveliște; unii Englezî numai se sileaü a rînji; dar dupe ce vădură trupul Iónei schimbat în scrum și cenușă, ei fură pëtrunși de o mustrare de cuget adîncă și alergară în tóte părțile cu un fel de spaîmă gróznică, strigënd în gura mare: „Am omorit o sântă!“

Aceste cuvinte, eșite din gura unui vrăjmaș, erau fórte adevërate; ele vorü rëmâné, și viitori-me le va crede; într'adevër sântă a fost Ióna Darç, Fecióra din Orleans, în privința religiei și a iubirei către țera sa.

Paris, 1851.

Din *Calendarul popular pentru anul 1852*, publicat în Bucuresci de C. A. Rosetti și Winterhalter.

MUNCITORUL ROMÂN

Lată e câmpia ce se'ntinde la pólele munților Carpați; fața ei netedă și destinsă se perde în depărtare pe malul măreței Dunării; câte va rîuri spumegóse și răpedi, altele line și largi, scoborându-se din naltele piscuri de către miédă-nópte, șerpuescú printr'însa, desfășurând undele lor azurii sub rațele călduróse ale sórelui.

Ochií se perdú adese asupra acelei câmpii; și cu tóte că se vedú, ici, ceva holde de gráne seú vre un câmp seménat cu porumb, colo, o livede de pomí seú o vâlcea acoperită cu viță, urma omului nu se zăresce nicăieri; singurătatea, pustiul domnescú chiar în locurile unde remânú semne de vieță și de muncă ale omului. Abié déca se aude din timp în timp, câte un glas duíos, cîntând o doină tristă și melancolică; abié déca,

séra, când insectele şuieră printre frunzele ȳerbi, se ivesce pe câmpia întinsă câte un foc depărtat și împrejuru'ı chipurile obosite a vre o cător va plugarı, ce'și pregătescŭ cina, prin care vorŭ sfârși trudnica lor ȳi de muncă.

Dar în acele chipurŭ se vede ceva mai mult decât oflire (abatere) și ostenelă; sub fruntea lor sbêrcită, scînteiază ânco nisce ochŭ cari cată a vedé un viitor mai fericit; acele trăsuri așa de regulate, așa de bine lămurite, conținŭ într'insele o putere, o energie, o stăruinșă, care negreșit aŭ a purta marŭ și minunate rodurŭ. Lungŭ suferinșe aŭ adăogit acestor nalte simșimente, o expresie de moliciune melancolică, care s'a respândit în cânturŭ, în obiceiurŭ și a pêtruns în tot spiritul nașional...

Dar a sosit timpul ca România să formeze tótă, o singură și puternică nașie, care se va destinde pe amêndouê pólele munșilor Carpașı, din Dunăre pêné în Nistru, din Marea Négră pêné în Tisa! — Să umplem dar ale nóstre suflete de o viêșă nouă, plină de vŭrtute! Să gonim dintr'insele acea moliciune ce întreșine desbinarea și neunirea în inimele nóstre, și prăvălesce nobila nóstră nașionalitate!

Lucrul numai, dar *lucrul* drept și bine întocmit, va puté să stêrpescă acea buruiană veninóșă din sufletul mêndru și blând al muncitorulŭ român.

Negreșit, muncitorul e stêlpul României! De la dînsul să învățăm a ne iubi patria! Fiind în raport neconținut cu pămîntul țării noastre, el scie a'l iubi și a'l cinși! Pămîntul acela în care zace cenușa părinților săi, care sughe pe totă dioa sudorea ce'i pică de pe frunte, din care răsare spicul de grâu ce'i va da hrana lui și a copiilor, acel pămînt e pentru dînsul un obiect sfânt de adorație; și cu toate acestea, acel pămînt nu e al lui! Este al *ciocoifului* care i'l dă și i'l iea, după voință'i. Atêrnare gróznică ce pune la dispoziția stăpânului, nu numai onórea și vieța țeranului și a familiei sale, ci chiar inima și consciința sa!

Iată trista sórtă a muncitorului român în dioa de astăzi. Ea nu póte să țină mult într'acest chip, cõci Româniî mai sunt încă o nație plină de vieța, de junie și de viitor! Eî vorú sci a rásipi aceste nelegiurî, cõci eî onoréză *pre mult* pămîntul lor de nascere, spre a'l lása să fie préda și jaful străinilor și a unor ómenî putredî de pécate! Peste puçin pămîntul va fi înapoit muncitorului prin iubirea și îngrijirile căruia pustieele se vorú schimba în holde 'nalte și bogate, în liveđi roditóre, în pășuni verđi și fragede, pe care vorú pasce frumósele vite ale României; bordeiele, unde abié pètrundú rađele sórelui vorú deveni case luminóse, îmbilșugate și fericite; în sfêrșit România va deveni o țeră vrednică de geniul și de marea inimă a Românilor.

Noi, junii cari studiem, seû în țeri străine seû în patria noastră, să ne ațintim privirea asupra *adevăratului Român*, și să ne silim a'î înapoia hrana ce el ne dă pe tótă ȝioa, printr'o hrană intelectuală, morală, pe care sciința singură o pôte da și care va ridica lesne pe țeran din adunca ofilire (abatere) în care pare a'î fi afundat suferințele lui.

Paris, 1851.

Din *Junimea Română*, ȝiar al studenților români din Paris, No. 1, maiu 1851.

ODĂ ROMÂNIEI

O! țera mea iubită! o! mândră Românie!
Pământ cu rîuri d'aur sub boltă azurie!
Tu, mamă iubitore a fiî nesimțitorî
Ce-adîncea ta durere nu pôte să re'nvie!
Trecut'aũ fericirea'țî ș'a'tale sêrbătorî,
Cum trecũ la'l tómnêi crivêț plăpânde d'albe florî!

Când fiî têi s'adapă cu laptele'țî cel dulce,
Și când cosescũ eî spicul ce sînul têu aduce,
Se mai gêndescũ eî ore la sântul legâmênt
Ce'țî aũ jurat o dată, în timpurî mai ferice:
„Să apere cu brațul străbunul lor pământ,
„Pênê și cel din urmă va zace în mormênt?“

Nu, ... a patriei iubire a stins a sa făclie !
 De vechi făgăduințe nu va nimeni să scie ;
 Déc'a jurat strămoșul, nepotul a uitat.
 Nu, ... nu mai e Românul acel ce 'n bătălie
 Uita că copilașii, sërmaniî ! zacû în sat,
 Lipsiți de hrana ȕilei, ... când țera'î de scăpat !

Era vremé p'atuncé de n'avea pës săténul
 Când cete miî și sute, când Ungurul ș'Osmanul
 Zdrobeaû a' luî altare și pustiaû cumplit !
 Când se sculaû Româniî, pe loc perea dușmanul !
 Vai ! Dunărea spumată ș' Ardélul îngrozit
 Aû fost adese marturî l'al lor măcelărit !

Româniî d'acum ânsé, trăiescû cu umilînța !
 Aci lanțurî d'aramă înjugă consciința,
 Colo pulbere d'aur ascunde putregaiu.
 Străina uneltire revérsă nesciința
 Ș'a țerii neătêrnare e numai ca un paîu,
 Luptându-se în viscol cu crivețe de plaîu.

Dar țera'î tot aceia, frumósă, roditóre ;
 Tot limpede e cerul, câmpia zîmbitóre,
 Și munțiî cu përaie, cu piscurî, cu zăpedî ;
 Și noptile de véră tot sunt încântátóre.
 Cu faça'ți argintie, tu, lună ! scînteiezi
 Și prin desis, în crângurî, ca flacări vâpăiezi !

E mută ânsă firea, când omul n'o învie,
Când el nu vérsă 'ntr'însa suflarea lui cea vie,
Când duhul libertății e stins și nimicit.
Ah! vai de acea țără, — cât de bogată fie, —
Aî cării fii ducă jugul cu cuget umilit...
D'asupra ei rușinea 'ntinde-un vél cumplit!

S'a stins, la noi, s'a stins vîrtutea strămoșescă;
Trecut'aũ vremi de trudă, de luptă vitejescă,
De aspră voinicie pe câmpuri de omor.
În sînul României acum va să 'nflorască
O flóre care vérsă miros încântător,
A păcii dulce flóre, al artelor isvor.

Să vină cântărețul al gloriei trecute,
Să verse focul vieții în strofele'i plăcute,
Sêrbând și veștedi lauri, și dafini viitori,
Ș'atunci vorũ suna iarăș acordurile mute;
În vinele române vorũ fulgera fiori
Și orizonul țerii nu va mai fi cu nori!

Sosi-veî, timp ferice, când trista Românie,
Ștergênd a sa plânsóre, cu mênđră bucurie,
Își va vedé feciorii slăviți între popóre,
Nălțând semeti o frunte ce 'n órba lor mânia
Vrăjmașii țerii nóstre cătaũ să o dobóre,
Dar care-o vorũ încinge cunună isbênditóre!

Atuncé vorû renasce virtuțile străbune ;
Românul va fi âncõ vestit prin fapte bune.
Dar geniul pe dînsul atuncî îl va mâna
Și vorba'î mai puternic atuncî o să rêsune.
Acela este țelul ! Acolo veî căta,
O ! patrie română, o ! scumpă țera mea !

Să furî ca Prometeû, scînteia ce nu pere,
S'apucî gloriósa cale spre luminóse sfere
Și, despiciînd tãria în sboru'ți prelungit,
Să cântî cu glas d'aramă măréta'ți renviere,
Și limpedea'ți cătare, în vecînicul zenit,
La stéoa nemuririi s'aținte neclintit !

Paris, 1852.

Din *România Literară*, fôie perio-
dică sub direcția d-lui V. Alecsandri
Iași, 1855.

SATIRA LATINĂ

STUDIŪ ISTORIC, CRITIC ȘI LITERAR

I.

Printre deosebitele feluri de compuneri literare, satira și comedia sunt cele care mai cu deosebire dau pe față slăbiciunile unei națiuni seū unei epoce; rolul lor este d'a lua în ris relele năravuri ale omenirei și, arătându-le publicului sub o formă atrăgătoare și iscusită, să le biciuiască rîdînd, și astfel să le îndrepteze pe cât se pôte. În Francia, în secolul lui Ludovic al XIV⁻¹⁶, Moliere și Boileau au luat asupra-le, unul prin comedie, iar cel-l-alt prin satiră, aceste vesele dar nu pușin primejdióse îndatoriri și amînduoi le au îndeplinit cu spiritul cel mai pîtrunșător și cel mai fin, cu cea mai glorióșă perfectiune.

Încă și mica noastră literatură, chiar de la început a simțit cât de folositor este de a îmboldi părțile șovăinde ale societății noastre cu ghimpii comediei și ai satirei, și, cu toate că străinătatea ne-a răpit pe satiricul ce de demult ar fi putut să ne aducă glorie, pe Antioch Cantemir, însă chiar fără de a-l avea în frunte, literatorii români, ómenii de spirit și de gust, au făcut încercări spre a ne pune pe o cale bună. Acum va numai să pășim înainte, cătând a perfecționa din ce în ce mai mult ceia ce s'a făcut pênă în ziua de azi.

Satira însă, astfel cum o vedem în scrierile lui Boileau, lui Antioch Cantemir și despre care avem acum și în limba românescă câteva probe destul de recomandabile, adică acea critică în versuri a năravurilor, scrisă cu un stil ușor, adese familiar, și urdicând pe cei demni de rîs și de reprobățiune, spre a ține parte virtuții și bunului gust, felul acela de compunere are o origină foarte vechie, pe care dorim a o cerceta în acest articol.

Ea a trecut în literaturile moderne, de la Români, cari au fost adevărații ei inventori. Într'adevăr Quintilian ¹⁾, vorbind despre deosebitele feluri din care se alcătuiesce literatura latină, mai totă imitată dupe cea elenă, ne dice curat că satira este cu totul romană, „*satira tota nostra*

¹⁾ *Institutio oratoria*. lib. X, cap. 1.

est". Cu toate acestea, în vechime, ca și în timpii moderni, mulți critici s'aũ înșelat creșând cã chiar și satira a fost luatã de la Greci. O astfel de amãgire provine dintr'o asemãnare adevãrat minunatã, dar ânsã cu totul întẽmplãtore, a cuvẽntului latin *satira* sãu mai bine *satura*, cu numele unui fel de comedie grecã cu totul deosebitã, ce se chiãma *dramã satiricã*, *δραμα σατυρικόν* sãu numai *σάτυρα*.

Iatã pe scurt ce era acẽstã dramã¹⁾, dupe cãte putem afla din cãrțile vechilor și mai ales din *Arta poeticã* a lui Orațiu²⁾: în Atena, la marele reprezentațiunii teatrale ce se daũ de duoe ori pe an, în vremea sãrbãtorilor lui Bacchus, numite *Dionysiace*, se juca pe fieșce și trei tragedii și o micã comedie în care persónele eraũ alese printre semiđeii și printre eroiĩ mitologici, iar corul era tot dauna compus de *Satyrĩ*, tovarãși ai lui Bacchus. Aceste bucãți teatrale, care eraũ în tot dauna fórte vesele, jucãndu-se la sfãrșitul reprezentațiunii, mai descreșeau frunțile înorate de gróznicele catastrofe ce se petrecuse

¹⁾ Asupra dramei satyricae la Greci veđi mai ales Barthelemy, *Voy. d'Anacharsis*, ch. 69; Welcker, *Nachtrag zu der Schrift über die Aeschylische Trilogie*, p. 185; Patin, *Etudes sur les tragiques grecs*, vol. III, p. 442; Got. Hermann, *De dramate comicosatyrico*. Opuscul. I p. 44. etc.

²⁾ Vers. 220 și urmãtore.

mai nainte, tot pe aceeași scenă. Acesta era rolul dramei satyrice. Lexicograful Suidas ne spune că poporul, supărat d'a nu mai vedé, ca în vechime, împrejurul altarului deesc, nici pe Dionysiū împodobit cu viță, nici pe burtosul și șovăindul Sylen, nici pe comicii și rînjiții Satyrī, ci de a tot vedé, în locul acestui chor glumeț și sgomotos, jalnice și înfiorătoare întemplări, s'apucă să strige: „Apoi aci nu'î nimic pentru Dionysiū! *Ὀὐδὲν πρὸς Διόνυσον!*“ Atunci un cetățén din Fliunta, anume Pratinas, pe la vre o 500 înainte de Christos, închipui de a pune pe scenă faptele comice ale eroilor, dându-le drept chor o cétă de Satyrī, cari cântau strofele lor lirice pe musica săltărăță a modului frigian și dănțuiaū gesticulând desfrénatul lor joc sicilian numit *Sicinnis*. Chœrilos și Frynicos pășiră pe urmele lui, și chiar marele Eschil însoçi uriașele sale trilogii tragice cu câte o dramă satyrică, unde înfăcișă seū pe Prometeū aducênd într'o trestie focul cerului de care își pērleaū degetele Satyrīi, seū pe Circea prefăcênd în rîmatori pe nenorociții tovarășī ai lui Odiseū, seū alte subiecte comice de felul acesta. Nici Sofoclu nu rămase mai înapoi, cōci se făcuse, cum am spus, obiceiū d'a se representa, împreună cu trei tragedii, o dramă satyrică. Aceste patru bucăți teatrale, jucate în aceeași zi, constituiaū *tetralogia* consacrată a sêrbătorilor dionysiace. Din multele drame satyrice

ale scriitorilor greci, abie ne au rămas câte-va fragmente neînsemnătore ¹⁾ și o dramă întregă, adică *Cyclopul* lui Euripid, unde putem vedea cum face iscusitul Odiseu de pârlesce ochiul uriașului Sicilieii, dupe ce mai întâi l'a îmbăt cu vin.

Acastă bucată ne pôte da o probă exactă de ce era drama satyrică la Eleni și, lăsând la o parte atât frumusețile lirice cât și expresiunile pușin cuviincioșe ce se potü afla într'insa, nu găsim în ea, când o comparăm cu satirele lui Orașiu și lui Juvenal, altă asemănare cu ele decât numai o tendență comică dintr'o parte ca și din cea-l-altă. Cu tôte acestea, am mai spus'o, critici vechi și moderni s'au amăgit și, din aseuirea numirilor, au tras închiăiere că și lucrurile eșeau dintr'acelaș isvor. Printre cei noui, vom numi pe cel mai vestit, pe filologul francez Casaubon; dintre cei vechi, vom transcrie aici ceva din gramaticul Diomede, carele trăia prin secolul al IV⁻¹⁶ seü al V⁻¹⁶ dupe Christos. Vorbind despre satira, el ȝice așa: „Satira este numită *satura*, seü dupe *Satyrü*, fiind că, într'acest fel de poesie, se ȝicü lucruri de rîs și rușinöse, precum Satyrii au obiceiü a ȝice și a face.....“. Dar el îndată ajunge la provenința cea mai de cređut

¹⁾ Fragmenta Græcorum Satyrographorum, edid. Friebel et Larsow. Berlin, 1837.

a cuvântului latin, și urmează: „sēju de la *satura lanx*, care e o tavă purtând felurită pērgă, ce se pune pe altar în sērbătorile deitei Ceres....“. Însfērșit tot el cere ajutor de la un derivat spre a explica chiar rădēcina cuvântului și dice: „sēju de la grāmada și (ca să dīcem și noi ca latinul) de la *săturarea* lucrurilor ce se află într'insa“¹⁾.

Așa dar vedem că, la Latinī, vorba *satira* vine de la vechīul cuvēt *satura*, ce însemna orī ce fel de amestecătură. În limba preoțescă, tava pe care se puneau cele d'ântēi rodurī ale pāmētului, spre a le aduce drept odor deitei Ceres, purta numele de *satura lanx*; vedem într'adevēr că acest obicei era fōrte vechīu în Italia, ca și în Palestina. Anticele popōre italice jertfeau deilor tōte cele āntēi nāscute dobitoce ale anului, și au fost chiar timpurī, cānd mari urgīi apēsau preste ele, de au sacrificat chīar și toți prunciī nāscuți într'o primāvēră. Aceia se chiāma la dīnșii *Ver sacrum* adicā *Primāvēra sântă*²⁾. Mai târđiū și 'n vremī mai ferice, deī se mulțumeau cu o *satura lanx*, adicā cu o tavă încărcată cu de tōte.

Lesne se înțelege că vorba *saturitas* a eșit

¹⁾ Casaubon, *De satyrica Græcorum poesi et Romanorum satyra*, Paris, 1605, și Halle 1774. — Diomedis bil. III. p. 483, edit. *Gramatic. latin.* edit. Putsch.

²⁾ Veđī Niebuhr, *Roemische Geschichte*; Michelet, *Histoire Romaine*; Micali, *Storia degli antichi popoli italiani*.

de aci și noi încă și ați dicem : „Sunt *sătul* și m'am *săturat*," fără de a ne fi atins vre o dată de tava sântită a Ceresei. Însfârșit, spre a avé o prenumerare exactă și deplină a deosebitelor înțelesuri ale vorbeii *satura*, în limba latină, vom traduce din gramaticul Festu cuvintele următoare : „*Satura* este și un fel de bucate gătit cu deosebite merinde, și o lege alcătuită de mai multe legi, și un fel de poezie unde se vorbește de mai multe lucruri“¹⁾. Așa dar *satura* era la Latină un termen general care însemna tot felul de amestecături și se întrebuintă atât în graiul preoților și al legiutorilor, cât și într'al bucătarilor și al literaților.

La Greci, nu avea de loc același înțeles dicerea *Σάτυρος*, care însemna drama satyrică. Acésta numire venea negreșit din natura chorului ce figura în acele bucăți glumete, și care chor era compus de deitările sêlbatice și sglobii, tovarășii ai lui Bacchus, personificând ore cum tóte aplecările rele și necuviincioase ale firei omenesci. Chorul de Satyri dase numele sêu acestuî fel de comedie, în care aflarea lui era de neapărată trebuință, precum multe tragedii grecesci erau denumite dupe natura chorului ce lua parte într'insele, spre exemplu : *Rugătóarele*, *Ἰκέτιδες*, lui Eschil, *Trachiniele*, *Τραχῖνιαι*, lui Sofoclu, *Bachan-*

¹⁾ Festus, citat în gramaticul Paul Diaconul.

tele, Βῆρυαι, lui Euripid și multe altele. Iar pe acei Satyri, semi-dei închipuiți de Greci cu copita de țap și cu cornița pe frunte, nu trebuie de loc să'i asemuim cu Faunii, acei d'antêi poeți ai Latîiului și cântăreți de versuri latine ¹⁾, acele blânde deități câmpene care ocroteau, în Italia, lucrările câmpului, pe care Virgil le chiamă întru ajutor, la începutul Georgicelor sale :

Et vos agrestum presentia Numina, Fauni
Ferte simul Fauni pedem, Dryadesque puellae
Munera vestra cano ²⁾,

și căroră Orațiū se făgăduiesce a le jertfi un ied, déca vorū binevoi a priveghea pășunele și turmele sale ³⁾.

Satyrii Grecilor n'aū astfel de atribuțiuni; plini de viclenie și de isteciune, ei caută neîncetat prilejul de a'și mulțumi uriciósele lor aplecări, cu paguba muritorilor. Furțișagul, beția, lăcomia, desfrênarea sunt jocuri pentru ei; fricoși la primejdie, lăudăroși când sunt la sigur, dar în veci trândavi și răsipiți, astfel ni'i arată vechia literatură satyrică a Grecilor, și, déca n'ar fi avut vioiciunea spiritului și óre care grație în

¹⁾ Ennius, într'un fragment din cartea a VI-ea a *Annalelor*.

²⁾ Lib. I, v. 16.

³⁾ Ode, lib. III, 18.

strâmbările lor, care să răscumpere puțin atâte rele porniri, atunci 'i am puté priivi ca pe nisce idolî asemënați cu diavoliî iadului creștinesc. Cu tóte acestea, artele și literile Elenilor 'i a învăluit în óre-care poezie; ici, îi vedî, inferbëntați de vin, urmărind sgomotosul și bogatul cortegiu al lui Bacchus și făcënd să rësune crotalele¹⁾ și tamburele, îi audî cum isbescü țărâna, jucând desfrënata lor Sicinnis; colo, îi zărescî strecurându-se pe furiș într'o dumbravă ca s'apuce foră veste vre o Nimfă a pădurilor adormită.

Multe scene de acestea, rămase pënë la noi pe părății zugrăviți ai Pompei, ne îndemnă fórte a da credëmënt scoliastului lui Teocrit, la idila sa a IV, când voiesce să derive cuvëntul „Σάτυρος ἀπο τῆς σάθης“²⁾.

Putem dar închëia, mai nainte de tóte că asemuirea cuvintelor *Satura* și Σάτυρος e cu totul întêmplătóre și că aceste douë dicerî nu derivă de loc din aceiaș rădëcina. Ne vom încredința ânsë și mai bine de originalitatea satirei latine, cercetând urmele ei în istoria literară a Romei.

¹⁾ Un fel de castaniete pe care le plesneau în palme.

²⁾ Lăsăm curiosilor grija de a cerceta în Lexice însemnarea cuvëntului σάθης și de a constata, în picturile lubrice ale museului secret din Neapole, déca derivațiunea ce o dăm aci nu se înfăcișeză ca cea mai probabilă.

II.

Titu Liviu ¹⁾ ne spune că la anul 391 de la clădirea Romei, consulii fiind C. Sulpiciu Peticu și C. Luciniu Stolo, se aduseră din Etruria nisece histrionii cari, prin jocurile lor, trebuia să îmblândească mânia ȕeilor și să alunge din Roma gróznica peire ce apesa pe cetate. Acésta era o credință în mult-cuviósa Etrurie, de unde veneau în Roma augurii, acei preoți cari citeau viitorul în fulgerile cerului și în sborul paserilor. Histrionii aceia întocmiră ale lor jocuri fórá de a cãnta și fórá chiar de a face ceva schime care să vėdėscă înfăcișarea teatrală a vre. unui fapt; ei numai dãnțuiau din picióre și făceau întorsături acrobatice; iar gura le era mută. Tinerii romanii, găsind aceste jocuri pe placul lor, se apucară a le imita; dar ei mai adăogiră pe lúngă dantș, ca un chip de mică acțiune teatrală, și un fel de dialog în versuri *fescenine* ²⁾, adică o întreschimbare de glume mai mult séu mai pușin grosolane și necuviincióse, care făceau să ridă pe publicul de atunci, încă necultivat. Dar acesta nu fu cel din urmă

¹⁾ Lib. VII, cap. 2.

²⁾ Niebubr, în *Istoria Romană*, trage acésta numire de la orașul *Fescennia*, aședat în Etruria unde s'arú fi inventat aceste versuri pline de murdării.

pas al geniului dramatic la Latini; în loc de astfel de jocuri neorânduite și nemăiestrite, se ivi un soiu de mică comedie, pe care o jucară cetățenii din Roma, luând titlul de *histrioni*, dupe dîcerea etruscă însemnând pe actori, și care fu numită *Satira*, negreșit fiindcă într'insa era vorba de tot felul de lucruri, dar mai cu sémă, socotesc, ceva critici și urdicări la adresa ómenilor însemnați din acea vreme ¹⁾.

Ceia ce mă face a presupune acésta, e tocmai gustul ce a avut în tot dauna poporul roman de a lua în rîs pe bărbații săi cei mai vestiți, gust care se vedesce mai ales în obiceiul strămoșesc ce ierta pe ostași să cînte, urmând carul de triumf al izbînditorului, versuri comice în care nu'î cruța nici cea mai mică vină. Astfel soldații lui Cesar strigaă, intrînd pe ulițele Romei cu gloriosul lor general în cap :

Urbani, servate uxores, mœchum calvum adducimus!

adică : „Cetățeni, păziți-vă nevestele ; coci aducem pe birbantul cel pleșuv !“ ²⁾

¹⁾ Asupra Satirei latine védă cineva : Casaubon, cartea sus numită ; Bæhr, *Geschichte der lateinischen Literatur* ; Ruperti *de Satira Romanorum*, în edit. lui Juvenal din 1801 ; etc. etc.

²⁾ Bernstein, *Versus ludicri in Romanorum Caesares priores*, p. 10.

Încă o dovadă de spiritul de critică al plebeilor împotriva celor mai mari lor, este acest vestit vers al poetului Neviu :

Fato Metelli Romæ fiunt consules,

adică „numai întâmplarea, și nu meritul, a făcut pe Metelii să fie consuli în Roma“, la care Metelii răspunseră cu fapta și cu vorba :

Malum dabunt Metelli Nævio pœtæ.

séu „Rău va păți poetul Neviu de la Meteli“. Și 'ntr'adevăr bietul poet plebeu, scăpând din fundul bolților Tuliane, își sfârși viața pe țărmurile pribegiei ¹⁾.

Deci fie-ne iertat a crede că, precum au făcut soldații triumfătorilor și poetul Nevie, asemenea făceau și autorii séu actorii acelor satire teatrale despre care am vorbit. Acele mici comedii, care n'aveau altă scenă decât cetatea Romei, nici alte îmbrăcăminte decât haïna romană, se schimbară foarte puțin când, sub înrîurirea literilor elinesci, se iviră comediile lui Plautu, Terențiu și Ceciliu, lucrate după tiparul grecesc. Ele se păstrară încă multă vreme într'o tréptă mai josnică, sub numele de *Fabulæ tabernariæ* adică *comedii de cârciumă*.

Junimea patriciană se lepedă de aceste jo-

¹⁾ Clussman, *Cn. Nævii vita et carminum reliquie*, p. 16.

curi poporane și ea împrumută de la națiunea oscă, comedia numită *Atellana*, în care toate personajele își aveau rolul și caracterul, ba și chiar costumul lor, cunoscute de mai înainte, și în care așa dar nu rămânea de inventat decât numai intriga.

Astfel de comedii, născute în mica cetate Atella din ținutul Campaniei, și jucate cât-va timp la Roma în limba oscă, iar pe urmă în cea latină ¹⁾, pot fi privite ca vechiul trunchiu din care au ieșit comedii poporane ce se jocabă încă și azi în Italia, mai ales la Roma pe piața Navona, sub nume de *Comedie dell' Arte*, și ale căror persoane sunt neschimbate. *Pulcinella*, *Brighella*, *Pantaleone*, *Arlechino* sunt adevărații strănepoți ai lui *Maccus*, *Bacco*, *Dossenus*, *Manducus* din atellanele latine ²⁾. Ca modernul *Pulcinella*, asemenea și vechiul *Maccus*, poartă o cocșă în spate și alta în pept, și un nas mare și cocârjat; deosebirea e că unul era îmbrăcat cu togă, iar cel-alt cu peptar pestriț și crestat, ca gentilomi și cavalerii din timpul Renascerii.

Ânsă aceste măști seü personajie pocite și

---

¹⁾ Munck, *De fabulis Atellanis*; Schober, *Ueber die Atellanische Schauspiele der Roemer*. L. Pomponius și Novius fură cei mai vestiți scriitori de Atellane la Romani.

²⁾ W. A. Schlegel, *Geschichte der dramatische Literatur*.

ridicule ale Italianilor n'aveau negreșit nimic a face cu persoanele dramei satyrică elinescă, care erau alese printre semi-deii și eroii poemelor ciclice, arătate sub o față glumăță; astfel, nici o rudenie nu putea să fie între un Ercul lacom, un Odiseu viclen, un Polifem bet, cu un Maccus de duoă ori ghebos, cu un Manducus cu gura căscată pêne la urechi și cu dinții rânjiți, cu un nătărău ca Bucco cel din orașelul Atella. Mai ales că punctul de căpetenie al dramei satyrică, adică chorul de Satyri lipsea cu totul în Atellane, și, deca ne vom sui chiar pêne la origină, lesne ne vom încredința că comedia oscă, acea petrecere întâmplătoare a junilor patrici și a ómenilor foră trebă, nu putea să aibă nici o legătură din nascere cu drama satyrică, jucată solemn în sër-bătorile dionysiace și cerută cu tot dinadinsul de poporul atenian care se plângea că au uitat pe Bacchus în folosul tragediei.

Isbutirăm pêne aci, cred, a arăta că atât vechia *satiră* teatrală a Romanilor, cât și *atellana* de origină oscă, s'au născut chiar în Italia și n'au fost turnate dupe tipar grecesc. Dar acest punct capital este cu atât mai lesne de întemeiat, cu cât, pe vremile despre care vorbirăm pêne acum, înriurirea Elenilor nu se simțea încă în Lațiu; Roma era încă mánată numai de însuși geniul său, seú cel pușin n'avea alți ctitori de-

cât națiunile ce o împrejmuiseră pe pământul Italiei, adică pe Etruscii și pe Oscii.

III.

Cu toate acestea, greutatea nu va fi mai mare spre a dovedi că, chiar și în epocile când toate celelalte feluri de compuneri literare, poema epică, tragedia, comedia, poezia lirică, erau sub asuprirea literilor elinesci, că chiar și atunci, și satira știu să-și păstreze o mare originalitate în deosebitele căi pe care ea le apucă. Dar mai înainte de a expune pe scurt această istorie, trebuie să ne aducem aminte că *satira*, la Latini, este o dicere colectivă care poate însemna tot de odată mai multe feluri, și că fie-care autor avea voie a numi într'astfel amestecătura de scrieri felurite ce el compusese. Poetul Enniu, părintele poezilor latini, și dupe dânsul tragicul Pacuvius, dădea acest titlu la deosebite mici scrieri în versuri iambice, în care se vede că ei desbăteau despre filosofie, despre morală și însfârșit despre politică; se poate ca ei să fi amestecat într'aceste desbateri, ceva lovirii cu ascuțit împotriva relelor năravuri ale societății și împotriva unor persoane cu nume rău în Roma; însă nimic nu se poate hotărî despre acestea și ne vom mulțumi transcriind aci mărturia lui Diomede: „Satira este acum la Romani o poemă defăimătoare și lucrată

în chipul vechei comedie, spre a îndrepta relele; astfel aŭ scris'o Luciliŭ, Oraŭiŭ ŝi Persiŭ. Dar odinióră o poemă compusă de felurite poesii, se numea *satira*; astfel aŭ scris Pacuviu ŝi Enniu“.

Deci, iată âncó două feluri de satiră la Romani: de o parte, numai o adunare de scrieri felurite în versuri, ŝi acest fel a perit cu cei doi scriitori însemnaŭi de Diomede; iar de cea-l-altă parte, o poemă cu o formă determinată, cu un caracter particular ŝi cu mari nume ca s'o facă pentru tot d'auna strălucită. Dar cui suntem óre datorii o astfel de invenŭiune? Să întrebăm pe Quintilian, carele ne va raspunde astfel: „Satira e cu totul a nóstră; într'însa Luciliŭ mai ântei a dobândit laude însemnate“. Iar Pliniŭ cel bătrân se întinde ŝi mai departe dicând: „Poesia satirică a fost aflată mai ântei de Luciliŭ“¹⁾.

Într'adevăr Luciliŭ întemeie felul curat literar ce pórtă acest nume ŝi care, de la cei vechi, trecu la moderni în mânele lui Regnier, lui Boileau ŝi altora.

Luciliŭ, născut din clasa patricilor cu 148 de ani înainte de Christos, la Sussa, în țera Aruncilor, ŝi mort la Neapoli în 103, liber fiind prin înalta sa poziŭiune de a censura ŝi ómenii ŝi faptele, ŝi de a ofili mârșevia, plin âncó de

¹⁾ În prefața *Istoriei Naturale*.

cucernicie pentru vechile virtuți ale Romei, versă fără preget al său geniū ferbinte și puternic într'o mulțime de lungi bucăți exametre, unde biciuia și dērâma tot ce i se părea vrednic de cār-telă și de dojană în religia, în politica, în instituțiunile și în năravurile țerei sale. Dar pe lîngă această censură a relelor, el da mărețe și sănătoșe învățături. Déca, pe de o parte, cu versul său aspru dar vērtoș, rușina sgārcentia și desfrēnarea, de cea-l-altă, el făcea o neasemuită laudă a virtuței smerite și solide :

Virtutea, Albine, e d'a sci să prețuim dupe adevēratul lor preț, treburile în care ne amestecăm și în mijlocul cărora trăim ; virtutea e pentru om de a cunoșce ceia ce este în sineși fiesce lucru ; virtutea pentru om e de a deosebi ce e drept, folositor, ceia ce e onest, care lucruri sunt bune, care sunt rele, ceia ce e netrebuincios, rușinos, necinstit ; virtutea e de a pune o margine și un sfērșit dorinței de a dobēndi ; virtutea e d'a cāntări cu balanță drēptă prețul avuțiilor ; virtutea e de a face onōrea cuvenită la ceia ce este onest, de a fi protivnicul și vrājmașul relelor năravuri și răilor ómeni, de a fi, din contra, apārătorul bunelor năravuri și al ómenilor bunī ; de a mări pe aceștia, de a le voi binele, de a trăi prietin cu dînșii ; de a se socoti mai āntēi la binele patriei, pe urmă la al părinților, și tocmai într'al treilea rānd și la sfērșit, la al nostru¹⁾.

¹⁾ Lucilii *Saturarum reliquiae*, ed. Gerlach. Fragm. p. 79 ; Ch. Labitte, *Les Satires de Lucile*.

Cel ce urmă luî Luciliu, Varron din Atace, nu pré lăsă urme despre talentul său satiric. Quintilian ne dîce că el n'a avut mult merit. Dar dupe dînsul veni ilustrul Orațiu, scriitor plin de spirit și de grație; el apucă în mîna sa măiestră, armele luî Luciliu, îndreptă și alungă ceia ce era pré aspru și pré gloduros în limba și în exametrul părintelui satirei și, luându'si și el asupra de a critica relele generale ale societăței, știu să pună, în locul amărăciunei și mâniei luî Luciliu, o ironie gluméță și delicată. Cu o minte veselă, cu o formă modestă dar istéță, cu o limbă mlădiósă și dulce, el glumi asupra poetilor fôră talent, asupra bădăranilor boieritși, asupra parasitilor nesăturați, asupra răsipitorilor și asupra sgârciților; dar fôrte rar se ridică satira luî pêne la o puternică rěscólă în contra mărșăviei și a desfrênării. E și adevărat că el trăia într'o vreme când multe trebuiaŭ cruțate; el însuși nu pré era om care să voiască a'si jertfi liniștea pentru orî ce preț; era numai un poet plin de gust și de vioiciune. Când citește cineva satirele luî, i se pare că aude o conversațiune plină de grații și de spirit. Ele ne aŭ rěmas ca un eco din acele ospețe ale luî Mecena, unde cântaŭ și rîdeaŭ, lungiți în tricliniele bogatei ville de pe Escuilin,¹⁾ Virgil, Orațiu, Varru și amicii lor.

¹⁾ Satir. I. 8.

Mult mai silite și mai puțin curgătoare sunt cele șese satire lăsate de Persiū; dorința acestui autor de a intra mereu în desbateri filosofice și gustul său pentru stilul strâns, făcū ca ale sale scrieri să fie un șir de enigme pe care criticii își punū tōtă iscusința spre a le descurca.

Ânsē satira nu se cufundă cu Persiū în întuneric; un noū luciu o aștepta, sub puternica pénă a lui Juvenal. Cāt de mare ar fi fost gloria acestui poet de n'ar fi une orī pătată! Cāt foc e într'insul! Ce bogăție în imaginațiune! Ce putere în expresiuni! Dar epoca de degradare în care el a trăit s'a resfrânt asupra acestui frumos geniū. Înfuriat de desfrânările și de ticăloșiile ce vedea împrejurū'i, cu un cinism învierșunat, el se apucă a le descrie, blestemându-le. Limba lui înveninată, înfruntând orī ce desgust, spuse curat cele mai scârbōse adevăruri și, aprindēndu-se în acea beție de desfrânări, ea se prostitui în tabelurile cele mai respingătoare. Astfel sunt scrise satirele lui Juvenal, împreunare minunată de descrieri rușinoșe și de nobile inspirațiuni.

Așa, purtată din mână în mână de trei mari geniuri, Luciliū, Orațiū și Juvenal, satira pōte să dea drept resumare a scopului și a îndatoririlor sale, aceste versuri ale poetului din urmă:

Quidquid agunt homines, votum, timor, ira, voluptas,
Gaudia, discursus nostri est farrago libelli.

„Orî ce mișcă pe ómenî, urări, temerî, mânie, dorințe, bucurii, strădări vorû fi materii amestecate în cãrticica nóstrã“. Și spre a explica mai pre larg acéstã definițiune, ñicem cã satira ajunsese a fi, în Roma, un fel de poesie al cãruî scop era d'a trece sub censurã defectele comune ale societãții, culegênd ici și colé exemple personale, și de a presenta tot de o datã învêțaturile unei morale tarî și sãnêtóse. Acest fel de poesie s'a nãscut chiar în Roma; într'însul nu se ivesce nici un semn de imitațiune d'a dreptul de la Grecî; ânsê déca ar voi cineva sã'l semuiascã negreșit cu ceva din literatura elenã, atuncî ar puté gãsi, în cele dupe urmã, cã *Iambele* și *Syllii* aũ óre care analogie cu critica relelor, și *Gnomele*, cu învêțaturile de moralã, carî amênduoë întrunite compunũ genul satiric latin.

Ânsê *syllii* ¹⁾ luî Timon din Fliunta, filosof sceptic carele trãia pe la 279 înainte de Christos, precum și *iambele* luî Archiloch ²⁾, poet liric din Paros, între 714 și 679, nu aveaũ acel caracter de generalitate al satirelor romane. Acesta din urmã, cu versu'î iute și arțãgos, cu limba'î mușcãtóre și înveninată, își vêrsã fórá cumpêt ve-

¹⁾ Wœlke, *De Græcorum Syllis*; Paul, *Disputatio de Syllis*.

²⁾ Liebel, *Archilochi reliquæ*; K. Ot. Müller, *Geschichte der griechischen Literatur*, I.

ninul asupra nenorocitului Licamb, care nu voia să'l iea de ginere. Cel-l-alt, de și se servi cu versul exametru și întrebuintă, în două trei cărți ale sale, forma dialogului, care se găsește câte o dată și în satira Latinilor, însă criticele lui se atingeau numai și numai de filosofi, atât repositași, cât și viețuitori, și de ale lor sisteme, pe care le lua în rîs.

Așa dar nu putem dice că Luciliu, Orațiu și Juvenal au luat drept model nici pe Timon, nici pe Archiloch; mai puțin încă putem dice că ei s'au adăpat în *gnomele* Grecilor. Într'adevăr aceste versuri, culese sub numele celor șapte înțelepți ai Greciei¹⁾, sub al lui Solon, lui Teognis și altora, sunt nisce scurte maxime și învățături de morală, de politică, de economie, precum se găsesc pe ici pe colé în satirele Latinilor; dar ele mai adese sunt scrise într'unu său două versuri și le lipsesce cu totul acel cadru care dă satirei romane, caracterul său de originalitate.

Deci să nu mai căutăm în zadar imitațiune acolo unde totul e original roman, și să priimim numai că satiricii latini au putut negreșit să se folosescă de unele idei, de unele expresiuni glumețe și iscusite, pe care le culesese în scriitorii

¹⁾ Orelli, *Opuscula Græcorum sententiosa et moralia.*

eleni și pe care au nimerit la urmă a le întrupa în compunerile lor.

IV.

Pe de altă parte, de vom arunca cătarea asupra fragmentelor rămase din adunarea de satire ale lui Terențiu Varro ¹⁾, născut la anul 216 înainte de Christos, nu trebuie să ne amăgescă titlul lor, care poartă numele filosofului Menip. Învățatul amic al lui Cicerone compusese, în césurile-i de răgaz, când întrerupea adâncile și seriosele sale studie, o mulțime de bucățele despărțite; în prosă și în versuri de deosebite măsuri, în care el critica mai cu sémă feluritele sisteme ale scólelor filosofice, astfel precum făcuse mai nainte filosoful cinic și *σπουδογελοίου* (iubitor de rîs) Menip, discipol al lui Diogen. Decî, între scrierile lui Varro și ale lui Menip nu era decăt o asemănare de subiect, iar nu de formă. *Satirele Menipee*, de și purtau un nume de jumătate grecesc, de și erau pline de cuvinte elinesci și negreșit de o mulțime de nume proprii de ale filosofilor greci, cu tóte acestea ele erau numai o adunătură de felurite lucrări, precum fusese satirele lui Enniu și ale lui Pacuviu. Tot atâta deo-

¹⁾ Oehler, *Terenti Varronis Saturorum Menippearum reliquiae*. — Ch. Labitte, *Varron et ses Ménippées*.

sebire va fi fost între scrierile lui Menip și satirele lui Varron, cât între acestea și *La Satyre Ménippée* a Francezilor, scrisă de Rapin, Passerat și alții, în timpul războaielor de religie din secolul al XVI^{le}, împotriva Ligei catolice.

De la Varron încôce, — afără numai deca vom număra și pe împăratul Iulian, autorul unei poeme grecesci, numită *Μισοπογών*, satiră încontra bărbi cetățenilor din Antiochia, — nu mai avem cunoscință, multă vreme, despre nici un autor care să fi scris satire de felul acesta. Ânsă la mórtea împăratului Claudiu, filosoful Seneca, părtaș lesnicios și lingușitor slugarnic al crimei săvârșite de Agripina, prenoui vechia satiră și compuse, în versuri și în prosă, o povestire glumetă și batjocoritoare a morții și a apoteozei nenorocitului împărat. *Apokolokyntosea* pare a fi una din urmele cele mai târzii ale satirei romane sub vechia ei formă. Trebuie ânsă să mărturisim că, de la Enniu pêne la Varron, se făcuse mari schimbări într'acel fel de compuneri; negreșit că de la Varron pêne la Seneca, schimbările nu fură mai puțin însemnate. Însfârșit, în epocele ce urmară, închipuirile capricioase înmulțiră în tot chipul aceste lucrări de fantasmă, ce nu erau strîmtoare de nici o lege, de nici o regulă; printre cele mai de însemnat vom numi scrierea *Satyricon* a lui Petroniū, care ne descrie viața unui sibarit din vremile imperiului și pe care, mai mult titlul de-

cât cuprinderea, ne face a o prenumăra printre scrierile satirice.

Așa dar, afară de satira în versuri exametre, inaugurată de Luciliu, Romanii avură tot dauna o satiră lipsită de regule și născută, ca și cealaltă, în societatea romană. Nu trebuie dar să tăgăduim cuvântul lui Quintilian, „*Satira tota nostra est.*“ El avea drept a 'l dice și mândria cu care îl rostesc, se vede că o câștigase chiar în anele literare ale Romei. Acolo putea să se încredințeze că satira s'a născut și s'a desvoltat în cetatea nemuritoare. Precum am vădut, ea trecu prin trei fețe deosebite; mai întâi fu o mică comedie poporană; la urmă, o scriere unde se amestecău tot felul de spuse mai mult seú mai puțin glumețe; însfârșit, o poezie cu regule statornice, cu forme măiestrite, cu mărețe îndatoriri.

Sub acéstă din urmă înfățișare, a trecut ea în literaturile moderne; mai tóte națiunile civilisate ale Europei aú cultivat, cu mai mult seú mai puțin succes, acéstă ramură a poeziei. La noi, Romani, avem bune începuturi și speranțe d'a merge mai departe. Nepoții învață lesne meseria străbunilor!

Paris, 1853.

Din *România Literară*, fôie periodică sub ređactarea D-lui V. Alecsandri. Iași, 1855. — Reprodușă în *Revista Română pentru Științe, Litere și Arte*. Vol. I, 1861, București.

ÎNTÓRCEREA ÎN ȚERĂ

PE DUNĂRE

Septembre 1855

Ce nu 'mă dă Dumneșu mie
Un glas tare, sunător,
Ca să cânt, o, Românie,
Al tău falnic viitor !

Ce nu 'mă dă, printr'o suflare,
Versuri pline de dulceți,
Ca s'arăt într'o cântare,
Ale tale frumuseți !

Cu ce dulce mulțumire
M'aș cerca a le descri !
În ce farmec, ce uimire
Aș sci pôte-a le'nveli !

Aș culege florī și stele
P'al tēu cer, pe aī tēi munți,
Și aș împleti cu ele
Cununī pentr' a' tale nunți.

Viēța mea cu bucurie
'Mī aș sdrobio'n fala ta,
Ș'apoī mórtea las' să vie!
Nemurirea'r fi a ta.

Te-aș urca, mēndră și tare,
Pe un tron scīnteietor;
Te aș face eū maī mare;
Asta'ī singurul meū dor!

Cōci, o spun plin de mēndrie,
Te iubesc, țērm părintesc,
Cu o dragoste maī vie
Decāt tóte ce iubesc.

Te iubesc fōră de preget
Cu acel nestins amor
Ce unesce-al nostru suflet
De pāmēntul trecētor.

Te iubesc numai pe tine
P'acest larg, întins pământ,
Și nici cerul pentru mine
Nu se pare-a fi mai sânt.

Déca toți câți nască în tine
Așa dragoste-ar simți,
Póte-ai fi și tu mai bine,
Póte-atât n'ai suferi.

Ânsă, vai! mulți te apasă,
Mulți din sângele'ti trăiesc
Și de doru 'ți nu le pasă,
Coci chiar ei te asupresc.

.....

Dar fugiți, gândiri noróse,
Ce fericea'mi ofliți!
Când ved malurile'mi frumoșe,
Măcar un minut fugiți!

În a' Dunării talazuri
Ce s'afundă în senin,
Voi s'arunc ori-ce necazuri,
Voi să 'nnec ori-ce suspin.

Sunt ferice că 'mă vęd țera,
Vęd curgënd Dunărea lin;
Sub cer neted vęd cum séra
Malul e de taïne plin.

Sus în dél, peste câmpie,
În pustiiul Bărăgan
Este scumpa mea moșie
Cu movila'i de Roman;.

Acolo, în nepăsare
Treceaū veselī juni'mī anī.
Aū trecut! și mă 'ntreb: „Ore
Ceī ce vinū fi-vorū dușmanī?”

Ânsē inima'mī tresare
Când gëndesc a revedé
Pe pământ, câmpia mare
Și pe ceruri, a mea stea,

Stéoa ceia favorită
Ce gându'mi copilăresc
O închipuia unită
De pământul românesc.

Printr'o córdă aurită
Una d'alta le legam,
Iar la țera mea iubită,
Privind cerul, îi șopteam :

„Precum acea stea lucește
„Printre stelele ceresci,
„Așa inima'mi doresce
„Printre țeri, tu să domnesci!

„Precum vecinic ea colindă
„Prin eterul luminos,
„Tot asemeni, triumfândă,
„Voi s'apuci un drum glorios!“

Deci, prin tainică-armonie,
Fii legată d'acea stea,
Coci a mea copilărie
Vedea fericirea 'n ea.

Orî ce vis de norocire,
Ale slavei măguliri,
'Mî aruncau câte-o zîmbire
Prin gingașe licuriri.

Acea stea atât iubită
Îmî vĕdea un raîu ceresc;
Iar cînd rađa'î aurită
Scălda țĕrmul părintesc,

Eū vedeam sōrta'î duîosă
Nălucită'n viitor,
Ș'a mea inimă voiōsă
Sălta vesel și ușor!

Pe Dunăre, 1855.

Din *Romania Literară*, fōie perio-
dică sub direcția d-lui V. Alecsandri,
Iași 1855.

II.

SCENE ISTORICE

DIN

CRONICELE ROMÂNESCÎ

1857—1860.

MIHNÉ-VODĂ CEL RĚŮ. — DÓMNA CHIAJNA.

MIHNÉ-VODĂ CEL RĂU

1508 — 1510.

MĂNESCI

I.

„Să n'abî milă!”

Ca la două césuri cale'n jos de Ploiescî curge apa Cricovului, care, cu miî de përie ce se respiră și se 'mpreună, împestriteză matca sa răs-lățată și năsipósă; d'a stînga, câmpia șețșă se lungesce pêně în pólele munților; d'a drépta, malul se 'naltă rîpos și acoperit cu păduri vechi și stufóse. Pe o culme mai seméțșă a acelei cóste sta, pe la létul 1508, cetățuia lui Dracé Armașul din Mănescî; din zidurile eî înegrite, vederea co-prindea tótă lunca, cu bordeiele și coșarele țără-

nesci răsipite prin tufișe și bălării; mai departe turnurile bisericeii din Têrșor, pe care o zidise, cu vre-o câțiva ani mai 'nainte, Vladislav Vodă, ce chiar într'însa, ȕice Cronica¹⁾, „aũ perit de sabie“; și în fund de tot, plaĩurile aburóse ale Cãmpinei și ale Brézei.

Intr'o ȕi norósã de primãvérã, puçin în urma Pascilor, crivêșul sufla iute și 'nghiãçat din fundul vãilor, iar jalnicele sale gemete aduceau de departe, împreunã cu frémêtul bêtrãnilor stejari, chiotele de vênãtore ale bătêiașilor și lãtrãtura chelãlãitã a copoilor; cõci departe, tocmai în valea Comanacului, Mihné, fiul Armașului, se desfãta vênênd ferele sêlbaticice, dupe obiceiul boieresc de pe atunci, când stêpãnul, pentru a sa mulțumire, rãdicã de prin sate toți vecinii²⁾ cu glóta, de rêmãneaũ țêrinele nearate și ogórele pustii³⁾.

Un glas de buçium s'auđi d'odatã sunãnd tare din cetãțuie, și vênãtorii, deșteptați din sgomotósa și sêlbatica lor beție, printr'acea grea și pacinicã chiãmare, se întórserã cu larmã spre casã, uniĩ purtãnd pe umeri dobitócele ucise, atêrnate pe bérne, alții ducênd câniĩ de sgarde și curuiĩ în lãnțușe. În fruntea lor mergeau cãlãri,

¹⁾ *Constantin Cãpitanul.*

²⁾ Așa se chiãmaũ sãteniĩ robĩ pe vechime.

³⁾ Veđi în Descrierea Moldovei de *Dimitrie Cantemir.*

cu frêul legat de oblânc, Mihné și feciorul sêu, Mircé Ciobanul; tatăl, om matur și vêrtos, avea scrise pe fața sa pêrosă și posomorită și'n ochii sêi arđoi și 'ncruntați, strășnicia caracterului sêu: băiétul, abié eșit din copilărie, vêdea o fire și mai sêlbatică, care'i și meritase porecla de „Cioban“.

Amênduoî purtau ciobóte de pele grósă pêne la genunchi, poturi de dimie albă, un cojoc scurt de óie négră cu glugă la spate, și chimir cu o-țele; la gût aveaŭ grumăjer rotund de zale de fer și 'n cap o țurcă flocósă, adusă la o parte; la brêu, satir și jungher. Unii din vênătorii pedestri purtaŭ sânețe¹⁾, cei-l-alti, arcuři și săgeți. Ast-fel pășea ceta înainte și înoptase bine când ajunse în curtea cetății.

— „Descalică mai în grabă și sui-te 'ncó;“ — strigă lui Mihné, din capul scărei și cu glasul năbușit de lacrimi, o femeie cam trupeșă ce nu 'i putea dice nici ténără, nici frumósă, — „boierul „socru, bîet, trage ca să 'și dea sufletul și mereu „cere de domnia-ta“.

— „Iată-mê 'ndata . . . . .“, și Mihné descălicase, urcase îngusta și dirépta scară de pétră, și, prin tinde întunecóse, mergea la odaia tatălui sêu.

¹⁾ Puscile vechi; coci *pusce* se chiămaŭ mai nainte tunurile.

Când deschise mica uşă de brad, el zări pe bătrânul Armaş uscat şi galbin, cu fruntea pleşuvă, cu barba albă, zăcând lungit pe spate pe o velinţă albă, în căpătêiul unui pat ce ţinea d'o parte tótă întinderea odăi. Alături ardea o făclie de céră galbină, şi un biet călugăr bogonisea pe slovenesce, dar cu glas slab, ruşele agonié; în părete o mică candelă lumina o vechie troiţă de lemn şi mai încolo pe ziduri staū rînduite, peste un zăblêu vèrgat, arme de tot felul, coifuri, zale de fer, tuşuri, iatagane trunchiete şi dispuşeri luate de pe la duşmaniî învinşii. O singură armă, o ghîógă¹⁾ de fer ţintuită, mare şi grea, buzduganul însuşit slujbei de armaş-mare, sta aşedată pe velinţa flocósă d'a drépta bolnavului şi mâna'î osósă dar slăbită, printr'o mişcare spasmodică a nervilor, căta încă s'o rădice.

Când Mihné intră în odaie, ochiî unchiuşului, afundaţi sub cercul albit al sprîncenelor, clipiră ca o candelă ce móre şi buzele'î vineţite şoptiră tremurând aceste cuvinte :

— „Fêtul meu! . . . fă inimă vitéză! . . . nu „te lăsa! . . . . fii stêlp ţépân casii nóstre şi nu „'ngădui să cadă biétă moşie²⁾ părintéscă pe „mâna Oltenilor, p'a Basarabescilor — (trăsni 'î-ar „Domnul din senin!) — c'ăşa avem noi lăsat cu

¹⁾ Măciucă de fer cu ţinte, franç. massue.

²⁾ Téra, patria.

„blăstem de la moși strămoși: pace și răgaz să
 „n'avem cu nēm̄ul lor cel urgisit.... De 'ți va
 „da Domnul Dumneḑeu putere și tărie, să nu
 „cruți, să n'aib̄i milă, că nici de tine nimeni nu
 „va avé milă, când te vorū vedé înfrânt și ti-
 „căit.... Māna mea s'a muiat,.... nu mai
 „póte rădica buzduganul āsta, vechiul meū tova-
 „rōș, bunul meū prietin;... İa'l acuma tu în
 „mānele tale și próscă să faci, când veī isbi cu
 „dinsul în dușmanii noștrii.... Să n'aib̄i milă!....“

Glasul i se curmă; ca un fior i se strecură
 prin tot trupul și rămase încleștat... Atunci, în
 mijlocul acelei tăceri de spaimă, prin care trecea
 suflarea morții, în loc de sunetul cuvios al clo-
 potelor, se auḑi o zōngăietură înfundată de că-
 tușe și de lanțuri. Eraū bieții vecinī robiți și puși
 în fére de răposatul armaș, cari zăceaū aruncați
 în fundul pivnițelor cetățuīi sale și acum, în mij-
 locul nopții, își scuturaū durerósele lor lanțuri.

Apoi totul intră în tăcere; prin odăi abié se
 auḑea ceva suspinuri de femei și p'afară văieta-
 rea viforósă a crivățului. Intunicul domnea
 preste tot.

Deodată ānsé începură a se deosebi tropote
 de cai și curénd dupe aceia căți-va călăreți bă-
 teaū tare cu paloșele în pórtă. Stoica, om vechiū
 al casii, deschise oblonul, scóse capul pe o ān-
 gustă ferestruie și întrebă: — „Cine e?“

— „Ómenī bunī“ — respunseră d'afară.

— „Ce cătați așa înopțat pe la casele creștinilor?“

— „Sântem de la Domnie, noi, boierii ai țerii și venim să ne închinăm noului Domn ales de obște, lui Mihné-Vodă.“ — La aceste cuvinte neașteptate, Stoïca deschise pörta și boierii descălicând, merseră pêne la Mihné, îi sărutară mâna cu smerenie, iar cel mai bătrân dintre dânșii grăi într'astfel :

— „Ani mulți întru noroc și fericire urăm Mării Tale! aflatu-vei din svonul și jalea obștii că s'aũ pristăvit fericitul Domn și bun creștin Radu-Vodă, iar norodul, cerënd cu o glăsuire ca să 'i fii Măria Ta sprijin și părinte, boierii țerii te aũ ales ca să urmezï răposatului în Domnie, și pe noi, supusele Mării Tale slugi, ne aũ trãmis ca să te rugãm din partea tuturilor în de obște, să priimescï volnic și bucuros acéstă sarcină. — Decï fie-ți, Dómne, milă de moșie și nu o lăsa în prada hrăpitorilor cari de tóte părțile poh-tescũ la dïnsa ca să o strice și să o jãfuiéscã. La Măria Ta alérgã toți cu nãdejdea, ca puii la cloșcă. Nu'ï lepãda; îndurã-te, Dómne, de pãmęntenii Mării Tale și le deschide aripã de a-pãrare!“

Mihné stępãni în sine'si bucuria, mulțumi cu sânge rece boierilor și îndatã porunci să i se gătéscã caï de plecare.

La revërsatul dorilor, Mihné cu fiul sãu și

cu Stoica, boierii trămiși în solie și cōți-va călărași se porniră pe drumul Curții de Argeș.

Buna jupaniță Smaranda, acum Dómnă a țării Românesce, rămase cu slujitorii și femeile sale ca să 'ngrópe a doua-đi pe bētrānul Dracé, armașul din Mănesci, la mōnăstirea Tērșorul.

CURTEA DE ARGÈȘ

II.

„Nu' așa c'avuțiile
'să amăgitoare?...

Să aflăm acuma prin care împrejurări, această cinste nevisată se dete lui Mihné.

Radu-Vodă, cădënd sub grea afurisanie și urgie a patriarhului Nifon, se rēpusese de o gróznică și cumplită bólă, și cu tótă cinstea Voivodilor, se îngropase la mōnăstirea sa din Dél. Frațele lui, Vlăduță, era încă pré tēnēr ca să iea cōrma țērii; boierii de tóte părțile umblău cu zavistiți care de care s'apuce domnia; Basarabiți, cari mai erau și bani moștenii ai Craiōviți, voiaū să așēde pentru vecie némul lor pe scaunul domnesc; dar ei erau Olteniți și boierilor de dincóce nu le plăcea a fi mai prejos. Ânsē sila d'a ține

țera în vrăjbi îndelungate și mai ales temerea d'a vedé viind Domn de la Vladislav, Craiul Ungariei, care, prin solul său Emeric de Joborg, făgăduia neîncetat boșerilor că le va trămite pe Danciul, fiul lui Țepeș-Vodă, carele trăia în Ungaria, la graful Zapolia, și care negreșit ar fi închinat țera protectorului său, în sfârșit și frica Turcilor ce amenințau neconținut d'a năvăli preste Români, făcură pe boșeri ca s'alégă dintre dinșii pe cel care, prin firea sa mai seméță, se părea că va fi cel mai vitéz apărător al țerii: acesta fu boșerul Mihné, fiul Draciș armașului din Mănesci. ¹⁾

Iată dar pricina pentru care 'l vom găsi câte-va zile dupe mórtea tatălui său, în curtea domnescă de la Argeș; ânsé nu va mai fi aci asprul vênător cu cojoc de óie. Ađi Mihné a 'mbrăcat chepenég de catifé roșie cu céprazuri și cu bumbi de aur, cíoreci albi tiviți cu găitane de fir, cisme cu pintenă poleiți ș'un gugiuman de samur cu surguciu de petre scumpe. Astfel se cobóră el cu alașu din curțile domnesci, pên'n vale la biserica, pe care Radu Negru Vodă o lucrase cu mare meșteșug, împestrițând cărămiđile și scobind floră în pétră.

La ușa bisericei îl întâmpină mitropolitul Maxim cu mai mulți archierei, purtând Crucea și

¹⁾ Constantin Căpitanul, *Fotino, Șincai, Engel.*

Evangelia pe care Domnul le sărută cu multă cucerie; la urmă merse de 'ngenuchie drept la ușa din mijloc a altarului, își rezimă capul gol de sântul préstol, iar mitropolitul, puindu'î omoforul pe cap, îi citi cu glas măreț rugăciunile de încoronare ale împăraților bizantini și'î unse fruntea cu sântul mir.

Sculându-se, Mihné sărută préstolul și icóna Adormirei Maicei Domnului ce sta pe iconostasul din drépta, ca hram al mănăstirii și, viind în mijlocul bisericii, mitropolitul îi puse pe cap coróna Voïvođilor și'î dete 'n mână spata și buzduganul domnesc, ce le ducea pe o perină roșie, marele spătar. Atunci pré-sântul părinte, împreună cu marele postelnie îl duseră de subțiorî pêně la strana poleită ce se 'nălța pe trei trepte la drépta în biserică, purtând pajerea țerei săpată în lemn. Când se urcă noul Domn p'acel scaun bogat, cântăreții glăsuiră rugăciunea: „Tebe Boga hvallim!...¹⁾” și óstea de afară slobođi puscile și sănețele cu chiote de bucurie și începură a suna din tobe, din pauce, din trômbițe și din surle.

Toți boierii sta rônduiți și ascultaă liturgia. Când se sfârși dumnezeésca slujbă, Mihné eși din biserică, îmbracă în tindă caftanul alb cu guler de samur, încinse paloșul și încălecă pe un armăsar cu harșă de fir și cu zăbale suflate cu aur.

¹⁾ Te deum landamus....

*Altartisch, Opfer tisch
x) Bischofs rade

Atunci se porni alaiul înderēt la curțile domnesci.

În cap mergeaū, ca să deschidă drumul, Dorobanții cu gîrbace și Vênătorii de plaū și de Olt cu lungi sănețe; în urma lor veniaū Roșiorii și Verdișorii călări, despărțiți în căpităni, fiecare cu stégul ei, purtând mintene roșii și verđi; apoi caii domnesci, acoperiți cu grele harșale de fir și de mētășuri; îndată dupe aceștia, Mihné însoțit de patru viteji Ferentari cu lăncile poleite 'n vêrf și la mănere, și urmat de boierii de taină, cu Vătașii, Aprodii, Armășeii și Lipcanii lor. Apoi urmaū Copii din casă, toți feciorii de boieri, îmbrăcați cu șavanele și cu cabanițe de felurite stofe scumpe, avēnd mari podóbe și fotaze la cai¹⁾; ei și cu Aprodii purtaū sângecul sēu stégul cel mare și douē tușuri turcesci date de la Impērație. Dupe dînșii veniaū Lefegii cu haîne galbene, Simeni și Scutelnicii pedestrii; apoi glóta boierilor mazilii și boiernașilor, iar la sfêrșitul tutulor cetelor, o grămădire amestecată de slugi boieresci, de orășeni, de neguțători și de sătenii.

Alaiul se opri în curțile domnesci; Mihné descălică, trecu printre boierii rōnduiți în înduoit șirég, intră în sala mare a spătăriei și se urcă pe tronul domnesc, scoțēnd coróna din cap, drept semn de jale pentru tătănē-sēu ce murise.

¹⁾ *Miron Costin.*

Marele postelnic sta în picíore la drepta lui.

Maí ântêi veni mitropolitul Maxim ca să'î sărute mâna și'î rosti câte-va cuvinte de urare în limba sêrbescă. Călugêrul Maxim fusese trâmîs de Craiul Ungariei ca să împăciuească pe Radu-Vodă cu Bogdan, Domnul Moldovii, și de atunci, deși era sêrb de nêm, rêmăsese ca mitropolit în țeră ¹⁾. Mihné rêsponse pe scurt că'î pare rêu unde nu se potú întelege d'a dreptul, și pârintele, întorcându-se spre norod, îi dete obicînuita bine-cuvêntare.

Dupe dînsul înaintă un boier bêtân ; postelnicul, vorbind către Domn, îi spuse :

— „Sluga Mării Tale, Pêrvu vornicul Basarab sărută póla Mării Tale.“

— „Te afli zdravên, jupan Pêrvule? — întrebă Mihné cu un zîmbet de bunătate prefăcut și amăgitor.

— „Slavă Domnului, Măria Ta; ne ținem și „noî cum putem“.

— „Dar neîca Barbu, cum trăiesce? Nu'l „vêd p'aici“.

— „E ședêtor la dregêtoriă, Măria Ta, în „Craiova“.

— „Bine face. Eî, märe boieri domnia-vós-„tră“, — dîse el aruncându'și ochii asupra glóteî, — „să fie în țera Românescă mulți bărbați

¹⁾ Șincai, Engel. Acest mitropolit era din nêmul Brancovicî.

„de trebă și cu temeï, precum sunt aceștia. (vrînd să însemneze pe Basarăbesci), în frica „luï Dumneđeu vě đic c'ar fi blagoslovenie ce-„rěscă!..... — Spune'mï, jupan Pĕrvule, pare-„mi-se c'aveaï mai mulți prunci?“

— „Cu adevĕr, am trei feciori, Măria Ta, „ș'au crescut flăcăi mari“.

— „Apoi să le facem de căpĕtĕi; să'ï în-„surăm. Ce nu'ï arăți și noĕ ca să'ï cunóscem?“

— „Nu sciũ cum să dovedesc Mării Tale „mulțumită pentru atăta milă și cinste ce dai „caseï mele“.

— „La boierï vrednici tóte se cadũ, jupan „vornice!“

Atunci trei tineri, între 15 și 25 de ani, cu mĕndre și drăgălașe chipuri veniră să sărute mâna domněscă.

— „Acesta e fiul meũ Ilie, pe care am so-„cotit peste puçin să'l căsătoresc,“ — đise bĕ-„trânul boier, în ochii căruia se citea bucuria unui părinte.

— „Să fie comis mare în đilele mele și voïu „să'ï fiũ nun“.

— „Acestă-l-alt — adaoșe Pĕrvu, — e fiul „meũ Négu care a învățat multă carte de la fe-„ricitul patriarh Nifon“.

— „Să'mï fie mie logofĕt de aprópe“.

Tĕnĕrul, închinându-se adũnc la Mihně, îl rugă, drept har, să'ï lase vătășia de Vĕnători.

— „M'am deprins cu dînșii și ei cu mine, „ca trup cu suflet, Măria Ta“, — dîse el cu glas neted și hotărît.

— „Fie'ți pe plac“, — rîspunse Mihné în nemărginita sa milostivire.

— „Acesta e cel mai mic al meu fecior, „Dragomir“.

— „Voîu chiar de ađi să'l număr printre „Copii mei din casă“.

Tatăl și toți trei feciorii se'nchinară lui Vodă și p̄stelnicul începu a numi pe ceî-l-alți boieri.

Ceremonia se sfârși și tótă boierimea rămase încântată de noul stēpănitor; fie-căruia îi dase seú îi făgăduise un os de ros.

— „Dumnezeú să'î dea anî mulți de viețá „și de Domnie!“ — dîcea fie-care eșind din pragul domnesc.

*
*
*

Nu trecu mult timp și sosi vremea să se facă nunta lui Ilie, feciorul vornicului Pērvu Basarab cu Ilinca, fiica lui Radu spătarul din Albesci.

În dîoa aceia curtea domnēscă se'mpodobi ca de o serbătore, și'ntr'adevăr vrednici erau amēnduoî logodnicii de asemenē podóbă. Amēnduoî tineri, frumoși și bogați, se păreaú meniți pentru o desēvērșită norocire. Când tēnēra fecióră se arată cu concîl semēnat cu diamanturi, cu abu-

rosul zovon de flaliu, cu auritul vël de betelă rësfrat pe un biniș de suvaiu alb, cu grumazul acoperit cu șiruri de mărgăritare și cu cununia de flori pe frunte, ar fi ȃis ori cine că vede icóna cea mai blândă și cea mai smerită a Pururei-Fecióre.

Acea frumusețe pëtrunse pe toți, iar mai cu sémă pe Mihné, în a căruí inimă deșteptă patima cea mai ferósă și mai nerușinată.

Nunta se făcu ânsë cu veselie; covorul pe care staü mirii la cununie era semënat cu galbinii veneticii; de tóte părțile prin odăi ploaü, pentru boieri, zaharicale, iar în curte, pentru norod, bani mërunți de argint și de aramă cu măr-cile banului Barbu Basarab și lui Mihné-Voevod. La masă, ginerile șëdu la drépta lui Vodă, și purtă în cap gugüman domnesc; dupe cină boieri și jupanițe se prinseră în horă, și când veni césul de a se sparge cheful, un slujitor de sub masă începu să cânte ca cocoșul ca să vestéscă că se apropie ȃioa.

Toți se'ntórseră pe la casele lor cu făclii și cu masalale, toți veseli, mulțumiți, dar nimeni mai mult decât tinerii însurați.

Ânsë abié intrase ginerile în odaia făgăduinții, cumpërând cu cai și cu arme acéstă dorită plăcere de la frații și de la rudele miresei, ce staü la ușa și'l opreaü d'a intra, abié avuse vreme, în dulcea lor grăbire, să stingă candela, când

nisce tâlharî, pĕtrundĕnd pe furiş într'acel cuib de fericire, sugrumară în pat pe Ilie şi luară cu sine trupul mortului, pe mirĕsa leşinată şi tóte sculele ce erau răsipite prin odaie.

A doua-đi spaîma şi jalea era scrisă pe tóte fecele; nimenî nu scia ce să đică, ce să gĕndĕscă; Mihné singur simţea în sine'sî, nu mustrarea unui cuget de om, ci mulţumirea unei inimî de féră sĕlbatică ce 'şî a îndestulat patima uricîósă.

Unî boîerî şopteau într'adevĕr, dar pe ascuns şi numai acasă la vornicul Pĕrvu, cum că s'ar fi zărit într'acea noapte ómenî d'aî lui Stoîca, credincîosul lui Vodă ce acum ajunsese logofĕt mare, strecurându-se pe sub cumpĕt în casele rĕposatului Ilie comisul, c'acest omor nu s'ar fi făcut numai ca să prade bogăţiile lui, în sfĕrşit că ar fi găsit a doua-đi cămărăşeiî bóbe de măr-găritar răsipite chiar prin odaia de culcare a lui Vodă, de unde un om tiptil scosese, când se crăpa de đioă, un trup de femeie învelit într'o rasă.

Aceste vorbe ajunseră pĕnĕ la urechile lui Mihné şi puţin dupe aceia el pofti la masă pre căţî audise c'arŭ fi grăit așa.

La ospĕţ, Mihné se arătă fórte mîhnit pentru perderea unui așa bun şi tĕnĕr slujbaş ca Ilie. Când cuparul îî aduse potirul de aur din care bea Domniî şi când păhărniceiî dreseră pe la toţî prin pahare, Mihné se sculă, închină drept

mulțumită pentru darul și mila dumnezească și rosti cu glas întristat, un cuvânt în care arată cum că „tôte sânt trecătoare pe pământ: tinerețe, „pricopselă, sănătate, frumusețe, și slavă, tôte „daruri ale Pronii; cum că se scutură ca frun- „dele tôte bunurile câte ni le dăruiesce pentru o „di, milostivirea cerescă; dar mai vartos cum „n'orū să fie zadarnice și amăgitoare, averile și bo- „gățiile care le agonisim noi muritorii și care ne „vinū de la zadarnica omenire?“

Auđind aceste înțelepte și tanguiose cuge- tări, bētrānul Pērvu lăcrima, iar cei-l-alti boieri stau pe gēnduri, obidiți și câte-odată diceau, dānd din cap: „Adevērat c'așa este!“

Acēstă tăcere fu întreruptă de medelnicerii ce aduseră pe masă, în sahan de argint, un morman de pilaf alb și fumegos.

— „Poftiți, luați boieri!“ — le diise Domnul și fie-care pe rōnd turnă cu lingura din sahan; ānsē abie apucaseră să ia în gură și s'amestece când toți, strāmbāndu-se ca de durere de măsele, aduseră mână la gură și 'și scuipară pe tipsii dinții lor împreună cu bóbe de mărgăritar. Unii de durere umblau să se scóle de la masă.

— „Stați pe la locuri, boieri!“ — strigă atunci Mihnē cu glas tare. — „Ci, nu vē zatic- „niți din gustare! Fie-vē acēsta numai pildă la „disele mele de adinéori ce le-ați încuviințat cu „gēndul și cu graiul; fie-vē drept învățatură, ca

„nu dore cum-va să pohtiți la bogății ca la vre
 „un bine mare. Ispitele lumii sunt multe și de
 „tot felul, dar nu sunt spre folosul omului; ave-
 „rea adimenesce pe om, ș'apoi îl scârbesce; așa
 „și bobul de mărgăritar e mai mare și mai cu
 „preț decât bobul de orez, dar sparge dinții.
 „Ast-fel cuget eu în mine și drept aceia am vrut
 „să aibă și boierii mei dovadă plăsmuită, ca nu
 „dore cum-va vre-odată, să spună vre un bêrfi-
 „tor, — lumea e plină de ómenii rēi! — că am
 „pohtit eu la dobândi..... Ei! spuneți acuma,
 „boierii domnia-vóstră, nu'i așa că avuțiile 'sú
 „amăgitoare?“

Și la aceste din urmă cuvinte un zîmbet
 batjocoritor i se juca pe buze, iar logofétul
 Stoica, rîdend înghesuit de strâmbările bîeților
 știrbiți, se mira în gura mare cum de nu i s'a
 întemplat și lui să dea peste un bob de mărgă-
 ritar în pilaf, și cu o slugarnică viclenie făcea
 mare haz de gluma înrêutățită a stêpânului
 sêu¹⁾.

Cu atâta se sfêrși ospétul, dar Mihné pri-
 cepu că sfiéla intrase în inimele boierilor și că
 prepusurile se schimbaseră în siguranțe, la ochii
 Pêrvulescilor! Decî, înainte chiar d'a fi ochit, el
 trebuia să dea lovirea cea grea. Hotărîrea o luase,

¹⁾ Gluma cu mărgăritarii în pilaf e o tradițiune păs-
 trată prin graiu, despre un boier lacom la avuții.

dar îi lipseaŭ mijlócele ; Basarabiî erau împrăşti-
aţi prin tótă ţera ; ei îl înconjuraŭ pêne şi'n
palat ; de aceia, în casa sa, se temea tiranul de
a cere sfat chiar de la credinciosul său Stoica,
ca nu cumva, auzindu-se vorbele lor, să preves-
tască cine-va pe Banoveţi. Îi trebuia ânsă nea-
părat un om ca să întindă laţurile şi să pună
cursele în lucrare.

* * *

Într'o zi, stând cu logofetul în odaie, de
odată el chiamă un fustaş de la perdé :

— „Să céră Dómnei“, — îi duse, — „chiăile
„de la pivniţă şi să'mi deschidă“.

Fustaşul plecă să 'mplinască porunca, şi
Domnul cu Stoica se coborîră în beciurile boltite
ale palatului.

Dupe ce intră, Mihné porunci pivnicerilor să
ésă şi să'l lase singur cu logofetul ; ânsă din
întâmplare Dragomir, fiul Pêrvului, ce de curând
intrase printre Copii din casă ai curţii şi de cu-
riositate copilărescă se coborîse cu chiălariî în
pivniţă, fiindu'i témă de dojana lui Vodă, se as-
cunse încet şi pe furiş în fundul unei buţi góle,
şi de acolo, tremurând de gróză, el putu deosebi
următórea vorbire¹⁾ :

---

¹⁾ Cronicarul anonim în *Magazinul istoric pentru
Dacia*, tom. IV.

— „Sciï, Stoïco, de ce te am adus aici?“

— „Ascult, Măria Ta.“

— „Pe sus în case nu'ți dă nimeni pas să vorbesci cevași în taină ; pare-că staū păreții și „tragū cu urechă.“

— „Așa, Măria Ta ; mă mir cine a putut „bănuï adevărul despre mórtea lui Ilie și despre „cele ce s'aū petrecut aici cu mirésa lui, care — „Dumneđeu s'o ierte!— a și murit acum pe mâ- „nele maïcilor.“

— „Pecat de dînsa, că era gingașă și voi- „nică muïere ; ca o balauróică mi se sumeția îm- „potrivă.....“

— „Eï! veđi, Dómne, tóte acelea le spune „acuma lumea întocmai precum s'aū petrecut ; „d'aceia bine faci să te feresci.“

— „Apoi dóră că nu o fi blăstem ca și d'a- „icé de sub pămênt, să ésă svon de ceia ce vom „chibzui. Ascultă-mě tu bine ; veđi că nu mai e „de dus mult cu Craioveniï ; aū prins de veste „de tóte, și ca copoiï, adulmecă ori-ce mișcare a „domniei. Eï! pêne aci! am obosit tot înghițin- „du'mï amarul ; sînt sätul de atâta făçarie! Voi „în sfêrșit să'mï rědic pétra dupe inimă, să mă „mântuï cu totul de dînșii.“

— „Măria Ta ești Domn și ai tótă puterea ; poruncesce, ce să facem?“

— „Să găsim, Stoïco, un mijloc d'ai pune „pe toți d'odată la mână și atunci nici pruncul

„din mumă să nu scape!... Aoleū, ném blăste-
 „mat de Basarabî! cōcî nu te ivescî acum colē
 „sub palma mea ca să te strivesc ca p'acēstă ji-
 „ganie!“ — și mâna lui turti cu furie pe fundul
 unui butoiu un păiéjen ce 'șî urđia în ticiă ițele
 sale.

— „Banul Barbu n'a mai venit la curte;“ —
 adaoase Stoica dus pe gēndurî, — „se vede că se
 „teme de ceva.... Négu a trecut cu Vēnătorii sēi
 „peste Olt; nici asta nu e semn bun. — Sciî ce!...
 „Măria Ta să le scrii pohtindu'î cu politică la
 „scaunul Domniei, iar cărțile să le dăm în mână
 „de ómenî sdravenî cari să nu'î slăbéscă din ve-
 „dere. D'orū veni de bună-voie, îi prindem cu tot
 „nemetul lor aici; iar decă vorū simți ceva ș'orū
 „vré să pribegéscă, atunci mesitiî Mării Tale îi vorū
 „aduce ferecați. Cāt despre Pērvu și copilul seū,
 „îi avem mai aprópe și se potū lesne priveghia“.

— „Bine le ai gēndit tu; mâne să'mî faci
 „carte către Barbu și poruncă de învêrtejire Né-
 „guluî; să rōnduiescî ómenî ca să nu scape din
 „ochi pe Pērvu. Tóte să fie puse pēne mâne la
 „cale și Dómne ajută! Când m'oî vedé scăpat și
 „de odrasla asta de Olteni blăstemați, o să mi
 „se mai veseléscă inima în mine. Acum chîamă
 „pe pivnicerî și să le bem aldămașul..... Noroc
 „bun, märe bădiță!“

— „Să'tî fie de bine, Mării Tale!“

Pivnicerî și butariî se coborîră sub boltă.

— „Ei! feții mei.“ — le duse Mihné, — să tră-
„iți! bună trebă 'mă ați lucrat voi aici; toate 'să
„traînice și curate; păreții spoii; pe jos e aș-
„ternut năsip neted și mărunt; buțile staă bine
„înțepenite pe chezașii lor; tocitorile sânt așe-
„date frumos pe căpătêie. Acum să vă vedem și
„vinurile! Ia trageți'mă încoa câte o cindcă de
„la cep“.

Și Mihné mergea și gusta din bute în bute,
vinurile de la Délul-Mare, de la Drăgășani, de la
Săcuieni, de la Gréca, pelinurile stifóse și profire,
țuica de prune și de drojdi, rachiurile de sacáz
și de anason, din Chipru și din Anadol. Când a-
junse spre fundul întunecos al bolții, întrebă:

— „Dar colo 'n fund ce e?”

— „Ia! sânt nisce buți góle, să trăiesci Mă-
„ria Ta! dar iaca măi încóce un butoiaș de vin de
„Drăgășani, tocmai de când cu Laiotă Basarab.
„Ce măi vin! să trăiesci Măria Ta; parcă bei
„miere și ți s'aprinde foc la inimă“.

— „Ado'n cóce; pune pëlنيا mare și tórnă
„cu vedrița, ca să bem norocul lui Laiotă ș'al
„némului seă de Basarabi!“ și asvérind pe gút
un pahar de vin chihlibariu, rînji ca cănele când
vede că i se gătesce prada.

Logofétul Stoica nu apucase încă să tórne
pe chártie ieroglificele sale pisani, când copilul
Dragomir, spăimântat de cele ce aușise din fun-
dul buții, alergă la casa tătâne-seă și destăinui

planurile tiranului. Pênă 'nserat Pêrvu își rădica-se casa ca să pribegescă și duoî lipcani de olac se trâmiseră cu acéstă veste banului și vătafului Négu. Tot némul Basarabilor, pênă să nu prinďă Domnul de veste, trecuse Dunărea și ducea jăluirile sale la Pórta Sultanului.

Mihně, vedënd că acei boieri au întêmpinat rësbunarea sa, își înmuie turbarea în fel de fel de cruďimă; porunci să se prade, să se ardă și să se sfărâme pênă la pămênt tóte casele și tóte bisericile lor, pre unde se vorü fi aflând, în Curtea de Argeș, în Têrgoviște, în Craiova, în Brâncoveni; pe slujitorii și pe preoții lor îi căzni și la urmă, închidëndu'i pe toți în mônăstirea Bistriții ce era clădită chiar de banul Barbu Basarab, îi dete foc de arseră toți într'insa.

De atunci înainte tiranul, lepădând or ce vël de făçărie, începu a face rëutățile pe façă. Pe boieri îi omora; avuțiile le lua; soçiile și ficele le necinstea; dăjdiî multe punea asupra țërii. Pe mitropolitul Maxim ce sta împotrivă la nelegiurile sale, necutezând a'l ucide, îl depărtă, dându'i solie la curtea lui Vladislav, Craiul Ungariei ¹⁾.

În urma plecării mitropolitului, el silui o nepótă a lui, și fratele aceștia, un sêrb a-nume Dumitru Iacșăg, își scăpă đilele fugind în Ardél, unde așteptă césul rësbunării. ²⁾

¹⁾ *Constantin Căpitanul*, *Chronicarul anonim*.

²⁾ *Engel*.

Se vede dar că Mihné urma vieța sa de desfrénare atât cu jupanițele boșerilor curteni, cât și cu femeile dupe afară, și toate aceste se petreceau sub ochii Dómei Smarande, care, stăruind totă ȓioa la furcă și la rėsboiu, la cămară și la jicniță, păzind praznicele și posturile, spovedindu-se și făcënd mereu la mětani, trecea toate cu vederea și trăia o vieță de găzdóie harnică și de bună creștină.

In anii domniei lui Mihné-Vodă se căsători și fiul său Mircé și luă de soție pe fata lui Rareș Vodă de la Moldova, anume Domnița Chiajna.

Ast-fel trăia la culmea puterii și a măririi, familia rėposatului Dracé armașul și nu prevedea grópa ce sta căscată dinainte'í; astfel și lupul, cu puii sei pustiéză codrii fără d'a bănuí lațul ce'í va înstruna într'o ȓi pe toți.

COTMÉNA

III.

„Fuga e rușinósă...
„dar e sănétósă....“

Un an și jumătate trecuse de când Mihné ținea corma țerii și boierii pribegî, — Basarabii și alții câți putuse să scape din mânil tiranului, — dupe multe și anevoióse rugăminte, dobêndise însfêrșit ajutor de la Împêrăția turcésă. Sultanul Baiazit dase poruncă pașii de la Dunăre ca să intre cu oștirea în Țera Románescă și să așede în scaunul Domniei pe Vlad cel têner seú Vlăduță, fratele rēposatului Radu-Vodă.

Deci, în tóamna anului 1509, trei pólcuri de óste turcésă sta gata să trecă Dunărea, din care unul, sub poruncile lui Négoe Basarab, răsbi mai 'nainte de cele-l-alte în Oltenia și acolo se

adaose cu Panduri și cu Vânătorii ce veneau cu bucurie să se închine la vechia lor căpetenie.

Tóte acestea se auđise, dar nu lámurite, la curtea lui Mihné și Domnul socoti de folos a trá-mite în cercetare preste Olt pe fiul său Mircé, cu vre o cățu-va Aprozii credincioși, dându'și și pe logofétul Stoica ca să'l însocească.

Mircé, temându-se a merge d'a dreptul în Rômnicul Vâlcei și ne voind a trage nici chiar tiptil la gazdă în oraș, mai 'nainte de a fi aflat ce se petrece pe acolo, se opri la mica mănăstire Cotména, puțin mai în jos de frumoasa vale a Luminilor, pe Topolog. Sfântise sórele din dosul piscurilor Cozii, când el poposi în pacinica vâlcea unde stă pitită mănăstirea, ca un cuib între munți. La pórtă era un turn ce acum s'a dărîmat; ograda, încinsă cu ziduri, înfăcișa pe din întru patru șiruri de chilióre cu tinde lungi și arcuite; în mijloc se afla o bisericuță. ¹⁾

Aprozii aședară vr'o două trei corturi în curte; iar feciorul de Domn și credinciosul Stoica, dupe o cină de sehastru mai mult decât cum-pătată, merșeră să se odihnescă în chilia stari-tului ce slujea de arhontărie.

— „Părinte, când va toca de nópte, să trecă „cu tóca pe la ușa noastră, ca să mergem și noi

---

¹⁾ Acéstă mănăstire, ce ține de Cozia, a fost zidită de Mircé cel bătrân și drésă de Alexandru Ipsilant.

„la biserică;“ — duse Mircé călugărului ce’i înso-
ciise cu felinarul de la trapezărie pênă la săla-
șul lor.

Călugărul se gătea să se ducă: — „Blagos-
„lovesce, părinte“ — îi spuseră călătorii. — „Dom-
„nul să vă blagoslovéscă, fețiș mei!“ — și trăgând
ușa chiliei, o închise cu clanța.

Abié apucase ânsă să’i fure somnul, când
d’o dată o sumedenie de călugări cu rasele ne’n-
cinse, cu pletele și bărbile sbêrlite, deteră năvală
în chilie și’i deșteptară cu aceste vorbe spuse pe
sărite:

— „Fugî, Măria Ta, scapă’ți dîilele.... Ne aũ
„călcat hoțiș!... sînt la pórtă o miie și mai bine
„de haraminî levinți, cu sănețele gata de foc și
„cu paloșele góle.... Dîcũ că sînt aĩ lui Négoe
„Basarab și cerũ să te dãm pe Măria Ta.... Fă-ți
„pomană cu noi; fă ce’i face și eșî de aici, că e
„vaĩ și jale de Măria Ta și de biétă mônăstire!“

Aceste cuvinte spuse pe nerésufiate și de
mai mulți d’odată, făceau o larmă care sperie și
ameți pe tîcnițiș și somnoroșiș călătorii.

— „Ce dîcețiș? cum? ce e?“ — întrebaũ ei
uluițiș.

Dar pricina era netedă; Négoe aflând în
Rômnic că Mircé, fiul lui Vodă, ar fi mas de
conac nóptea pe ascuns la schit la Cotména, se
răpedise cu vênătorii sêi și năpădisese pe la me-
dul noptiș, cerênd să’i deschidă porțiș; călugăriș

s'aũ temut sã nu le facã vre-o stricãciune de va gãsi pe vrãjmaș în zidurile lor; de aceia, plini de spaimã, îndemnaũ pe Mircé sã fugã.

— „Dar pe unde? — întreba acesta, — de „vreme ce diceți cã lotrii staũ la pörtã“.

— „Iatã, p'acéstã feréstrã“ — îi respunserã, arãtãndu'i o crãpãturã îngustã ce da în partea pãdurei.

— „Fuga e rușinósã!...“ — cugetã prințul, zãticnindu-se la idea de a fugi fõrã de împotrivre.

— „Dar e sãnëtósã!“ — adaoase înteleptul Stoica.

În minutul acesta, strigãtul: „Foc! dãm foc „la mõnãstire!...“ repetat de mai multe sute de glasuri, fãcu pe cãlugeri sã'și pãrdã cu totul mințile; ei împinserã pe bietul Mircé desculț, fãrã cãciulã, numai în cãmașã și cu brêul tãrãind¹⁾ pênã la feréstrã și'l îmbrãncirã jos. Stoica sãri dupe dînsul.

Ș'amênduoï, în întunerecul noptii, o luarã d'a fuga prin pãduri.

Cãlugerii, mãntuiți de primejdioșii lor óspeți, deschiserã porțile Pandurilor înviersunați. În furia intrãrii, uniĩ dintr'aceștia apucase pe nevinovații cãlugeri de barbã, dar Nãgoe se rãpeði încruntat

¹⁾ Cronica anonimã în *Magaz. istor. pentru Dacia*, tom. IV.

ca paloșul la dînșii: — „Să nu stricați pe ni-
„menî!“ — strigă el, în gura mare și curtea se
umplu de ôste.

Aproșii lui Mircé, vedându-se împresurați
d'atâta glôtă, uniî se predară de bună voie, alții
cădură sub numeroșele lovirî ale dușmanului.

Négu puse să cerceteze prin chiliî, prin piv-
nițe, și neaflând pe nimenî, cređu c'a fost amă-
git. Vênătoriî lui aprinseră focurî în curtea mō-
năstirii și p'afară, și, dupe vecînicul obicei de
popas al Românilor, puseră căldarea de fertură
în crăcan și 'ncepură să povestescă basme și
dicători glumețe.

Când tocă de otêrnie la schit, Négoe intră
în biserică, se închină cu smerenia unui Fêt de
Domn cuvios și, la eșire, vêrsă în mâna starițu-
lui un pumn de banî de aur, ca să 'i fie spre
pomenire: — „Să 'ți dea Domnul slavă și mă-
rire!“ — dise călugêrul cu fața luminată de o
cucernică lăcomie, și cei-l-altî șoptiră: „Amin!“

Dinșî de diminéță Basarabul își rădică ta-
bêra și se întôrse în Rômnic.

Pe când la Cotmêna se petreceau acestea,
Mircé și Stoïca urmau prin pădurî calea lor cea
rătăcită; plinî de gróză și temêndu-se încă să 'i
fi urmărit, ei fugeau înainte sperîindu-se de orîce
sgomot, de orîce șoptă, de frunțele ce fășiau pe
cracă, de vântul diminéții ce mătura uscăturile,
de brósca ce sâlta în mlaștină, de vêtuiul ce

sbughĭa din érbă. La fieșce sunet eĭ se ascundeau ĩn tufe ș'apoi frigul umed al nopțĭi de tómnă ĩi făcea să pornéscă de isnóvă, desculțĭ și despuiațĭ. Multă vreme eĭ rătăciră pe poteci și pe cărări perdute pĕnĕ ce deteră ĩntr'un drum mare.

Atuncĭ, de mai multe ori se ĩntĕlniră cu cete de ostași ce mergeau șuerând din frunďă către Olt; dar frica ĩi făcea să se pitéscă ĩntre bolovaniĭ drumului și să 'și opréscă suflarea pĕnĕ 'ĭ vedeau depărtațĭ.

Ast-fel petrecură tótă nóptea, ânsĕ mâna dumneđeéscă ĩi puse pe calea dorită; când se revĕrsa de đori, drumetșĭi pricepură că sũnt aprópe de Curtea de Argeș.

Se răsipise pícla diminețĭi, și sórele se înălțase vesel ca d'un stat de om pe cer; când ticăitșĭi călĕtori ajunseră ĩn cetate, doborițĭ cu totul de ostenélă și de feluritele ĩncercări ale acesteĭ gróznice nopțĭi.

Sosirea lor și vestea ce aduceau pricinuiră o nouă jale ĩn palatul domnesc. De cu nópte ĩncepuse de prin tóte părțĭle să vină scirĭ cum că Turciĭ arũ fi trecut Dunărea la Gĭurgĭu, și la urmă, că Basarabiĭ arũ fi intrat cu óste și cu domn nou de la Impĕrăție ĩn Bucurescĭ; ĩn sfĕrșit că un nor de Turcĭ ĩnainta cu mers grabnic ca lăcustele spre curțĭle Domnescĭ.

Auđĭnd tóte acesté, Mihnĕ trămise să adune ĩn grab boieriĭ la svat; dar pe unde se duceau

Aprodiî să 'i chiăme, veneaŭ înderet cu răspuns, care că pribegise peste nópte, care că de cu séră plecase să întêmpine pe Turcî la Bucurescî. Trămise atunci să stringă în curtea palatului puçină oştire ce se afla şedetóre la Argeş; dar tótă se răsipise seŭ apucase să trecă peste Olt la Négu Basarab.

Copii din casă se respândise fie-care pe la părinţii seî, ast-fel încât Mihné se vèdu de odată năpustit de tótă curtea şi de tótă oştirea sa, singur cu ai seî şi cu câte-va bêtrâne slugi părintescî.

Atunci sângele ce aprinse într'însul şi turbarea îi coprinse sufletul, în minutul acela când orî care altul s'ar fi desnădējduit. În zadar se oşterea împotriva răstriştii şi căta în capul seŭ înferbêntat un mijloc de împotrivire. Tóte erau mute la al seŭ glas, tóte în préjmă 'i staŭ măr-murite şi reci ca ghiaça; nici o fiinţă nu se aprindea la focul ce ardea într'însul. În zadar umbla cu pas răpede prin odăi, ştergêndu'şi sudórea de pe frunte şi isbea cu pumnul în păreţi, răcnind: — „Nu; nu se póte să cađa într'astfel Mihné! „Săriţi la mine, copii!“ Dar nimeni nu venea, şi numai bolţile răspundeaŭ cu urlat la răguşita sa chiămare.

Mircé şi Stoica, âncó nu eşise din a lor amortélă; spaîma şi obosirea sleise cu totul sângele într'înşii. Ei şedeaŭ încremenţi pe laviţe,

cu capetele pe mână, cu ochii turburi și holbați; semănau a fi perdut orî-ce simțire.

Domnița Chĭajna, care peste vre-o câțiva ani avea să fie eroina de la Șerbănesci, sta lîngă dinșii cercând a 'i îmbărbăta, și 'i suduia cu aspre cuvinte, arătându-le că datoria lor este să alerge prin cetate, să adune de pre unde voru puté luptători și să vîndă cu al lor sînge, cinstea tronului și a némului lor.

Zadarnice povețe! când erau părăsiți de tótă boierimea, de tótă óstea și de tot norodul, unde erau ei să mai găsescă apărători?

În împrejurări ca acestea Romănul e mai înțelept; el nu 'și primejduiesce ȳilele pêne când nu vede cătuși de puçină nădejde de isbëndă; atunci, mai bine se trage înapoi, ca la urmă să pótă sări mai departe.

Așa dar, potolindu-se și vĕdënd în sfērșit că nu e prin putință a sta cu armele împotriva cotropitorilor, MihnĒ porunci să se gătescă de plecare. Atunci ai fi vedut pe toți, slugi și stĕpăni, cu feçile pălite, cu ochii sticliți, alergând prin odăi, rădicând avuțiile domneșci în lăđi și în boccele ca să le încarce, îmbrăncindu-se, împedcându-se și mai reu, într'acea pripă desnădejduită.

Când se sfērșiră pregătirile, dómna Smaranda și domnița Chĭajna se urcară jalnice în rădvan, una umilită ca un voinic ce s'ar vedé silit să fugă dinainté vrăjmașului, fără d'a se lupta; cea-

l-altă oftând dupe casa ei așa frumos directată, dupe cămara'i plină cu merinde, dupe trâmbele de borangic neșesute și dupe bogatele cusături rămase pe gherghefuri.

Mihné, tânăra Mircé, Stoica și câți-va credincioși slujitori umblau călări pe delaturile rădvanului, triști și ofliți ca osândiții ce au apucat calea ocnii. În urmă-le venea un chervan mare mocănesc plin pînă în coviltir de sipeturi, care ducea pe drumul băjeneriei bogățiile lui Mihné-Vodă.

Ei apucară spre munți și trecură granița în Ardél.

SIBIIU

IV.

„Să scie tot omul că
 „am omorit pe Mihné-
 „Vodá !“

Cât ajunse în Ardél, — într'acea țără unde atâte némuri răsboinice, Ungurî, Sași, Români și Sécui, staă înghesuite și în veci gata pe vrajbă, — gëndul cel d'ântêi al Domnului mazilit fu să strîngă o adunătură de ómenî cu simbrii, în capul cărora să mérgă să'si iea Domnia înapoi.

Planul seă nu isbuti; oștirile lui Vlăduț îi răsipira simbriașii, și el atunci se duse să se așede cu tótă familia, în Sibiiu; dar inima lui âncă nu era înfrântă și capul lui se muncea mereu cu idea d'a redobândi tronul. De aceia trămise pe Stoïca, cu bogate daruri, în Vișegrad, la Craiul Vladislav al Ungariei, ca să'i arate plân-

gerile sale împotriva boierilor țării și să'i cêră tot d'odată ajutor și ocrotire.

Vladislav, lingușit d'a vedé atâta supunere din partea unui Domn român, îi răspunse printr'o carte măgulitoare, în care îl numia „bunul său frate” și'i făgăduia că 'l va sprijini cu óste în primăvera viitoare, îndatorindu'l ânsé să priiméscă legea catolică și să 'i închine țera Românéscă, unind'o prin lege și tractatură de supunere cu crăia Ungariei. Zîmbitoarea nădejde a puterii făcu pe Mihné să priiméscă tóte aceste învoielî umilitóre. Lege, familie, avuție! ce n'ar fi jertfit el óre acum pentru o sângerósă rěsbunare?

Ah! ce sělbatică veselie îi umplea sufletul, când, printre visele viitoareî sale mărirî, zărea capetele Basarabilor înșirate în țepe la porțile 'i domnescî!

Vremea d'acum ânsé cerea ca s'ascundă asprele aplecări ale inimei sale și să stea cu zîmbetul mulțumirii în veci gata pe buze, pentru orî ce semn de compătimire său de cinste, pentru orî ce făgăduință de ajutor.

Craiul Vladislav scrisese tot de odată orășenilor din Sibiu poruncindu-le ca pe „Mihné-Voevod, „pe ai săi, și tótă casa și némul lor, nebântuți, „sigurî și fără împedicare, să'i țină acolo în mijlocul lor, și în cinste să'i aibă; preste acestea pe „toți să'i apere și să'i ajute și să fie datorî în

„tot timpul a le prinde parte, nici să cuteze alt-
„mintrelé a lucra.“¹⁾

3 Acastă crăiescă carte fusese citită în mijlocul pieței mari de către magistrul orașului și toți „înțelepții, luători de sémă și credincioși ai crăiului iubiți“ Sibieni se făgăduise să împlinescă cu credință, luare de sémă și înțelepciune poruncile iubitului lor Craiu.

De atunci înainte Mihné, pus sub credința de obște și botezat în legea catolică cu mare pompă, dinainté Sibienilor papistași, fu privit ca cea mai însemnată persónă din cetate. Norodul îl cinstea, îl iubea și se închina la dînsul; adevér e că nimeni nu putea fi mai milostiv decât Domnul român. În tóte zilele, magistrul orașului, Ión Agota și judecîi și jurații veneau să cerceteze de trebuințele Prințului. În casa lui, comitele de Temișóra, Ioja de Șom, trâmisi acum în părțile Bérsei, nobilul Ión Horvat de Vingart și toți grofii și nemeșii din Sibiiu și de prin prejur alcătuiau o curte care se bucura de bilșugul și de traiful domnesc al Voevodului mazil. La mese și séră în adunări, Mihné le povestea jafurile și prădările boierilor, dușmanii lui și lesne-cređetorii sêi ascultători se miraú, în simplitatea lor săsescă, ce órbă țéră e aceia ce se dá în mâna unor ast-fel de tâlhari și lépădă un Domn, care, străin și pri-

¹⁾ *Șincai.*

bég, în câte-va luni numai, umpluse Sibiul de bunătățile sale.

Un biet poet latin, Ión Salius, ce se bucura și el de cinstea de a fi printre numeroșii óspeți ai Prințului, începuse a pune pe versuri laudele sale, arătând vechia slavă „a némului său dom-
„nesc, întinsa lui stěpânire, drépta 'i strășnicie
„împotriva prădătorilor ș'a furilor, rívna lui d'a
„uni creștinătatea subt o singură cruce, dorința 'i
„d'a scăpa Bizanțul de păgâni, uricíoșa viclenie
„ce 'i răpise tronul, tocmai când era în mijlocul
„tăriei ș'a grămeșilor de aur“¹⁾. Ánsă atunci când era poetul să'și pornescă Pegazul pe căile zîmbitoare și înflorate ale viitorului, când era să cânte glorióșa redoběndire a tronului ce se apropia și să'și ia plata cuvenită inspiratelor sale strădani, o împrejurare cruntă curmă de odată strălucitórele nădejdi ale Domnului și ale lingușitorilor săi.

Șederea lui Mihné în Sibiú strînsese acolo mai mulți ómení ce purtau cu dînșii câte o vechie rěsbunare și cari, plini de jalnica aducere aminte a trecutului, urmăreaú ca piéza rea, pe îmblânditul tiran.

Nemilostiva ursită său pronia rěsplătitóre făcuse ca acești ómení să se întîlnescă, să'și

¹⁾ Veđi Epitaful latin al lui Mihné, în *Engel*.

destăinuiéscă unul altuia aceiași ură și împreună să chibzuiescă a lor rēsbunare.

* * *

În casa lui Danciu Țepeluș staū adunați într'o séră trei ómenī. Unul de vērstă medie, purtând îmbrăcăminte ungurescī, are un obraz pe care se citește o prostatică rīvnire la mărīmī; acesta e stēpānul casei, fecior de Domn și neîmpăcat dușman al lui Mihné, carele se suise pe tronul hotărīt lui de Vladislav și acum āncō îi rāpise sprijinul ocrotitorului sēū. Al duoilé e un boier bētrān de țēra Romānescă, cu barba albă și cu fruntea înorată de o vechie mīhnire; acela e Radul, spātarul din Albescī, a cărui fiică Ilinca fusese jertfită cu atāta cruđime de către fostul Domn, chiar în nóptea ei de cununie.

În sfērșit un tēnēr purtând zeghīa sērbescă ține mâna pe hangerul de la brēū, pare c'ar fi gata să spele în sângele tiranului necinstea unei surori siluită de dīnsul; îl chiamă Dumitru Iacșăg și e nepotul mitropolitului Maxim.

Ei se parū a fi dupe o lungă sfātuire; iar bētrēnul boier, întindēnd cu încetul mâna într'un vas de aur ce sta pe masă, scóse dintr'īnsul o hārtie induoită și citi cuvēntul: „Hangerul!“

Iacșăg săltă de bucurie, strigānd: — „E al meū!“ — Ceī-l-altī duoī respunseră: — „Dumneđeū să te ajute!“

Radul posomorît aruncă în foc o altă fâșie pe care scria „Stréngul“ și Danciul rupse cu necaz, una care dicea: „Otrava!“

Fără de a mai spune o vorbă, ei se despărțiră.

A doua zi era 12 martie 1510 și praznic mare al sântului Papă Grigore. Tótă obștea cuviósă, muieri și bărbați, asculta cântările latinesci ale bēratului și rēsunsetul măreț al organului. Pe piața mare, dinaintea bisericeii nu e nimeni; d'o parte se vede numai un zid boltit; de cea-l-altă un tufiș de pomî îndesați.

Acuma slujba s'a sfērșit; creștinii îmbrăcați ca de serbătore, esū de tóte părțile, făcēndu'si cu aiasmă semnul crucii pe frunte și se respādescū pe la casele lor. Mai în urmă de toți și umblānd cu pas greū, se cobōră treptele de pētră ale catedralei, Mihné-Vodă însoțit de nedeslipitul sēu Stoica și de Ión Horvat de Vingart¹⁾; contoșul Domnului, sur și lung, cu céprazuri de fir, e deschis la pept și lasă să se vedă o scumpă blană de samur, la fel cu căciula de pe cap. Nimeni dintr'inșii nu pōrtă arme într'o zi mare ca aceia.

— „Frumósă și măreță slujbă!“ — dise Domnul către Horvat.

— „În curēnd se vorū bucura de dīnsa și

¹⁾ Nicolae Olahul.

„pământeniî Mării Tale, când cuviósa'ti rîvna îi
„va adăpa la isvorul adevăratei credințe.“

— „Așa eî negreșit. Sciū bine că voi întem-
„pina óreși-care anevoințe, pedici și zavistiî; dar
„lăsați-vē pe mine;“ — duse el zîmbind în silă,
„— voi purta crucea în mână de fer. În zadar
„vorū încerca boierii și mai ales blăstemațiî de
„Basarabesci....“

Atunci, sārind ca un trāsnet din tufiș, un
om se răpedi la el cu hangerul în mână și în
iutēla isbirei il pironi cu ferul drept în petrele
bolți de pe piaça. Abié avu vreme Mihnē să'i
dică cu o mirare plină de dispreț: — „Tu cine
ești?“ și perdēnd orī ce simțire, cădu mort pe
brānci. Hangerul isbindu-se de lespedi, îi pētrunse
cóstele și eși sāngerat prin spate.

Tovarāșiî lui Mihnē rēmaseră încremeniti de
spaimă și ucigașul se făcu nevēdut; dar peste
câte-va minute un om striga în gura mare din
clopolnița bisericei: „Să scie tot omul că am o-
„morit pe Mihnē-Vodă 1)“. Acela era Iacsăg.

La acea semēță și gróznică strigare ce se
rēspāndise ca o furtună prin tot orașul, norodul
întreg se turbură; începurā a trage clopotile și
cetățeniî prin case, îmbrăcaū zéoa de sirmă și
coiful de fer și se înarmaū ca la o mare primejdie.
Adunați toți davalma și cu sgomot pe piaça mare,

1) Constantin Căpitanul.

ei priveau cu jale la strălucitul răposat, când strigările turbate ale lui Iacșag și vaielele familiei domnesci ce sosise în grab pe locul de omor, întâritară mânia norodului. Un cetățen mai aprins și mai îndrăzneț dibui pe ucigaș în turnul cel înalt și cu o împușcătură îl lovi drept în cap¹⁾. Trupul lui Iacșag cădu sfărîmat pe petre.

Acesta fu semnul izbucnirii: — „Săriți pe „ucigași! . . . sbierați din tóte părțile.

— „Danciu și Albescu au fost înțeleși cu „tálharul acesta“ — strigă Stoica după treptele bisericeii, presupuind acum tainica lor înfrățire.

— „Pe dînșii copii!..... Ei au ucis pe bunul „Domn! pe milostivul Mihné!..... pe tatăl sêrmanilor!!... pe fala Sibiului!!!. Pe dînșii, copii! „dați, dați, năvală!.....“ — Aceste strigăte, repetite de mii de glasuri, porniră glóta cu volbură dupe piață și toți se răpediră la lócașele bănuitorilor omoritori.

Acolo se petrecură gróznice măcelării²⁾; pe toți din casă, stêpâni și slugi, îi sfășie norodul înviersunat, și trupurile lor trunchiate și têrite prin țêrina uliții, le asvêrli, ca stêrvuri, afară din cetate. Astfel une-oră sórta înecă în acelaș potop pe vinovat și pe rês bunători!

Abié nóptea aduse ceva liniște în oraș, dar

¹⁾ Constantin Căpitanul.

²⁾ Șincai.

cetățenii rămăseră armați ca să ducă a doua-ți cu cinste trupul lui Mihne-Vodă pînă la cel din urmă al său selaș, în biserica Santei Crucii de la Dominecani¹⁾.

Sibiul amăgit plânse multă vreme pe crudul tiran căruia dincolo de Carpați îi dăcea „Mihne cel rău“. Jucătorii curții crăiesci făcură cercetare asupra acestor nenorocite împrejurări și familia Domnului rămase cinstită și apărută, în Sibiul pînă când sôrta armelor, iarăși protivnică, o sili să trecă la Çarigrad.

Mircé Ciobanul a fost Domn al țerii mulți ani dupe acestea, și mai mulți Domni din nêmul Draciî armașului din Mănesci au stat, la deosebite vremuri, pe tronul țerilor nôstre.

Bucuresci 1857.

Tipărit în foiața diarului *Românul* din 1857; apoi în volum, la 1860, în Bucuresci și la 1886, în Craiova.

¹⁾ Sig'er.

DÓMNA CHIAJNA

1860
1560—1568.

MORMÊNTUL

I.

Clopoțele bisericeî domnescî din tîrgulețul Bucurescilor băteau cu glas jalnic și treptat; iar de sus, de pe colnicea délului de'mpotrivă le răspundea cu rîsunet tînguîos și depărtat, mica turlă rîtunjită a bisericeuței lui Bucur.

Era pe la sfîrșitul lui februarie, anul 1560, și de curînd se adusese în oraș, trupul Mircii Vodă, cel poreclit *Crobanul*, care, la 25 ale luneî, murise pe drum, cînd se întorcea din Ardél,¹⁾

---

¹⁾ *Constantin Căpitanul*, Cronicarul anonim și *Engel*.

orî că boierii pribegiți acolo pe cari el se'ncercase cu făgăduieli mincinoase și cu viclene jurăminte a'î înapoia în țeră, 'i urduseră cu otrăvuri peirea, orî că Dumneșul milostiv se'ndurase în sfârșit de nevoile bieților creștini împilați de acest crunt stăpânitor și hotărîse acum césul asprei sale judecări.

De patru orî¹⁾ Mircé fusese aședat domn cu sila în țeră de Pórta turcésă, și numai hulă și ură își ridicase asupra-și prin năpăstuirile sale; iar mai ales pe boieri 'i bântuia și'î muncea cu rëntate, ca dóră să le plătescă cu amar și cu chinuri, omorul tătâne-său Mihné Voevodul, și lunga isgonire a némului său și pizma lor cea nemblândită. Drept rěsbunare, mulți dintr'înșii căduseră sub sabia Beșliilor, mulți iar, fugăriți în Ardél, așteptaū acolo să le vină și lor rōndul pe róta schimbătoare a sórtei romănesci.

Se'nțelege dar că cu mórtea Domnului, trebuiaū acum să le renască nădejdiile și să se asmută ale lor nalte rîvniri.

Ânsă Mircé își dase obștescul sfârșit pe scaunul domniei, în mijlocul tării sale; deci tótă mărėța pompă a unei domnesci înmormentări umplu tēgul, la a sa pristăvire, de o jale adūncă și'ngrijată.

Noua curte domnescă din Bucuresci, clădită

¹⁾ Engel.

printre sălciile de pe malul stîng al Dâmboviței și 'nconjurată de țepene ziduri cu creste 'nalte și cu înguste ferestruți de meterez, era plină de o glótă posomorită pe care abié o ținea în strună un șirég îndesat de Dorobanți și de A-prodi. Sus în casele domnesci, al căror lat acoperiș de șindrilă se'ntindea jur împrejur cu ștreșine largi și revărsate, staă adunați, cu o cucernică smerenie, împrejurul trupului împodobit al răposatului, tóte căpeteniile țării.

Preoții se coborîră mai ântei pe scară și începură cu obicînitul vîers a lene, cîntecele de îngropăciune; de două lature se întindea óstea pedéstră cu prapurele plecate, cu sănețile în jos. În mijlocul ei mergeau cerniți, boierii de taină, uni purtând p'ai lor umeri sicriul luminatului mort, alții ținînd pe mîni pliopa pe care sta încrucișate sabia și busduganul domnesc; îndată apoi, călcînd cu pas sigur și apăsător, venea văduva răposatului, Dómna Chiajna, pe al cărui chip în veci încruntat, nimeni nu putea dovedi pêsurile inimei sale; pîrul ei începuse a cărunți, dar trupul seă era 'nalt, portul ei drept și falnic, ochirea'i strașnică și hotărîtă; capu'i căta mîndru în sus, fără grijă și fără sfielă. Pentru cea din urmă óră ea îmbrăcase albele podóbe și vîlul de betélă ale miresei ca să ducă pe soțul ei la vecinicu'i lócaș, coci dupe dioa aceia văduva

nu mai scotea veșmintele cernite. Așa era obiceiul vechimei.

La drépta ei umblău doi coconî tineri, ca de 14 și 15 ani, cu haîne negre și cu fețe obidite. Aceștia erau moștenitorii, acum sërmanî, ai lui Mircé. Cel mai mare de ani, Péturu, betég și mărunțel la boiu, înainta cu greú sprijinindu-se într'o cîrjă; fratele sêu Alexandru îl însoțea; și amêndouî, plânși și tăcuți, semënaú duși pe jalnice gêndurî.

D'a stînga Chiajnei, doué copile, ceva póte mai în vêrstă decát frațiî lor, dar îmbrobodite în marame negre, ce le ascundea cu totul obrazele, dovedeau numai prin suspine și prin plânsorî năbușite, adînca lor durere.

Dupe tânguîósa familie, alaiul se prelungea cu toți ómenii casei, amestecând cu sunetul jalnic și slăbănogit al tobelor, văietările lor, — cu Călărașiî domnesci ce se îngrijiseră a face la caiî lor, lăcrimarea ochilor cu praf de pușcă¹⁾, — și în sfêrșit cu tot norodul orașului ce umbla cu capetile góle pentru jălire.

Alaiul colindă ulițele povêrnite ale micului orașel ce abié atunci începuse, numai pe malul stîng al gârlei²⁾, a se împlini ici cu gardul unei

¹⁾ *Cantemir*, Descrierea Moldovii.

²⁾ *Constantin Căpitanul*, vorbind despre clădirea mănăstirii Radu-Vodă, de către Alexandru-Vodă, fiul Mircii, dice: „din jos de Bucuresci“ adică afară din oraș“.

colibe de vecin, mai colo cu ulucele unei căscioare de brăslaș orî de scutelnic, mai dincolo cu zidurile unei case de boier séu de boiernaș ajuns ; trecu și prin piața mare unde șetrele precupeților, scaunele măcelarilor și tarabele gelepilor ¹⁾ turci, armenî séu grecî, erau închise în ziua aceia, și se întorșe iarăși în curtea domnăscă, unde răsună clopotile bisericeî, pe care o zidise chiar Mircé Vodă Ciobanul ²⁾ și în care, dîntre toți Domniî, el mai ântei s'a îngropat.

Toți pe rînd intrară în sântul lăcaș ; nășălia fu aședată jos chiar lîngă strana domnăscă ; se dișe prohodul și slujba se urmă tótă dupe rînduiala sa ; dar când pe la sfârșit începură arhierii, apoi slujbașii cei mari și cei mici să se apropie de mort și să'î sărute mâna dréptă și crucea dintr'însa, câți-va boierî, mai mult tinerî și noi poposiți în biserică, ai căror cai și arme se aușise tropotând și zornăind p'afară în vremea slujbei, înaintară cu semeție și, puindu-se drept în fața sicriului, începură să strige în gura mare către obștea spăimîntată din biserică.

— „Fie-vă rușine, mei fraților, să vă spurcați buzele pe așa mîni pângărite ! Scârbă să vă fie a pleca capul la trupul unui om care a fost

¹⁾ Neguțătorii străini.

²⁾ *Engel* numesce acéstă biserică *Ghiced*, cea ce însemnă, mi se pare, pe turcesce : *Sentinelă*.

„urgia ómenilor și biciul Sataniî! — Óre nu vë e
 „destul că, precât a fost tâlharul acesta cu ȕile, el
 „a hălăduit în domnie atâția mari de anî; ba încă
 „v'ați colăcit, ca têtítórele, la pólele lui și 'i ați lins
 „laba cea mohorită, pe care nu cutezați a o mușca?
 „— Acum, încaile, prindeți la inimă! lepădați-vë
 „josítórea slugărie! Vedeți că ochiî i s'aũ stins;
 „córdele puteriî sale s'aũ rupt; acum cel puțin
 „îndrăzniți și voi a face ca mine, Badé cluciarul,
 „și ca tovarășiî mei, toți boierî ai țerii, pe cari
 „năprasnica silnicie a Cîobanului ne a ținut alun-
 „gați pe la străini. Veniți și vë plecați cruceî mân-
 „tuitoare ce cu drept o smulg din mânilé nelegiui-
 „tului; iar stêrvul lui scuîpați'l ca mine și asvêr-
 „liți cu petre într'însul!“

La aceste vorbe îndrăznețe, însoțite cu fapta, toți rămaseră încremenți de cîudă. Chiajna singură se răpedi către cutezătorii tineri și cu ochireă î fulgerătoare îi opri în loc:

— „In laturî, mârșavilor!“ — strigă ea cu glas puternic. — „Asta vë e, biet, vitejia, neru-
 „șinați păgâni ce necinstiți un mormânt? Spuneți,
 „ce sciți mai mult a face, mișeilor, uneltitorî de
 „rele, iscoditorî de desbinări, ce priviți de subt
 „obîală, pësul țerii și alergați, ca dulăii, la pra-
 „dă? — Ce! óre socoti'tați voi că, unde a răposat
 „Cîobanul, o să rămână turma în ghiarele vóstre
 „ca să o jăfuiți dupe cum vë place? Heî! mare
 „băieți, mai va pêne atunci! Mircé s'a dus, dar

„fiul său a rămas și Chiajna îi e mamă și va „sci să'l apere de voi“.

Ochii pribegilor se'ntórseră către Péturu pe care Dómna îl arăta cu degetul, dîcînd acestea; dar când vîdura trupul mic și gârbovit al tînărului, un zîmbet de dispreț le înflori pe față și Badé cluciarul adăogi rîdînd:

— „Aolëu! vai de biétă moșie dec'o fi să'î „mêrgă tótă séma, șoldiș, ca Fêt-frumos al ghe- „bos! Dar tacă'ți gura, nu vorbi de pomană, ju- „paniță, că dor nu vom remăné, sărac de noi, „rîsul lumei că, adică nu s'a mai aflat dintre noi „altul mai vrednic de Domnie, decât ăst pitic slut „și șchiop!“

Riseră boierii cu hohote; dar Chiajna, turbată de mînie, smulse c'o mînă vîrtosă de pe pliopa sicriului buzduganul și sabia domnescă și dîndu-le în mînile fiu-său: — „De e șchiop și „mêrunt“, — dîse ea, — „iată cîrja ce'î va spri- „jini betegia și iată paloșul ce'l va înălța cu capul „maî pre sus de tóte capetele vóstre — Dar nu „plătiți vorba ce o perd cu voi. — Pe ei, copii!“ — strigă îndreptându-se către Lefegii și întorcîndu-se la preoți: „Sfințiile vóstre, urmați-vé datoria“.

Atunci zăngănitura ostașilor ce dau năvală, larma glóteî turbate ce se îmbrîncea, cîntările preoților zorind a sfêrși slujba, sunetul clopote- lor, isbucnirile tunurilor făceau tóte la un loc un vuet încurcat, un fel de luptă amestecată, din

care fieși-cine căta să'și scape dılele, ast-fel încat în puçinã vreme se strecurarã toți și biserica rãmase deșertã.

* * *

În mijlocul liniștei ce urmase aceluı sgomot neobicınuit, un tãnér la chip mândru și plăcut, eși dintr'ó stranã afundatã, unde el se ascunsese cu inima pãtrunsã de o cucernicã jale. Un min-tén negru cu gãitane de fir, cïoricı la fel, cu pãjerı pe genunchi, o mantie scurtã pe umeri, cizme 'nalte în picıóre cu pintenı de argint; la cõpsã, un paloș scurt și drept și 'n mãnã o țurcã de samur cu surguciu: iatã îmbrãcãmintea sa.

El umbla sã éså din bisericã cãnd, pe țerına ancõ grãmãditã a noului mormânt, zãri ó femeie zãcënd înfășurată într'ó lungã maramã de zãbranic negru; se apropie, pipãi ó mãnã micã și rece, ridicã marama dupe obraz și, pentru anteia órã, inima'ı simți, la vederea unei necunoscute, firiı ce dã primejdia unei ființe iubite. Nicı ódatã pêne atuncı el nu vëduse așa fragede și dulci trãsuri, în luptã cu suferința; nicı ó datã sufletu'ı nu se umpluse de ó mãi vie și mãi îndoiósã îngrijare pentru ó viêtã scumpã și doritã. Sta îngenuchiat și coprins ca de un farmec dinainté acelei dıne aromite și vinele'ı bã-teaũ cu iutélã și suflarea'ı se revërsa din sınul

său, pare c'ar fi vrut să împartă cu dînsa vieța ce în peptu'î se înduoise.

Cu 'ncetul tînăra copilă își veni 'n simțiri; ochii ei albaștrii clipiră sub lungele'î gene bălaie și — vedî cătă e puterea tăinică și neprevăduță a iubirei! — tînăra domniță ce căduse leșinată la vederea cumplitelor fapte ale pribegilor, nu se spăimîntă zărind acum dinainte'î un om ce învederat trebuia să fie de séma lor; dar pe chipul acestuia domnea într'acel minut, atăta senină mărinimie, atăta smerită supunere, încât sufletul ei nu presupuse vre un rău, și buzele'î, rumenindu-se ușurel, șoptiră încetișor:— „Îți mulțumesc „c'ăi fost milos și m'ăi scăpat d'acei ómenî fără „de lege!“ — Apoi, pricepîndu-se singură cu un bărbăt necunoscut, se sculă binișor și cu pasul încă șovăind, se îndreptă către casele domnesci.

Radu (coci așa îl chiăma pe tînăr) rămase uimit în loc; el urmări cu ochii pe blanda fecióră ce curînd se perdu ca o umbră și, strîngînd pe peptu'î marama ce'î rămăsese în mîni, jură că vieța'î întrégă va fi închinată ângerului acestuî vis încântător. Din minutul acela, el ce se hrănise cu laptele dușmăniei, el ce visase numai crunte rîsbunări, el care, auđind mórtea lui Mircé, se grăbise, cu căți-va pribegî, să calce hotarul țerii cu ura în inimă, cu disprețul isbîndeî pe buze, cu hotărîrile cele mai sângeróse, simți acum într'o clipă, tóte aceste aspre dorințe rásipindu-se

și patimile'i, ca și traful sēu, din minutul acela se schimbară cu totul.

Radu era fiul vornicului Socol, boier odinióră mare și tare în țéră; pe acest Socol îl trāmisese Pētrașcu Vodă ca sol la crāiasa Ungariei, Isabela, când acēsta intrase isbēnditóre în Cluș (22 octomvrie 1556)¹⁾, și solul se întorsese cu bogate daruri și cu înalte nāzuirī; rīvnitor chiar la domnie, vornicul otrāvi într'ascuns pe bunul Pētru; dar oștile lui Suleiman, ce aduceau în locu'i pe Mircé, îl goniră din țéră și'l siliră să'si caute scāparea în Ardél. Socol încredință atunci starea și familia sa grafului Francisc Kendi și plecā la Çarigrad ca să'si cāștigue favor la Pórtă; dar Mircé îl preîntēpinase și, sāpāndu'i din vreme grópa, nenorocitul pețitor fu aruncat în mare din porunca Sultanului. În zadar mai pe urmă își ceruse nevasta și prunciū lui, averea de la Kendi; ungurul tǎgādui și păstră pe sémă'i vistieria și turmele și stogurile de bucate ale boierului român²⁾.

Deci acum fiul acestuia venea să'si redobēdescă drepturile părintesci; el se unise cu vre o cățu-va din boierii pribegiți cari, nerābdători de a'si revedé vetrile, sosise cālări chiar în dīoa pogribaniei Domnului, cugetānd, ca nesocotiți, să

¹⁾ Engel, Analele Săcuilor, *Forgaci, Verantie, Șincai*.

²⁾ Sigler, *Forgaci*.

smulgă cîrma țerii din mânilor vèduvei; ânsè Mirceóia era în stare de a le sta împotriva; unii dar dintr'acei cutezători fură prinși și ferecați, alții scăpară în învâlmășală și se pregătiră a veni de isnóvă cu óste din Ardél.

Oblicind din nou despre sosirea boierilor pribegiti, cu óste, Chiajna, care aședuse acum în ticiă pe fiul ei Petru Șchiopul pe scaunul domniei, nu se turbură pré mult cu gëndul că îndèrjiții boieri vorú fi strîns în Ardél vre un stol de adunătură pe care lesne 'l va răsipi oștirea ei; trâmise dar împotriva-le pe marele sèrdar cu ceva călărime.

Amëndouë părțile se loviră la satul Romanescii din Dâmbovița ¹⁾, dar vitejia pribegilor înfrânse pe ómenii domniei, și biruitoriî alergară spre Bucuresci.

Tot némul domnesc, cu ce boieri mai avea pe 'mprejuru'i, fugi la Giurgiu și de acolo, însăși Dómna trecu Dunărea ca să céră ajutor de la pașa din Ruscuc. Adunându'si apoi tóte puterile pâmêntene, și Roșioriî și Ferentariî și Lefegii și tóte crucile de pedestrași, sprijinită pre de altă parte de Spahiî turcesci, Chiajna, în fruntea oștirea sale, apucă drumul înapoi către Bucuresci, răsipind gróză înainte'i numai prin glóta năprasnicei sale ordii. Boieriî, prindënd de

¹⁾ *Constantin Căpitanul*, Cronicarul anonim.

veste despre acestea, se traseră înapoi pe drumul Craiovei, așteptând ajutoare de dincolo de Olt; dar óstea domnăscă îi nimeri pe priporul satului Șerbănescii ¹).

Un rîuleț ce șerpuesce sub o cóstă, despărțea amândouă taberile. Cluciarul Badé, căpetenia pribegilor, se vădu strimtorat la pólele délului și fără léc de scăpare; iar Chiajna, încălecată bărbătesce și purtând zale de pept ș'un hanger în mână, străbătea rîndurile, îmbărbăta pe Români cu vorbe lingușitoare, pe Turci cu bogate făgăduieli și le însuffla tutulor aspra sa voinicie. Ostașii, minunați și îmbiați de învierșunata vitejie a acelei zdravene muieri ce le striga și le da pildă ca să lovască pre vrășmași, deteră năvală, trecură într'ó clipă micul pârîu, și, printr'ó crâncenă măcelărie, sdrobiră cu desevêșire mica óste boierăscă. Acolo periră, luptându-se vitejesce, Badé cluciarul și mulți alți ómenii dintre pribegi ²).

Într'acéstă nenorocită bătălie, boierii își aduceau cu durere aminte de atâți voinicii tovarăși ce se dase d'a gata pradă și fusese robiți și uciși în dioa nesocotitei lor semeții în biserica din București; printre aceia ei socoteau și pe tănă-

¹) *Constantin Căpitanul*, Cronicarul anonim.

²) *Idem*.

rul Radu Socol, în care 'și pusese mari nădejdi, și care acum, nesciut de nimeni, trăia retras și ascuns pe malul Motrului, în dărîmăturile cetă-țuiei de la Socolesci, muncindu'și sufletul înduo-ios între ură și iubire.

N U N T A

II.

Printre ómenii pe cari firea 'i a lipsit de ale trupului desevêrșiri sunt unii cari, prețuind încă din vârsta copilăriei starea lor neasemuită cu a celor-l-alti ómenii și de toți batjocorită, se hrănescu cu o nepregetată ciudă, c'o adâncă zăcașie care în veci le ține mintea veghiată și le pornesce sufletul la viclenii și la rêutății; alții iar, mai zăbavnicii póte în agerimea duhului, sunt de tineri cuprinși d'o tainică melancolie, d'o înduoiosă sfielă, care mai adese se cumpănescu cu o minte dréptă și sănêtósă, cu un suflet compătitor, cu o inimă milósă.

Din felul acesta era junele moștenitor al lui Mircé, Pêtru Șchiopul; anii sêi tineri, mintea 'i îndêrêtnică cu greú 'i arú fi păstrat scaunul domniei, de n'ar fi stat la mijloc mumă-sa Dómna Chiajna, muiere capeșă și dăunósă, care sciu să

dobóre cu armele împotrivirea Românilor și să cumpere cu bani bună-voința Porții. Într'adevăr, drept răspuns la trămiterea unor bogate daruri, însoțite cu făgăduința pe a mări pênă la patru-
 decî de miî galbinî, haraciul țerii¹⁾, — care, din 3,000 de aspri ce fusese la început, sub Mircé Bêtrânu (1383), se urcase, sub Laiotă Basarab, la 10,000 galbenî²⁾, — Stefan vel portarul împê-
 răției aduse hatișeriful ce întărea Domn pe fiul ei Pêtru³⁾.

Uneltirile Dómnei Chiajne isbutise tóte; ea era stêpână tare și mare; în zadar se mai cer-
 cară unii din boierii pribegî, precum Stanciu Benga, Matei Marga, Radu logofêtul, Valsan și alții să'î dirapene cu armele domnia: la Boieni ei fură învinși și răsipiți⁴⁾. Nu rămăsese altă nădejde decât o tăcută supunere; cei mai mulți dintre boierii se învêtejiră p'acéstă înțeleptă cale. Printre dînșii veni să se închine statornicitei domnii și ténêrul Radu Socol, pe care un interes tainic și mult deosebit de năslirile celor-l-alți, îl ademenise la curțile domnesci.

Un vis mult dorit de fericire, învrăjbit cu

¹⁾ Raportul ambasadorului Wysz, de la maiu 1568, citat de *Hammer* în Istoria împêrăției Otomane.

²⁾ Istoria țerii Românesci, tipărită grecesce de frații Tunuzli.

³⁾ Cronicarul anonim în *Magazinul pentru Dacia*, IV.

⁴⁾ *Constantin Căpitanu!* și Cronicarul anonim.

muștrările unei consciințe rănite prin uciderea tatălui său, o dragoste curată, adâncă, ângerescă ce'i legase inima de un nēm urgisit, căința d'a fi călcat un legămēt de ură și lupta cu acel nestăvilit farmec ce 'l făcuse să 'și urască jurata rēsbunare și turburase menirea vieții sale: iată clătirile sufletesci ce sfērīmaū sīnul Radului. Cu ce scop ôre, cu ce hotărīre își părăsise el pustia casă părintescă de la Motru și venise în Bucuresci? Însuși el nu putea sci; dar o resăritură a inimei îl avēntase spre locul unde ochii săi puteau să zărescă pe dīna înflăcăratelor sale visări.

Cu ce dulce încântare, cu ce uimire cerescă privea el la tēnēra domniță când, cu pas lin și ușor, cu chip blând și smerit, ea pășea în acea biserică unde pentru ântēia ôră ea s'arătase privirei lui! El căta la dīnsa 'n tăcere și une ori ochii lor se 'ntēlneaū, iar ea închina atunci capul ș'un nor de roșală i se lăsa pe față. Când apoi Radu rămēnea singur în biserică, inima'i înmuīată căuta locul unde mai ântēi își vēduse visul fericirei sale; dar genunchiī lui rămēneaū incremenīți dinaintē mormētului în care zăcea uigașul părintelui său, și, îngrozit de muștrare, el se smulgea din acele dulci curse ale ispitei.

Acestea se petreceau prin aniī o miē cinci sute șēi decī și câți-va, chiar în mijlocul vēcului al șēispredecēlé.

Începuse dar acea epocă când Turciī, atât

pentru oblăduirea ținuturilor creștine coprinse de dinșii, cât și pentru înclinările de pace și de prietinie ce legase Padișahul cu unele puteri apusane, simțise trebuința a se sluji cu ómenii cari să vorbescă limbile europene și să fie mai de dată decât Osmanlii, cu obiceiurile ghiaurilor. Creștini turciți aveau dar adese, pe vremea aceia, mai bună priimire la Pórtă și mai lesne înaintău ca cei născuți și crescuți în legea lui Mohamət; într'adevăr curtea lui Suleiman se umpluse de străini venetici, cari 'și lepădase vechia credință și ajunsese la înalte dregătorii atât în divan cât și la ordie; marele vizir Mahomet-Socoli era pământén din Bosna ca și vitézul apărător al granițelor Hozrev-Pașa: alți viziri, precum Șinan-Pașa, Daud-Pașa erau arnăuți și croați; Ali cel gros era din Hertegovina; capudanul-pașa Piale era ungar, eunuhul Céfar-Pașa, rus, corăbierul Ohiali, calabrez; iar serascherul cel favorit Ibrahim, vizirul eunuh Suleiman și vitézul corsar Hairedin Barbă-roșie, spaîma mării Mediterane, erau toți din viță grecésă ¹⁾.

Se înțelege însé că mai ales acest din urmă ném se folosi de asemenea aplecări ale cotropitorilor séi. Grecii, cari dupe luarea Çarigradului, se dase afund, fugind, cari prin țerile Apusului, cari prin ținuturi mai depărtate ale Impărății,

---

¹⁾ *Hammer, Cantu.*

alungați, prigoniți, silniciți pe unde'î nimereau bi-
ruiții, cu câte puțin și treptat prinseră la su-
flet; cu cât mai mult scădea însemnătatea și
puterea Venețienilor și Genovezilor, cărora Sul-
tanii de mai nainte le dase voie a locui și a ține
cantóre în mahalalele Pera și Galata, dincolo de
portul Stambulului¹⁾, cu atât mai mult îndemă-
natica măiestrie a Grecilor își făcea vânt și se
dovedea prin neguțatoriî istețe și bine nimerite,
prin bogății adunate de prin tôte țerile vecine în
hasnaoa Patriarhieî și ale mânăstirilor grecesci,
prin slujbe dibace și folositóre împlinite Turcilor
la vremi priinciose. Pêne într'atât isbutiră ei a'și
face mână bună la Turci, încât împărăția le arăta
a sa bună voință și a sa încredere, dându-le man-
supuri și întrebuintându'î ca slujbași ai bisericeî,
ca solî, ca vameși, ca dragomanî și chiar une ori
ca cormuitori de ținuturi.

Grecii aũ avut purure acel dar d'a fura inima
și d'a cãmui pe nesimțite voința stępânului lor;
firea le este a se strecura pe la cei cu puterea
și a le amăgi mințile printr'un farmec, care ar fi
o netăgăduită predominire morală, de n'ar avé
mai adesé o făcarnică slugărie, drept mijloc, și
o mârșavă lăcomie, drept țel.

Astfel, din vechile némuri ale împărăției Rě-
săritului, din Paleologi, din Comneni, din Rali,

¹⁾ Scherer : Istoria negoçului.

din Cantacuzeni, din Ducă, cari de mult se răsi-
pise ori trăiau tupilați prin săracăciósele infun-
dături ale Fanarului, începură a se ivi lăstari
scăpătate, care, uitând vechia fală a strămoșilor
și rîvnind, prin slugărie, la ocrotirea vizirilor,
căștigară, cu acest chip, bogății însemnate, do-
bîndiră înriurire în divanul turcesc, și căpătară
chiar cinstiri de la trufașii lor stěpăni. Prin mij-
locirea acestor ómeni puternici, cu cari se ame-
stecase, în favórea pușin cumpănită a Turcilor
și mulți alți Greci mai de rînd, tóte jeluirile,
tóte cererile creștinilor raiale séu înclinați cu
Osmanliii, își luaú un sfērșit mai răpede, și,
de nu mai pușin costător, totuși mai pușin
primejdios.

Dómna Chiajna, în prevēdětórea'í îngrijire,
cugetă a'și căpăta rézimul unor mai puternici
dintre acei Greci și, închipuind mijlocul unei în-
cusciri, ceru prin cárte patriarhului Iosaf, ca
să'í caute două juní din Fanar, pe cari să'í facă
gineri la două ale sale cocóne. Patriarhul era din
némul Paleologilor și avea un nepot de frate,
june plăcut, mēndru și bine învățat, anume Sta-
matie. Fără înduoielă că lui îi hotări unchilul de
soție, pe una din domnițele románce, iar pentru
cea-l-altă, ca să 'și facă tot cu acest prilej și
mână bună pe lúngă primejdiosul Mihail Canta-

cuzenul, patriarhul alese pe fratele acestuia, bătrânul și uritul Andronic ¹⁾).

Mihail Cantacuzenul, mână dréptă a vizirului Socoli, era vameș mare al săreii și trăia în Anhial, pe Marea Négră, unde'și înălțase un palat ce nu'l ținea mai puçin de două-decî miî galbinî; nimenî dintre Grecî n'avea putere ca dînsul, nimenî nu era mai temut, mai dăruit; nu se făcea patriarh, nici arhiereu în biserica Răsăritului, care să nu'î dea lui, mită; toți îl cinsteau cu numele de *Arhonta*, iar Turciî, minunați d'a sa dibăcie, îl poreclise și Șaitan-Ogli (fiul dracului), și cu tóte ca el obicînuia să călărăscă prin oraș pe o mușcôia seú catîrcă, cu veșminte nu pré falnice, opt Ciohodari și Ianiceri împărătesci îl însoțeau pretutindenî ²⁾).

Fratele acestui om însemnat, Andronic Cantacuzenul, care'și ținea casa în Pera, și Stamatie Paleologul, nepotul patriarhului din Çarigrad, se sculară să plece în țera Românescă, ca pețitori ai fetelor lui Mircé.

Scirea sosirii lor răspândi o adîncă turburare în sînul lui Radu Socol. Pe câtă vreme domnița Ancuța, pe care el o iubea cu dragoste tălnuită, se arătase închipuirii sale, singuratică și

¹⁾ Henricus Hilarius in *Crusius*: Turco-Græcia, citați de Șincai.

²⁾ Șincai, *Hammer*, N. Bălcescu: Postelnicul C. Cantacuzino.

impresurată de neîntinatul vél al nevinovăției, o nebiruită sfielă, — póte și o urmă de muștrare — îl oprise d'a pune un țel hotărit dorințelor sale și d'a destăinui îndelungata sa iubire; dar când i se infipse în inimă temerea d'a vedé spulberate de un necunoscut, visele atâtor noptți fără de odihnă, când pricepu ce dor ferbinte, ce chinuri adânci ar lăsa în sufletu'i pătimaș, răpirea iubitei sale de către un altul, el nu mai stătu un minut la înduoielă, ci căută îndată prilejul d'a întelni pe domnița, d'a'í vorbi și d'a priimi din gura ei, séu un cuvânt de mângâiere, o licurire de nădejde, séu osénda vieții sale viitoare. Câte-va zile umblă el rătăcind prin curțile domnesci, pândind minutul când se nimeréscă singură și fără de marturi, pe domnița Ancuța.

Casele domnesci din Bucuresci se 'nălțau pe povérnișul malului stîng al Dâmboviței, printre bētrâne tulpine de sălcii, închise într'un larg pătrat de 'nalte și țepene ziduri, care pe de o parte se afundaū în apă, proptite cu largi căprioreli de pétră, iar de cele-l-alte trei părți, înconjurare cu șanțuri adânci, își arătaū pe dinafară numai întinsa lor față netencuită și clădită cu straturī de cărămidī și de bolovauī de pétră; la mijlocul pāreteluī din față casei se afla pórtă cu gang boltit, pe d'asupra căria se înălța un turn pătrat cu ferestruī de meterez; iar dinainté porții era o podișcă care, prin mijlocul unui scripete, se lăsa

pe d'asupra șanțului și se ridica la vremi de primejdie; alte patru foișóre cu temelii întărite apărau colțurile întinseî împrejmuiri. Pe din-lă-întu curții, nisce lungi șiruri de clădiri cu tinde arcuite staū rezimate de acei înalți păreți și slujaū de locuințe séu *odăi*, Copiilor din casă, strejilor și slujitorilor domnesci; apoi tot în rōnd cu acestea veneaū grajdurile, ambarele și șóprele cu tóte tacămurile de drum, subt îngrijirea Comișilor și a Șătrarilor: mai în laturile caselor domnesci, în care răspundeaū printr'o tindă de scânduri, eraū *beceriile* saū cuñiile și cuptórele pităriei; în sus, mai pe dél, din dosul bisericei, jicnița cu tótă zaharéoa și 'nsfêrșit d'a lungul zidului ce se 'ntindea pe malul gîrlei, se adăposteaū saielile cu vite și zalhanaoa curții domnesci; cōci tóte trebuinciósele vieței cătaū a fi prevēdute într'acéstă cetățuie, aședată pe un loc șeț ce era apropiat de Dunăre și de primejdioși'i mărginași și lipsit de orī ce apărare firéscă.

Drept în mijlocul ogrădiī, d'a-stînga bisericei lui Mircé, se aflaū casele domnesci, clădire pătrată, mare, aridicată, cu ziduri late în póle și fără tencuială, purtând pe d'asupra lor un coviltir cu cêrdac nalt și întins, un adevêrat munte de șindrilă. Catul de jos al caselor abié avea pe ici pe colé câte o crestătură pe unde să intre aerul în beciurile'i boltite; de o parte numai, în fundul unei tinde întunecóse, se vedea gîrliciul

povêrnit al pivniței cu porțile'î de zăbrele; cu tôte acestea, ferestrele catului de sus, mititele, lunguiețe și întărite cu vergele de fer și cu oblône ce se trăgeau în chepeng, erau cu mult înălțate de la pământ, ast-fel încât păretele rămănea gol și neted mai pêne sub strășină. În dreptul porții și d'asupra câtor-va trepte de pêtre, se afla ușa cu două canaturî de stejar, căptușite cu tinichele și legate cu drugurî de fer; acea ușă se deschidea pe o scară de pêtre închisă între două părăți și dréptă, care ducea într'un pridvor, al căruî acoperiș sta rezimat pe stêlpi cîopliți din bardă și d'a lungul căruia se întindea o laviță învelită cu rogojinî și cu zăblaie. Pe urmă venea o tindă întunecósă în care da, de tôte părțile, ușile deosebitelor încăperi, din care unele, lungi și înguste; cu o mică ferestruie în fund, lōcaș de odihnă pentru nôpte, purtau numele de *chilî*, altele mai întinse și mai luminate erau *sălile* de adunare, *cămărilor* feluritelor dregătoriî și *odăile* locuite de cămărași și de obștea curtenilor. Apoi, dincolo de tindă se deschidea o largă sală, al căruî tavan de grindî înegrite se sprijinea pe două șiruri de stêlpi scobiți cu glafurî și cu florî, ș'al căruî fund eșit mai afară din păretele casii, ca un pridvor rôtund cu parmacil, era cu totul deschis; acéstă sală, pardosită cu lespeđi, loc de ospete și de danț în zilele călduróse ale veriî, se numea *horă* și slujea în tot-

d'a-una ca loc de adăstare pentru cei ce voiaŭ să intre la chiliile némului domnesc, séu în sala spătăriei unde era Scaunul lui Vodă, séu în sacnasiul cu gémlíc înaintat pe grindŭi, care era obicînuita şedere a Dómnei şi a femeilor sale. Tóte aceste încăperi, precum şi deosebitele *băscă* séu cămări boltite, purtând o culă rotunjită pe d'asupra, în care se aflaŭ, d'a-rôndul, paraclisul, haznaoa séu comóra şi patul domnesc, răspundeă tóte în horă, prin nisce uşi cu tocuri de pétră nalte şi ânguste, aduse sus în înduoit perghel şi d'asupra cărora se vedea săpat, într'o firidă, vulturul ţerei. Printr'acea sală se făcea tótă slujba din întru a familiei domnesci; p'acolo putea cine-va întêlni, trecênd dintr'o odaie într'alta, pe Domn séu pe orŭ care altul dintr'ai sêi.

Radu Socol ispitise mai de demult cum că ficele Chiajnei, în fiesce diminéŭta, eşind din chilia lor, treceaŭ printr'acea horă ca să mérgă în odaia cu sacnasiu, unde se adunaŭ la lucru tóte femeile dómnei; el se socoti că minutul cel mai priincios spre a face Ancuŭtei destăinuirea sa, va fi acela; şi 'ntr'adevêr, într'una din ũilele pêne să nu soséscă în Bucuresci peŭtorii Őarigrădeni, el se folosi de singurătatea sălii, prin care se strecura încetişor ténêra fată şi, ŭinênd strîns p'al séu pept ce svícnea cu înfocare, marama cea négră, singurul martur al îndelungatei sale iubiri,

el păși dinainté domniței și cu buzele tremurânde îi dișe:

— „Domniță! am cutezat într'o di îngrozi-tóre să răpesc de pe capu'ti acest jalnic vél. De „atunci l'am păstrat, nesocotitul de mine, ca un „zalog de scumpe, de dulci, de 'ncântátóre nă-dejdi! — Acum simți, vai! că visu'mi a fost o „nălucă; rađa ce a lucit câți-va aní asuprá'mi „se stinge și trebuie să intru iarăși în negura „vieti'mi trecuté. Primesce dar înapoi acest drag „chezaș al amăgirei și al deșartelor mele do-„rințe“.

Cu aceste cuvinte el întinse tinerei fecióre marama cea négră; iar dînsa, al cărui fraged obraz se roșise ca pelița unei persici dogorite de sóre, ridică senini, drăgálașii ei ochi albastrii muiatți într'o rouă de lacrimi și cu glas obidit și galeș, îi răspunse:

— „Jupan Radule! decă cu adevér îți este „atât de scumpă, de ce vrei óre să'mi înapoiezi „acum o jalnică podóbă ce'mi aduce aminte plân-„sorí trezite și'mi vestesce póte rēstriști vi-„itóre? — De mi'i crede, păstra-vei négra'mi ma-„ramă pēne ce vei simți că'ti a perit în inimă „orí ce scînteie de nădejde“.

Și'ndată, pare că s'ar fi temut d'o nesoco-tită mărturisire, ea pripi pasul spre ușa sacna-siului, lăsând pe Radu uimit de vesele gēndiri, de o fericire lui încă necunoscută.

Apoi domnița, intrând în cercul jupanițelor adunate, cu anevoie își putu ascunde turburarea; în zadar se încercă a'și urma dîlnicile'î lucrări, cōci mânia'î reci și tremurânde pare că perduse îndemânatica lor agerime; nici fusul de sîdef nu i se mai întorcea între degete, nici undrelele nu mai sciaū s'apuce itele împletecite, nici firul de mătase nu mai nimerea să'nșire mîrgăritarele vîrsate în pōlă'î; ci ochi'î ei căutaū a'urē, la malurile înverdite ale Dâmboviței, la nori'î fluturatici de pre cer, pare c'arū fi vrut să încrēdă acelor mîngăioși și tăcuți prietini, ta'ina ce umpluse inima ei de fericiri și de temeri.

Muierile băgară în sēmă acēstă neobicinuită turburare a Ancuței și începură să 'și dea cōte, privind'o cu cōda ochiului, să se cerceteze una pe alta, prin semne, de pricina acestu'î neastēmpăr, să'și șoptēscă la urechi, zîbind pe tacute; dar o femeie a Dómnei Chiajne care veni să pof-tēscă pe amēnduoē domnițele din partea mume'î lor, precurmă acele glumețe și clevetitōre bănu'îli.

Ancuța tresări ca din visare; apoi îndată se sculară amēndouē, pline de'ngrijare, și cu față smerită și supusă, intrară în *bașca* rōtundă cu pāreți și pardosēla de pētră, unde le aștepta Chiajna, ședēnd pe un jeț înalt de stejar săpat, cu trēptă subt picīōre și alături cu o masă pe a cărei învelitōre de hramă, sta aședată, printre

hrisóve pe membrană, și printre felurite pitace domnesci, pecetia, cu care Dómna, nesciind, ca tóte femeile românce de pe atunci, a scrie, însemna numele sěu. Tot într'acea odaie era și patul Chiajnei acoperit cu un macat de piei de urs, iar într'o scóbă, în părete, ardea o candelă de argint dinainté sântelor icóne.

Domnițele se plecară în fața mumei lor și ridicându'și mâna de la pămênt, îi sărutară drépta și o aduseră la frunte, dupe vechiul obicei al țerii; apoi se rînduiră dinainté ei în piclóre cu capul plecat la ascultare. Chiajna rece, posomorită ca în tot-d'auna, le spuse:

— „Fiicele mele! s'aveți în scire c'am găsit „să vă căsătoresc pe amêdouë; aștept acum „curênd să sosescă ginerii voștrii din Çarigrad, „unde voi trebui ca în scurtă vreme să'i ur- „mați. Nu mă înduoiesc că veți sci pururé să vă „purtați către soții voștrii ca douë domnesci co- „cóne ce sînteți. Atâta vă spu!

Sora cea mare sărută de iznóvă cu supunere mâna Dómnei și se găti să ésa; iar Ancuța, în vinele căria tot sângele se sleise, se 'ncercă măcar să scótă un suspin, dar ochii ei întêlniră căutătura strașnică a Chiajnei, în care sta tipărită o nestrămutată hotărîre și îi fu și ei nevoie d'a se supune în tăcere. Ânsé o jale adîncă îi cuprinse tóte simțirile. De ce voise sórta să 'i arate, ca'ntr'o fulgerare, o viéță fericită, ș'apoi

aşa gróznic s'o amăgescă? De ce, dintre tóte mumele, pe dînsa, fiinţã blândã şi dragăstósã, sã o dea ursita pe mânilor unei mume neînblândite? Cu aşa mihnicióse cugetări îşi petrecea Ancuţa zilele şi noapţile, şi inima'î obidită mereu suspina şi ochii sêi întristaţi se topeau în lacrimi de foc.

Sosirã 'nsfêrşit în Bucurescî ginerii greci. Unul, copilandru, ténér, frumos, sprîncenat, cu mustaţa mică şi négrã, cu ochi de femeie, cu pèrul încreţit, nalt, spătos şi tras ca prin inel, ca unul din acei palicari muieratici, purtând fustanelã fãlfãindã şi strînsã la mijloc, cămaşã de filaliu largã'n mâneci şi cusută cu bibiluri, colciaci şi cepchen de filendreş stacojiu numa'n fir şi'n mǎrgăritare, fesul la o parte, iminei micî şi roşii, ş'apoî la brău douë lungi pistóle ghintuite, lucrete în Venetia numai cu sîrmã de argint şi cu sidefuri, şi o palã de Taban cu apele negre pe tăiş şi cu mâner de petre scumpe. Acela era Stamatie Paleologul; el intrã în curţile domnesci în săltăturile şi în desghinurile unui armăsãruş arăbesc ager şi sglobiú, cu pèrul vênèt rotat şi cu o şirã de stele roşcate pe pept şi pe spinare. Alături cu dînsul înainta, pe un cal mai ticnit, dar încãrcat cu grele podóbe, Andronic Cantacuzenul. Trupul acestuia, mărunt, neputincios şi gârbovit pare cã d'abié purta capul sêu mare, pleşuv şi cãrunt, cu obraji spãni, zmeđi şi slabî; dar buzele'î subţiri şi încreţite, ochii sêi micî, vioi şi

pătrundători, nările'i largi și neastâmpărate dovediaū acel duh sprinten și isteț, acea minte iscusită și dedată cu intrigile și cu batjocura, care sunt ca o însușire a némului grecesc. Veșmintele sale 'l arătaū că este unul din naltjii dregători ai bisericeii bizantine ¹⁾; în cap purta naltul calpac de hârșie fumurie cu fund de serasir; pe dînsul avea o hlamidă de sevaiū roșu cusută cu palme de fir pe pôle și încinsă d'a curmeșișul, pe sub suptiori, cu un lat brâu seū omofor, semēnat cu matostaturī în șatrangē; iar d'asupra, o largă mantie de buhur alb cu céprazurī de aur și îmblănită cu jder, cōcī d'atunci începuse Cazaklii să aducă în Çarigrad scumpele blăni din Mosc ²⁾.

Imprejurul lor staū grămădiți opt-deci de călăreți turci ³⁾, Ianiceri, Spahii și Ciohodari împărătesci, unii cu înalta cucă din vârful căria atērna pe șalele calului o lată penă verde, alții cu coif poleit și împodobit cu două aripe de curui, seū cu o cōdă învōltă de păun; purtēnd pe dînșii nisce capôte de filendreș, de ghermesuturī și de felurite stofe, care îmblănite, care cusute cu fir; înarmați cu sulițe de trestie din Hind, cu arcuiri încordate, cu tolbe de săgeți veninōse, cu iatagane de Horasan și cu sănețe frăncesci.

¹⁾ *Ducange*.

²⁾ *Hammer*: Istoria Impărăției Otomane.

³⁾ *Crusius* în Șincai.

Tot norodul românesc, încă neînvăţat cu falnicile podóbe ale curţii şi ale ordiei lui Suleiman, privea cu mirare acest măreţ alaiu. Dar şi mai mare fu mirarea când slujitorii descărcară de pe catîri, bogatele odóre seú daruri de nuntă ale peşitorilor greci; ici se vedeau sipeturi de sifeline cu ghíordane, cu cercei, cu lefturi de smaragduri, de balaşuri, de rubini, de zamfirí; pline cu paftale de aur şi de matostat, cu colane şi cu sponciuri de mǎrgén şi de mǎrgăritare, cu surguciuri de briliant; mai colo boccélicuri de stofă cu aşternuturi de agabaniú, cu primenele de borangic şi de filaliú, cusute cu bibiluri, cu gevrele şi cu brânişóre de betélă, cu feregele şi binişuri de buhur, de cânăvêţ şi de sevaiú, cu blănuri de şder, de ris şi de samur, cu géruri şi cu taclituri turcesci; mai dincolo lădi cu covóre de Ispahan, cu oglinđi de Veneţia, cu buhardaruri pline de scumpe miresme din Hegias, cu apărători de pene, cu felegene de smalt, cu zarfuri de sîrmă, cu tipsii, lighene, şi ibrice de argint, cu cohale de cleştar de munte, cu linguri de fildeş săpat şi cu felurite alte bogăţii, care, de prin tóte ţerile le aduceau Veneţieni, Armenii şi Ebreii, în Çarigrad ¹⁾.

Tóte aceste minunate daruri, precum şi chipul plăcut al lui Stamatie, lesne fermecară minţile

¹⁾ Scherer: Istoria negoçului.

domniței celei mari; dar Ancuța, sërmana, sta nesimțitoare séu mai bine vedea cu gróză apropiindu-se minutul logodnei sale cu Andronic, ce'î însuflase numai ură și frică. Cu tóte acestea, césul cel gróznic sosi. În biserică domnescă se gătise, pentru aceiaș ȓi, sərbarea améndoror nunțile; patru cununiî erau aședate pe sântita masă și nuniî, cu patru făcliî, înconjurară, d'o parte o pãreche veselă și potrivită, de cea-l-altă, douë ființe ce sëmënaü una cu alta cum sémënë cruntul junghietor cu jertfa'î nevinovată. Slujba se 'ncepuse și Ancuța, galbină și plînsă, abié se ținea pe picíore, când din glóta adunată în biserică, un tènër, împins ca de furia desnădējduirii, se răpedi în cercul nuntașilor și, ridicând pe d'asupra unei făcliî, un vël de zãbranic negru, îi dete foc, strigând: „Pïei, amăgita mea nădejde!“ — O vólvóre de foc se'nălțã în bolta bisericeï ș'apoï o ușorã cenușã cădu pe masa cununiilor.

Ancuța cunoscuse într'acel tènër pe Radu și, scoțënd din peptu'î sfërãmat un strigăt de durere, ea cădu jos leșinatã.

Acéstã împrejurare rëmãse de toți neînțelésã; pe Ancuța o ridicarã pe braçe și slujba se urmã cu grabã. Améndouë domnițele erau mãritate și mai înainte ca sã'și ridice casele și sã se pornescã cu soçii lor la Çarigrad, câte-va ȓile veselele și sərbãtorile se urmarã în popor. Turciï își arãtau mãiestria lor în jocul geriduluï, nimerind

țelul cu sulița asvêrlită din fuga cailor; apoi Românii își încercau puterile la trântă și la luptă dreptă, apucându-se cu brațe vîrtóse de mijloc, opintindu-se, smîncindu-se, învêrtindu-se și'n sus și'n jos, și'n dreapta și'n stînga, pênă ce unul dovedea și isbind pe protivnic la pămênt, îl punea în genuchî dinainte'î ¹⁾). Pehlivaniî arapî și hindîi, ce'i adusesse din țera turcêscă, făcură și ei felurî de nesdrăvănii și de jocuri minunate și nevedute locurilor nóstre; unii săreau în vêsduh, cu capetele în jos, peste opt bivolí puși în rînd; alții călcau cu iuțelă pe o fâșie de tulpan întinsă, fără d'a se cufunda ²⁾), iar unul mai ales schimba în tot chipul o căciulă, care cînd o arunca de pămênt, pe loc se prefăcea în felurî de căciulî deosebite. De acolo a și eșit vorba românescă: Altă căciulă! cînd vrea omul să dică că s'a schimbat starea de mai nainte a unui lucru ³⁾).

Apoi séra se aprindeau prin piêce focurî mari de paie și dicea mereu tubalhanaua turcêscă de juca norodul; și une orî slujitorii slobođeau în mijlocul glótei câte o vulpe cu códa muiată în păcură aprinsă, de fugea lumea în cotro putea și muierile speriate se îmbranceau și alergau ț-

¹⁾ Balada lui Mihai Copilu.

²⁾ *Constantin Căpitanul*, povestind nunta fiului lui Radu Vodă cu domnița lui Duca Vodă.

³⁾ Tradițiuni de la o nuntă sub Constantin Vodă Ipsilant.

pând; iar bărbații, slobođind mereu pistóle și defundând la buți cu vin, chiuău și benchetuău și se veseleău cu cântările cimpóielor și cobuzelor muntencesi și cu dibelele lăutăresci.

In scurt, ast-fel se petrecură aici la noi cununiile cocónelor dómnei Chiajne cu Stamatie Paleologul și cu Andronic Cantacuzenul, améndouă coconăi cărigrădeni.

F U G A

III.

Câte-va zile dupe nunțile domnițelor lui Mircé Vodă, Stamatie Paleologul purcese în grab la Çarigrad cu soția sa; iar noul lui cumnat, Andronic Cantacuzenul, fu silit să mai zăbovescă, coci chiar din séra cununiilor, ténëra sa mirésă ancó nu'și venise în simțiri; dar presupunënd că vremea va potoli necunoscuta ei patimă, mai bine decât lécurile vracilor, Grecul bănuitor și întērîtat smulse pe biéta Ancuța din zadarnicile îngrijiri ale jupanițelor curtence, și cu tot alaiul, cu tótă zestrea ei, purtată în dece care ¹⁾, el trecu la Ruscîuc.

În séra când rëmaseră să măie într'acea cetate, domnița isbuti ca bărbatul ei să'i lase, drept locuință, un kioşk învecinat cu casele unde ei conăcise. Acel kioşk de lemnărie, lucrat numai

¹⁾ Henricus Hilarius, citat în *Crusius*, Turco-Græcia.

în cafasuri și în săpături de chiparos și de iasomiu, pardosit cu lespezi de marmoră sângerie și împodobit cu toate trebuincioșele smălțuite cu siduri, era așezat pe o costă surpată, dar nu pré înaltă a Dunării; prin vergelele încrucișate ale ferestrelor vederea se 'ntindea peste totă lățimea riului. Acolo domnița Ancuța, singură și coprinsă de o jale adâncă, cu inima sfâșiétă, cu fața ofilită, plângea amar crușimea sórtei sale; nóptea era înaintată și lacrimile'i curgeau făr' de încetare, coci de mult somnul fugise dintr'aí sėi ochi; dar cu încetul fruntea'i obosită cădu pe a sa pólă, trupu'i slăbit d'atáté suferințe, par'că se cufundă de sineși; o pirotélă a minții, o 'mpăjejenire a ochilor începură a o coprinde, când de o dată i se păru că aude, ca într'un vis mângăietor, un glas depărtat ce cânta cu vïers tângușos aceste duioșe cuvinte :

— „Frunđa'i verde, apa'i lină,
 Ș'al meu suflet turburat;
 Luna vérs'a sa lumină,
 Dar'mi e gëndul innorat.

„Unde merg, în orí ce parte,
 N'am nimica de dorit;
 Visele'mi au fost deșerte;
 Ce-am iubit m'a amăgit!“

Ancuța se trezi din aromélă; glasul părea că se apropie; ea sări la feréstră. Printre ză-

brele vëdu luna plină colindând răpede fața senină și albastră a cerului; pe Dunăre sînteaia rațele ei rësfrante în miș de talazuri; departe în colo un pescar turc trăgea la edec în tăcere cai-cul său încărcat; la pólele kioskului, codobaturile, acele rîndurile de apă cu lungi pene albe în códă, se așternea, în sborul lor iute, pe fața apii ș'apoî iarășî se ascundea în cuiburile lor găurite ca nisce urlóie într'acea cóstă rîpósă. În rëpaosul noptii se auđea numai clătirea undelor ce se isbea în cetișor de mal și susurul alene al vëntulețului de véră. Peste pușin ochii Ancuței zărîră o luntrică ce'nainta, despîcând valurile; un bărbat, cu veșminte negre, ședea într'însa. El începu din noú să cante cãntarea de adinéri:

— „De'mi lucește luna'n cale,
De'mi e vëntul cu noroc,
Ea n'alina a mea jale,
El nu stinge al meu foc.

„Dar iubită mea să vie,
Să'mi șoptescă: Te iubesc!
Ș'atunci inima'mi re'nvie,
Într'un raú dumneđesc!“

Nu mai era înduoielă! Acel vëslaș cutezător era Radu; acel glas plin de mîhnire era al lui! Fericirea în culmea sa, e nesocotită adese ca și desnădejduirea. Ancuța găsi în slabele'i mîni destulă putere ca să sfărâme zăbrelele de

lemn ale kioskului. — „Radule!!“ — strigă ea cu glas pētrundător și sări pe feréstră. Din norocire câtiva stēnjenī numai erau pēnē jos; Ancuța, cu cosițele'ī plăvițe rēsirate, învălită numai într'o ie subțire și într'o fustă de albă mătase, cădu pe nāsipul jilav și móle al prundului.

Radu sări'ntr'o clipă pe mal, trase capul luntriī c'o mână vīrtósă pe uscat, rădică cu'n braç puternic, mlădiosul mijloc al tineriī femeī, și, cu scumpa lui sarcină pe braçe, săltă iute'n luntre; apoi, îmbrāncind tare țermul cu vēsle, câte-va voīnicescī lovituri de lopată, avētară micul vas departe de cóstă. Ancuța, turburată, uimită d'atátē viī și felurite simțiri, rēmāsese pitulată în fundul luntriī, cu capul rezimat de pep-tul Radului; trupul ei tremura ca frunđa; bra-çe'le'ī sta încrucișate p'al sēu sin ce svícnea cu iuțelă, sub ușóra'ī ie de borangic; glasul i se curmase și, une orī numai, cu o zimbire āngere-scă pe buze, un suspin întrerupt se revērsa din adūncul inimei sale pline, și lacrimi, ca mār-găritarele, picuraū dintr'aī sēi ochī înundați d'a-tăta fericire.

Luntrea ajunsese în albia mare a Dunării și, cu Radu la cōrmă, se strecura ușor, furată de undele răpedi ce se goneaū și se îmboldeaū cu vuiet amortit; o suflare rēcórósă sbērlea fața apii și legăna încetișor înaltele catarturi ale șăi-cilor ce se vedeaū albind în depărtare cu pēnđe

lor umflate; rađele lunei se resfrângeaŭ, cu vii licuriri, pe culmea nestatornică a valurilor, răspândind pe cer și preste rîu o dulce lumină ce se îngâna cu negreła malurilor depărtate. Pe ostrovul învecinat un stol de babețe sta adormite și une-orî numai câte o stréjă de nópte din ele, întindēndu'și aripele trunchiate și căscând în sus ciocul ei cu gușă adîncă, scotea un țipēt ascuțit, de răspundea malul de'mpotrivă, iar leșițele speriete se da afund și se ascundeaŭ în stuful și în papura de pe mal. Apoi iar tóte se astēmpēraŭ și o șoptă de taină se răspânda împrejur.

Într'acea liniște a firei, Radu rădică véslele pe d'asupra apelor și ochii săi se lăsară cu dragoste asupra Ancuței; dar în căutătura ei, el întēlni atâta bucurie, atâta încredere, încat brațele'î o strinseră cu încântare de al său pept și buzele lor, pentru ântēia óră, se lipiră într'un dulce sărutat!...

O! desmierdare nespusă a celui d'ântēi sărutat pentru douē tinere inimī ce de mult se dorescŭ! cine va putē óre să te descrie? Cine va cuteza să cante acel cântic de isbēndă? Cine va sci să spună câte simte firea omului într'acel singur minut al vieții, când fericirea covērșesce tóte cele-l-alte simțiri? Nicī sărutarea blajină a mamei pe fruntea pruncului său adormit, nicī îmbrăcișarea frățescă a robului scăpat din robie, nicī mēndrul zîmbet al învingătorului, în césul biru-

ințeii, nu potă coprinde sufletul cu un farmec ca acela, lipsit de grijă și de mustrate, de rîvniri și de trufie!

Radu întrerupse tăcerea : — „Ancuțo!“ —
dise el, — „nu sciū de sunt alți ómenī maī de-
„dați cu fericea; dar pentru mine césul acesta e
„maī presus de cîte alevé mintea'mī a visat! —
„Tótă viața'mī pêne acum am trăit'o în amără-
„cīuni; deunăđi în sfērșit mă simțiī cufundat ca
„într'un nor întunecos și un vērtej viforatec mă
„'mpinse ca să mă ieaū dupe urmele tale. Diceam
„în mine : Ce'mī maī este bună vieța?... Singur,
„sērman, lipsit de părinți, de rude, de prietini,
„carī să prindă milă de mine, lumea imī e pu-
„stie. Orī unde nu va fi dīnsa, eū nu am pe ni-
„menī! Să pas decī pe calea unde a trecut ea,
„să calc în urmele'ī deșerte și, fiind-că sórta a
„menit'o a altuīa să fie, ca cel puțin doru'mī, ca
„un fum cuvios de tēmīie, pretutindenī să se
„înălțe la dīnsa!... Ancuțo! tu ai prefăcut acel
„nor în sóre de lumină! Tu ai deșteptat în su-
„fletu'mī o viață necunoscută! Tu ai reinviat
„inima'mī oflită! Tu ești āngerul mātuirīi mele!“

— „Radule,“ — rēspunse Ancuța cu glasul
innecat de lacrimi de bucurie, — „din tot sufle-
„tul eū te iubesc! Maī mult d'atāta eū nu sciū
„să'ți spun; dar un vīers tainic șoptesce de mult
„în mine și 'mī dice că viața cu tine'mī va fi
„dulce, că numai cu tine aș voi să mor!“

În vremea acestor drăgăstóse vorbiri, prin care fericíții tineri își împărtășeau păsurile și dorurile inimei lor, cursul rîului furase luntrea și o împinsese cu răpediciune pêně la gura acelei strîntorî, prin care apele albiei celei mari se revérsă cu bolbură în matca mai îngustă a țermului românesc, tocmai la capul ostrovului Mocanu. Intr'acel loc, unde apele se'nvrăjbescú și se sfredelescú în adînci vîrtejuri, vasul începu a șovăi, clătinat pe înalte talazuri care se isbescú și se afundă cu un urlet întărîtat. Acea șuierătură spăiméntătoare a valurilor, acele mișcări furtunóse ale luntriî, înfricoșară pe Ancuța; stěpănită de o ne-spusă gróză, ea d'o dată își aruncă brațele dupe gîtul lui Radu și, strîngendu-se de peptul lui, înalță ochii către cer și rosti cucerită acéstă rugă : — „Dómne! Dómne! fii cu îndurare! scapă-ne „dilele. Fie'ți milă și nu voi să perim în césul „cel mai norocit al vieței nóstre!“ — Radu puse în grab mîna pe vêsle și, spărgênd cu putere sila talazurilor, el se luptă voínicesce pên'ce mica sa luntre, ocolind prăpăstiile, săltând ușurel pe d'asupra valurilor, scăpând, ca prin minune, din mii de nevoi, isbuti să éasă din primejdiósa strimtóre. Atuncî ea începu iarăși să plutescă mai lin pe albia stîngă a Dunării. De acolo se zărea, în susul apei zidurile cetăței Săn-Giorgiu, care din ostrovul seü înalțat apăra orașul Giurgîului; iar înainte, pe limanul șeț al Smérdei, licura un foc de

paie. Radu cunoscă într'aceia semnele bătrânului său slujitor Bănică, pe care'l lăsase la mal. El cormi într'acolo și, grăbind lopătarea cu ale sale brațe vînjoșe cărora și dragostea le dase o nouă tărie, micul său vas, ce în câte-va césuri de plutire trecuse tótă întinsă Dunărea decindé, sosi în sfârșit la malul dorit, tocmai când luna scăpăta, gonită de lucéfěrul albicișos al dimineței.

Bănică, care de mult ducea grija stěpânului său, alergă cu veselie ca să'l întěmpine; două și-roițe de lacrimi curgeau pe obrajii lui, când vėdu pe Radu, sārind sprinten pe uscat. Sěrmana bătrână și credincișă slugă, care 'l crescuse din a sa pruncie, îl îmbrăcișă, îi sāruta mâniale, ridea, plangea, își făcea semnul crucei, nu scia cum să 'și mai arate bucuria, cum să mai mulțumescă lui Dumneđeu.

— „Bănică,“ — îi duse Radu, — „de mă vėđi tu acum cu viață, domniței Ancuței să 'i aibă mulțumire; dinsa 'mă-a fost mântuirea. Să-ți fie de aci înainte, ca și mie, stěpână!“

Bănică sārută cu recunoscință mâniale Ancuței, și apoi, cu mirare, începu să întrebe : — „Dar cum! ce fel s'a întěmplat...?“

Radu 'i curmă vorba : — „Nu e acum vremea pentru cercetări. Vorba multă, sārăcia o-mului! Să ne grăbim să fugim, cōci đorile se revėrsă și ar puté să ne dea în urmă.“

— „Dar, vai de mine! stěpâne,“ — șopti bė-

trêna slugă, în mintea căruia bucuria se prefăcuse acum în smerită îngrijire dinainté unei fiici de Voevod, — „cum o să pótă umbla domnița „călare? Noi avem numai duoî bieți călușei... „ș'apoi încotro să ne ducem?...“

— „Incotro? Mai întrebî? La noi acasă, la „Motru.“ — răspuse Radu.

— „Ce gënd ai, stêpâne;“ — adăogi Bănică, — „apoi e biétă casa nóstră de la Motru, dupe „potriva unei fete de Domn?“

— „Ancuța, moș Bănică! nu pune preț la „zădărniciile falei. D'acum înainte averea ei, ca „și a mea, stă numai în inimă. Ne iubim; ce ne „pésă noă de sărăcie? — Așa e, dragă An- „cuțo?“

„Unde voi fi cu tine, Radule, acolo voi fi și „fericită!“

Tênêrul Socol sărută dulce pe a sa iubită și încălecând voïnicesce calul sêu unguresc, el așternu bunda sa pe oblâncul șelei, ridică în brațe pe Ancuța și o aședă d'a curmeșișul rezimând'o de al sêu pept. Bietul Bănică, neputêndu-se ancă bine domiri, ridică cu mirare sprîncéna, dete din umăr ș'apoi mormăi: — „Veđi Dómne! ce'să tineretele la om!“ — încălecă și dînsul pe mêrunțelu'î bidiviū și se luă în fuga mare, dupe fericiții tineri ce se depărtase în trépătul calului.

Călătoria fu lungă și ostenitóre. Dar cine nu scie câte póte junețea și iubirea adunate la

un loc! Ei umblaău mai mult nôptea pe rĂcôre, tot prin cĂi pustii ŝi lĂturalnice, ferindu-se a deŝtepta bĂgarea de sĂmă a drumeŝilor ŝi a locuitorilor; dar ĩn cale, precum ŝi ĩn conacele lor, alese tot sub veselul frunŝiŝ al pĂdurilor, cĂte dulci ŝi drĂgĂstôse vorbirĭ! cĂte visuri de fericire plĂsmuite! cĂte nepreŝuite ŝi ĩncĂntĂtôre desmierdĂri.

Ast-fel, dupe mai multe ȝile de cĂlĂtorie, sosirĂ ei ĩn valea Motrului. Rĭul cu apele sale galbine, curge pe o matcĂ de lut nĂcleĭos, ocolitĂ cu un desĭŝ de verdĂŝĂ; acolo salcia pletôsĂ, socul mirositor, alunĭ mlĂdiosĭ, arŝarii cu pojghiŝe roŝii, carpenĭ stufoŝi, salba môle ŝi teĭi crescĂ amestecatĭ cu falnicĭ jugastri, cu plopĭ nalŝi ŝi subtĭri, cu anini uŝureĭ, cu ulmi albicioŝi, cu sĂngerĭ pestriŝi, cu cornĭ sucitĭ ŝi vĂrtoŝi. Printr'acel hĂŝiŝ felurit de arborĭ ce se'ndĂsĂ ŝi se'mpletecescĂ, mierlele ŝi pitĭgoĭi ŝuerĂ ŝi ciripescĂ, sĂltĂnd din ramurĂ ĩn ramurĂ, ĩar pe vĂrful copacilor turturele sure ŝi porumbei sĂlbateci se'ngĂnĂ, ĩn vreme ce prigoriĭ cu pene albastre chiuescĂ mereĂ ĩn sborul lor neastĂmpĂrat.

Un drum Ăngust ŝi mlĂŝtinol strĂbate acea luncĂ ĩnveselitĂ ŝi duce pĂnĂ la vadul Motrului, dincolo de care se vedea curtea lui Socol. Acea locuinŝĂ, odiniôrĂ ĩmbilŝugatĂ ŝi sgomotôsĂ, era acum pustie ŝi cu totul sĂlbatecitĂ; pe zidul de 'mprejmuire, acum muced ŝi ĩnvechit, se ĩntinsese

lungi ramure de ederă stufosă; strășina porții învelită cu blăni putredite de stejar se acoperise cu mușchiu. În întru curții buriana crescuse naltă și abie se mai zărea în fund, o grópă adâncă și mare, astupată p'alocuré cu surpături de zid, printre care răsărise boziile și bălăriile; — atata mai rămăsese din falnicele case ale vornicului Socol, pe care Mircé Vodă poruncise să le doboře la pământ! Mai în latură era o colibă învelită cu șovar, în care trăiaă duoi, trei rumâni scăpătați, singurii slujitori rămași la curtea boierescă; în préjmă, sub nisce vechi tulpine de nucă, cu crăcile pe jumătate arse și uscate, eraă aruncate obeși de rôte, jugură de car, ghizdură, dóge și alte unelte de jógăr, cu care își căștigaă pânea acei sërmană muncitori. De altă parte, câte-va înguste brasde de fasole, de praș și de legumă; mai ici, un coșar în care se adăposteaă séra puține vite de hrană ce pribegeaă dioa pe malurile gârlei, mai dincolo, o șiră de paie și nisce copite de fên. Prin érba naltă și désă alergaă și se jucaă câți-va copoi și o potecă strimă, cât trece omul cu piciorul, străbătea de la pórtă pêne în bătătura locuinței stêpanului. Aceia era singura clădire de zid rămasă în curte; era un turn 'nalt și îngust cu ferestre mici și nepotrivate, având jos o portită boltită, căria îi slujea de prag o pétră de móră crestată în doué. Pe din întru o lungă scară învêtită, cu trepte mici de pétră,

da intrare, la deosebite caturî, în nisce chilii pardosite cu cărămiđi, din care abié două mai erau de locuit. Într'una, sus, şeduse Radu şi în cealaltă, mai aprópe de uşa intrării, credinciosul său Bănică. Acel turn aşedat în vecinătatea porţei, purta numele de *Chindie*, cõci fusese odinióre, pe când se înălţau măreţe casele vornicului Socol, locul de stréjă, de unde, ca şi în curţile domnesci, se vestea cu tobe şi cu surle, césul inserat al chindiei, când toţi ómenii casei se adunau la cină şi porţile ogrăđii se închideaũ.

Ajungând în acele locuri sêlbaticice şi despuţete, Ancuţa nu simţi câtuşi de puţin acea compătimitóre mahnire ce mai adese sãrãcia însuflã chiar şi inimilor milóse trãite în bilşug; ea ancó se bucurã de liniştea acelor pacínice ţermuri şi îndată 'şi însuşi într'insele tóte visele sale de norocire. Decí viaţa ei, ca şi a Radului, se strecurã de atunci ca într'un şir de dulci şi neturburate plăceri. Dilele treceaũ ca un zîmbet, nopţile ca un farmec! Era o fericire de acelea pe care sórta duşmanã nu le dãruiesce pentru multã vreme unor inimí de muritorí!

Sã ne întórcem acum iarãşi în cercul viforos al luptelor ş'al intrigelor politice.

Andronic Cantacuzenul, amãrit şi infuriat de fuga fãrã veste a soţiei sale ¹⁾, alergase drept în

---

¹⁾ Pênã la acéstã fugã am urmat, mai mult sãu mai

Anhial, la fratele său Mihail ca să'l însciințeze despre crunta necinste ce i se făcuse în țera Românescă. In pismașa sa mânie, fericirea lui Stamatie i se părea o batjocoritóre umilire, pe care sufletul său trufăș nu o putea mistui. El însuflă puternicului său frate zavistosu'i necaz și'l făcu părtaș călduros la a sa răsbunare ¹⁾. Mihail Cantacuzenul nu era om în mintea căruia să se ștérgă lesne o înfruntare; decî el se sculă în grabă, se răpeși turbat în Çarigrad, unelti miș de taînice intrigî, išcodi miș de pîrî mincinoșe și apoi dete în genunchi la vizirul Socoli, cerënd mazi-lirea némului domnesc din țera Românescă și depărtarea din scaunul păstoresc a patriarhului Iosaf ²⁾. Bietul acest bētrân, pîrit pe nedreptate și tras în judecată dinainté soborului, pentru nisce vini fără de temeî, fu gonit cu necinste din patriarhie și muri ascuns într'una din mōnăstirile muntelui Atos ³⁾.

pușin, întēplările istorice. Dar despre fuga soției lui Andronic, Henricus Hilarius ne spune că chiar dómna Chiajna a trāmis să o iewa înapoi de la bărbatul său, āncō de pe drum.

¹⁾ Henricus Hilarius în *Crusius*, Turco-Græcia.

²⁾ Henricus Hilarius; *Lequien*, Oriens Christianus; *Hammer*; *Meletie*, Istoria bisericescā.

³⁾ Epistolă trāmisă de către Crusius, care coprinde povestirea lui Henricus Hilarius; *Charrière*, Négociations de la France dans le Levant, III, p. 741 et sq. nota 1.

Din partea ânsă a familiei domnesci, Cantacuzenul întâmpină o mult mai vie împotrivire. Chiajna își câștigase apărătorii chiar în sinul saraifului împărătesc; solul ei cercase mai din vreme Porțile și mituise pe mai mulți din înalții dregători. De aceea și noul sultan Selim, nevoind să strice voia nici unuia din ai săi puternici viziri, hărăzi lui Mahomet Socoli carte de mazilie pentru Pătru Vodă Șchiopul, și tot de odată, lui Sinan și lui Mustafa, apărătorii vânduți ai nemului Mirceoi, le dăruie firman de domnie pentru Alexandru, al douăle fecior al Chiajnei.

Tot Chiajna era mai tare! Îngonfată d'acastă nouă biruință, ea socoti vremea numai bună pentru o nouă și desevârșită lovire asupra boierilor răsvrătitori; urmând dar pilda de curând dată de către Domnul Moldovii, Alexandru Lăpușneanu¹⁾, ea adună la un ospet pe Radu logofetul din Drăgoesci, pe Mihné din Bădeni, feciorul lui Udriște vistierul, pe Toader de la Bucov, pe Vladul Caplei, pe Pătrașcu, pe Calotă, pe Stan feciorul Drăgulețului, pe Radu stolnicul din Boldesci, și le tăie capetile²⁾. Indată apoi porunci se trâmiseră la banul din Craiova, la ispravnicii

¹⁾ Omorirea boierilor de către Alexandru Lăpușneanu, așa frumos povestită de domnul C. Negruți, s'a petrecut pe la 1565; iar acestea se petrecu la 1568.

²⁾ *Constantin Căpitanul*, *Cronicarul anonim*.

și la vătașii de plăuri ca să prindă, orî morți orî cu ȃile, pe mulți alți boiarini de price, printre cari era socotit și Radu, feciorul vornicului Socol, de peste Olt.

Cu aceste împrejurări se petrecuse cătava vreme; lunile vesele ale veriî fugise, luând cu sine jocurile pe verdetă, și plimbările nóptea pe lună, și acea mulțumire sufletescă ce nasce din rađele mai călduróse ale sórelui, din mirosul balsămit al pajiștei înflorite, din miile de neprețuite daruri ale rodirei. Omul, ca firea, zîmbesce cu sórele, se 'ntunecă cu noriî, s'alină cu seninul, se turbură cu furtuna; fiesce schimbare a natu-rei are un răsunset în inima sa; fiesce frunză ce cade îngălbenită tómnă, lasă un dor în sufletuî întristat.

Așa și Radu cu Ancuța, înstrăinați de lume, d'ale ei veselii, dar nu și d'a sa rēutate, trăiaū acum într'a lor cetățuie pustie, purtând dorul frumóselor ȃile trecute și mângâindu-se cu nă-dejdea primăverilor viitóre.

E tristă și urită ierna la țeră când crivēțul viforos urlă preste câmpii, când noriî seū cēța întunecă cerul, când ploile reci desfundă pămēntul, când țerina'i gólă și năpustită, dumbrava uscată și plugarul trândav. Apoi, în lungile nopti de iernă, ce întunecime plină de gróză! ce de șopte fioróse! Vēntul vâjje și geme ca nisce jalnice glasuri ce plângū din depărtare; plóia isbesce

cu o întăritată stăruire în păreții și în ferestrele casii; oblonul se cletină și scârție pe țetținele-i ruginite; focul bubuie și trosnesce în cămin, și une-orî o pasere de nópte, gonită din adăpostul ei, de o suflare mai viscolósă a crivățului, își ăea sborul, scoțēnd un țipēt sfășietor și tanguios. Într'acele văietări ale firei, mintea de sineși se pornesce pe cugetări mahnicióse; închipuirea și plásmuiesce vedenii cobitóre și tot ce e mai trist în viață, tóte răstriștele trecute, tóte temerile viitorului se resfrângū, ca umbre sângerate, în oglinda întunecată a inimii.

Într'una din acele serî furtunóse, Radu șe-dea cu Ancuța, amēnduoî tăcuți și duși pe gēnduri; un foc de surcele vápăia pe vatră, revērsând o lumină roșatică în chilie; d'a lungul zidului se'ntindea un pat acoperit cu velințe vėrgate de țēră; d'asupra era o mescióră albă rōtundă și alăturî o laviță îngustă de lemn pe care ei șe-deau; dar în părete strălucea o bogată icónă înbrăcată cu argint. Pe dînsa era înfăcișat, cu asprul condeiu al zugravilor strămoșesci, chipul Maicii Domnului ținēnd sfântul sēu prunc pe brațul cel stîng. Lucīul înegrit al văpselilor, trāsurile uriașe și nemlădiite ale obrazelor, fețele lor îngălbinite, ochii lor mari și întunecați, în-sfērșit acel cerc de lumină ce le împresura, la un cēs așa inoptat, făcea să nască în inimă o sfiētă și cuviósă îngrijare.

Privirea Ancuței se ațintise cu smerenie d'asupra icónei, iar ténêrul Socol, în sufletul căruia se deșteptaă acum, una dupe alta, tóte nenorocirile vieței sale trecute, tresări ca d'un fior, își lăsă fruntea pe mână și, cu glas obidit, întrerupse tăcerea :

— „Dragă Ancuțo!“ — duse el, — „veđi tu „acéstă sfântă icónă...? Ea în veci a fost martură „la răstriștile casei nóstre ; cu dinsa am împărțit „tóte mâhnirile mele.... Odinióră nisce ciobani, ce „pășceaă turmele nóstre de oi departe, în munții „Vâlcei, aă găsit'o, duse, într'o vechie tulpină de „stejar ș'aă adus'o la tatăl meă. El, sërmanul, o „priimi ca o veste bună, ca un semn de noroc ; „dar chiar în dıoa aceia, silit de dușmani să'și „lase casa, pe o gróznică vreme de furtună, el „apucă drumul pribégiei și muri pe țermuri de „pártate... Țărına să'ı fie ușóră!... Rëmăsesem, cu „mama, două copii, — o surióră și eă, — hrăniți „la masa străinilor ; dar acei ómeni fără de milă, „la care bïetul tata ne lăsase, cređendu'ı că 'ı sunt „prietini, îndată ce veni scire despre mórtea lui, „ne opriră mult puçină stare câtă mai aveam și „ne goniră de pe pragul lor, săraci și despuieți. „Din tóte averile nóstre ei ne lăsară numai acé- „stă icónă ce, în nelegıuita lor credință, n'avea „nici un preç... Ce póte face o bïetă muiere sin- „gură, departe de țera, de rudele ei, cu două copii „pe braçe?... Eram încă ténêr de ani, p'atuncé,

„dar vârsta nu 'mî-a cruțat nici o amărăciune!...
„Pe biétă mama o vèduî zăcênd, în luptă cu bóla
„și mai vîrtos cu frica d'a ne lăsa fără sprijin pe
„lume; în sfêrșit, biruită d'atâte suferințe, într'o
„nópte îngrozitóre ca acésta, își dete, sêrmana
„maică, sufletul. Eram în genunchi la patul ei de
„mórte și în façă'mî lucea tot icóna acésta...!“

O viforósă șuerătură a vèntului, ce cletină
cu vuiet învelitóreă și ușile turnului, îi curmă
povestirea. Ancuța se strînse mai aprópe de dîn-
sul; amênduoi își făcură semnul crucei și Radu
urmă:

„Apoi mai trecu vreme și soră-mea ajunse
„în flórea tineretei; blândă și gingașă copilă! în-
„cepusem să aflu într'insa o inimă ce 'mpărtășea
„și mângâia a mea jale din vremi adunată... Dar
„într'o di, — veđi cât imi era ursita de duș-
„mană! — mă dusesem cu alți tineri să ne încer-
„căm, în câmpie, la jocuri de arme; eram în Ardél
„și tovarășii ce mă chiámase la acea sêrbátóre,
„ereaú cei mai mulți, feciori de nemeși ungurii...
„Unul dintr'inșii (iadul să'î muncéscă sufletul de
„trădător!) răpi în lipsă'mî pe scumpa mea suri-
„óră și fugi cu dînsa. Când mă întorsei séra acasă,
„pretutindenî era întuneric; furtuna urla cu tur-
„bare. Chiămaî! dar nu'mî răspunse nimeni. La
„lumina unui fulger, vèduî odaia pustie și în fa-
„çă'mî lucea tot icóna acésta.....“

Uşa chilieî se deschise cu sgomot și Bănică intră răpede și speriat!

— „Stěpâne;“ — dîse el — „o cětă de ómenî „ne-a înconjurat tótă curtea. Nu sciũ hoțî fi-vorũ, „sěũ alțî făcětórî de rele? dar, dupe numěrul și „armele lor, nu s'arată să fie cu vre un cuget „curat“.

Un glas s'auđi strigănd d'afară: — „Deșchi- „dețî pórta la ómenîî dómniei!“

Bănică se plecă pe feréstră și răspunse: — „Păsațî-vě în cale! N'avem aci loc de gáz- „duit!“ — Ânsě Radu vru să'l opréscă: — „Ci „tacî, moș Bănică; orũ fi călětórî și 'i a apucat „nóptea pe drum. Nu voi, cât îi de săracă, să'mî „fie casa închisă la ceî nevoiașî. Mergî de le des- „chide“.

El ancõ bine nu sfērșisě și un glonț de să- nětă reteză păretele de lúngă feréstră. Atuncî s'auđi o larmă de ómenî ce spărgeaũ porțile și năvăleaũ cu grămada în curte. Radu scóse al sěũ paloș și sluga puse mânia pe o pușcă:

— „Acum, fětul meũ, or cu viața or cu „mórtea! Domnul să ne ajute!“ — spuse bětřă- nul Bănică.

Tălharii într'acéstă vreme, ca să 'și facă lu- mină în curte, dedese foc la șira de paie ce zbură cu flacări spulberate de vânt; eî sparseră portița chindieî și se urcaũ unul dupe altul pe scara în- vėrtită. Bănică trase cu pușca și rěsturnă pe cel

din frunte, dar o mulțime de panduri bănesci, călcând peste trupul tovarășului mort, se răpeșiră cu săbiile góle asupra lui și bătránul slujitor cădu înjunghiat pe pragul ușei.

Ancuța sta ingenunchiată dinainté icónei. Ostașii năvăliră în chilie, sbierând cu turbare: — „Pe dinsul, copii! dați de tot!“

Paloșul Radului sbură un minut, făcând rótă împrejurú'i, dar săbiile și lăncile îl înconjuraú. Străpuns de tóte părțile, arma îi pică din mână și el cădu mort la pământ. Gróznic fu țipétul Ancuței, când ea se aruncă preste trupul sfășiat al iubitului ei!

Un nor de fum umplu chilia; vólvorí de foc eșeaú pe gura vetrii și grindile trosneaú, scăpărând țândări înflăcărare. Atunci icóna cea mare cădu din părete cu un răsunset lung și tânguios!

Vântul aruncase paie aprinse pe învelitóre și focul încinsese de tóte părțile turnul. Pandurii se imbránceaú și se rostogoleaú pe scară, cu țipete și cu sgomot, cătând să scape din primejdia pojarului; ei fugeaú care încotro găsea loc de fugă.

Tótă nóptea arse chindia lui Socol; în murgul dorilor o șiră de scínteie încununa a sa créstă, care și ele se stinseră una dupe alta. Câteva dîle ânsé mai în urmă, clădirea surpată âncó fumegea.

PUSTNICA

IV.

Dupe ce Pôrta turcescă mazili din domnia țerii Românesce pe Pëtru Șchiopul, acest domnesc cocon, adus în Çarigrad, fuse pus în lanțuri și trâmisi surghiun la cetatea Conia din Anadol; dar maică-sa îngrijată alergase curënd în urma lui și, cu mânil pline de aur, ceruse înapoi pe fiul ei cel robit. Patru-deci mii galbeni, (afară de tot atâte ce adusese drept haraciul al țerii) împărțiți pe la viziri și pe la curteni de totă mâna, scăpară dïlele amenințate ale lui Pëtru; dar un lucru mai ales întôrse spre dïnsul voia veghiëtă a Sultanului, adică mărinimósa predare a unei comori de o sută trei-deci mii galbeni, care se vedise adunați și puși la păstrare de némul domnesc al țerii Românesce. Împëratul se milostivi

și hărăzi de ce mii dintr'înșii bătrânei dómne; iar pe coconul ei îl opri în Çarigrad cu léfă din haznaoa împărătéscă¹⁾, și preste câteva luni îi mai adăogi și două-deci aspri tain pe ți²⁾.

Cu atâta ânsă nu se mulțumea Chiajna; având un fiu pe scaun, ea sîrgui să'i agonisescă și celui-l-alt domnia vecină a Moldovii, de care se folosea pe acele vremi un Ión Vodă, venetic armén³⁾, pururé învrăjbit cu Turcii; drept aceia, nu puçin lucra dînsa la pîra și la osînda lui Ión Vodă. In sfērșit, la anul 1574, ea isbuti, prin uneltirile sale, să scótă carte de mazilie Domnului moldovenesc și 'n locu'i să se orênduiască fiul ei Pêtru⁴⁾, care și purcese din Çarigrad însoçit de ôste turcésă.

Din partea sa, Ión Vodă nu priimi voios ca să se lepede de domnie, ci adunându'și boierii și țera, le ceru jurămênt statornic ca să se lupte și să móră împreună cu dînsul și, începênd atunci gătirile de bătălie, trâmise să poftescă cu léfă pe Kazaci ca să'i vină întru ajutor; iar aceștia, cum isă răsboinici și'n veci gata a se amestecare

---

¹⁾ Din raportul solului nemțesc Wysz, de la maiu 1568, *Hammer*.

²⁾ Din raportul bailului venețian Barbaro, de la 8 iunie 1569, *Hammer*.

³⁾ *Vornicul Ureche*.

⁴⁾ *Cronicele românesci*, *Hammer*.

în tot felul de vrăjbi și de sfădiri, se adunară o mie două sute de ómenī și veniră la dînsul ¹⁾).

Dincóce de Milcov, aflând de neprietenésca priimire ce aũ să facă Moldoveniī frățină-sěu, Alexandru Vodă își strinse și el oștirea și se găti a purcede spre Moldova, în întêmpinarea lui Pětru²⁾. Pe de altă parte, dómna Chiajna, temêndu-se într'ăsa priincióse împrejurări, de vre-o isbucnire protivnică în țera Oltului, unde în veci colcotea o dușmănie ascunsă asupra némului domnesc, hotărî să dea însăși o raită prin orașele oltenesci, ca să îngrozéscă pe cutezătorī și s'amăgéscă cu măguliri pe cei cu bună voie.

Ea trecu răpede prin Slatina, prin Caracal, prin Craiova și găsi mai pretutindenī casele boieresci pustiite; cari nu perise de sabia slujitorilor domnesci, fugise în pribegie ³⁾); moșneniī ce mai rămăsese, împreună cu opinca, răbdaũ păsul țerii și nici măcar aduseră jeluiri Dómnei. Ce'î bună Românului jeluirea, când urechea ce'l ascultă e tot una cu mâna ce'l apésă? Tace pêne ce Dumneđeu prinde într'o đī milă de dînsul, orī pêne ce însuși se înecă cu răbdarea ș'atunci își face singur dreptate!

¹⁾ *Vornicul Ureche.*

²⁾ *Constantin Căpitanul, Dacia I, IV.*

³⁾ Pe atunci se afla fugit tocmai în Spania un Nicolae Basarab, cum se vede în *Mag. Ung.*

Chiajna 'și urmă dar în ticnă calea spre Cerneți și spre Rușava. Ea călătorea într'un rădván, care pe atunci era o largă cutie de lemn vöpsit, scobită rotund și aședată, fără arcuri, pe un dric cu patru róte ferecate. Opt telegari înhămăți unguresce, d'a lungul, cu șléuri de curea, subțiri și intinse, purtau trăsura mai ușor ca vântul. Erau tot călușei rotunzi de Dobrogea și bahmeți¹⁾. zbêrliți de Bugiac, aleși tot pătrărei și cincărei²⁾, negrii la pěr ca péna corbului, cu códele lungi, cu cómele rësfirate, cu nara 'n vânt, fugari neobosiți ce abié atingeau, în buiestru, cu copita de țărână. Duoți surugii flăcăiandrii, cu mintene numai găitane, cu căciula moțată de óie p'ó ureche, cu mâneci albe, largi și suflecate, îi mânau din călărie, săltând ușor pe șele, chiuind vesel din gură și plesnind din bicele lor ce se împleteceau, pe d'asupra capetelor, ca miș de șerpî încovoioși.

Astfel sbura în cale dómna Chiajna, prin codrii din apusul Craiovi și începuse a înopta când trăsura'i scobori într'o luncă unde, printre carpeni stufoși, printre des aluniș, se strecurau apele gălbinatece ale unui riș; naintașii trecuse apa prin vad când de o dată, opintindu-se'n loc, începură a sforăi; cei-l-alti cai le urmară pilda

¹⁾ Caii de Bugiac se numescú astfel în balade.

²⁾ Cuvinte întrebuintate în baladele poporane, publicate de d. V. *Alecsandri*.

și într'un minut toate hamurile se'ncurcase; bahmeții se răsfirau în desghinuri, săreau în două picioare, nechiezând speriați, cu urechia dréptă, cu cóma zbêrlită, nesupuși frêului, neascultători glasului, stău încordați și nu voiau să ıea din loc.

— „Dar, ce mare, să mai fie și asta?“ — strigau unii din drumeți, nencercați la séma cailor,
— „Or că strechia a dat într'înșii?“

— „Ba așa'sü bahmeții de la noi;“ — răspunse cu mândrie un bătrân lipcan tătar din Bugiac, — „aü sémênță de Misir, și calul de la Misir miróse de departe unde'ı vre un zid părăsit și sforăie a pustiü, nechiază ca de gróza morții.“

Intr'adevăr, pe malul învecinat, printre desișul mărunt al unui zăvoiu de copăcei, se'nălța pe albăstréla întunecată a cerului, un părete îngust și negru, cu muchea surpată, cu laturile crăpate, fioros și cobitor ca urma unui păcat în amurgul consciinței. Sgomotul alaiului domnesc deșteptase bufnițele și lilieci, cari, din crestăturile vechi zidiri, sburaü fôlfăind în toate părțile, cu țipete ascuțite.

— „Cruce ajută!“ — șoptiră slujitorii între sine, cătând să descurce hamurile cailor. — „Ce dărımături să fie asté? Iar vre-o mônăstire pângărită de păgâni, arde-ıar focul!... Ce scii?...“

— „Ba'ı, pare-mi-se, chıar chindia lui Socol „care aü ars'o, mai anii trecuți, pandurii, când aü „ucis și pe Radu, feciorul lui... Așa 'ı; vorbă e?

„ia, tocmai aci era, în lunca Motrului. — Ci-că, „măre, c'a treia di dupe ce a dat clădirea pojarului, a eşit nóptea din pimniţi adânci, o stafie c'o „icónă mare săpată în pept şi a apucat ţipând în „patru părţi, de unde suflă patru vânturi, şi la „răsărit, şi la meşul-dilei, şi la sóre-apune ş'apoï „ş'i a ales cale spre stéoa nopteï, şi s'a dus, măre, „s'a dus tot în colo, în fundul iernii, unde'sũ tro- „ienii de ninsóre ca munţi!..“

— „Veđi d'aia nu s'a mai pomenit d'atunci „să fie ómenï cu şederea pe locurile acestea! Aũ „băjenărit toţi rumăniï de spaïmă!“

— „Audi, măre bădiţă!“ — adăogiră cu mi- rare ascultătorii şi, fiind-că în vremea povestirii hamurile se aşeduse în bună orënduiélă, slujitorii apucară caii de dërlog, îi trecură, făcendu'si cru- cea, pe dinainté dărîmăturilor, ş'apoï surugii, ples- nind din bice, strigară cu glas ascuţit : „I! haï „să mérgă!!!“ — şi tótă céta în góna mare porni înainte.

De audise Chiajna ceia ce se vorbise, cine póte sci? Destul e că chipu'i rămase neclintit, fruntea'i tot încreţită, ochirea'i tot straşnică, din- Ńi'i tot încleştaţi.

La Cerneţi, la Ruşava ş'apoï la Tîrgu-Jiului cercetările sale avură acelaşi sfêrşit; pretutindenï ea găsi o aromire nepăsátóre din acelea ce đicũ : „Să n'aïbí témă!“ şi adesé ascundũ un jăratec. Se îndreptă apoï spre Vâlcea, ca de acolo să se'n-

tórcă, pe sub muscele, la locul unde se adunase la tabără fii săi.

Drumul ce merge prin munți, din Gorji spre Rômnicul-Vâlcei, la depărtare cu vre-o două césuri de acest oraș, apucă d'a lungul printr'o vale largă, prin care curge, pe o ângustă matcă așternută cu petriș gros, pēriul numit Otăsēul¹⁾. Aî dice că apele sale limpedi se jôcă cu veselie în resfățate încovoieturi, une-orî strecurându-se binișor prin érba désă și mēruntă a luncei, alte-orî alergând cu pripă d'a curmeșișul văi, de la un mal pēnē la altul, ca suveica pe itele răsboiului. D'a stînga rîului sunt déluri pe care crescă amestecați, brađi și paltini, frasină și mestécăni; de cea-l-altă parte munți cu înalte piscuri își arată cóstele lor aprigi, rîpóse și surpate, ce se destindă ca un vechiu părete de uriași, mâncat de umedēlă și de putregăiu.

Într'o séră luna, înaintând liniștit pe din dosul acelor negre vērfuli sfărîmate, întuneca cu umbrele lor prelungite adunca vale ș'apoî iar, une-orî scăpând printre surpături, rađele ei sticleaū, ca petre scumpe, pe valurile pripite și colcotóse ale micului pēriū.

Era liniște pretutindenă când începu a rēsuna,

¹⁾ Acolo s'a zidit mai pe urmă în vale, *Mônăstirea dintr'un lemn*, și sus pe munte, *Schitul Surpatele*.

cu un vuet depărtat, trépétul cailor ce purtau și însoceau rădvanul dómnei Chiajne.

Un lipcan alerga înainte ca să cerce drumul și să deschidă calea; calul său, ce în góna mare se așternea drumului ca suflarea de vânt pe érba de pe câmp, fugea scăpărând din copită și, pe tot minutul, muindu'si gleznele în valuri, străbătea matca șerpuită a Otăsului. De o dată, la un mal, agerul dobitoc se opri sforăind; iar călărețul, aușind în préjmă'i un gemet slab și sfêrșit, zări, sub o rađă trecătoare a lunei, chipul său mai bine umbra, unei ființe albe și uscate ce zăcea asvêrlită pe malul verde al rîulețului. Trupul ei despuiat ce abié 'l înveleau nisce țole sfâșiéte, părea sdrobit; mânilé și picíórele'i slabe și lancede, căutând póte în récórea rîului ceva înviere, plúteaú pe d'asupra apii ca frunde 'ngălbinite de tómnă; capu'i obosit căduse pe petrișul din matcă și pletele'i rêsfirate se scăldaú, furate de valuri.

Aprodul gonaciu se opri dinainté acelei iezme ce seména mai mult cu un morman de óse, și îndată în urmă'i sosi tot alaúl domnesc. Tótă glóta drumeților, pêne chiar și dómna, se coborîră din rădvan și de pe cai și se apropiară de locul unde se afla nenorocita ființă; toți, făcendu'si cruce, priveau cu o milósă spaímă acel trup sfărîmat, în care suflarea seména cu cea din urmă vâpăiere a candeléi ce se stinge. Iar ea, dinaintea unei așa sgomotóse adunări deschise incetinel

plópele sale afundate : ochii ei mari și holbați se sticliră, cu o nespusă durere, către malul drept al vâlceleii și trupu'i întreg, prin nisce ușóre tresărituri ale nervilor, părea c'ar vrea, c'ar cere să se tragă spre un loc dorit.

Acel loc era o măgură verde cu muchea lată și rotundă, pe care crescuse din vécuri depărtate, un bătrân stejar, sub al cărui lat frunziș se umbrea tot délul; nu departe de dînsul, un plop străbun își înălțase spre nori creștetul semeț. Amênduoii, ca duoii frați sërmani și năpustiți, crescuse singuratici p'acel costiș; amênduoii de mari de vécuri se luptase 'mpreună cu crivețele și cu vijeliile; amênduoii în sute de rînduri scăturase 'mpreună când vesela frunză, când trista zăpadă; amênduoii se unise ca să fie, în pustiū, lócaș milostiv al paserilor cerului, umbrar rëcoritor al turmelor zăbușite, adăpost binecuvântat al călătorului obosit!

Spre dînșii acum se îndrepta stăruita dorință, suspinul cel din urmă al neputincioșei acele ființe.

Un om o luă dar în brațe, și ce'i-alți toți îl urmară, suind délul în fața vechiului stejar; dar cu cât mai mult se apropiaū, o ȳare de lumină neobicînută, care sub rașele lunei crescea ca un lucéfër albicios, ca o pară de foc luminósă, părea că ese din sînul bătrâneii tulpine. O sfântă

gróză coprinsese tóte inimile; dar împinși ca de o putere căria nu'î puteau sta înpotrivă, ei înainta uimiți de rađa lucrósă ce'î trăgea spre sine și le sorbea vederile. Când ajunseră pe muchea măgurei, drept în fața stejarului, tóte în préjmă erau scăldate în lumină, tóte străluceau ca într'o senină vólvoře; iar în tulpina găunósă a copaciului, împesurată de rađe argintii, domnea, ca 'ntr'un cerc de slavă ceréscă, chipul înegrit al Maicăi Domnului, ținând în braçu'î stîng pe mântuitorul sêu Prunc.

— „Maică Précurată!“ — strigă atunci pustnica ce 'n fața icónei părea că 'și dobêndise un viers ce suna mai tare, mai dulce decât glasurile omenesci, — „Maică Précurată! maică fără pată!
„Tu, care ai încercat numai durerile inimilor lumesci și care pêne acum nu te-ai îndurat a 'mă
„ierta câte-va ڃile răsipite în desmierdările vieții!
„Tu, care ai privit fără jale sfășierile inimii mele,
„când singuru'mi p'acéstă lume și mult-îubitu'mi
„sprijin a căđut jertfă sub mâna mohorită a ucigașilor! Tu, care m'ai călăuzit prin poteci spinóse, pe sloiuri de ghiața, când cu sfânta'ti iconă
„în brațe, am colindat așurind plăiurile și câmpiile!
„Tu, care m'ai adus sub acéstă sfințită tulpină,
„într'acest sêlbatic sêlaș de pustnicie, în care sufletu'mi dăulat și sdrobit de rēstriște, în zadar
„cată odihna și pururé, ca o milostenie, îți cere

„scurtarea ticăitelor mele zile! Tu, deci, care și
„de am păcătuit, și de am fost culpeșă ție, m'ai
„osândit dupe mulțimea vinilor mele! Acum, ce-
„rască stăpână, inima îmi spune că înduratu-te ai
„în sfârșit de mine și ai apropiat césul dorului
„meu!... Acum dar mă 'nchin la pólele tale cu
„jeluiră, cu rugăminte, cu lăcrimări, nu dóră ca
„să'mi ceiu vre o cerască răsplată, — cõci ce va fi
„partea mea dincolo de sburd'acéstă lume e în
„sínul tǎu ș'al Domnului și cu voĩosă bucurie il
„voiu priimi!.... — ci, Maică milostivă, tu care ai
„fost mumă ș'ai pătimit de pásul fiului tǎu, fie'ți
„milă și 'mblândește, alină și spală oră ce dũh de
„mânie, în inima mumei ce m'a purtat pre mine,
„nevrednica, în sínul ei și la picĩóarele cãria mǎ
„plec acum, ca și dinsa, cu milostivire ca tine, să
„uĩte greșalele nesocotitei sale fiice!... În césul
„acesta, care e al meu cel din urmă, iértă-mǎ,
„maică, deși mult 'ți am greșit eũ ție în viață!
„iértă-mǎ, cõci cu amarnice dureri am ispășit, vai!
„și eũ, păcătósamă rătăcire!.....“

Rostind cu o cucerită și'nfocată căință a-
ceste din urmă cuvinte, sǎrmana pustnică se
prăvălise cu fruntea în țǎrână dinainté dõmnei
Chiajne.

Acea vedenie strălucitoare a unei sfinte icõne
în mijlocul noptii ș'al pustietății, acea durerósă
destăinuire a unei așa jalnice sörte, acel glas

proorocesce ce vestea mórtea vecinã a ficeï sale, făcurã sã clipescã sub gêna încruntatã a Chiajneï o umbrã de îndurare ; dar frémëtul mileï nu se coborise încă pênã în inima'ï oçelitã, când de o datã un nor rãpede și negru trecu cobitor preste faça luneï. Lumina icóneï d'o datã se stinse și întunericul se respãndi jur împrejur.

Cumplita mumã se 'ntórse atunci cu o ferósã iuțelã și, grãbind pasul spre vãlcea, strigã cu'n glas aspru : — „Nainte copii!“ — Vinovatul împetrit în rele fuge chiar și de umbra muștrãriï. Intr'o clipã Chiajna se suise'n rãdvan și tovarãșii ei, înfiorați de sunetul oçelit al glasuluï ei, ajunsesse departe, gonind în urma rãdvanuluï, când începurã sã simțã muștrarea în cugetele lor, biruite de ne'mblãndita lor stëpãnã.

.....

În valea Otãsëuluï câte-va slabe suspine, pierdute printre șuerãtura frunzelor ce se legãnau în adierea dimineții, dovedirã suferințele cele din urmă ale nenorociteï pustnice. Muritórele despuierii ale domnițëï Ancuțe, cãdute chiar la pólele sfinteï icóne, în sëlbatã chilie ce'si gãsise ea, în scorburea strãbunuluï stejar, furã acoperite de frunzele ce le spulberã crivëțul de tómnã.

.....

Mulți ani în urmă ciobanii gãsirã tot acolo icóna Mãicii Domnuluï, ce se dice a fi una din cele șapte de Luca Evanghelistul zugrãvite, și

chiar în tulpina bătrânului copaciu ei scobiră bisericuța cea veche a mănăstirii dîsă „dintr'un lemn¹⁾“.

* * *

Pe când dómna Chiajna își urma ispititórea colindă preste Olt și prin țera de sus, tinerii ei feciori domnesci, însoțiți, unul de óste pămենténă și de ajutorințe unguresci, altul de Turcii ce i se dase ca să'l așede pe scaunul năzuit al Moldovii, se întempinase în ocolul Focșanilor și se lăsase cu taberile lor amestecate la satul Săpățeni pe lunca înfrățitóre a Milcovului²⁾. Dómna mumă îi ajunse acolo, purtând în sufletu'i smăcinat o îngrijată presimțire care, sub aspra'i fálnicie, se védea printr'un neastémper fioros. Ea căta în zadar să'și potoléscă neodihna cu nădejdea isprăvilor viitóre; oștirile împrejuru'i, multe și veghiéte, i se păreaū molatice și nevoióse. Un neîncetat susur de tainică trădare îi șoptea la aud; mintea'i se muncea cu tot felul de bănuielei. Dîoa ea colinda fără repaos tabéra, vrénd să încerce

¹⁾ Tradițiunea dîce că icóna cea mare de la Mănăstirea dintr'un lemn a fost de mai multe orî mutată și s'a întors singură la locul unde era clădită mănăstirea.

²⁾ Constantin Căpitanul.

credința ostașilor, să învie, ca odinióră, bărbăția în inimile lor; dar iazma neîncrederii o urmărea pretutindenă și vîersul îmbolditor îi perea pe buză; apoi iar în tăcerea nopții, în veci deșteptă și frământată de griji, ea trăgea cu urechea la strigările prelungite ale strejilor depărtate și adese, coprinsă de o nedomirită temere, alerga să pândescă la perdéoa corturilor, unde se odihnea, în visuri de isbîndă, fii săi, uneltile nesățioase sale mîndrii.

Din potrivă acești duoî tineri, bizuindu-se cu încredere pe rézimumul lor ostășesc, pe pîrtinirea sórtei și pe tóte voioșele închipuirî ale junetei lor, petreceau zilele în vesele ospete, benchetuind cu boiarî și purtătorî oștii lor și gata a purcede asupra lui Ión Vodă, decă nu 'i ar fi amănat din di în di îngrijatele presimțirî ale dómnei mumei lor.

Într'astfel de felurite aplecări se afla tabăra frățescă a fiilor lui Mircé, când sosi scirea cum că boierî moldoveni, temători a se vedé pe viitor înstrăinați de la mila noului Domn, ară fi hotărit să părăsescă relei sale sórte pe vechiul lor stăpănitor și are să vină, mănăți de Dumbravă vornicul, ca să se închine lui Pătru Voevod ¹⁾. Acéstă veste umplu tabăra de bucurie; cu nădejdea viitórei împăcuiirî, strejile se rădicară, ve-

¹⁾ Cronicile românescl.

ghierea se desființă, caii se slobođiră la pășune, armele se aședără în snopi; tóte se pregăteau pentru o obștéscă înfrățire. Dómna Chiajna ansé, care nu privise cu suflet liniștit acea nesocotită răsipire a tuturilor mijlócelor de o grabnică apărare, cu cât se apropiaů Moldovenii, mai cu dinadinsul stăruia ca tinerii Domni să se țină in latură cu bună și zdravănă pază.

Norocul lor voi ca, înduplecați de nepregătata rugăciune a mumei lor, dorința acestia să fie împlinită și ca dînșii amëndouă să lipséscă din cortul lor, în césul când Moldovenii se iviră dinainté taberii muntencesi.

Într'adevăr, Dumbravă vornicul descălică în fața șatrei domnesci, însoțit d'o glótă năprasnică de boieri și de slujitori, purtând nu veșminte de sərbătóre, nici zîmbetul smerit al supunerii, ci podóba oçelită a unei ȓile de hartă și seméța căutătură a unei biruințe lesnicióse.

Osebit de aceia se zărea în depărtare oștiri numeróse care, dupe caii lor mărunței și péroși, dupe largii lor șalvari roși, dupe chiverile lor țuguiete, dupe cântările lor prelungite și dupe naltele lor sulite ce luceau la sóre ca spicurile pe holdă, lesne se cunosceau că sunt pólcurile de Kazaci, venite sub povățuirea lui Sfirski, în ajutorul lui Ion Vodă ¹⁾.

¹⁾ Vornicul Ureche.

Chiajna, care 'ntr'acéstă grea prilejire, sciuse a întipări pe chipu'i făçarnic o senină și rece mândrie, adăsta pe boierii moldoveni într'un falnic cort rotat de covor alb, cusut cu fir și legat jur împrejur cu țeruși poleiți.

Dumbravă vornicul intră în fruntea tovarășilor săi; el era un voinic nalt și spătos, purtând o țurcă de blană flocósă ce ascundea capu'i ras, din creștetul căruia o singură șuviță de păr atârna în jos pe céfa'i lată și vênósă; era îmbrăcat cu un mintén de urs lățos și'ncins cu o curea, de care sta aninată o ghiógă năstrujită cu dinți de fer, adevérat baltag de urieș :

— „Unde'sü puii de năpărcă?...“ — strigă el cu glas răgușit, intrând în cort cu mâna în șold,

— „Li a sosit césul peirei! halal di ei, fărtați!“

— „Pare-mi-se că'n beție'ți ai perdut cum-pétul vorbiî, jupan vornice;“ — rosti dómna înstrunându'și mânia, — „or pe semne c'ai mintea „ca de prunc într'atâta trupeșie?“

— „Tacî, muîere; nu bêrfi!“ — răspuse Dumbravă, — „nu dóră c'ați socoti voi că'i Mol- „dova țéră di jac, să ni gîóce ca pi urs o mișa „pripășită pi la Muntenî și duoî feciorî di lele făr- „mecați, duoî lângăi nătîngî ce li pute botu a „lapte?... N'avem noi nevoie di domn muntén. „Munténul îi om viclén : nu'i ca moldovénul orto- „man, și dănos la mână și la suflet falos¹⁾... Haî!

¹⁾ Din balada *Gruie Grozăvénu*.

„voinicî, drăguții mei, dați năvală di mi'i prin-
„deți și mi'i legați colé cot la cot să'i ducem po-
„clon lui Ionișă Vodă, ca duoî berbecei di Ar-
„mindén!)“

— „Câni nerușinați, liftă rea!...“ — strigă Chiajna, spumegând de turbare; dar Dumbravă nu'i dete vreme să urmeze zadarnicele'i sudălmî, ci, desprindënd ghióga de la brău, o 'nvêrti de câteva orî cu braçu'i vîrtos ș'apoi, glăsuind un gróznic blăstem, o asvêrli drept în capul înfuriatei dómne.

Chiajna cădu răsturnată pe spate ș'atunci îndată, cu ochii sângeratuți, cu fâlcile căscate, încercă să se ridice în genuchî, să se sprijine pe palme, să rostéscă un cuvânt; dar abié putu să éasă din gûtleju'i năbușit, vorbele: — „Domniî! feciorî „meî!..“ ș'o înecă sângele ce curgea șiróie din tot capu'i găurit de ținte. Trupu'i se svêrcoli cu scrășniri de dinți, săltă âncó de câte-vă orî, se rostogoli cu creștetul în țêrănă, se sgârci și se întinse în câte-vă încordături dureróse, ș'apoi cădu înțepenit într'o baltă de sânge.

În vremea acésta Moldoveniî și Kazaciî deteră jaf taberii românescî; fugeau Munteniî care unde putea. Alexandru Vodă nimeri să scape la cetatea de Flocî; Pêtru se opri din fugă la Brăila.

1) Sêrbătórea de la 1 maiu.

Ion Vodă intră în țera Românescă și făcu domn pe un Vintilă; dar peste câte-va luni, sórta se schimbă. Ion Vodă muri robit la Turci; Alexandru își dobândi iarăși tronul și Pătru Șchiopul domni la Moldova lăudat și iubit de tótă obștea¹⁾.

Bucurescî, 1860.

Tipărit în *Revista Carpaților*, publicată de d. G. Sion, la 1860; apoi în volume, la 1860 în Bucurescî și la 1885 în Craiova.

¹⁾ Constantin Căpitanul, Șincai, Engel și alții.

III.

LITERATURĂ ȘI ARCHEOLOGIE

DIN

REVISTA ROMÂNĂ

1861—1862.

CÂNTICE POPORANE ȘI DATINE ALE ROMÂNILOR. —
V. CÂRLOVA. — POETII VĂCĂREȘCI. — ODÓRE, MANUSCRIPTE ȘI
CĂRȚI DE LA BISTRITA. — PSALTIREA LUÍ CORESI. —
CÂTE-VA ORE LA SNAGOV. — ASOCIAȚIUNEA
LITERARĂ TRANSILVANĂ.

CÂNTICELE POPORANE

ÎN RAPORT CU

ȚERA, ISTORIA ȘI DATINELE ROMÂNILOR.

Pe la sfârșitul secolului din urmă, (1778-79) un critic și filosof eminent al Germaniei, I. Gottfried Herder, avu frumoasă idee de a aduna și de a publica, traduse pe limba sa, o culegere de cântice poporane ale deosebitelor națiuni, sub titlul foarte nimerit de *Glasuri ale popoarelor*¹⁾.

Din totă a sa lucrare, rămasă acum înapoi prin strădarea a mai multor urmași critici și culegători de cântice naționale, s'aũ păstrat, ca vrednice de o necontenită laudă, luminosa inspi-

¹⁾ *Stimmen der Völker in Liedern, gesammelt, geordnet und zum Theil übersetzt von I. Gottfried Herder.*

rațiune ce a îndemnat pe filosoful german să caute în sînul poeziei poporane, caracterul și amintirile unei națiuni, și apoi încă și acel titlu atât de adînc și plin de adevăr, *glasuri ale popórelor!*

Glas al poporului e, cu bună sémă, acea ne-regulată și adese-orî monotonă poezie, care, transmisă din gură în gură, purtată din secol în secol, păstrează cu simplitate, dar și cu sântenie, tradițiunile și legendele vechi, care aduce aminte fiilor vitejiile și suferințele părinților, care, mai colorată în veci decât chronica, ne înfățișează cu fețe mai vii și mai felurite, viața vremilor trecute și ne pătrunde inima cu tóte simțirile ce a încercat o națiune în fréméntările sale, pe care istoria scie mai adesé numai a ni le povesti.

Tot Herder, în prefața acelei publicări, vorbind despre ce a fost poezia în timpurile cele mai antice, despre isvorirea ei și despre elementul în care ea trăiesce, ne dă o definițiune, în care se vedesce tótă însemnătatea poeziei poporane; el dice: „Ea viețuía în urechea poporului, pe buzele și pe harpele cîntăreților de atunci; ea cînta istoria și felurite întêmplări, taínele și minunile și semnele prevestitóre; ea era flórea prin care se caracteriza poporul cu limba și țera sa, cu índeletnicirile și prejudecățile, cu patimile și cu trufiile, cu musica și chiar cu sufletul sėu!“¹⁾

¹⁾ Vorrede der Volkslieder.

De la Herder încóce, mai tóte națiunile Europei, séu prin critici pământeni, séu prin scriitorii străini, 'și aũ adunat cãnticele poporane¹⁾; din acele felurite colecțiuni, purtând fie-care stema unei naționalități, nu e de tãgãduit cã și literile și istoria s'aũ înavuțit cu noțiuni mai lãmurite și mai drepte despre caracterul și despre principiul vital al popórelor, cu isvóre mai îmbilșu-

¹⁾ În Germania, în Francia, în Italia, în Spania și în mai tóte țerile europene s'aũ făcut colecțiuni însemnate de cãntice naționale. Avënd a ne ócupa mai cu deosebire de ale Europei răsãritene, adicã ale popórelor care înconjorã pe Romãni și se învecinescũ cu dínșii, vom menționa, pentru cãnticele grecesci : *Chants populaires de la Grèce moderne, publiés et traduits en français par C. Fauriel, Paris, 1824. Didot*; care aũ fost și traduse în limba germanã : *Neugriechische Volkslieder gesammelt und herausgegeben von C. Fauriel, übersetzt . . . . von Wilhelm Müller, Leipzig, 1824, 2 Bãnde in-8.* — Mai târziũ Contele Demarcin du Tyrac de Marcellus a publicat o nouã colecțiune sub titlul : *Chants populaires de la Grèce, Paris, 1851, 2 vol.*, care s'a retipãrit la 1860.

Pentru poesile poporane ale Sêrbilor, un literat însemnat din acea țerã, Wuk Stefanovicĩ Caragicĩ a lucrat ne'ncetat de patru-đeci de ani și mai bine și a publicat, la 1815, în Viena, o micã colecțiune sub titlul : *Народнѣ србске песне*; (*Cãntice populare sêrbesci*), pe care a complectat'o în douẽ ediții tipãrite, una la Lipsca (4 vol. in 12 mare, 1823—1834) și alta la Viena (3 vol. in 8, 1841—1846, cãrora se va adaoge un al 4-lea volum la care âncó lucrẽzã editorul). — Domnișóra Iacob-Robinson a tradus o

gate și mai sporitoare de o inspirațiune ce atinge mai de aproape și mișcă mai cu tărie inimile noastre.

Acésta ne o arată și nemuritorul poet polonez Adam Mickiewicz când, cu glasul coprins de entusiasm, el face acéastă căldurosă invocațiune: „Cântice poporane, voi, sicrii sânt al cre-
„dintei, ce legați timpurile cele vechi de cele

---

parte din cânticele sêrbesci în limba germană, sub pseudonymul de Talvy: *Serbische Lieder, Hale, 1826, 2 Bände*, reproduse și adăogite la 1853. — Domnișóra Elisa Voïart a reprodus acéastă traducere pe franșusesce: *Chants populaires des Serviens, Paris, 1834, 2 vol.* iar apoi Dozon a publicat o altă colecțiune de cântice sêrbesci, traduse pe limba franșesă: *Poesies populaires des Sêrbes, traduits par Aug. Dozon, Paris, 1859, in 18.*

Pentru cânticele române, cele două mici volume publicate de d. Vasile Alecsandri, *Poesii populare, Balade (cântice bêtrânesci) adunate și îndreptate de V. Alecsandri, Ieși, 1852—1853 in 18*, precum și cânticele populare din foia *România literară*, anul 1855, sunt cele mai însemnate culegeri. În *Spitalul amorului de Anton Pann, București, 1850, in 12*, în *Balade culese și corese de M. Marian Marienescu, Pesta, 1858* și într'alte mici volume precum: *Dorul, culegere de 72 cântice naționale, Colecțiune de cântice populare prin O. Dumitrescu, Culegere de mai multe cântice naționale din ambele Principate etc., culese de Christu Ióninú, se găsecu ceva cântice poporane, ânsê de o mai mică însemnătate. Colecțiunea d-lui Alecsandri s'a tradus franșuzesce: *Ballades et Chants populaires de la Roumanie, recueillies et traduits par V. Alecsandri, avec une introduction**

„nuoă, în voi își depune o națiune trofeele eroi-
 „lor sei, speranța cugetărilor și flórea simțirilor
 „sale. Sicriü plin de sântenie! Pe tine nici te
 „atinge, nici te sfăramă vre o lovire, precăt
 „poporul tēu chiar nu te a profanat. O cântic
 „poporan! tu stai și păzesci templul amintirilor
 „naționale; tu ai aripă și glas ca de archangeli,
 „adesé ai și arme ca dînșii. Flacăra mistuiesce

par M. A. Ubcini, Paris, 1856. — O parte din cântice s'a tradus și nemțesce în colecțiunile următoare: *Romänische Dichtungen für Deutschen, übersetzt von S. Möckesch, Hermannstadt, 1851, in 8.* — *Romäniche Volkspoesie gesammelt und gedruckt von Alecsandri, deutsch übersetzt von Wilh. Kotzebue, Berlin, 1851, in 8.* — *Romänische Volkslieder, metrisch übersetzt und erläutert von Ioh. Karl Schuler, Hermannstadt, 1859, in 12.* — Și Ungurii au tradus cânticele poporane românesci: *Virágoc á Román (Oláh) nép költozek mezegeöl. Ismertet es kiadja Ais Károli, Pest, 1858, in 12.* — Ca atin-gătoare de datinele Romänilor, putem cita încă colecțiunea de basme adunate în Banat și traduse în limba germană: *Walachische Märchen, herausgegeben von Arthur und Albert Schott, Stuttgart und Tübingen, 1845, Gotha, in 8.* E de dorit ca o asemenea colecțiune și mai complectă să avem și în limba națională, precum este iar de dorit ca colecțiunea începută de d-l Alecsandri să se complecteze cu toate cânticele ce nu au fost cunoscute séu încă publicate de d-lui. —

În dioa de ađi (1887) s'ar puté mări în mod consi-derabil acéstă listă bibliografică, mai ales déca s'ar mai adaoge și notiții despre cânturile poporane ale Albanesilor, ale Magiarilor, ale Polonilor, ale Malo-Rosienilor (Rușii din mica Rusie) și ale altor națiuni vecine.

„lucrările pensulei, tâlharii jăfuiesc comorile, dar
„cânticul scapă în veci cu viața și se strecoră
„printre ómenî. Déca sufletele înjosite nu sciú
„să'l hrănescă cu dor și cu speranța, el fuge la
„munți, se acatã de ruine, și de acolo, spune din
„vremile trecute. Tot ast-fel și privighetórea sbórã
„afară dintr'o casã ce a ars și se opresce un mi-
„nut pe învelitóre; dar déca și învelitórea se cu-
„fundã, atunci pasérea fuge în păduri și, din mij-
„locul ruinelor, din mijlocul mormintelor, ea cântã
„cãlãtorilor, cu glas rësunãtor, doina cea din
„jale!“

Cuvintele acestea din urmă, în care se simte durerósa mângãiere ce'si crease poetul exilat, cãntãnd patria sa depãrtatã și cãdută, ne destãinuescú tot de o datã și una din cele mãi solide virtuți ale poesiei poporane, adicã stãruința cu care cãnticele poporului, lipsite de tóte mijlócele de perpetuare ale literaturilor cultivate, se pãstrézã neconținut chiar în sînul națiunilor bãntuite de sórtã. În asemené casurî ânsé, caracterul lor óre-si cum se preface. Ca o suflare de jale, ca un dor nestins se revérsã asupra-le; în povestirea faptelor celor mãi strãlucite se strecorã o amarnicã zîmbire; un rësunet tãngulos se îmbinã cu strigãtele de veselie și chiar sêrbãtorile își aú lacrimile lor. Dar cât de adúncã fie durerea, cât de mare fie umilința, precãt âncó poporul le simte, poesia veghiezã la porțile templului unde se pãstrézã amintirile

naționale. Mai vrednic încă de însemnat e că atunci, chiar accentele ei devin mai pătrunzătoare. Și'ntr'adevăr, deca ea este *glasul poporului*, când ore glasul scóte-va mai din adâncul inimii, rêsunetele sale, decât în césurile de durere? Care popor cânta-ca mai frumos, mai cu foc, mai cu duioșie decât acela ce'si a pierdut bunurile strămoșesci, ce cunoșce gloria și fericirea numai ca o amintire din trecut, ca o dorință, ca o aspirațiune către viitor?

E în firea omului de a cânta în césurile de mâhnire; atunci sufletul e împins de sineși spre gândiri poetice; mintea zăresce natura și sórta omenescă printr'o rađă amurgită ce'i ascunde amăruntelile banale ale vieței și glasul chiar, înmuțiat în lacrimi, are un nu sciũ ce mlădios care se'nvoiesce cu dispunerile inimii, și ast-fel cântarea sporesce.

Nu voim ânsă a dice că întristarea e singurul isvor de inspirațiunii poetice; lauda și mirarea, recunoscința facerilor de bine, veselia izbândeii și a plăcerilor, și însfârșit mai tóte mișcările sufletești își aũ rêsunetele lor prin vîersul poesiei. Acea cuvântare cadentată, pe care mintea o crează cu măiestrie, în minutele de inspirațiune, pe care memoria, ajutată de modulațiunile repetite ale versului, o păstréază mai cu înlesnire, pe care glasul o rostescce cu plăcere, desfătându-se în armonia ritmului, a fost învederat cea d'ântéi

producțiune a geniului omenesc, stimulat de pa-timile sufletului.

Să nu ne prindă dar mirarea când vedem poesia figurând în lăgănul tuturilor literaturilor începēnde. Omul a vorbit mai înainte în prosă, dar, ca *Burghesul Gentilom* al lui Molière, fără de a cunósce puterea prosei; când însē a început să'î vină în minte idei vrednice de a fi împărtaşite unui cerc mai lăţit, de a fi transmise generaţiunilor viitoare, pentru acele idei el a inventat o limbă măiestrită, cadentată, înaltă: aceia a fost *poesia*.

La tóte popórele ea ast-fel s'a manifestat; ast-fel s'a urdit pretutindenī poesia poporană, în veci imperfectă în privinţa prosodieī, care de o dată cu dinsa s'a născut, mai adese semēnată cu simplităţi copilăresci, cu noţiuni greşite, ba une ori şi monstruóse, dar plină de verdēţă şi de putere, de un parfum de junie ce învie şi în-tăresce sufletele.

„Poesia poporană şi curat firéscă,“ ne dice Montaigne ¹⁾ „are simplităţi şi graţiī prin care se „póte potrivi cu cea mai însemnată frumuseţe a „poesiei desēvērşite de pre artă.“ Şi Herder, tot în

¹⁾ *Essais* de Michel Montaigne, Liv. I chap. 64. „La „poésie populaire et purement naturele a des naïfvetez „et grâces, par où elle se compare à la principale beauté „de la poésie parfaite, selon l'art.

prefața mai sus citată, adaoge: „Aibă chiar un „cântic de *felul* celor bune, mai multe greșeli însemnate, greșelile 'i se perdă, strofele rele se trecă „cu cântarea; dar spiritul cânticului, care singur „stăpânesce sufletele, acel spirit e nemuritor și „pórtă mintea înainte. Cânticul nu *se vede*, ci *se „ascultă*; se ascultă cu urechea sufletului, care „nu scie să numere, să măsóre și să cumpănescă „silabele isolate, ci se pătrunde de răsunsetul lor „general, și, răpit de dînsul, înótă cu el înainte.“

Să ne oprim un minut asupra importanței a-celor cuvinte: „Cânticul nu *se vede* ci *se ascultă!*“ și aci care martor, care deslușitor al acestor cuvinte puté-vom aduce mai vrednic de cređemént, în ceia ce se atinge de impresiunile sufletului, decât pe nemuritorul filosof elen, pe Platon? Să'l urmărim dar un minut pe malul Ilisului, în oculul Atenei, și să ascultăm cu dînsul convorbirea plină de grație și de adîncime a lui Socrat cu Fedru, umbriți aménduoși sub un platan, în vecinătatea templului Dianeși ¹⁾:

„*Socrat*: — Sciï óre tu prin ce fel de cuvinte am place mai mult Deului; prin cele scrise séu prin cele grăite?

„*Fedru*: De loc; dar tu?

„*Socrat*: Am să'ti spun și eú ce am auđit de la cei bătrâni, coci, veđi, aceia spuneau adevérul. Ș'apoi de

¹⁾ Platon, *Fedru* LIX și LX.

am puté noi înşine găsi adevărul, ne ar mai fi păsut noé ceva de părerile celor-l-alţi ómení?

„Fedru: — Cíudată întrebare; dar spunemí tu ce ai auđit?

„Socrat: — Am auđit că odinióră pe lúngă Naucratis, în Egipt, s'ar fi născut unul din ǎeii lor cei vechi de pe acolo, acela căruia era închinată şi paserea ce'i ǎice ibis. Numele acestuí demon era Teut; ǎice că el ar fi născócit mai ántéi numerile, şi socotéla, şi geometria, şi astronomia, ba şi şahul, zarul şi áncó şi scrisórea (*γράφματα*); fiind pe atuncí rege al Egiptului întreg Taumas, care sta în cetatea cea mare din susul ţérei, pe care Elení o numescú Teba din Egipt, iar pe ǎeul de acolo Amon, şi venind la ǎinsul Teut, îi arátă aceste máiestrii şi'i spuse că trebuiesce să le împártăşescá şi celor-l-alţi Egiptení; iar el întrebá de ce folos ar fi fie-care dintr'ínsele şi, debáténd ce i se párea că e bun şi ceia ce nu e bun, pe una o defáima, pe alta o láuda. Ast-fel ǎicú că multe de tot felul ar fi spus Taumus lui Teut, în privinţa fie-cárii máiestrii, pe care lucrurí ar fi lúngă vorbá de a le spune; dar când ajunse la scrisóre: — „Acéstă învăţaturá, o rege, ǎise Teut, va face pe Egiptení mai învăţaţi şi mai lesnicóşi la memorie (*μνημονιστώτερος*); cóci am găsit un léc pentru memorie şi pentru sciinţa“. — Iar el spuse: — „O pré máiestreţule Teut, unul e vrednic să născócéscá máiestriile, iar altul să preţuiescá câtá parte de pagubá séu de folos póte eşi din întrebuintárea lor; tu dar acum, fiind párintele scrisorii, din dragoste către ǎinsa, ai arátat'o alt-fel decât cum este; cóci ea va aduce în sufletele celor ce învaţă numai úitarea şi negrijirea memoriei, pe care, încredinţánd'o scrierii, o vorú lása pe séma acestor semne străine şi în sineşi chíar, ei nu vorú ţine minte nimica. Áşa dar tu n'ai găsit un léc pentru memorie, ci numai pentru pástrarea

amintirilor; (*οἴκων μνήμης ἀλλ' ὑπομνήσεως φάρμακον εὔρες*); cea ce arăți scolarilor tăi este umbra științei și nu adevărul; căci, dupe ce ei voră fi citit multe, fără de a le fi învățat la dascăli, ei voră crede că sânt fôrte înțelepți, deși cei mai mulți voră fi fără cunoșcințe și grei la traïu, ca unii ce, în loc de știință, voră avé numai umbra ei.

„*Fedru*: — O Socrate, minunat scii tu să faci, când vreï, cuvinte ca din Egipt seü din or ce alt loc.

„*Socrat*: — Prietine, cei din templul lui Joe de la Dodona spuneaü că cele d'ântei cuvinte proorocesci aü eșit dintr'un stejar; acei ómenï dar, cari nu erau așa de învățați ca noi aceștia de acum, primeauü din simplitate să asculte ș'un stejar și chiar o pétră, numai adevărul să dică. Tu ânsë, din potrivă, vreï se scii cine și de unde este acel ce vorbesce, și nici nu bagï în sémă déca lucrul este seü nu precum el îl spune.

„*Fedru*: — Ai cuvânt să mă dojenesci. Ânsë și mie mi se pare că, în privința scrierii, este precum dicë Tebeul.

„*Socrat*: — Așa dar cel ce crede că știința se pôte însuși în scrisóre, (*ὁ τέχνην οἰόμενος ἐν γραμματι, καταλιπεῖν*) și iarăși cel-ce crede că pôte să o capete numai din cele scrise, ca când ar puté să ésä ceva curat și lămurit (*σαφές καὶ βέβαιον*) din scrisóre, acela zace într'o mare nedomirire și într'adevër nu scie vorbele lui Amon, de vreme ce socotesce că cuvintele scrise sânt ceva mai mult decât un mod de a'și aduce aminte, pentru cei ce cunoscü mai din vreme cele ce s'aü scris.

„*Fedru*: — Ai dreptate.

„*Socrat*: — Căci, veđi tu, o Fedre, scrisórea are un mare defect, pe care îl are asemeni și pictura. Și făpturile acestei arte se arată pare c'arü fi viï; dar, de le veï întreba ceva, ele iți voră sta tot grave și mute; tot ast-fel sânt și cuvintele scrise; ai crede că ele iți voră

spune toate lucrurile înțelepte; dar de le vei întreba, vrând să afli ceva mai mult despre cele scrise într'însele, atunci ele îți voru da în veci același răspuns. Ori ce cuvânt, îndată ce s'a scris, se rostogolesce pretutindeni, atât pe la cei ce nu'l înțelegu, cât și pe la cei cărora nu se cade, și el nu scie chiar către cine trebuie să se îndrepteze și către cine nu. Desprețuit și gonit fără dreptate, el în veci are trebuință de ajutorul părintelui său, căci el însuși nu poate nici să se apere, nici să'si ajute."

Sórta cânticului poporan nu este aceia a cuvântului scris. Liber fiu al poporului, incredințat zburdalnicei memorii, el alérgă din om în om, din secol în secol; fie-care îi adaoge un semn de la sine, o vorbă, un vers, un episod, și adese, modificat de pe vremuri, abié 'i mai cunoscí origina și starea primitivă, dupe ce a trecut sub așa multe prefaceri. În cazul de față póte că, cu părere de rău, vom primi a dice ca Platon că acesta e un folos; dar ánsé trebuie să mărturisim că cânticul poporan n'ar puté exista fără de libertate, și că adî, în epoca când toate aspirațiunile geniului literar sunt mai mult seú mai puțin supuse la regule dictate și urmate din secolii clasici, acea libertate este chiar caracteristica poeziei poporane.

Povestirea naivă a basmelor locale și a faptelor glorióse seú jalnice ale timpilor trecuți, simțiminte fragede și adúnci, exprimate cu o neșpusă vigóre, descrieri simple dar viú colorate

ale vieții străbune, frase și întorsături vîrtóse ce adese lipsesc în limbile nouă, diceri bătrâne, remășițe din dialecte stinse, o cadență lesnicíósă și de multe orí monotonă, o versificare liberă și neînstrunată, ce rar jertfesce sensul vorbií, íată, spre a ne resuma, elementele de căpetenie ce alcătúiescú cânturile poporane.

Aveam trebuință de aceste deslușiri pregătítóre spre a intra în materia ce voim să cercetăm.

Téra nóstră, ca cele mai multe țeri europene, mai ales cele ce se bucură de o natură mărétă și bogată, și care aú suferit mult în luptele lor pentru neatérnare, íșí are cãnticele sale poporane, casnice și vitejescí. Noí, într'unele din ele ne vom sili a căuta deslușiri asupra evenimentelor istorice, asupra caracterului íntim și asupra limbei chîar a națiunii nóstre, în deosebitele epoci și în deosebitele localități în care aceste cãntice aú isvorit din imaginațiunea popórelor. Pentru acésta, ne vom íncerca a precisa, precát se va puté, epoca și locul compunerii lor.

Vom merge și prin țerile vecine, cu care Românií aú íntreținut relațiuni de amicie séú de rivalitate, mai mult séú mai puțin lungi și íntime, spre a cerceta în cãntările lor poporane, ce datine aú schimbat cu noi acele națiuni apropiate pe țermurile Dunării séú pe plaíurile Carpaților și ale Balkanilor și, repurtând apoi or ce

lumină ni se va ivi séu chiar ni se va năluci, la țera noastră, ne vom cerca într'ast-fel să lămurim oreși-cum vechile noastre datine.

Prin asemenea comparațiuni vom avé, credem, prilejul a dovedi tainica înfrățire ce unesce aceste popóre, care au trăit secolî îndelungați împărtaşind *mar* aceleași gloriî și aceleași nevoi, resimțind aceleași loviri și cântând într'un acord, fie-care pe lira sa națională, cântării de acelaș fel! Așa străbune legăminte póte că încă nu s'au stins cu totul în inima popórelor, și ar fi de dorit ca o generósă impulsione să înfrățéscă în viitor acele națiuni ce sânt, credem, menite a forma în Europa răsăriténă un Stat federal creștin, tare atât prin unirea cât și prin varietatea chiar a puterilor sale !

RESUNETE ALE PINDULUI

ÎN CARPAȚI

DIOCHIUL. — NĂLUCA. — MIEÓRA. — MOȘ-AJUN.

I.

Mórtea silnică și fără veste, mai ales în vârsta junieii, a înfloririi, este o idee tristă, care în tot d'a-una pătrunde inima ómenilor de o máhnire adúncă. Acest simțimént e vechiu ca lumea; tot némul omenesc pórtă, de secolii întregi, jalea ténérului păstor Abel, ucis cu mánie de crudul său frate Cain; lacrima picată din ochiul părintelui omenirii, váietul eșit din peptul mumei nóstre obștesci, tóte generațiunile pe rúnd le au vėrsat și în veci inima omului, cât de multe mângáierii 'i arú puté aduce religiunea, filozofia și sciința, ea tot va plánga pe cel răpit vieții cu cruđime, în flórea anilor săi.

Un simțimânt atât de firesc, atât de general, atât de adânc, a trebuit negreșit să se manifeste, chiar în timpii primitivi, prin glasul melodios al poeziei. Tóte popórele aũ plâns cu plângerĩ modulate, pe junele ucis la flórea vârstei, și, în țerile meridionale, unde sórele dogoritor al veriĩ arde și mistuiesce regulat tótã încântátórea podóbã a naturei, unde vegetațiunea zĩmbitóre a primãverei pere ofilitã sub arșita stelei cãnesci, a lui Siriu, aceste douẽ simțiri întristátóre, ce ĩnfãcișezã minții o așã intimã analogie, s'aũ imbinat mai adese, ca sã dea nascere unor sãrbãri anuale, unor cãntice de doliũ, repetite nencetat de popóre. Dintr'asemenẽ porniri de spirit aũ isvorit negreșit, ĩn Egipt, ĩn Asia-micã și ĩn vechia Eladã, sãrbãtorile și cãnticele ce se lęgã cu numirile de *Maneros*, *Bormos*, *Hylas*, *Linus*, *Adonis* și altele, ĩnfãcișãnd tóte, ĩn diverse localități și cu puține deosebiri, acelaș caracter general. Acesta ne o dovedesce Erodót când đice, vorbind despre Egipt ¹⁾:

„Este (acolo) și un cãntic, un *Linus*, precum și ĩn Fenicia, ĩn Cipru și ĩn alte locuri; ânsẽ de pe popóre are și cãnticul numirea sa; dar toți se ĩnvoiescũ a đice cã este chiar jãlirea pe care Eleniĩ o cãntã sub numele de *Linus*. Iar printre multe lucruri despre care mẽ minunez la Egipteniĩ, este și de unde aũ luat ei *Linul*; se vede ânsẽ cã ĩn tot d'auna 'l aũ cãntat; *Linul*, pe limba

¹⁾ Erodót, cart. II § 79.

egiptenă, se numește *Maneros*. Egiptenii dicu că el ar fi fost un copil singur-născut al celui d'ântei rege al Egiptului, și murind el fără vreme, l'ar fi sêrbat Egiptenii prin asemené valetări, și ast-fel acéstă cântare ar fi fost cea d'ântei și singură a lor."

Décă apoi, întemeiați pe însemnarea istoricului elin, vom căuta pe țermurile mărilor resăritene, urmele acestei vechi credințe și ale acestui cântic secular, printre nenumêrate tradițiuni de felul acesta, vom găsi, la Mariandini, națiune de origină frigică ¹⁾, vechi locuitori ai Bitiniei, aședați pe locul învecinat de Pontele-Euxin (Marea Négră), unde s'a clădit în urmă Prusia (astă-đi Brusa), vom găsi, dicem, la Mariandini, tradițiunea tênerului *Bormos*, răpit de nimfele isvórelor, când mergea să scótă apă pentru secerători, și pe carele în zadar îl cătau locuitorii, făcând să rêsune pădurile de strigătele lor de jale ²⁾. Aceste strigăte erau așa de respândite, încôt Eschil le dă ca exemplu de valetare, de cântic de doliu, când chorul sêu de Perși, plângênd căderea Asiei, sdrobotă la Salamina, întêmpină cu aceste cuvinte, pe regele Xerxes ce se întorcea învins în patria sa ³⁾.

¹⁾ *Strabon*, XII, 3. § 4.

²⁾ *Hesychius*: *Bōquos*. — Scholiastul lui Eschil, la Perși, v. 939.

³⁾ *Eschil*, Perșii v. 935 et sq.

„Cu glas cobitor, cu gemete duióse, cu plângerile lá-crimétóre ale cânticului de jale mariandin, voú sërba a ta înturnare!“

Precum frigicul *Bormos*, asemeni și Hílas Misianul, íubitul lui Hercul, peri și el jertfă al íubirei ce frumusețea sa însuflă nimfelor de la isvóre, când se duse să aducă apă pentru Argonauți, și locuitorii din Chios, urmând pilda dată de Hercul, îl jăleau în cântice tradiționale, alergând dupe dênsul prin păduri ¹⁾. Dar nu numai aceștia, ci încă și frumosul Narcis, fiul riului Cefisul și al nimfei Liriope, a murit, plâns de Tespieni, înecat în undele ce 'i rêsfrangeau fața ²⁾. E o superstițiune vechie aceia d'a crede că apa are în sine un farmec atragător ce pricinuiesce mórtea; chiar vechii Indieni, în legile primitive ale lui Manù ³⁾, orânduiau ca „un brahman (adică un preot)... să nu'si privéscă chipul rêsfrânt în apă. Așa e regula stabilită.“ Urmând aceiași idee, să avem voie a străbate într'o clipă secolí îndelungați, prin cari acéstă superstițiune s'a strecurat neatinsă și să cercetăm óre nu este aceiași, credința care domnesce în cânticul următor, repetit de poporul român ⁴⁾:

¹⁾ *Theocrit* Idila XIII.—*Propertiú*, c. 45.—*Petroniú*, 83.

²⁾ *Ernst vor Lasaulx*, Die Linosklage.

³⁾ Legile lui *Manù*. IV. 38.

⁴⁾ Balade culese de d-l *V. Alecsandri*, col. II, fața 98: Năluca.

Frunză verde alunică!
Mircea suie pe potică,
și'ntêlnesce o fetică,
cu cofița într'o mână
cu apă de la fântână:
— „Copilițo, stai să beau.“ —
— „Ba, bădiță, ba nu vreau,
că mă tem de dragul meu.“ —
— „Nu te teme, fata mea,
că decă s'o mânia,
cu baltagul l'oi lovi,
cu pământ l'oi inveli.“ —
— „Mergi în vale, la fântână,
că'i găsi o cofă plină
scôsă chiar cu mâna mea;
descalică și o bea;
da'ti fă cruce și o suflă,
să nu fie vr'o *Năluca*,
să nu fie descântată
de baba cea blăstemată.“ —
Mircea fetei mulțamea,
la fântână se ducea,
cofa plină o găsea;
dar el cruce nu'și făcea,
pe d'asupra nu sufla,
ci la ea năvală da
și'nghițea numai odată
și simțea dorul de fată,
și'nghițea de două ori
și'l apuca reci flori;
și'nghițea a treia oră
și cădea mort la izvoră;
că'nghițise o *Năluca*.....
În pustii ducă-s'ar, ducă!“

Ce ar fi trebuit să facă Mircea ca să se ferescă de a înghiți *Naluca*, de a căde mort la izvóre? — „Să’și facă cruce și să sufle pe apă“, dice cânticul, prefăcut dupe ideile creștine; dar mai întrebă pe țéranul român; el îi va spune încă, păgânul, că trebuie *să’și scuîpe de trei orî în sîn*, ca să depărteze descânticul seü diochiul. Fă aceiași întrebare și Ciclopului din Teocrit și ascultă cum el îi va răspunde ¹⁾:

„Eü n’am așa obraz urît, precum îmi spunü; mai deunăđi m’am zărit în mare, cöci era liniștită, și barba mea se arăta frumósă, și singura mea plîopă asemeni mi se părea frumósă, și albețea dinților mei strălucia mai mult decât pétra din Paros. Atunci, ca să nu mă diochiu, de trei orî ’mî am scuîpat în sîn.“

Astfel, multe credințe poporane se perpetuă pe nesimțite din secol în secol, din țérá în țérá; un fir misterios légă unele națiunî și unele epoce între dînsele. Într’adevër e greü lucru, e chiar peste putință, a urmări acel lanç în tötă întinderea sa, cöci, pe unele locuri, vremile îl întunecă, urma’i se face nesimțită; dar apoi el apare adese învederat mai departe și astfel, în deosebite timpuri, sub deosebite preschimbări, multe idei, multe credințe, multe creațiunî ale imaginațiunii vechimî se regăsescü în sînul națiunilor moderne, ca un deposit strămoșesc.

¹⁾ *Theocrit*, Idila VI, 34 et sq.

Să urmărim dar și noi, fără d'a ne obosi, răspândirea cânticului de jale al junetei învinse de morțe, printre popoarele antice ale Europei răsăritene, căci poate dăra acea idee n'a perit cu totul din imaginațiunea națiunilor moderne și mai ales din cercul de legende al poporului român.

La Eleni, *Linos* era cânticul poporan cel mai însemnat, în care se caracteriza mai cu seamă morțea nevinovată în flórea juniei, și a cărei origină se îmbina cu un cult primitiv al naturei ¹⁾; printr'însul era simbolisată, sub forma unui june mort fără de timp, întórcerea grelei vremi a iernei ²⁾.

Omer ³⁾ ne arată cum, la culesul viilor, un ténér băiat sta în mijlocul lucrătorilor și, pe o liră melodiósă, cânta cu glas dulce un *Linos* frumos. Într'adevăr, *Linos* a fost de la început un cântic al țeranilor ș'al lucrătorilor de pământ ⁴⁾. Negreșit că cei d'ântei *aeđi* (*αἰδοί*) séu cântăreți ai Eladei au cântat asemené poesii de dor; dar nimeni nu ne a păstrat acele inspirațiuni câmpene și primitive; abié decă găsim în scholiastul lui Omer ⁵⁾, aceste cuvinte dintr'o epocă mult mai târzie:

¹⁾ *F. G. Welcker*, Ueber den *Linos*.

²⁾ *Alfred Maury*, Histoire des religions de la Grèce ancienne. t. I, p. 242.

³⁾ Omer, *Iliada* XVIII, v. 567.

⁴⁾ *Iuliu Polluce*.

⁵⁾ Omer, *Iliada* XVIII, v. 570.

„Linul e o cântare de jale ce se cântă cu glas slăbit; coci astfel plângeau Musele pe Linos: „O Line, tu ești cinstit de toți deii, coci ție 'ți aș dat mai întâi a cânta cu dulceta. Febus (Apolon) 'ți a pricinuit mortea și Musele te plângă.“

Iată dar că aci numirea *Linos* nu se mai dă unei simple cântări, unei lucrări a închipuirii, ci devine chiar numele unei ființe, care a luat de la deii darul de a cânta mai înainte de toți, cu glas dulce, și care pere jertfa a gelóseii rivalității a deului Apolon. Esiod ne întăresce într'această idee, coci el ne dă chiar și genealogia lui Linos ¹⁾:

„Urania născu pe Linos, fiu mult plăcut,
pe carele, câți muritorii sânt cântăreți și citariști,
toți îl plângă în ospete și'n jocuri,
și la început și la sfârșit chiamă pe Linos;“

și apoi într'alt loc ²⁾, el spune că aedul *Linos* era „*dedat cu sciința*.“

Cu acest chip, acel june păstor, cântăreț de-esc, cu perul cununat cu flori și cu achiu amar,

„Ut Linus hic illi divino carmine pastor,
floribus atque apio crines ornatus amaro ³⁾.....“

devine un semi-deu seu un eroiu al sciinței, pe care Elenii îl cinstescă printre vechii poeți seu aeđi

¹⁾ Esiod, în fragmente.

²⁾ Clement din Alexandria, în *Stromate* I.

³⁾ Virgiliu, *Eclog.* VI, v. 73.

legendari ai Traciei, ce au introdus cultul lui Apolon și al Muselor pe pόμεle muntelui Olimp. Împreună cu Orfeu, cu Museu, cu Eumolp, Linos ajunge și el a fi unul dintre acei creatori închipuiți ai poeziei, cari pe tărâmul vechei Pierii Tesalice, pe cónsta septentrională a Olimpului, aședărară légănul culturii grecesci ¹⁾. Într'acele părți pune în adevăr și Esiod locul de nascere al Muselor ²⁾:

„Aidem, să începem cu Musele, ce înveselesc prin imne
mărețul suflet al părintelui Joe, întru Olimp,
povestind și cele ce sânt, și cele ce voru fi, și cele ce au fost,
și amestecând glasurile lor; neconținut le curge un viers
plăcut din gură și ridu palatele părintelui
Joe sgomotosul, când glasul deitelor, dulce ca crinul,
se respândesc printr'insele; răsună și culmea Olimpului
noios,

locaș al nemuritorilor . . . . .

Și veselesc mărețul suflet al lui Joe, întru Olimp,
Musele Olimpiade, ficele lui Joe, ce pórta pavédă neîn-
vinsă,
pe care le născu în Pieria, Mnemosina ce 'ngrijesc de
colnicele Eleuterei,
împreunându-se cu părintele Joe, fiul lui Cronos.“

Tot acolo, sub pόμεle Olimpului era și fôn-
tana Libetra închinată Muselor și în préjma'i

¹⁾ Alf. Maury, op. cit. — K. Ot. Müller, Istor. liter. elene t. 1.

²⁾ Esiod, Teogonia, v. 36.

se 'nălța o columnă funerară cu o urnă d'asupra, presupus mormânt al lui Orfeu, fiul și scolarul Muselor¹⁾. Mormântul lui Linos, și el fiu al Muselor, se putea vedé la Teba²⁾, unde negreșit tradițiunea lui, împreună cu sêrbarea sa prin cântice de jale, se strămutase de o dată cu cultul Muselor și cu tóte legendele cele din Pieria Tesalică, pe care le adusese pe plașurile Eliconului și în lunca Beoției, coloniile tracice ale Mi-neilor³⁾.

Maî vrednică încă de însemnat este sêrbarea numită *Ἀρνῆς* (a mîeilor) ce se făcea în tóte verile, în orașul Argos, și în care, prin văietări și plânsuri, muierile și fetele jăleau pe junele păstor *Linos*, fiul lui Apolon și al nimfeî Psamate, sfâșiat de câni. Drept aceia, în ȳilele consacrate acestei sêrbări, se înjunghiau númeroase jertfe de câni și de mieî, spre a alina jalea, cu rês bunări plăcute și cu odóre priincioase semi-ȳeului ucis⁴⁾. Iată dar că ne am apropiat iarășî de vechia religiune a natureî, în care arșîța lunelor de véră, când câniî turbéază și sfășie, precum arde și só-rele, era simbolisată printr'un câne pustietor.

Nu putem ânsé părăsi acéstă vechie tradi-

¹⁾ *Preller*, Griechische Mythologie I, p. 279. — *Pausanias*, IX, 20, § 3. — *Poqueville*, Voy. en Grèce, III, p. 90.

²⁾ *Pausanias*, IX, 29, § 3.

³⁾ *K.Ot. Müller*, Orchomenos.

⁴⁾ *Welcker*, *Preller*, oper. cit — *Pausanias*, II, 19, § 1.

țiune religioasă fără de a face vorbă și despre vestita sêrbare (*Ἰδωνιαζμοὺς*), precum și despre repetita cântare a lui *Adonis*, și mai ales să nu uităm că poetesa lesbiana Sapo a cântat pe *Adonis*, împreună cu *Cetolinos* sêu *Linos cel de jale*¹⁾, și că într'ast-fel identitatea acestor două legende nu mai rămâne tăgăduită. Numele lui *Adonis* ne repórtă îndată mintea către cultul Fenicilor, în limba carora *Adon* și *Adonai* vrea să dică *Domn*, *Stêpân*²⁾; póte că și fabula mai târzie ce se repețea prin Biblos, prin Alexandria și mai la urmă și'n Atena, n'a perdut cu totul acest caracter fizic, coci ea ne spune cum că *Adonis* a fost un frumos și ténér păstor, de care deița chiar a frumuseței, *Vinerea*, se înamorase și pe care un mistreț îl ucise la vênătóre, în păduri. Deița îl căută, alergând pretutindenî desperată, și'l plânse cu lacrimi nesfêrșite, iar poeziî repetiră pe miî de tonurî văietările ei³⁾. Cu tóte acestea, ju-nele *Adonis* fu silit să se scobóre în Iad, unde însuflă o nouă patimă stêpâneî *Tartarului*, *Persefonei*. Lupta se declară atunci între amêndouê deițele și, spre a le împăca, tribunalul deiesc hororî ca *Adonis* să petrecă o parte a anului pe pâmênt, în desmierdările *Vinerii*, iar cea-l'altă

1) *Pausanias*, IX, 29, § 8.

2) *Movers*, Die Phœnicier.

3) *Theocrit*, *Bion* și alții.

sub aspra ocrotire a negreï deïțe. Tótă acéstă fabulă, în care e învederat personificată natura cu preschimbările sale, dete nascere unei înduoite sêrbări, din care o parte, tristă și duïósă, purta numele de „ὁ Ἰγανισμὸς“ adică *Perirea* și se vesteá prin cânturile jalnice ale fluierilor *gingreene* (γίγγρινοι αὐλοί); iar cea-l-altă, veselă și sgomotosă „ἡ Εὐρεσης“ adică *Aflarea*, sêrba întórcerea deului pre pámênt :

„Fii-ne întru ajutor acum, iubite Adonis, și la anul să
[ne fii priincios,
cócî și acum ai venit, Adonis, și când te veï mai în-
[tórce, tot prietin să ne vii ¹⁾ ?

Acéstă sêrbare, rêsândită preste tóte țêrmurile unde se lăsară mai târđiú Elenii, este cea din urmă față sub care ni se vêdesce, în religiunea anticității, acea vechie tradițiune a morții premature a unui june nevinovat, pe care tradițiune am vêdut'o rêsărind sub pólele Olimpului, dintr'o simplă cântare tânguïósă, și care, reslătítă, desvoltată, împrăștiată, prefăcută de pe țêri și de pe vremuri, a ajuns a se întrupa în cultul asiatic al sórelui și a fi cântată de poetii măiestreți ai scólei alexandrine. Dar, pe când legenda lua o formă statornică și consânțită, trecênd chîar în cultul regulat al popórelor, termenul care, la Eleni, însemna acea cântare primitivă,

¹⁾ *Theocrit*, Idila XV.

dicerea *Λίνος, Ολιολίνος*, rămase în limba lor, ca o expresiune prin care se dăstăinuiau cele mai adânci dureri ale sufletului.

„Spune *vai line! vai line!* . . . . .“

strigă, în mai multe rînduri, corul din Agamemnonul lui Eschil ¹⁾, văietându-se asupra tristei ur-site a unui așa mare împărat; și, într'alt loc ²⁾, iar corul, descriind trudnica sôrtă ce așteptă pe biéta mumă a lui Ajax, dupe deșanțata sinucidere a acestui eroi, începe a dice:

„Muma lui, care l'a hrănit, împovărată acum de zile multe și de cărunte bătrâneți, când va auzi această ră-tăcire nebunăscă, ea nu va răspândi, nenorocita, cântări triste ca ale privighetorii, ci cu cântări ascuțite îl va jăli, strigând: *vai line! vai line!* și, isbindu-se tare cu mânele de pept, își va smulge pletele cele albe!“

Tot ast-fel și nenorocita Antigona, în Fenicele lui Euripid, aruncându-și vederea asupra răs-tristelor casei lui Edip, strigă cu glasul înecat de lacrimi: ³⁾

„Nenorocită (maică), veđi cum te jălesc! ce pasere ôre, stând pe un stejar séu pe ramurile cele mai înalte ale unui brad, va vërsa, împreună cu mine, plângerii a-supra maicei mele? cu ast-fel de văietări, eă strig: *vai*

¹⁾ *Eschil*, Agamemnon, v. 120.

²⁾ *Sofoclu*, Ajax, v. 621.

³⁾ *Euripid*, Fenicele, v. 1519.

line! coci de acum înainte, în viață'mi singuratică, vremea mi se va petrece răspândind lacrimi.“

Intr'acéstă strofă, cuvintele prin care se exprimă durerea în limba Elenilor, sunt grămădite cu o măiestreță emfasă, demnă de Euripid; printre dînsele mai cu sémă să deosebim ȳicerea *Ἐλελιζω* și, alăturând'o cu exclamațiunea: *Αὐ λινον*, să ne fie iertat, în urma criticului german Welcker,¹⁾ a ne lăsa în voia unor asemuiri, póte cu totul întêmplătore, spre a recunósce că litera L, la deosebite popóre și însoțită de felurite vocale, are în sine darul de a exprime simțiri de jale și de durere, de veselie și de isbândă. Spunū că femeile egiptene strigaū *lulululu*, când se văietaū, și *lililili* când se veseleaū. *Лелекаты* ȳicū Slaviī de la Dunăre *a se jali*, și *Леле* séū *Лало* sunt exclamațiuni de întristare în canticelē sêrbesci. Și Basciī séū Cantabrii, acea poporațiune antică rēmasă în sînul Pireneilor, ca un fosil între douē tērâmurviī, Francia și Spania, și dînșii aū un cântic pāsī trat din timpii răsboielor cu Romaniī, în capul căruia ei plângū, cu aceste cuvinte mereū repetite, pe un june *Lelo*, mort prin trădare: ²⁾

„Lelo! il Lelo!

Lelo! il Lelo!

Leloa, Zarac

Il Leloa!“

„Lelo! mort (e) Lelo!

Lelo! mort (e) Lelo!

Pe Lelo, Zarac

a omorit pe Lelo!“

¹⁾ Op. cit.

²⁾ *Eschil*, *Prometeū lănțuit*, v. 877.

Apoi și Elenii 'și au avut exclamațiunile lor de bucurie și de jale! Strigătul *ἀλαλὸ* răsuna pe câmpurile de isbândă și văietările *αἴλινε, ὄλολυ* séu *ἐλελεῦ!* umpleau inimele de întristare:

„Eleleu, eleleu! în sinu'mi s'aprinde o turbare și furii ce'mi muncescă mințile. . . .“

striga Io fumegândă și turbată de gróză, în Prometeul lăncuit al lui Eschil, și în veci această strigare, prin conglăsuirea chiar a sunetelor, ne a repurtat mintea la strigătul de dor al Românilor: *Aoleu* și *Oloio*, séu și mai mult *Alelei* și *Elelei*, precum se pronunță dincolo de Milcov.

„*Alelei!* fecior de lele,
cöci răpiși ȱilele mele! .“

ȱice „*Toma Alimos, boier din țera de jos;*“ și „*Stoian Soimul, popă vechiu, cu potcapiul pe urechă,*“
ȱice Vidrei, dragăi sale:

„*Oloio, mëndruța mea,*
de când, dragă, te-am luat,
nici un cântic n'ai cântat.
Cântă'mi, mëndro, cânticul
să'mi mai drégă sufletul!“

II.

Âncö odată ierte-ni-se această digresiune, ce nu este ânsă fără de öre-care însemnătate, încât se atinge de analogia exclamărilor, la deosebite popöre. Negreșit că trebuie să fie öreș-ce asemui-

re, óreş-ce acord în sunetele ce esú din peptul o-
mului mişcat de aceleaşi impresiuni, chiar sub deo-
sebite clime şi în epoce diferite. Întindënd apoi
cercul analogiilor la ideile şi la simţirile ce în-
cercă sufletul, precum şi la creaţiunile geniului
omenesc, e învederat că şi întipăririle cele mai
adânci, tradiţiunile cele mai temeńnice, cânturile
cele mai răspândite, aú trebuit să se ivescă pre-
tutindení sub forme asemuite séú să se transmită
de la un popor la altul cu aceleaşi caractere gene-
rale. Pe aceste temeńuri şi în urma amենunteei
analise ce am consacrat legendei şi cântului po-
poran numit la Eleni, *Linos*, să aruncăm acum
ochii asupra unui cântic cules în poporul nostru
şi să citim cu tótă luarea-a-minte ce merită, fru-
mósa baladă intitulată *Mieóra* :

„Pe'un picior de plaiu,
pe o gură de raiu
iacó vinú în cale,
se coború la vale
trei turme de miei
cu trei ciobănei ;
unu'í Moldovan,
unu'í Ungurean
- şi unu'í Vrâncean ;
iar cel Ungurean
şi cu cel Vrâncean,
măre, se vorbiră
şi se sfătuiră,
pe l'apus de sóre
ca să 'mi 'l omóre

pe cel Moldovan,
că'i mai ortoman,
ş'are oi mai multe
multe şi cornute,
şi cai învăţaţi
şi câni mai bărbaţi!..
Iar cea mioriţă
cu lâna plăviţă
de trei ǎile 'n cóce
gura nu'í mai tace
érba nu'í mai place.
— „Mioriţă laie
laie, bulucaie!
de trei ǎile 'n cóce
gura nu'í mai tace.

Orî érba nu'ți place ?
 Orî ești bolnăviórá,
 Miorița, mióra ?“ -
 — „Drăguțule bace !
 Dă'ți oile 'n cóce,
 la negru zăvoiu,
 că'î érba de noi
 și umbra de voi.
 Stépene, stépene !
 Îți chiamă ș'un câne,
 cel mai voinicesc,
 cel mai bărbătesc,
 că l'apus de sóre
 aș să mi te-omóre
 bacîul Ungurean
 și cu cel Vrâncean !—
 — „Oiță Bêrsană,
 de ești năsdřavană
 și d'a fi să mor
 în câmp de mohor,
 să spuî lui Vrâncean
 și lui Ungurean,
 ca să mă ingrópe
 aici p'aprópe,
 în strunga de oi,
 să fiú tot cu voi !
 din dosul stâniî,
 să'mî aud eú câniî !...
 Astea să le spuî ;
 iar la cap să'mî puî
 fluieraș de fag,
 (mult đice cu drag !)
 fluieraș de os,
 (mult đice dușos !)

fluieraș de soc
 (mult đice cu foc !)
 Vêntul că 'mî a bate,
 prin ele-a străbate
 ș'oile s'orú strânge,
 pe mine m'orú plânge
 cu lacrimî de sânge !
 Iar tu de omor
 să nu le spuî lor ;
 să le spuî curat
 că m'am însurat
 c'o mândřă crăiasă,
 a lumîi mirésă !.....
 că la nunta mea
 a căđut o stea !...
 Sórele și luna
 'mî aș ținut cununa ;
 brađi și páltinași
 i'am avut nuntași ;
 preoți munțiî mari,
 paseri lăutari,
 păserele miî
 și stele făcliî !...
 Iar de'î întelni
 și mi'î întelni
 maicuța bêtrână
 cu brăul de lână,
 din ochi lăcřimând,
 pe câmpî alergând,
 pe toți întrebând
 și la toți đicênd :
 — „Cine-aș cunoscut,
 cine 'mî aș veduț
 mândřu ciobănel

tras printr'un inel ?
 Fețișóra lui,
 spuma laptelui !
 Mustăcióra lui,
 spicul grăului !
 Perișorul lui,
 péna corbului !
 Ochișorii lui
 mura câmpului !
 Tu, miorita mea,
 să te'ndurî de ea
 și să'î spuî curat
 că m'am însurat

c'o fată de craiu,
 pe o gură de raiu !
 Iar la cea măicuță
 să nu'î spuî, drăguță,
 că la nunta mea
 a căđut o stea,
 c'am avut nuntași,
 brađi și páltinași,
 preoți munții mari,
 paseri lăutari,
 păserele miî
 și stele făclii !

.....“

Să despuiem acum, prin puterea închipuirii, această elegică și grațiosă baladă, de tot coprin-
 sul ei local și curat atingător de țerile Romănesci, să lepădăm dintr'însa puçinul amestec cu idei
 crestinesci și moderne ce se zăresc pe ici și colé, și nu vom puté tăgădui că Mieóra este isvorită
 și dînsa din aceeaș pornire de spirit ca tóte cân-
 ticele antice ce jăleaū pe un tēnēr păstor ucis
 fără vreme, în florea junetei; dar ânsē, făcēnd
 partea asemuirii, nu trebuie să nesocotim și u-
 nele diferențe însemnate. Într'adevēr, decă sim-
 țimēntul și idea sînt aceleași în duiosul cînt al
Linului antic și în pastorală întristătoare a Ro-
 mănilor, înțelesul general ânsē al legendei, de la
 una pēnē la alta, s'a preschimbat; caracterul re-
 ligios ce da antichitatea acestei tradițiunii, acel
 cult al naturei fizice, ascuns sub o poetică le-
 gendă, aū perit cu totul în amintirea modernă,

descolorate, răsipite și nimicite prin ideile mai nalte și mai morale ale religiunii creștinesci. Acestă a fost sôrta tuturilor credințelor religioase ale păgânilor, câte s'aũ păstrat în sînul popórelor din timpii noui: seũ că deitățile lor protectóre aũ cădut sub urgia creștinilor și *Demonii* (*δαίμωνες*) și *Idolii* (*εἰδωλα*) lor, odinióră plini de daruri și de virtuți, aũ devenit spirite dușmane și infernale, seũ că tradițiunile și practicele lor religioase, despodobite de înțelesul lor sacramental, aũ rămas în popor ca nisce simple legende și obicei casnice și câmpenesci. De aceia și în cânticul nostru, nici *deul* gelos al luminei și al poeziei, nici *câni* seũ *mistreții* turbați de arșița caniculei, nu mai pricinuiescũ mórtea păstorului, ci alți duoi semeni ai seii, alți duoi păstorii ca dînsul, vorbind numai póte limbii străine lui. Astfel idea de patrie încolțesce pe tulpina secată a religiunii; astfel caracterele accesorii ale unei legende se preschimbă dupe locuri și timp, lăsând abié urmă de existența lor.

Ideile ansẽ de capetenie, acelea pe care nici o lege nu le póte tãgãdui, acelea se păstrează mai cu sãntenie, cõci mintea poporului mai cu greũ cutezã a le preschimba. Astfel modul de a privi mórtea ce 'l vedem desvoltat în *Mieóra*, adicã acea nuntã misticã cu „*o mândrã crãiasã*, „*a lumii mirésã*“ cu „*o fatã de craiu, pe o gurã* „*de rãu*“, acea sãrbare mărėtų la care tótã na-

tura și „sórele și luna, și brađi și páltinași, și „paséřile și stelele“ sânt tóte părtășe, nu sânt ele óre o amintire învederată a cultului primitiv al naturei? Acea „mêndră crăiasă, a lumii mi-„résă“, nu este ea óre țeița Iadului, Persefona, mêndra mirésa a lui Adonis? Chiar acea idee despre mórte, așa senină, așa lipsită de dureri, așa trupescă chiar, nu este óre însăși idea ce’si plăsmuise antichitatea despre mórte? Cei vechi nu’si aũ putut închipui nici odată desevêřșita despărțire a sufletului de trup, dupe încetarea acesteii viețe lumesci; pentru dînșii, câmpiile Elisee și adũncimile Tartarului erau locuite de umbre purtând formele lor pãmêntesci; mortea, la dînșii, nu scia încă bine să despóie sufletul de lanțurile trupesci, să’l avênte limpede și liber, în regiuni nevedute, lăsând pe pãmênt numai un gróznic și fioros schelet de óse. Perirea atomului material al omului nu se infăcișa lor sub acéstă iconă spăimêntătoare, în veci presentă imaginațiunii moderne, ci sub aceia, mai blândă, a unui june geniũ aripat, stingênd pe pãmênt o făclie și purtând, séu o urnă funerară, păstrătoare de cenuși, séu un fluture, emblemă a metamorfosei, séu o cunună de siminoc, flóre a nemuririi ¹⁾.

Porniți pe întinsul câmp al acestor asemuiri, mai mult de cugetări decât de cuvinte, óre nu

¹⁾ Lessing, Wie die Alten den Tod gebildet.

vom auzi resonând prin acele „fluierașe de fag, ce „mult dicu cu drag, prin cele de os, ce mult dicu „dănos“, chiar tristele fluiere gingreene, care cântău cu viers înfocat, plin de dor și de jale, *Perierea* (Ὁ Ἀγανισμός) nenorocitului deș Adonis?

Când apoi ciobănelul Moldovan cere ca să'l îngrópe pe aprópe „din dosul stânei să'și auđă cânú“, nu vom crede óre că acei lătrători sânt chiar :

„Dragiț (sēi) câni (ce) urlă împrejurul tēnerului (Adonis)“¹⁾ și iar acea venerabilă „măicuță bătrână, cu brăul „de lână, din ochi lăcrimând, pe câmpî alergând, „pe toți întrebând,“ nu a luat ea óre locul amantei desperate, al acelei Vinere păgâne care :

„cu pērul desfăcut, rătăcesce prin păduri jalnică, despletită, desculță, și spinii o rănescú când umblă și se umplu cu sânge deiesc ; iar de strigătele ei ascuțite lungile văi resună, când cere pe Asiricul ei soț, când chiamă pe junele'i (Iubit.“²⁾

Mulți ar puté să ne conteste tăria acestor asemuirî de amērunte, dar nimeni, credem, dupe câte am spus, nu va tăgădui că o idee identică domnesce în cântul vechiu al *Linului* și în balada *Mieóra*. Întemeiați pe acéstă credință, voim acum să ne cercăm a descurca ițele istorice prin care s'a cutreierat acéstă legendă, ca să trecă

¹⁾ *Bion*, Epitafium Adonidis.

²⁾ Idem.

din imaginațiunea vechilor câmpeni eleni, pênă în gura poporului nostru, și astfel pôte vom ajunge a bănui și țera și epoca, în carele cântul elenic 'și a făcut loc în limba română.

Doveđi pentru aceste sfârșite trebuie să găsim chiar în textul baladei române. Într'adevăr, deca îl vom analiza cu deamăruntul, vom găsi într'insul o bogată adunare de ȳiceri românesci, curat derivate din limba latină; apoi câțiva termenii usuali (vre-o ȳece, două-ȳeci), împrumuturi din dialectele slavone și magiare, și însfârșit un pré mic număr de cuvinte, a căror origină e înduoiosă și al căror înțeles e necunoscut în dialectele Românilor dunăreni. Acele cuvinte se află în versurile :

„Miorița laie
laie, bulucaie“
și
„că'i mai ortoman.“

Laïu, laie e un adiectiv necunoscut în limbile noastre din Țera Românescă, din Moldova și din Ardél. Noi ȳicem într'adevăr *ȳigan de laie* și Lesiconul Românesc-Latinesc din Buda,¹⁾ traduce vorba *Lae* prin *Caterva* și o derivă din grecésca *ἰλη*. Fie-ne iertat a vedé aci o greșélă, mai cu sémă când aflăm că Româniî din Macedonia, ce vorbescú un dialect óreș cât diferit de al nostru, ȳicú : *laïu* și *laie*, în loc de *negru* și *négră*. Așa

¹⁾ La pagina 341.

dar *Çiganii de laie*, arü fi *Çiganii cei mai negrii*, precum și sînt, și *Miorița laie* este *Miorița negră*.

Bulucaiu, *bulucaie* n'are nici el o întrebuintare deslușită. Vedem adese în cronicari, mai ales în cei moldoveni ȕicerile: *buluc* și a *bulucire*,⁵⁾ și scim că aceste ȕiceri, luate din limba turcescă, înseamnă: *grămadă*, a *grămădi*. *Miorița bulucaie* pöte dar fi, pentru cei ce făcură mai întinse împrumuturi de la Turci, o miorița înfăcișand o „mare grămadă“ adică „o miorița lănosă“ seü „grăsulie.“

Ortoman, fără de a avé în limba română un înțeles precis, se derivă încă de sineși din ȕicerea elinescă; *ὀρθός*, *drept* și din cea latină: *manus*, *mână*; cea ce 'i ar compune înțelesul *drept la mână* și cine e drept la mână, e onest, e măiestru, e tare, are „oi mai multe, multe și cornute și „caî învățați și căni mai bărbați“ și trebuie duoî „să se vorbescă, să se sfătuiescă ca să mi'l omóre.“ Am puté încă împrumuta înțelesul cuvântului elinesc *ὀρθόμαντις*, spre a explica ȕicerea *ortoman*, prin *drept ghicitor*, *drept prevestitor* și cunoscător al sciinței întregi, precum e *Τηροσίας ὀρθομάντις*.¹⁾ În or ce chip, origina acestui cuvânt ne apropie de Elada. Tot asemenea și cele-l-alte două ȕiceri *laie* și *bulucaie* ne strămută peste Dunăre, în sinul fraților noștri din Tesalia și Macedonia.

Dar nu numai aceste cuvinte, ci încă și

¹⁾ *Pindar*, *Nemea* I. v. 92.

idea predominantă a legendei din *Mieóra*, ne a mutat cu gândul pe acel tărâm clasic al poeziei elene, pe pôlele septentrionale ale Olimpului, în lunca Pieriei, ce sânt astăzi locuite de Români. Să mai adaogem că și caracterul cu totul păstoresc al baladei, că și descrierea acelei mărețe naturi muntenesci, pare că ne tragă de sine printre Ciobanii (*Çobani*) români din Tesalia și pe plașurile încântătoare ale Olimpului și ale Pindului.

Să cercetăm dar cum aș ajuns, cum aș trăit și cum trăiesc încă aș Români, prin acele locuri depărtate de patria lor centrală; prin ce mijlăce și în ce timp aș comunicat ei cu frații lor de peste Dunăre, și astfel pôte vom ajunge a crede că tradițiunii și obiceiuri mai multe s'aș strecurat din sîmul anticei Elade pe tărâmul mai noș al României și că, printre dînsele, aș putut fi și legenda lui *Linos*, strămutată în balada *Mieórei*.

Mai nainte ânsă de a ne atinge de doveșile istorice, să hotărîm un punct însemnat de critică, care ne va sluji în tot cursul cercetărilor noștre asupra cânturilor poporane și fără de care, credem c'ar fi peste putință a stabili vre un fapt cel pușin probabil într'aceste libere și schimbătoare creațiuni ale închipuirii poporane.

Iată despre ce e vorba.

Ca să se pôte determina cu ôreși care precisiune epoca și localitatea în care a început a se cânta de către o națiune cînticele ce nu portă

În sine o însemnare exactă despre timpul și scena în care evenimentele cântate s'au petrecut, critica, în lipsă de dovezi venite din afară, nu poate pune temeiul decât numai pe unele indicațiuni, fie cât de rare, provenite din textul chiar al acelor cântice. Astfel, când într'un cântic dăm peste cuvinte vechi și locale, care nu pot fi intrat în cântic decât la *cutare* epocă depărtată și în *cutare* parte din țară, atunci, fie măcar acele diceri caracteristice cufundate în mii de altele mai nouă, fie ele alăturate cu mii de însemnări de localități diferite, pentru noi dicerile cele mai vechi au în sine mai multă valoare doveditoare; ele singure ne dau epoca și localitatea în care s'a compus mai întâi cânticul; coci într'adevăr, cum am mai spus, cânticul alergă din țară în țară, din secol în secol, și nu e de mirare ca fie-care cântăreț iscusit să cate a'și'l însuși, a'l localiza, introducând în sinu'i inovațiuni; iar acele inovațiuni, ca să înfățișeze un interes mai viu, un înțeles chiar mai pipăit nouilor ascultători, vor fi negreșit idei mai prospete sevă cuvinte nouă întrebuințate în țera și în vremea lor, iar nu flori vestejite, culese pe câmpii trecutului. Poporul, trebuie să mărturisim, are în general forțe puțin patima antichităților străine; el păstrează datine și obiecte ce'i au rămas lui din vechime, dar nu caută a aduna și de pe la alții; ce e al lui, bun rămas de la părinți, îl ține

cu respect, dar vechitura străină o lepădă și o desprețuiesce. Așa dar, bizuiți pe aceste cuvinte și spre a ne mărgini în cercul cânticelor poporane, pentru noi ȳicerile vechi și locale dintr'un cântic, voru fi, în lipsa altor probe mai explicite, marca prin care vom determina, precât se va puté, la ce *epocă* și pe ce *tărâm* au născut deosebitele inspirațiunii poetice ale poporului român.

Când dar, în balada *Mieórei* găsim alăturate cu nisce ȳiceri provenite de la Româniî din Tesalia (*laie, bulucaie, ortoman*), îmbinate cu nisce idei ce ne pórta mintea spre țera ocupată de dînșii (*păstorul Linos pe Olimp, mórtea séu nunta lui Adonis la Eleni*), când găsim, ȳicem, într'insa numiri locale, precum *Moldovan*, om de pe malul Moldovei, *Ungurean*, adică român de peste Carpați séu Ungur, *Vrancean*, locuitor din munții Vrancei din ținutul Putniî, *oiță bérșană* adică din țera Bérșei de lúngă Brașov și altele de felul acestora, însemnând localități și populațiunii din Dacia, noi nu ne înduoim de a spune că aceste cuvinte sânt adaoase mai noui, că ele sânt localisări introduse în baladă, dupe ce cânticul, eșit din plaiburile poeticului Olimp, cu dialectul original al Românilor Tesalici, s'a răspândit printre Româniî de la Dunăre și de la Carpați, și s'a strămutat pe dialectul acestora, rămânendu'i, din vechia sa redacțiune, numeroase ȳiceri ce sânt

comune ambelor idiome, și numai foarte puține cuvinte originale tesalice, care au ajuns a se repeți, fără de a fi înțelese, de popóarele țérilor Dunării.

Dar când? la ce vreme óre? a putut să se facă acéstă strămutare a cânticului dintr'o țéră într'alta, din Tesalia în Dacia, cöci noi astăzi, într'o epocă de regenerațiune a națiunii Románe, abié scim că există acei frați cu totul înstrăinați de noi? Când a fost césul acela, vrednic de dor și de laudă, de ne am întins cu toți mânia peste Balcani și am trăit traú frățesc împreună?

III.

Să dăm un minut ascultare istoricilor și mai ales cronicarilor bizantini. Demnul de laudă Petru Maior a desbătut cu multă sagacitate, în „Istoria sa pentru începutul Románilor,” trecerea Romanilor celor din Dacia înapoi peste Dunăre și cotropirea țérei lor de către gintele străine. Fără de a intra în controversese subiectului, este un fapt netăgăduit că coloniile romane, fie Ulpiane, Aureliane séu altele, au stat în cei d'antéi secoli ai creștinătății respândite pe améndoué țermurile Dunării, atât în Dacia cât și în Mesia, Tracia și chiar în nordul Greciei, și că au împărtășit mai adesé, atât mărimile cât și smă-

cinările imperiului. La anul 292, un simplu păstor de vite din satul *Romulianum în Dacia riurénă* (Dacia ripensis), om frumos, voinic și norocos oștén, se urcă pe tronul Cesarilor din Roma și păstrează, pe lângă numele împăratesc de *Galeriū*, pe acela de *Armentarius* adică *Păstorul*¹⁾; cu vre o două sute cincideci ani mai în urmă (527—555), pe scaunul Constantinoplei, domnesce cu tărie vestitul împărat și legiutor *Justinian*, care se mândrește cu *Dacia mediterană*, numind'o fericita sa patrie²⁾.

Dar, dupe aceste ȝile de onóre, Româniî a-vură și ȝile mai negre; împresurați și amenințați de barbari, adese nedreptățiți de reii împărați ai Orientului, ei trăiră ânsé împărtășind, sub numele general de *Βλάχοι* (Vlahi), mai aceeași sórtă pe âmbele maluri ale Dunării. Împăratul Alexie Comnenul, tatăl Anei, în vremea căruia ei erau o națiune aspră și câmpénă, rătăcind cu turmele atât pe ȝermurile Mării Negre, la Anhial, cât și pe șesul dintre muntele Kisovo, anticul Osa, și orașul Trikala, Alexie își recrutéază oștirea sa printre Româniî din Tracia și din Mesia, și apoi altă dată, mergénd împotriva lui Bohemund, care intrase cu Normandiî în Elada, el trece în Tesalia, printr'un oraș isolat de Româniî³⁾. Puțin în

¹⁾ *Sextu Aureliu Victor*.

²⁾ *Novela XI*.

³⁾ *Anna Comnena*, V. p. 138; VIII. p. 274; X. p. 274.

urmă, fratele lui Manoil Comnenul întărită pe Români din nordul Dunării ca să năvălescă asupra Magiarilor¹⁾, și astfel împărații bizantini se slujescă cu vitejia Românilor, spre a'și împlini intrigele lor ambițioase. Dar ei nu răbdară aceste amăgiri; sub Isaac Angelos, pe la 1200, două frați Români din muntele Emu, Petru și Asan, întăritați printr'o palmă nedreptă ce dase Sevastocratorul, lui Asan, răscurară pe Bulgari, pe Cumanii și pe Români, sătuți de birurile grele ce le impusese Împăratul ca să sërbeze nunta sa cu fata lui Bela, craiul Ungurilor, și punându-se în capul lor, întemeiară în sinul imperiului oriental, un imperiū Românesc²⁾ său Bulgaro-Vlah. Sub Ionițiu cel frumos, al treilea frate, puterea Românilor se urcă la culmea sa; de peste Dunăre, stăpînirea lor se întindea prin Tracia, prin Mesia pînă în Grecia³⁾; dar aședemintele de căpetenie ale împărației erau în munții Emului său Balcanii. Atunci fu epoca de înflorire a cetății Têrnovului, mai spre mîdă-și de Șîștov; în prejma'i Români mergeau pustiind cu crușime, pe o întinsă linie ce ducea din hotarul Serviei, de la Nisa, astă-și Niș, pînă la Varna, pe Marea Négră, și pînă la Filipopol, la Burgas (Arcadio-

¹⁾ I. Cinamu, VI, cap. 3.

²⁾ Niceta Choniatu, I, 4.

³⁾ Idem, IX.

pol), la Ciorli și la Bizia în peninsula bizantină; prădările lor ajungeau pênă în suburbiile capitalei¹⁾. Apoi, spre miedă-di, țera de pe lîngă Serre era a Românilor și un căpitan d'aî lor, numit Chrisos, domnea în Strumnița și în Prosocol din Macedonia și sta împotriva lui Isaac Comnen²⁾. Acastă parte de loc, cu toți munții Tesaliei, dintre Larisa și Trikală, purta mai de mult numele de *Μεγάλη Βλαχία*³⁾ (Vlahia Mare) séu și *Ἀνοβλαχία* (Valachia de sus) și Teodor Ducas, socrul lui Guy de la Roche, care stêpenea Tessalia, e numit *Duce al Valachiei* (*κύρ Θεόδωρος αὐθέντης τῆς Βλαχίας*⁴⁾, într'o cronică în versuri grecesci din timpii împeraților frânci din Constantinopol.

Secoliî al XII^le și al XIII^le sînt epoca măriiî Românilor; rêsândiți și stêpênî pe tot locul ce se întinde în linie dréptă din munții Pindului pênă la Carpați, imperiul bizantin se cutremura de dînsiî și Francesiî chiar, pe câmpul de bătăie de la Andrianopol, le lăsară robit în mîni, pe eroul lor imperial, Baldovin din Flandra⁵⁾; dar desbinările ce intrară în familia Asanilor slăbiră cu iutélă acest Stat înălțat ca prin farmec. Pe la sfêr-

¹⁾ *G. Pachymer*, I. c. 37.

²⁾ *Idem*.

³⁾ *Niceta Choniatul*, IX.

⁴⁾ *Chroniques étrangères*, publiées par *Buchon*.

⁵⁾ *Villehardouin*.

șitul secolului al XIII¹⁶ (1290), pe când încă posesiunile Românilor se întindeau pînă în vecinătatea Constantinopolei și amenințau cu grăză capitala Orientului, împăratul Andronic Paleologul, cu o măiestrăță iscusință, isbuti a strămuta în Anatolia, o mare parte din Români Traciei și Mesiei; crușimile și asupra ce încercară într'acel tărâm depărtat, unite cu asprimea iernei, secerară o mare parte din acea populațiune¹⁾. Ceî din Tesalia, pe la 1332, se cercară isolați a se revolta, dar fură învinși; de ce anî mai în urmă ei se supuseră de bună voie lui Ion Cantacuzenul, și nu mult apoi suferiră cotropirea Catalanilor, înțeleși cu despoții greci²⁾.

Cu tôte aceste răstriști ale sôrtei, Români pînă în secolul al XV¹⁶, cu limba, cu obiceiile, cu portul lor încă italice, staî respândiți din fundul Daciei pînă în vîrfurile Pindului³⁾. Trebuia o lovire mai strașnică, mai hotărîtoare ca să rupă unirea lor. Aceia fu intrarea Turcilor în Europa. Dinainté armelor asiatice, învingătoare la Andriopol, Români se răsipiră cu totul din Tracia și din munții Balcani, ceî mai mulți trăgându-se la Nord, ca să pună Dunărea între dînșii și în-grozitorii dușmani; iar alții, cătând o scăpare în

¹⁾ *Pachymer*, I, 27.

²⁾ *I. Cantacuzenul*, II, 28.

³⁾ *Laonicu Chalcocondyla*, I, 16.

stâncele sălbatică ale Macedoniei, ale Epirului și ale Tesaliei. De atunci putem crede cu temei că relațiunile au încetat cu totul între acele două grupe de Români depărtate, și Mircea Bătrânul e cel din urmă Domn al țării care poartă titlul de „Domn al amândouor laturile Dunării, pînă în Marea Neagră și al cetății Drîstiorul (Silistra) Stăpînitor“¹⁾. Cunoștem de atunci în cîtele destinele provinciilor românești de la Dunăre.

Ursita mai umilită a Românilor meridionali sîu Mesodacii, îi plecase, încă de la anul 1360, lui Amurat I; dar supunerea desăvîșită se făcu sub Amurat al II^{le}, dupe luarea Salonicului la 1429²⁾. Slaba lor împotrivire la acest jug nou le merită clemența Turcilor și îi puse sub ocrotirea sultanelor Validele, cărora ei plăteau un tribut de patru sute lei, rămînîndu-le dreptul a se administra ca și în vechime, în tîrgulețele lor, cu sfaturile de bătrîni și dupe obiceiurile vechi, simple și patriarhale³⁾. Crudul Ali Pașa din Ianina a stricat, în secolul din urmă, aceste blînde aședeminte și pôte ađi Români din Macedonia se bucură de mai puțină libertate ca în trecut. Cu tôte ańse, traiful lor se vede că fôrte puțin

¹⁾ Chrisov de la 6915 (1407) și altele din Archiva Statului.

²⁾ *Ducas*, 3—29.

³⁾ *Poqueville*, *Voyage en Grèce*, II, p. 337—356.

s'a schimbat din timpii Anei Comnene, care ni'i descrie ca nisce ómenii cãmpeni, dedați cu îngrijirea turmelor. Pușini ani în urma porfirogenetei istorice (1173), un cãlător rabin din Navara, Beniamin din Tudela, mergând sã viziteze sinagogele din Orient și, plecând de la Corfu spre Constantinople, ne spune cã a trecut prin Vlahia, trei ȝile departe de Teba, și cã locuitorii de pe acolo sũnt „sprinteni ca cerbi și cã adese se coborã din munții lor cei nalți ca se prade pe Greci.“ În secolul al XIV^{-le}, Pachymer vede într'înșii o națiune rãtãcitore, care a dobândit bogãții însemnate cu turmele de vite și mai ales de oi, și care, prin viața sa pãstorescã, se dedã cu cele mai aspre osteneți.

Cãlătorii moderni ni'i descriu sub aceleași colorii. Printre alții mai mulți, William Leake, Poqueville și mai în urmã d¹ Heuzey au vizitat aședemintele lor, și iatã în ce chip ei vorbescũ de dînșii.

Sub numele de *Mesodaci* și *Kușovlahi* (*Κουζόβλαχοι*) adicã *Romãni Schiopi*, acele populațiuni vorbind o limbã fórte apropiatã de romãnesca Principatelor Dunãrene ¹⁾, dar mai curcitã cu ȝiceri și cu intonațiuni grecesci, albaneze și turcesci, ocupã centrul Macedoniei și al Tesaliei, grãmãdite mai ales pe trei puncturi însemnate.

¹⁾ *Leake*, p. 367.

Cea mai importantă și mai numeroasă a lor colonie se întinde pe șira munților Agrafa, anticul Pindos, pe locurile unde au stat în parte Peribiî, și Selii Dodonei și selbaticii Dolopi,¹⁾ supușii lui Achil și, unde moderna Trikala a Vlahilor a luat locul anticei Trica, patria deșesului medic Esculap. Într'acest ocol, făcând astăzi parte din districtele Zagora, Ianina și Aspropotamò, orașele și satele lor cele mai de căpetenie sunt, mergând de la nord spre mătădi; *Samarina* sėu *San-Marina*, *Perivoli*, *Avdela*, *Voschopoli*, *Furca*, *Laișta*, *Leșinița*, *Carpenișu*, *Malacași* și alte sate; în partea centrală a Pindului, unde populațiunea română e mai compactă, se află *Mețovo*, *Seracu*, *Calarites*, *Chaliki*, *Clinovu*, *Gardiki* și *Trikala*. În vecinătatea acestui din urmă oraș sunt mănăstirile numite *Meteora*, aședate, mai multe în apropiere, pe nise stânci de o formațiune geologică cu totul minunată.

Altă colonie de Români se află stabilită pe póla septentrională a Olimpului, numită adă *Lahé*, în valea formată de muntele *Șépca* care legă Olimpul de șira *Voluței* sėu *Munților Cambuniți*. Umbriți sub piscul măreț al Olimpului ce se înalță la 6000 piclóre în sus, ascuns în nouri și în veci acoperit cu zăpadă, Româniî au înteme-

¹⁾ Omer, Iliada, XVI, v. 234. — IX, v. 484.

iat aci din vechime câte-va sate, printre care deosebim pe cele următoare: *Vlaholivadi* seŃ *Livedea Românilor*, *Kokinopolo*, *Neohori*, *Ftera* și *Milia*.

În sfârșit pe câmpia ce desparte lacul Castoriei de tîrgulețul Saraghîol se mai află un orașel locuit de Kușovlachî și cunoscut sub numele de *Vlahoklisura*.

Prin aceste localități, mai mult aspre și sălbatică, prin văi, prin strîmtori și prin cîste de munți 'și aŃ întemeiat Româniî meridionali locuințele lor cele statornice, care se compunŃ mai adese de cascîore de pîtră aninate de stînci, ca cuiburile de șoim. Acolo îi adună sîrele de vîră, cîci toți vinŃ, în lunile cele cîldurose, să rîsufle aerul mai curat, să se bucure de priveliștea mîrîrîta a muntîsei lor patrii. Iar apoi, cînd într'acele nîlțimi stîncîse, începe a se vesti asprul timp al iernei, prin vifore și prin furtuni, o mică parte de locuitori rîmîne închisă în munți, ca să pîzescă satele, iar cei-l-alti, uniî se ducŃ ca să cîștîge viața și se strîngă stîri însemnate, exercitînd negoç seŃ industrii prin tîte orașele cîmpene și maritime ale Turciei și ale Orientului întreg; alțiî mai numeroși, adunați în grupe de vre o patru-deci pîne la o sută de familii, ce pîrtă numirea generică de *stîne* și se punŃ sub poruncile unui *ScutierŃu* ereditar ¹⁾, rîtăcescŃ prin

¹⁾ *Heuzey*, L'Acarnanie, p. 272.

țerile împrejmuțore, păsând pe șesuri, unde clima ȳernei e mai blândă, nenumărate turme de vite și mai ales de oi. Tóte câmpiile Eladei sunt străbătute de acei nomazi Români, cărora Albanzii și Turcii nu sciú a le da alt nume decât acela de *Çobani*¹⁾. Cu sarica lor négră, la spate cu glugă²⁾, cu lungi tolege în mână, ei colindă locuri depărtate, cătând, cu o tăcută răbdare, păsuni și adăposturi pentru vitele lor, și acolo unde găsescú cu ce se întempine puținele lor trebuințe, ei poposescú numai câte-va zile, facú colibe³⁾ de frunză și adormú împrejurul focurilor aprinse. Caracterul păstoresc e atât de însușit într'inșii, iubirea și îngrijirea ce sciú a da oilor sunt așa de proverbiale, încót Grecii nu mai aú pentru cȳobani alt nume decât acela de *Βλάχοι*; vestiții păstorii ai Arcadei 'și aú lăsat locul *Vlahilor* cu glugă négră (*Βλάχοι Καραγούνοι*).

Acea viață de stână, aspră dar liberă, rătăcindă dar regulată, are un farmec nespus de poesie. Cine a vėđut, pe munții noștrii despre Ardel vre una din stănele de oi aședate véra pe liveđile și pe întărcătorile unui munte, ale cărui piscuri de pétră atingú de nuori, va înțelege ce viață de dulci și triste visări e aceia a Cȳobani-

¹⁾ *Leake*, p. 364.

²⁾ *Heuzey*, p. 268.

³⁾ *Poqueville*.

lor cariî, isolați de lume, trăiescû numai cu dragele lor turme, cu câniî lor credincioși, privind dîoa tabloul măreț și încântător al naturei, noptea bolta cerescă luminată de miî de stele care acolo parû a fi mai aprópe de om, și cîntînd pe fluier séu pe caval, doînele lor duióse repetite numai de echo! Acelaș este și traîul ciobanilor din Tesalia. Poqueville, urmînd cîlétoria sa pe șira Pindului, astfel ne descrie viața lor :

„Eșînd din satul Tista, noi urmarăm ca un sfert de leghe, calea împèrătescă printre duoi pîreți de molifti maîestóși; dar curênd dupe aceia, suîndu-ne mai sus pe Pind, intrarăm în regiunea brađilor unde vèđurăm urma focurilor aprinse de *Vlahii* ce se urcau pe atunci la sèlașele lor de véră. Dupe focuri s'ar fi putut socoti numèrul stînelor și al conacelor și direcțiunea ce a urmat fie-care, atît de nestrîmutate sînt obiceiurile în umbletele lor¹⁾. . . .

„Rîulețul ce curgea dinainte'mî nasce dintr'un isvor pe care *Vlahii* îl numescû *Gura* și care se află 8 mile la nord de Kaliki, în muntele Copanez. În timpul verei, care abîe ține trei luni în aceste regiuni aeriene, sumedenie de turme pascû împrejurul urnei sale fluviale, care adapă pe cel mai mare rîu al Eladei, Peneul. Acolo se adună mai cu sémă *Vlahii* nomađi, ce petrecû nopțile lor sub nisce colibe luminate de focuri și pázite de câniî moloși cariî sperie férele prin gróznicele lor lătrături.²⁾“

Acéstă frumósă descriere a vieței ciobanilor

¹⁾ *Poqueville*, t. III, p. 100.

²⁾ *Idem* p. 366.

Români din munții măreți ai Pindului și ai Olimpului, fără de voie pare că ne strămută cu gândul

„pe acel picior de plaiu
pe acea gură de raïu
unde vinu în cale,
se coborū la vale
trei turme de miei
cu trei ciobănei;“

pare că vedem colo „*negrul zăvoiu, unde e érba de oi și umbra de ciobani;*“ apoi pare că auzim „*lătrând câni, adunați din dosul stâni,*“ și „*fluerul cel de fag, ce mult țice cu drag;*“ de aruncăm ânsă privirea în sus, vedem tótă natura împodobită ca la o nuntă mare; „*sórele și luna pare că tinu cununa, brađii și páltinașii pare că sunt nuntașii, preoții munților mari, paseri lăutari, păserele miș și stele făclii!*“

Iată-ne dar și noi extasiați dinainté acestei sublime priveliști, precum au fost și primii aedii câmpeni ce au inventat, pe aceste plașuri, cânticul lui *Linos*. Secolii 'și'l au trecut unul altuia, adăogindu'i idei și expresiuni felurite; unii, — poeți iscusiti și dogmatici, — l'au îmbinat cu cultul asiatic al lui *Adonai* și astfel l'au cufundat în subtilisările păgânismului degradat; alți Eleni, fii ai munților și ai naturei, l'au păstrat simplu, dușos, plin de grație și de melancolie și apoi, în secolii mai târđii, coloniile cotropitoare de Români

l'aŭ cules cu sânteniă de la dînşii, l'aŭ întors pre limba lor și l'aŭ respândit prin tótă întinsa lor stêpênire. Póte că de atunci âncó, negreșit nu mai târđiŭ de al XV⁻¹⁶ secol, acest cântic păstoresc a trecut peste Dunăre, unde s'a împlântat în memoria poporului, sub forma baladei *Mieóra*. Timpii și împrejurările aŭ sciut să schimbe multe într'însul; dar tot aŭ rămas urme netăgăduite de clasica sa origină.

IV.

Să nu părăsim ânsă cu totul cercul tradițiilor și al cânticelor ce se repórtă la vechiul cult al naturei, fără de a pomeni despre un obicei poporan al antichității cu care se légă și un cântic copilăresc ce, în parte, s'a păstrat, ca o amintire depărtată, în cetățile nóstre.

Ateneŭ¹⁾ ne spune că:

„A cânta rîndunica se chiamă la Rodieni óreș-care colindă despre care Teognis vorbesce în a doua din scrierile sale asupra sêrbărilor din Rodos, astfel: Rodienii numescŭ a *cânta rîndunica* un fel de colindare ce se face în luna lui Boedromion; numele acesta vine din cuvintele ce se cânta atunci și care sînt acestea:

---

¹⁾ Despre sofistŭ, VIII, 360.

„Venit'a venit' rîndunica;
 cu dînsa și vremea frumîsă,
 cu dînsa și timpul cel bun.
 E albă curată pe gușă
 și negră cu totul pe spate.
 Asvêrlă-ne 'ncôce smochine
 din casa ta plină, bogată,
 și dă-ne și vin în ulcică,
 ș'o coșniță plină cu brînză;
 dar fie și pâne de rișca
 și turtă de ouë, tot ado;
 priîmesce orî ce rîndurica....
 Luăm ceva orî să ne ducem?
 Dar dă-ne, cîci altfel nu mergem,
 ba âncî luăm cu noi ușa,
 or polița cea de d'asupra
 orî chiar pe nevasta'ti ce șede
 în casă colo tocmai sus.
 Mêruntă'i și lesne o ducem.
 Dar dă-ne cevașilé mai bine,
 și cată vr'un lucru mai mare!
 Deschideți, deschideți toți ușa!
 cîci iată a venit rîndunica:
 Și noi, ia! nu sîntem unchiășî,
 ci sîntem copii copilașî!

„Acéstă colindă“ adaoge Ateneu „a arătat'o
 „mai ântei Cleobul Lindianul, cînd începu a face
 „prin Lindos strîngere de banî.“

Să o fi compus frumosul Cleobul, unul din
 cei șapte înțelepți ai Greciei, seû fiica sa Cleobula,
 cum dicu alții, acéstă cîntare are negreșit un
 înțeles mai adînc decît al unei colecte de banî

séu de merinde. Într'însa vedem că se vestese sosirea vremei frumoase și a timpului celui bun, coci, în toamnă, arșita sórelui s'a potolit și casele s'aú implut cu avuții; rîndunica, prevestitoare de bunuri, revine sprintenă și veselă. Deschideți, deschideți'i ușa! Bogatule, împărtesce-ți cu săracii comorile! Astfel vă grăiesce glasul nevino-vat al copiilor!

Astăzi încă, pe toate țermurile Greciei și chiar în Atena, pe la începutul primăverii, copii, adunați în cete și ținînd în mână o morișcă cu aripi de șită, ce 'nvîrtindu-se închipuiesc o rîndunică, alérgă din casă în casă, cîntînd un cîntic de felul acesta: ¹⁾

„Rîndunica vine de pe mare; ea trece marea și își face un foișor și șede într'însul să resufle și dice :

„Martie, martie noios și februarie ploios! İaca dulcele aprilie se vestese că'i aprópe.

„Paserile ciripescú, pomișorii înverdescú, găinile cloncănescú și începú să clocescú.

„Turmele purcedú la munte; ieđil sare și pascú mugurul cel noú.

„Animale, păséri, ómeni, toți se veselescú din suflet; ghiăça, zăpada și crivêțul aú încetat.

Martie, martie noios și februarie ploios! İaca vine aprilie cel frumos!

„Eși afară, februarie! și tu martie, du-te, cară-te!“

¹⁾ *Marcellus*, Chants populaires de la Grèce.

ș'apoî sfârșescû cu sunetul ce'l facem noi pe buze ca să gonim o pisică.

Cine pôte tăgădai că acest cântic nu este o variantă modernă a vechiului *Chelidoniasmos* rodian? Cine nu va zări în amândouă, idea comună și firască de a vesti lumii o scire înveselitoare: sosirea timpului plăcut al căldurei cumpătate, al zefirului primăvêratic, al vegetațiunii înflorite?

O altă veste bună de o natură mai mistică, mai puțin pipăită simțurilor, dar mai mângâietore pentru inimă, deșteptă nóptea din somn pe copii, în clima mai aspră, în țera mai creștină a Românilor. Pe când zăpada acopere pământul, pe când gerul sleesce chiar apele, o *Stea*, icónă a celei ce s'a nălțat odinióră pe cer ca să călăuzescă pe cei trei crai de la Răsărit, mână cețele de copii prin întunericul ulițelor viforóse, în ajunul Crăciunului și'i îndemná a vesti, cu glasuri nevinovate, creștinilor adormiți, că peste puțin o să vină césul solemn și dorit 'al Mântuirii! Ei nu'i amenință, ca copii din antichitate, cu furțișaguri; dar le e frig, le e fóme, bieților copii, și dupe ce aș strigat:

„Bună dimineța la moș-ajun!“

ei cerû să le dea măcar „*un covrig, că morû de frig, măcar o nucă că se daș cu capul de ulucă, măcar un măr că se tragû de pâr!*“

O! vechi datine și vechi cântice ale poporului! ce dulce farmec coprindeți voi în naivele vóstre expresiuni! Aspra critică se sfăramă dinaintea vóstră, cõci mintea omului, deprinsă cu voi din pruncie, pare că se scaldă, la auđul vostru, în nevinovăția'í primitivă. Voi sunteți pentru noi amintiri suave ce înviează junia în suflete!

Pentru popóre sunteți flórea neuitării! sunteți lanțul nesfărămat al frăției!

La rěsunetele vóstre, aceleași doruri facú să bată inimile pe culmele Pindului și sub pólele Carpaților!

Bucurescí, 1861.

Tipărit în *Revista Română* din 1861,
și apoi, la 1880, în *Albumul Macedo-Român*,
sub direcțiunea d-lui V. A. Urechia. (1)

---

(1) **Rectificare.** — Am retipărit aci, pentru a doua óră, acest studiú astfel cum a apărut cu duoă-deci și șese de ani mai în apoi. N'avem de gënd acum să'l îndreptăm, deși nu ne încumetăm a pretinde că nu va fi conținând erori multe de fapte și chiar unele aprețuirí și asemuirí pré îndrăznețe. Stăruim totuși a crede în transmisiunea și în rěslătirea cânturilor poporane de la o națiune la alta, împreună chiar cu ceva din graul local al impru-

mutătorilor, care trece pe nesimțite în acela al împrumutătorilor. Dar însuși pe acest tărâm de pozitivă limbistică, sînt de temut primejdii întemplantore, sînt viclenii neașteptate și curse ale sorței. Într'o comică rătăcire de felul acestora ne-a încurcat pe noi, tipograful ieșan carele a publicat mai întei cînticele poporane adunate de d-l V. Alecsandri. Am ris împreună cu hohote, cînd măiestrul culegător al baladelor naționale ne a spus că cuvîntul *bulucaie*, pe care noi ne am muncit a'l explica (la pag. 215) prin vorba turcescă *buluc*, era o simplă greșală de tipar. În manuscriptul d-lui Alecsandri fusese scris *bucălaie*; iar jețarul a intervertit literile *c* și *l*. Deci tótă a noastră clădire etimologică se surpe din temelii, și, cât despre noi, venim acum cu umilință a ne recunósce vinovat, în cazul de față, de a fi cercat să facem un zadarnic *buluc* de erudițiune deșertă. Ierte-ni-se ansă pecatul, de óră ce'l mărturisim!

V. CÂRLOVA

„Où sont-ils, Vierge souveraine?...
Mais où sont les neiges d'antan!“

Vilion.

Din acordurile stinse ale lirei române, să ne fie iertat din când în când a deștepta câte un echo sonor.

Sunt momente în care fieși-căruî Român cu simțire îi vine a ȳice țerei sale, împreună cu poetul ¹⁾.

Ce vânt amar de mórte, vai! suflă peste tine

De suffere și móre

Orî ce d'abîé 'nverdesce sub dulcele'tî lumine,

Orî ce'î d'abîé în flóre?

---

¹⁾ V. Alecsandri, La mórtea lui P. Casimir, 1850.

„Fatală, crudă sôrtă! Tot ce e drag în lume
 Curênd din lume pere!
 Ferice care lasă măcar un dulce nume
 L'a patriei durere!“

Aşa dulce nume la a patriei durere, e negreşit şi acela al junelui poet *Vasile Cârlova*, născut la 1809 în Bucuresci şi răpit vieţii la vârsta de 23 de ani. Era de opt-spre-dece ani când compuse suava elegie a *Păstorului întristat*; de nouă-spre-dece ani când deplânse cu aşa energice cuvinte *Ruinele Têrgoviştei*, vërsând în versurile sale un foc de durere, o vigôre de expresiune care destăinuiesc într'însul un suflet adînc poetic, o inimă adevărat patriotică, ce promitea mult ţerei lui. La 1831 imaginaţiunea tînărului poet se nflăcăreză de speranţa neînvierii naţiunii; el îmbrăcişesă cu ardôre cariera renăscîndă a armelor şi compune cu grăbire *Marşul la oştirea Românească*, plin de vii speranţe, de aspiraţiuni vitejesci; tot de odată el întreprinde lucrări literare mai stăruitoare, începînd a traduce tragedia lui Voltaire, *Zaira*; dar într'acéstă înflorire a talentului şi a juneţelor sale, o môrte răpede şi timpurie îl pîndea. Nu ne putem gîndi la môrtea lui Cârlova, fără ca să ne aducem aminte de acea încântătoare elegie a lui Victor Hugo, în care poetul plînge pe o tînără feciôră murind a două dupe un bal: ¹⁾

¹⁾ Les fantômes.

„Elle est morte!—à quinze ans, belle heureuse, adorée!...
Morté, au sortir d'un bal qui nous mit tous en deuil;
Morte, hélas! et des bras d'une mère égarée
La mort aux froides mains la prit toute parée,
Pour l'endormir dans le cerceuil!“

Așa muri și Cârlova. O plăcere de o oră,
trecătoare, zadarnică, stinse într'acel june de două-
zeci și trei de ani toate rațele geniului, toate fă-
găduințele viitorului. Patria sa poate dice um-
brei lui: ¹⁾

„Manibus date lilia plenis:

Purpureos spargam flores, animamque nepotis

Hic saltem adcumulem donis, et fungar inani

Munere! „ . . . . . “

Socotim ca o datorie a rechiăma din uitarea
publicului memoria tânguioasă și preluările har-
moniöse ale acestui june poet. De aceia am re-
tipărit în *Revista Română* două din cele mai fru-
mose ale sale poezii, care s'aũ reproduc de vre
o câte va orĩ prin deosebite foĩ.

Presentăm ănsă aci două strofe netipărite
ăncõ ale d-lui Ión Văcărescu, în care acest pă-
rinte al poeziei române da compatrioților sěĩ acum,
vre o trei zeci de ani, povețe, ce din nenorocire
ađĩ ăncõ nu le sunt de prisos.

¹⁾ *Virgil*, Eneida. Cânt. VI.

V R E M E A

Vremea nu perdeți! ascultați
Când glasul meu vă spune:
„Uniți, Românilor, lucrați
Virtuți și fapte bune!”

* * *

Până când ai a te teme,
Tot de rele chinuit?
Cine vremea a preçuit
Fiul lui sub jug nu geme!

Ah! d'ar puté glasurile vechilor poeți să fie
cel puçin acum ascultate!

Bucurescă, 1861.

Tipărit în *Revista Română*, tom. I.

POEȚII VĂCĂREȘCI

TRADUCEREA LUÎ BRITANNICU. —
STRĂBUNIÎ VĂCĂREȘCILOR. — BANUL IĂNĂKIȚĂ.

Toți scriitorii de merit, cari au dobândit un nume laudat în literatura vre unei națiuni, au avut mai mult sevă mai puțin în talentele lor, un caracter înduoit; toți au lăsat, îmbinate în ale lor scrieri, două elemente distincte care îi au făcut a fi prețuiți și în zilele vieții lor, și în timpurile posterioare. Un filosof, un orator, un poet, ale căror nume sunt menite a rămâne neuitării pot negreși, cu cea mai norocită fecunditate, să inventeze creațiuni nouă și sublime, să emită idei

nalte și premature în secolul lor, să introducă în stil și în limbagiu, miș de preschimbări ferice; dar or cât de novator ar fi geniul lor, ei totuși, cu o parte din sine, trebuie să țină de timpul și de locul în care au trăit. Ceva din limba, din năravurile, din gândirile, din credințele contemporanilor și compatrioților lor trebuie neapărat să li se strecore în compuneră, ca cum ară voi să le determine un caracter precis și local, să le însemneze o epocă neștrămutată în neîntrerupta scurgere a secolilor.

Acăsta nu e o imputare ce voim a face geniului omenesc; din contra, omul de merit, ca să fie folositor în lume, nu trebuie să se isoleze de semenă și de ai săi mai de aproape; spiritul lui trebuie să însuflețescă, să învie, să deștepte mai ales pe cei ce'l înconjoră, coci prin impulsunea lui, omenirea, nepăsătoare din fire, scutură jugul îndărătniciei și s'avântă într'un viitor mai perfect. Geniul e lanțul ce trage lumea spre propășire.

Așa dar să recunoscem că, a răspândi idei mari și noie sub forme accesibile și usuale, adese a resuma și a exprima cu talent credințele obștii, și'n tot d'auna a nobili și a mlodia expresiunile înjosite prin nesciință și corupțiune, acestea sunt misiunile încredințate de providință acelor ce au luat sarcina de conducători morali ai societății. Când dar vrem să judecăm pe dreptate talentul unui scriitor, să ne ferim de a'l scote

din cercul în care s'aũ dezvoltat și s'aũ exercitat facultățile sale; spre a'ĩ înțelege mărimea, spre a'ĩ cântări puterile, spre a'ĩ prețui ideile, limba și stilul, trebuie să nu perdem din vedere nici țera, nici epoca în care el a scris; trebuie să ne gândim mai întâi cum simțeau și cugetau, cum vorbeau și scriau ómenii din timpul lui, cõci silințele 'ĩ aũ fost negreșit mai vêrtos pentru contemporanii sãi. Viitorimea moștenesce numai ce a rãmas bun și glorios dintr'ĩnsele.

Cine dar, pãtruns de asemenea convincțiunii, va lua în mână tragedia lui Racine, *Britannicu*, tradusã romãnesce, ancõ de la 1827, adicã sunt acum trei-șeci și patru de ani, de dl. Ión Văcărescul, și tipãritã abié mai deunã-di¹⁾, va recunosce negreșit într'acestã lucrare anevoiósã, pe unul din cei mai demni pãrinți ai limbei și ai poeziei nõstre, va saluta cu respect o operã care, deși nouã prin publicarea sa, a precedat ansã traducțiunile lui *Mahomet* și *Alzirei* și a cãtor altele aũ mai inavuțit de atunci în cõce literatura romãnã.

D. Heliade, a cãruĩ pãnã scie să se jõe așa de vesel cu arma ironiei, ne a fãcut adesé să rîdem descriindu-ne starea deplorabilã în care fa-

---

¹⁾ Din operele lui Racine *Britannicu*, tragedie în cinci acte, tradusã de I. Văcărescul (1829). București, tip. Heliade și As. 1861.

nariotismul redusese societatea și limba noastră în timpul juneții sale. Cine n'a ris din inimă de lecțiunile din Psaltikie, însoțite cu bătăi, ale Dascălului Alexie ¹⁾ și de nespusul *parapon al bietului Coconu Gligorașcu* ²⁾ când auzea stingându-se din țera Românească resunetul *manelelor* și al *stihurilor* fanariotesci, atunci când „d^l Iancu Văcărescu, pe lîngă cadența cea vechie a poporului „român păzită cu religiozitate în versurile sale, a „însoțit și luxul rimei întru tótă eleganța și curățenia ei, pare că ar fi arătat că limba română „e priimitóre și de versificația italiană, ca una ce „are același început, mai aceea materie și mai aceea „gramatică, și ca una ce e mai așa de cantitativă ³⁾.”

Într'aceste din urmă cuvinte găsim o apreciere dréptă și nimerită a versurilor d^{lui} Iancu Văcărescu, pe care nu o vorü desminți cele mai multe din grațioșele și energicele poesiï tipărtite în colecțiunea d^{sale} ⁴⁾; dar puté-se-vă óre acéstă apreciere aplica tot cu atâta dreptate și la traducerea tragediei franceze ce s'a publicat acum?

¹⁾ „Dispozițiunile și încercările mele de poezie“ în „Curierul de ambe sexe“. Anul II, pag. 118.

²⁾ „Despre metru“ de I. Eliade în „Curierul de ambe sexe.“ Anul II, pag. 122.

³⁾ Idem.

⁴⁾ Colecție din poesiile d^{lui} marelui logofet I. Văcărescu. Bucuresci 1848.

Nu ne sfîm a dice că *nu*; în *Britannicu* versul e departe de a fi lesnicîos, curgător, harmonios; într'insul frasa ni se pare astăzi mai tot de-a-una pré restrînsă, pré sucită și sensul se ivesce adesé confus, sub acéstă comprimare a limbei și a versificării. Acestea ânsé, — ne grăbim a o spune, — nu le credem de loc a fi defecte provenite din lipsa de talent séu de experiență a traducătorului, ci numai fructe ale unei tendențe firesci a spiritului și a gustului séu, și mai ales rezultate ale influenței epocii în care opera a fost lucrată.

Într'adevăr, pe lîngă miile de rele ce Grecii ne aũ vërsat în țeră, pe lîngă miile de moduri de desnaționalizare ce ei întrodusesé în societate, studiul adînc și serios al limbei elene putea singur să aducă literaturéi nóstre, o notabilă compensațiune, déca ar fi fost exploatat cu o înțelegere fină și dibace, cu o aplecare adevărat națională; din nenorocire, ómenii cu astfel de propensiuni aũ fost pușini la număr și încercările lor aũ rămas, în istoria nóstră literară, ca nisce fapte isolate pe care le aũ covêrșit alte tendențe posterioare, mai pușin clasice, mai modernisătore, mai lesnicîose și mai zburdalnice.

Trei generațiuni de Văcăresci literați, în culmea căroră se înalță poetul Iancu Văcărescu, aũ venit într'adevăr, adăpați în sănătose studii elenice, să aducă limbei românesci, cu un adevărat

amor al patriei și al frumosului, o cultură începândă, în care ei toți au simțit pornire de a uni verdetă vârtosă și nemăiestrita crușime a limbei naționale, cu docta și mlădiita perfecțiune a elenismului; în scrierile lor, și mai cu seamă într'ale acestuia din urmă, se ivesc învederate silințe de a conduce limba noastră încă șovăindă, pe căile măiestrite, dar anevoioase pentru imperfecțiunea ei, ale limbilor vechi; din asemenea încercări, uneori înconunate cu cel mai deplin succes, și în alte dese rînduri înfrante dinaintea unor grele arduități, au născut asprimile și anevoințele de stil și de versificare ce se zăresc în unile scrieri ale Văcărescilor și mai ales în tragedia *Britannicu*, unde traducătorul, voind să se constrîngă la un stil cu totul clasic, la prosodia complicată și exigentă a versului alexandrin, cu precugetare își crease mai de-neînvinse greutateți.

Limbile antice și mai cu seamă cea elenă, deși sînt mume ale limbilor moderne, au însă, confruntate cu dîsele, un caracter cu totul opus. Cei vechi puneau în cuvîntare o naltă importanță; deși *ἡσιθω*, ea care învăța și dovedea toate, conducea singură, numai prin dulci și înțelepte cuvinte, toate treburile republicelor elene; de aceea, cu câtă îngrijire, cu câtă dibăcie, cu câtă subtilă strădare cultivau Grecii limba lor! La dîșii, când omul dicea ceva, nu era destul să'l spună astfel numai încât să fie de toți înțeles; trebuia

âncö să placă și minții și auzului; de acolo derivă tötă acea cultură măiestrită a limbei, care printr'o fraseologie concretă, vigurosă și mult coprindețore, variată în miș de feluri, cu miș de colorii și împletită cu o grațiosă și cumpătată continuitate, ca meandrele ce ornaș frisa templurilor grecesci, făcu din poporul elen, poporul cel mai literat ce s'a vėđut pēnē acum în lume.

Limbele moderne din contra, aș sacrificat clarității, atât grația cât și energia; despiciând pēnē la infinit și frasele și formele sintactice și gramaticale și chiar cuvintele, ele aș ajuns a fi, în comparațiune cu cele antice, nisce înșiruirii molatice și discolare de đicerii, care n'aș altă virtute decât aceia d'a presenta, minții, un înțeles neted și lesnicios, graiului, un rost limpede și necomplicat, scrierii, o obicinuință accesibilă tuturor și care se învață cu pușină silință.

Între aceste duoē modele, limba română, pe la începutul secolului nostru, putea âncö să alégă; literații de care vorbirăm și avem aci a vorbi, căutară, potrivit cu ale lor mijlóce, să o împingă pe calea dificultósă, dar plină de frumuseți a imitațiunii celor anticii. Alții în urmă, răpiți de spiritul mai nerăbdător al epoei, o smintiră din acel drum ce li se părea întărđietor și'i deschiseră calea bătută a limbelor moderne, lesne pentru toți, dar chiar de aceia, grea de ilustrat prin opere temeinice.

Dupe aceste explicări credem că cititorul, mai ales cel ce cunoște limbele clasice, va pute prețui traducerea lui *Britannicu* de d^l Ión Văcărescu, dupe drépta sa valóre. Pe mulți 'i am auzit imputând acele lucrări de a fi confusă, glodurósă, ruginită, nedemnă însfêrșit de poetul care a cântat, adese cu așa mult spirit și dulcetésă, pe lira națională. Fie! priimim aceste imputări; dar să recunoscem tot de-o-dată că, sub rugina limbei, sub glodurile prosodieii, sub confusiunea stilului, stă o nobilă și demnă tendență de care urmașii în poezie ai autorului n'aũ fost capabili și care, de ar fi fost păstrată cu stăruință și exploatată cu strădare de literatorii mai noii ai României, ar fi pregătit limbei și literaturii noastre un nalt grad de perfectiune.

Să facem o singură citațiune dintr'acéstă traducere, pe care din nenorocire și tiparul o a stricat printr'o mulțime de greșeli de cuvinte și de punctuațiune; iată cum se află tradusă faimósa scenă între *Britannicu* și *Junia*, când *Neron* nevêdut, stă present și 'i ascultă, iar *Junia* îngrozită desminte prin vorbe, amorul adũnc ce are în inima sa¹⁾:

„*Britannicu*: — Dómna mea, ce noroc aprópeți m'a adus?
 Dușos ne mai vorbim! — Ce scump odor de sus!
 Dar într'asa plăceri stă gẽndu'mi în mãhniri
 Cu ce chip să avem adese întilniri?

¹⁾ *Racine*, *Britannicus*. Acte II. Scène VI.

Cu miile de învîrtiri trebuia acum să fur
 Norocul ce aveam d'a'tîi fi tot împrejur?
 Ce noapte! ce deștept! — În plîns te'nfăcișezi
 S'acei obrasnicii cruși nu poți să'i desarmezi?
 Iubitu'tîi ce făcea? Un demon împizmat
 Subt ochi'tîi ca să mor cinstea'mî a refuzat!
 În césul spăimîntării acelei gróznici frici,
 În taină, te gîndeaî mie ceva să'mî dici?
 Princes,'aî vrut atunci vr'un ce să'mî fi poftit?
 Cîte eraî să 'mî faci dureri aî socotit? —
 Nimica nu imî dici?... mî priimînd inghîieci?...
 Astfel de mîngâieri daî ticălose'mî vietî? —
 Vorbesc; singurî stăm. Vrajmașul e'nșelat;
 E, cînd aci 'tîi vorbesc, aîurê ocupat.
 Prilej pré fericit al depărtării aî.

„*Junia*: — În locurî ce'a coprîns marea'î putere stai.
 Chiar zidurile'aci e'aî ochi poți socoti;
 D'aci'impêratu'n veci nu pôte a lipsi.

„*Britannicu*: — De cînd dar, dómna mea, așa fricosă ești?
 A se lăsa robi amoru'tîi priimesci?
 Inima'tîi unde e, care'mî jura cu dor
 Neron c'o pismui al nostru scump amor?
 Frica fără folos, gonesce'o, dómna mea;
 Sînt inimî ce'âncô simtû; credință'mî potû țînê;
 Mânia mea, din ochi toți încuviințînd,
 Muma lui Neron chiar ce voîu s'arată vrînd;
 El Rom'a supêrat cu relele'î purtări....

„*Junia*: — Cócî spuî ce nu gîndescî, de cuget aî muștrări.
 Însușî de miile de ori nu 'mî aî mărturisit
 În Roma că de toți e lăudat, mărit?
 Cinstirea'tîi, nu'mî aî spus, virtușîi lui că'nchinî?
 Ađî, altfel de vorbescî, durerea'tîi dă pricinî.

„*Britannicu*: — Vorbirea'tîi m'a uîmit; drept iți mărturisesc;
 Să'l laudî ca s'aud, n'alerg să te gălesc.
 Cînd a'tîi încredința cruda'mî durere vrui,

Favorul d'un minut abié să fur putui,
 Acest minut pré scump, dómna mea, 'l ai perdut
 Să'mi laudî un vrăjmaș, peirea'mi ce'a stătut!
 Dar cu al cui îndemn, în stare'asa te puî?...
 Ce, ochi'ți tacû? prin ei nimic nu veî să'mi spuî?
 Ce vèd? și ochii mei 'ți e fric'a întelni!
 Or Neron 'ți ar fi drag? or eû urit 'ți aș fi?
 A! d'aș puté s'o cređ!... Dómna! te jur pe ȕel,
 Al turburării vèl dupe simțiri să'mi ieî.
 Vorbesce! spune drept! Dómna mea, m'ai uîtat?
 „Junia: — Domnul meû, să te tragi. Aștept pe Împèrat.“

Din citirea acestor câte-va versuri, fieșî cine lesne se va convinge că, pe lûngă silințele ce'șî a pus traducètorul de a urma cu fidelitate stilul și prosodia elegantului original al lui Racine, a fost din parte'î și o înadinsă cercare de a conștrînge slăbiciunile limbii române, în formele măî nervóse și măî concise, de a supune structura ei âncó înduoîósă la inversiunile completite și măîestrețe ale limbelor clasice, și de a impune cuvîntării ei aspre și neîndemânatice, o tãrie, o precisiune, o flexibilitate, pe care abié le potû dobèndi limbele dupe o lungă și stãruitóre cultivare:

Acéstă bună și meritorie tendență se ivesce măî pretutindenî în scrierile Văcărescilor și norocul limbii nóstre, precum și meritele lor personale, aû vrut ca fôrte adesé intențiunea să le fie împlinită cu un minunat succes.

Să nu ne înșelăm ânsé a crede că numai prin nimeritele lor imitațiunî de limba și formele

antice, Văcărescii au câștigat un titlu neperitor de onoare în literile românești; spirite cultivate și hrănite cu studii străine adânci și serioase, ei avură ansă inimii cu totul române; inspirațiunile lor sunt mai tot d'auna curat naționale; Musa lor spicuia pe câmpiile țării și limba română, în copilăresca ei frăgețime, le vîrșă în veci cu îmbilșugare, comorile grațiilor sale. Vom avea adesea prilej, vorbind despre poeziile Văcărescilor, să disputăm Musei poporane, unele cântice demerdătoare, pe care dînsa le a răpit pe furiș din albumul acelor poeți aristocrați, și acesta ne dă o dovadă mai mult că, la Români, faptele adevărat bune și frumoase unesc la un loc pe popor și pe nobilime, că la noi, existența unei caste de nobleță moștenită a fost și este cu totul iluzorie și că, în datinile țerei, au fost tot d'auna *nobili* și *boieri* aceia numai cari au știut să se înalțe întru binele și gloria patriei.

Acum, fiind că avem a vorbi despre o familie unde patru generațiuni de poeți își trecură una altia cununa de lauri și de mirți, socotim că e drept a începe invocând mai întei legende și tradițiunea, acea poezie a vremilor trecute, și, pe credința vechilor spuse bătrănesci, ne va fi, credem, iertat a cerceta, în răpedirea penei, din ce străbuni ilustrii s'au pogorît așa laudați urmași.

Se dice că pe când Radu Negrul Vodă, fu-

gind din Ardél pentru persecuțiunile Ungurilor catolici, își găsi scăparea pe pôlele meridionale ale Carpaților și, scoborând printre rîpele petróse ale Dâmbovicioarei, descalecă și 'și aședă scaunul în lunca înverdită ce 'i duse *Câmpul-lung*, cu dînsul mai mulți soți de arme, cavaleri Români purtând acvila creștină pe coiful lor de fer, veniră să caute o sórtă mai pacinică într'acea nouă patrie, năpustită, în timpii urgisiți ai potópelor barbare, de coloniî, străbuniî lor. Astfel odinióră Teucru, eroul Salaminei, cerca pe luciul mării, cu frații săi de vitejie, o patrie mai fericé¹). Printre tovarășii lui Negru Vodă, se dîce că ar fi fost și junele Negoită, domnesc cocon al lui Dan, Voevodul Făgărașului, și nepot de soră al căpeteniei Românilor; acesta întemeie sate și biserici două-spre-șapte pe malurile Dâmboviței cuprinse de dînsul; el avu șese fete și două feciori, Radul și Șerban, cărora le lăsă moștenire, cu numele de Văcăresci, scutul părintesc ce purta gravat pe dînsul *Cetatea Făgărașului*, pe care fôlfiie o *acvilă albă*, emblemă de imaculată putere, și *prapurul purpuriu*, cu dîcerea **VIRTUS** scrisă în litere de aur.

De atunci au trecut mulți ani; țéră avu și dîle de glorie și grele încercări. Ni se mai spune

¹) *Orații*, lib. I. oda VII: „Teucer Salamina patremque
„Quum fugeret,.....”

că într'o vreme, când cerul mâniat, secase în pământul românesc, toate isvórele rodirii, când fómetea cea mai cumplită secera poporul şi silea pe plugarul moşnen să'şi vîndă pentru o fêrámê de pâne, către boierul mai avut, ţérina sa strămoşescă şi chiar libertatea sa de om, un urmaş al coconului Negoită, Radul comisul, ce 'i duseră în urmă *Bilsug*, vêrsă cu o nobilă dărnicie comorile sale, poporului. — „Nimeni să nu se mai vîndă rob de nevoia fómetei.“ duse el. „Domuul Dumneđeŭ a dat bilsug mare comisului Radu. „El nu cere plată! împărtăşiţi-vê toţi din ródele muncêi sale! lăudaţi şi preînălţaţi din tot sufletul pe părintele ceresc, stêpênul Radului!“

Aci ne apropiem de timpurî cu amintiri mai precise, mai puçin legendare. La 1554, se născu din némul Văcărescilor, un copil căruia Domnul de atunci, Pêtraşcu cel Bun, îi dete, ca naş, numele său : acesta fu aga Pêtraşcu vitêzul care, într'o lungă carieră răsboinică, doborî în bătălii atâta vrăjmaşi păgâni cote şile cu sóre sunt într'un an şi care, pentru aceia, îşi închină sabia isbênditóre la toţi sfinţii ai şilelor de peste an. De acest Pêtrascu, care la bêtrâneţe fu ban al Craiovei şi însoçi la răsboie pe Michaiu Vitêzul, este clădită biserica din căminul Văcărescilor de lîngă Têrgovişte; în şilele lui Petru Vodă Cercel, 1584, el fu ispravnic adică executor la zidirea

bisericeii domnesci din Tergoviște, unde 'i a și rămas chipul zugrăvit printre ctitorii.

Urmașul lui fu Négoe spătarul, pe care Șerban Vodă Cantacuzino îl avea ca sol al țerei, Baș Capu-Kehaia, la Pórtă; la 1685, acest vrednic bărbat muri în Constantinopol cu hañele pece-tluite pe dînsul; trupul lui, supus de Turci la această osîndă, fu adus în țera și înmorméntat în tinda mitropoliei de la Tergoviște, unde se află pétra sa funerară. Soția lui, mama Necșuța, cunoscută în vremile acelea prin virtuțile ei căsătorești, reînoui memoria venerată a matrónelor romane. Pe lîngă faima sgomotósă și smăcinată a răsboinicilor și a ómenilor politici, e dulce lucru a'și odihni privirile pe unul din acele blânde tipuri femeiesci de pace și de căsnicie!

Fiul acestor venerabili bătrâni jucă un rol la curtea activă și fastuósă a lui Constantin Vodă Brâncovénul; mai ântéi vătaf de Copii-den-casă, adică căpetenie a celor 100 de garđi domnesci, aleși printre feciorii boierimei, și purtător al stégului domnesc în ocasiunile solemne¹⁾, el este

¹⁾ E de mirare ânsé a vedé aceste funcțiuni împlinite de un fiu de boier mare, coci *Cantemir*, (Descrierea Moldovei. Ed. 2, Iași 1851; pag. 171) claséză pe vătaful de copii printre slujitorii domnesci cari „nu numai din ném boieresc, ci și din birnici și din ómenii cei mai de jos, se primescú întru această stare, prin care asemenea dobëndescú putere și volnicie boierescă.“ — Asemené dice

însărcinat la 1688, să cate vad pentru facerea unui pod pe Argeș ca să trecă oștirile împărătești în contra Austriacilor ¹⁾; la 1695, septembrie, Constantin Vodă, plecând întru întâmpinarea Sultanului, la Dimirikapi, încredințază lui Constantin stolnicul Cantacuzino și lui Ianake Văcărescul vel agă, totă pedestrirea și o sémă de călărime pentru paza Têrgoviștei, a Dómnei și a casei sale ²⁾; de la 1703 în colo, mai mulți ani d'a rîndul, Ianake Văcărescul fu trămis la Pórtă ca să împliněască funcțiunile de Capu-Kehaja, în care tatăl său își găsisse mórtea, și apoi e rechiămat de mai multe ori de către Prinț în țără ³⁾; la 1703, el avu de tovarăș într'acéstă misiune pe stolnicul Toma Cantacuzino; la 1705, pe Drăghici Cămpinénul, vătaful de Aprođi; la 1706 și 1707, merse singur ca să mijlocěască a potoli exigențele neměsurate de tribut ale Porții. „Aceste adesé schimbări ale boierilor agenți a-veaŭ pricina lor chibzuită,“ ne đice Engel ⁴⁾, „în cugetele și în intențiunile Brâncovénului care se

și *Generalul Bauer* în Memorialul său istoric și geografic asupra României, (trad. București, 1857, și tipărit la un loc cu *Carra*).

¹⁾ Cronica lui *Radu Grecénul*, Magaz. istor. pentru Dacia, t. II. p. 156.

²⁾ Idem, p. 229.

³⁾ *Engel*. Geschichte der Wallachey, t. II, p. 362-365.

⁴⁾ Idem, p. 364.

„desvelură mai târziu, dar pe care acum voia să
 „le țină ascunse.“ Într'adevăr, spre a nu înterita
 și mai tare prepusurile bănuitoare Porti, pe când
 el avea secrete înțelegeri cu curțile apusane,
 Prințul se silea neîncetat să asigureze pe Turci
 de a sa credință prin desele trâmiteri a celor mai
 de aproape și mai intimi ai săi. Dar aceste stra-
 tageme n'avură, precum scim toți, succesul ce
 aștepta Brâncovenul de la ele. Încrederea sa
 amăgită într'unii din consilierii săi și mai ales
 în bătrânul său unchiu, postelnicul Constantin
 Cantacuzino, aduse peirea, și a lui și a ómenilor
 mai din suflet devotați lui. Dupe ce imbrochorul
 său comisul împărăției asvêrli vèlul de mazilie pe
 capul Brâncovenului și'l strămută, cu tótă fa-
 milia, într'acea gróznică *Furnettă*, cea mai înflo-
 rătoare din visiunile *Iedi-Kulei* (șapte-turnuri), acel
 funcționar otoman rămase în țera Românescă,
 „mai ales pentru ca să vîndă starea nemișcătoare
 „a Brâncovenilor, iar pe cea mișcătoare, consistând
 „în bani, giuvaieruri și blănii scumpe, din care u-
 „nele erau și dăruite de Petru cel Mare al Rusiei,
 „să o inventorieze și să o trâmیتă la Constantino-
 „pol, împreună cu vistierul Brâncovenului, Ia-
 „nake Văcărescu ¹⁾.” Când apoi, la august în 15,
 „anul 1716, se petrecu la palatul depe mare, Géli-
 „Kiosk, dinaintea ochilor sultanului Achmed II,

¹⁾ *Engel*, *Gesch. der Wal.* t. II, p. 367.

acea înfiorătoare scenă a uciderii Brâncovenilor, jertfa începu cu mórtea lui Ianake Văcărescu ¹⁾. Capul lui cădu cel d'ântei, ca spre pedepsă pentru drépta credință ce păstrase către nenorocitul său Domn; tinerii prinți cote-și patru, și apoi și tatăl lor, periră unul dupe altul sub sabia gélatului. Curagiul ce arătase nevinovatul slujbaș la o așa nelegiuită osândă, îndemnă pe Domnitor să rabde cu tărie acea cruntă expiațiune a vanităților sale.

Cu martirul lui Ianake Văcărescu nu se stinse posteritatea lui; dar ânsă aci ne vine o înduoială din care numai documente vechi ce nu ne sunt cunoscute arū puté să ne scótă. Fotino đice că împreună cu Constandin Vodă Brâncovénul a perit ucis și *clucerul Ianake Văcărescu, ginerile lui* ²⁾ și ni s'a spus că fiica Brâncovénului pe care ar fi ținut'o acesta de soție, ar fi fost domnița Stanca. Scim ânsă că acéstă domniță, cea mai mare din fetele lui Constandin Vodă, a luat de bărbat, la 1691, pe beizadé Radul, coconul lui Iliăș Vodă ³⁾ și că, pe la mijlocul postului mare din anul 1714, ea a murit avënd triste presimțiri despre răstriștea apropiată a tatălui său ⁴⁾;

¹⁾ Engel, loc. citat. — *Del Chiaro*. — Fotino.

²⁾ D. Fotino. Istor. gener. a Daciei, tr. de G. Sion, t. II, p. 144.

³⁾ Radu Greceanu, Dacia, t. II, p. 198.

⁴⁾ Engel, t. I, p. 374.

scim asemenea cari au fost sozii celor-lalte şese fete ale Brâncovénului, şi nici Carra¹⁾ nici Cantemir²⁾, nu pomenescú despre vre una care să fi avut de bărbat pe Ianake Văcărescu.

Or cum va fi, ramura acestuia s'a perpetuat prin patru fii şi anume : Costandin, Barbu, Radu şi Stefan. Despre cel d'ântei se scie că a dăruit moşia, pe care Nicolae Vodă Mavrocordat a clădit mănăstirea Văcărescii, la 1726; al duoilea şi al treilea au trecut cu distincţiune prin slujbele ţerei, fôră de a fi lăsat o memorie strălucită³⁾. Onórea de a ilustra familia prin ómení demní de lauda naţiunii, fu rezervată posterităţii fratelui al patrulea. Stefan el însuşi, învăţat în literile

¹⁾ *Carra*. Istor. Mold. şi Român., trad. românesce, pag. 109. Aci se vede care au fost ficele lui Constantin Vodă Brâncovénul şi sozii lor, anume : Stanca măritată dupe Radul, fiul lui Iliaş Domn al Moldovei, — Maria sozia lui Constantin, fiul lui Duca Vodă din Moldova, — Ilinca măritată dupe Scarlat, fiul lui Alexandru Mavrocordat, — Safta sozia lui Iordake Creţulescu, — Ancuţa sozia lui Nicolae, fiul lui George Roset, — Bălaşa, căsătorită dupe un nobil grec Manole, fiul lui Andronic, — şi Smaranda care a ţinut pe un Bălan, boier român.

²⁾ *Cantemir*, Histoire de l'Empire Othoman, traduction de Mr. de Jonequierres, t. IV, p. 115.

³⁾ Barbu a avut o singură fiică care a fost cea d'ântei sojie a banului Dimitrie Ghica; iar Radu a avut fecior pe vistierul Stefan Văcărescu care, la 1812, a trecut în Rusia.

elene și mai ales în pravilele împărătesci, dedat, și prin experiență și printr'o minte dreaptă și sănătoasă, cu daraverile judecătorești, fu mai întâi vornic de Târgoviște, apoi spătar mare și, în tot timpul, oracolul legislativ al epocii sale; pînă mai deună-dă, urmașii lui au păstrat nisce notiții sumare despre unele procese cărora le dase el hotărîri, minunate prin ecuitatea principiilor și lămurirea ideilor coprinse în ele¹⁾. În gradul de onoare în care trăia, Stefan Văcărescu ansă nu era fericit, vedînd că din câți copii născăa frumosa lui soție, Catinca Doné, nici unul nu rămănea în viață ca să moștenescă averea, numele și naltele lui simțiri. Dorința acestor părinți de a căpăta un fiu se învederésă pîntr'o icónă a sântului Stilian, unde acel ocrotitor al nascerilor și al pruncilor e înfăcișat avînd la pól'e'i, de două lature îngenuchiățî pe vornicul Stefan Văcărescu și pe soția lui²⁾. Era în obiceiele vechi ale cultului nostru d'a închina la sfinți și la moștele lor, asemenea icóne zugrăvite séu chîar și chipuri modelate, reprezentând obiectele ce voia credincioșii să dobîndescă de la cerescii lor patroni; astfel tóte icónele vestite din țeră și tóte

¹⁾ Aceste notițe, incredințate de d. I. Văcărescu, răposatului Vilara, s'au făcut nevădute. Póte le ar găsi cine-va cercetând printre hârtiile rămase de la Vilara.

²⁾ Acéstă icónă de familie se păstréză de către d. I. Văcărescu.

raclele de sfinți posedă câte o colecțiune de brațe, picîore, ochi, mâni, și chiar prunci lucrăți în aur, în argint, în sîdef, seú în alte materii și dedicate tóte de pătimași seú de rugători.

Pietósa reclamă a lui Stefan nu rêmase fără rêsplată, cõci, pe la 1740¹⁾, i se nãscu un fiu cãruia îi era dat de sórtă a întrece în merite pe toți strãbunii săi și a lãsa numele seú lãudat viitorimei; acesta fu Iãnăkișă Văcãrescu, botezat cu numele moșului seú. El însuși, într'un minut de melancolică filosofie, astfel spune despre nãscerea sa²⁾ :

„În zilele acestui fericit împërat (Sultan Mahmud I, 1730—1754) am vëdút și eú lumina lumii acesteia, plină de amar chiar la fericirile ei, și plină de nestatornicie chîar la cele ce se potú socoti mai statornice.“

Educațiunea lui fu de la început pré îngrijită. Neofit cel bẽtrãn Kavsocialivitul îl inițiã la tesauarele limbei, retoricei și istoriei elene; un german anume Weber, îi explicã regulile limbẽi latine; alți profesori îl învățarã italianesce, fran-

¹⁾ Acestã cifrã e dedusã prin analogie.

²⁾ În scrierea intitulatã: *Istoria Împãrașilor Otomanî etc....* crisã de dl. *Ianake Văcãrescul*, etc.... Manuscript în posesiunea d-lui Stefan Greceanu, care a bine voit a ni'l împãrtãși. Cuvintele citate aci se aflã la sfêșitul vieșei sultanului Mahmud I, pag. 140. — Acest manuscript a fost tipãrit, mai târșiu, de d. A. Papiu Ilarian, în *Tesaurul de Monumente istorice*.

șusesce, și hogiî turcî îl familiarisară cu limba și literatura otomană, pe care în urmă le cunoscea foarte bine. De tîner încă el fu nevoit să se dedea cu necazurile și să-și formese un suflet tare și răbdător, spre a nu fi zdrobit și nimicît, ca cei mai mulți, în necurmatele smăcinări ce turburau epoca de anarhie și de nelegiuiri în care sorta îl menise să trăiască. Sufletele mari se plămădesc în valurile răstrieșei.

Pe la 1755, ferosul Constandin Gehan Racovița Voevod, neputînd suferi spiritul stăruitor de naționalitate ce mîna pe unii din boierii și mai ales pe Văcărești, în purtarea lor, cînd țera întregă tresărea sub asprul lui jug, cugetă să se scape de aceștia și exilă pe Stefan și pe fratele său Barbu, la insula Cipru ¹⁾; dar în domnia următoare, acești două boierii își revădură patria și, la 1760, sub Scarlat Vodă Ghica, Stefan Văcărescu era spătar mare ²⁾, în vreme ce fiul său, încă de tot june și de atunci cămăraș, servea ca ispravnic său purtător de sîmă la clădirea mănăstirei Sântului Spiridon cel nou, depe ulița Șerban-Vodă; într'acea biserică întemeiată de Ghiculesci, pînă a nu se dărâma cea veche, ca să se reclădescă depe planul fantastic, ce 'i

---

¹⁾ *Fotino*, tr. de G. Sion, t. I, p. 159. El vorbesce numai de două boierii Văcărești, fără de a-i numi.

²⁾ Istor. Imp. Otom. Mns. p. 147.

dă astăzi înfățișarea unui templu de cofetărie, se vedea, pe pereți, portretul lui Iănăkiță Văcărescu; din norocire d¹ Ión Văcărescu avu de timpuriu fericita idee de a pune să 'l decopieze și, dupe acea copie, putem citi ađi în trăsurile feței lui Iănăkiță, tóte naltele cualități și tóte slăbiciunile caracterului său ¹).

O față prelungă și cam palidă, cu fruntea lată, un nas drept și regulat cu nările fórte largi, o gură zîmbitoare pe ale cărei buze voluptuóse abié le ascunde o mustață subțire, ochi căprui cu o căutătură plină de dulcétă și de fineță, în sfêrșit o barbă castanie rară și transparentă ce 'i fólfaie ușor de pept: ıată trăsurile acelei figurí ce 'nsuflă ındată un simpatíc respect și pe care o sustine cu óreși ce mândrie, portul drept al trupului și *gugiumanul* de samur, aședat cu semetie pe cap. Costumul lui, imitat depe hănele sale favorite; e compus ınr'acel portret, de un *anteriú* de *sevaiú* ros-gálbuí séú *chamois* și ıncins la brău cu un *gıar*, din care este *hangerul* cu

¹) Or ce Român trebuie să privescă cu mahnire perderea stilului de arhitectură bizantină naționalisat la noi, și destrucțiunea vechelor portreturi și inscripțiuni, ce se facú pe tótă dioa cu reclădirea bisericelor. Trebuie să lăudăm și să recomandăm tutulor spre imitațiune chipul ınteligent cu care d-nií Crețulescí, ın restaurarea bisericeí d-lor, aú păstrat cu pietate ın ınterior stilul vechiú și portretele ctitoricescí.

măner de smaltz albastru și de petre scumpe; pe d'asupra p^ortă un *contos* de col^orea verde deschisă a *iezmului* (iasp alb), îmblănit cu samurⁱ. În mână el ține un sul de hârtii desfășurate pe care se citesc^u acele cuvinte memorabile ale sale, acel testament în versuri, cel mai nobil legat ce putea lăsa un om de geni^u posterității sale:

„Urmașilor mei Văcăresci,
Las vo^e moștenire,
Crescerea limbei românesci
Ș'a patriei cinstire!“

Décă dintr'aceste două mărețe îndatoriri puse asupra viitorimii, *crescerea limbei românesci* era însuflată lui Iănăkiță de geniul său propriu, *cinstirea patriei* totuși o moștenise și el de la străbunⁱ, de la tatăl său carele și dînsul muri jertfă al credinței sale către ț^eră. Acéstă m^orte e o tragedie întunec^osă demnă de mârșava viclenie a Fanarioților; într'adev^er, la 1763, Constantin Gehan Racoviță se înt^orse pe tronul ț^erei Românesci și hotărⁱ ca cel puçin, de r^ondul acesta, să se scape de Văcăresci mai cu siguranță decât cu exilul; puse într'ascuns de otrăvi pe Ștefan și pe Barbu, pe când ei se afla^u la via lor de la valea Orlⁱ în Săcuⁱenⁱ. Becerul, adică bucătarul domnesc care urdi acéstă cumplită uneltire, străbun, dice-se, al unuia din ómenii politici și literați de la noi, priimi o r^esplată provi-

dențială; nou Vatel istoric, el nu se ucise ca vestitul bucătar el lui Ludovic XIV⁻¹⁶, în desperare pentru întârzierea pescelui la masa regală; ci, într'o zi, când se ducea cu castronul de ciorbă în mâni ca să 'l pună pe masa domnescă, bolta clopolniței se cufundă asupra'i și'l sdrobi sub dărămăturile ei. Poporul superstițios vedu într'acastă întâmplare o pedepsă cerescă pentru crima săvârșită de dînsul cu otrăvirea boierilor Văcărescilor, și, în neîndurata lui mânie, îi blăstemă némul.

Dupe o așa gróznică pierdere a părintelui său, Iănăkiță Văcărescu se duse să caute în Constantinopol, său răsbunare său mângăiere; dar în puțin timp, dupe vre o un-spre-șapte luni de domnie, Constantin Racoviță muri pe tron, victimă a patimeii sale pentru melisă și băturile spirtóse ¹⁾. Junele Văcărescul, al cărui spirit activ și setos de cunoștințe, scia să tragă un folos din tóte, profită de petrecerea sa în Constantinopol, și legându-se în prietenie cu Halil Hamid, om fórté învățat și scriitor (*kiatib*) la *kalemul* (secretarul) divanului împărătesc, atașat pe lîngă Capi-Kehaielele țerei noastre, învăță de la dînsul teoria gramaticală a limbei turcesci ce se dîce *Sarfu* ²⁾; peste trei ani însă, la 1767, Alexandru Scarlat

¹⁾ *Fotino*. tr. de G. Sion. t. II. p. 161.

²⁾ Ist. imper. Otom. Mns. p. 219.

Vodă Ghica îl cheamă la înalte dregătorii, încredințându-i vistieria. ¹⁾ Când dar, prin conglăsuirea Pêrvului Cantacuzino ce era spătar și visa să dobândescă domnia țerei prin Ruși, o mică companie de voluntiri Kazaci, sub ordinile unui polcovnic rus, Nazarie Karamzin, călcă Bucurescii (7 octombrie, 1769), prinse pe prințul Grigorie III Ghica, frate și urmaș al lui Alexandru, și'l trămise prizonier la Petersburg, boierii țerei, adunați la un loc cu mitropolitul Grigorie, să chbzuiră a trâmite o deputațiune de două dintre dânșii la Feldmareșalul rusesc Rumianțoff, ce se afla la Laticiof, pentru ca să cêră ôste de paza țerei, și acești deputați, aleși prin influența Pêrvului Cantacuzino, fură fratele său Michail, fostul vistier și Iănăkiță Văcărescu, vistierul actual, dintr'a cărui prietenie Pêrvul socotea să tragă profit.

Dar să lăsăm cuvântul lui Iănăkiță, spre a caracteriza mai bine spiritul și ambițiunile ce ațuțau aceste mișcări ²⁾ :

„Deci ne orînduim solii pentru acesta; în urmă se mai orîndui și Nicolae Brâncovenul logofetul, la care vistierul Michail își ascundea chibzuirile. Pe cale mergând, își descoperi Michail chibzuirile către mine la o gazdă, într'o sêră când dormea Nicolae și mă ispitii întrebându-mă așa: — Feldmareșalul, când ne va porunci să facem și alegere de Domn în țera noastră dintre noi, pe

¹⁾ Istor. imp. Otom. Mns.

²⁾ idem p. 157 et sq.

cine găsesc eu cu cale, socotind pôte că eu voju răspunde : pe domnia lui spătarul, fratele domniitale. — Eu și 'i am răspuns, că nu găsesc altul mai cu cale decât pe mine ; îmi dîse și : Acest răspuns îl potu face toți boierii. — Și ce înduoială ai dumniata ? îi dîsei. — Îmi dîse : Déca ar fi sciut frate-meu așa, mai bine ar fi fugit la Turci. — Îi răspunsei că mai lesne s'ar fi făcut de o cam dată domn acolé, cōci în Europa Împërații, Domn absolut nu facu ; îi arătaî pildă Transilvania, Timișvarul și Podolia, Smolenskul și altele, și d'abié începu a mă crede și, vëdëndu'l întristat, pofitorii dîcëndu'î : Acestea stau în mâna lui Dumneđu !“

Pușina înclinare a autorului către Rusia și neîncrederea sa în fanfaronadele și în proiectele de neînduoiosă biruință cu care Rușii au trîmbițat mai adese sosirea lor în Principate, se învederéză pretutindenî în spusele și în faptele lui Ianăkiță. Iată cu ce fină ironie descrie el impresiunea amăgitore produsă în țeră de începutul expedițiunii Rușilor de la 1769¹⁾ :

„Toți creștinii ce n'au chibzuit cele dupe urmă, și care nu erau adăpați de sciința politicescilor ocōrmuirî, socotea că Rosia a să ridice din lume seú cel pușin din Europa, tótă stëpënirea turcésca ; unii, pentru rivna legii, alții pentru pofa slavei și alții pentru iubirea hrăpirii, se făcură ostași ruși și cei mai mulți și fără comandir ; alții iarăși de frica Turcilor, fiindu-le credincioși, fugea de dînșii să nu péră.“

¹⁾ Istor. împ. Otom., p. 157.

Dar să urmăăm, spre mai buna convicțiune, faptele vistierului Văcărescu. La Buzău, soliș se întâlnească cu colonelul Nazarie care'î vestesce că ôste multă rusescă îi sosesce în urmă și îndemná pe boierii a trãmite la Petersburg deputați, cari să ducă plângerile țerei în contra Porții și să cêră Împêratului *privilegiul* d'a fi Principatele închinat Rusiei. Văcărescu pare a fi fôrte puçin domirit de făgăduiele Kazacului, și, cugetând a scăpa din acéstă cursă, el însuși, în taînă de soçii săi, se propune lui Nazarie ca să mêrgă să adune în Bucuresci pe boierii fugiți cu familiile lor la satul Cerêșul din plașul Săcuieni; îndată ce se vede acolo, el își îea soçia, fiică a tergimanului (translator) Iacovake Rizu, și pe mumă sa, și trece în pripă la Brașov prin lazaretul Buzelui¹⁾.

Cât ținu astă dată ocuparea țerei de Muscali, adică pêne la 1774, Iănăkiță petrecu tot prin străinătate; chiămat într'un rînd, 1770, de vizirul Muhsur-Oglu la Craiova, unde Turcii se încercase să așeșe Domn pe Manole Roset, el merge acolo cu unchiul său Radul spătarul și cu alți douê-șeci de boierii, intrând în țeră prin plașul Vûlcanului; dar fură toți siliți îndată a se întôrce la Brașov. Mai târziu²⁾ când prin medierea Austriei, puterile luptătore începă a înclina spre pace, drago-

¹⁾ Istor. împ. Otom., p. 161.

²⁾ idem. p. 168—171.

manul Porții Iacovake Rizu îndemnă pe vizir să chiame la Focșani, unde e a se face congresul, pe ginerile seü Iănăkiță Văcărescu, care cunosea afund tóte interesele țerei; acesta, de și avea cu dînsul pașport ăustriac, e oprit opt-spre-dece zile în corturile din tabără rusescă, expus la arșița sórelui și la temerea exilului, pêne când se hotărasce a scrie Feldmareșalului Rumianțoff, următórea scrisóre, plină de o viclénă batjocură, pe care însuși astfel o traduce din limba italiană¹⁾:

„Escelență, domnule și patronul meü.

„De vreme ce norocul și întemplarea aü bine-voit ca să facă prigionier pe mine, un om fără de arme și în vreme de armestiü, la purtătórele de biruință astă dată armele Rusesci, mai virtos avënd și pașoport cu protecție Chesaricescă, pentru vină cöci imi păzesc dupe datorie credința la stöpëniü ce Dumneđeu 'mü aü orönduit, sünd desävêrșit întemplării mulțumit și norocului, cöci 'mü aü făcut acéstă deosebită cinste unde nu facü altă rugăciune Escelenței tale, fără de numai, în vreme ce arderea sórelui imi pricinuește multă tirănie, afländu-mé într'un câmp, mé rog Excelenței tale ca să fiü trämis cu un cés mai nainte și eü la locul unde se află și cei-

¹⁾ Istor. împ. otom., p. 172 și 190. — Aci vom face observațiune asupra stilului usitat de Iănăkiță Văcărescu, într'acéstă scriere și în care se ivesce influența deosebitelor limbü ce el cunosea. Numirile de funcțiuni și chiar unele dicerü usuale turcescü se găsescü alăturate cu cuvinte luate din limba italiană și scrise de autor chiar cum se și pronunță într'acéstă din urmă limbă.

l'alți prigionieri în vreme de războiu și cu armele în mână ș voiu fi fórte mulțămít acestei faceri de bine, rămând etc....“

Acéstă scrisóre atingënd amorul propriu al mareșalului, avu cel maĩ fericit efect; Văcărescu fu îndată liberat și însoçi pe solii turcesci; dar congresul se sparse într'ast rînd fără succes, precum în urmă și cel ce sta să se facă în curtea domnescă de la Bucuresci. Văcărescu într'ast timp merse la Șumla unde presentă vizirului un *mahzar* (jalbă, petițiune) din partea boierilor români emigrați la Brașov; la urmă, purcegënd din Șumla și trecënd pe la Rusciuk, Nicopole, Vidin și Mehadia, se întórse iarăși în Cronstadt ¹⁾. Aci el avu pentru áltéia óră prilejul a vedé și a fi preçuit de împératul Ioseph II, acel autocrat amic al ideilor liberale și singurul dintre Austriaci, protector al națiunii române. Povestirea ce face Iănăkiță despre acea visită e mult pré interesantă ca să o trecem cu tăcere ²⁾:

„Într'acest an, Ia 1773, maĩu, împératul Romanilor, Iosif II, vrënd ca să mérgă în Galiția și Lodomeria, în țéřile ce dobëndise atunci, trecënd prin horale Ardélului, aũ venit și la Brașov unde aũ șeđut și trei đile și ne aũ făcut noué boierilor Români ce eram musafiri acolo, multă cinste, cöci, cum a sosit la conacul unde era gä-

¹⁾ Istor. imp. otom., p. 179.

²⁾ idem p. 181-184.

tit, de loc aŭ trâmisi pe doctorul Împărăției sale, la noi unde eram adunați toți, la gazdă la mine și ne-aŭ ȃis cã, mãcar cã Împãratul cãrcã întristare pentru noi, cãci suntem înstrãinați de patrie, dar are pãrere bunã, cãci ne aflãm adãpostindu-ne în țãra Împãrãției sale și poftesce ca a duoa-ȃi, la 10 cãsurĩ nemțescĩ, sã ne dea audiențã. Decĩ, dupe ce am fãcut mulțãmita cãtre doctor, a duoa-ȃi am mers toți înaintea Împãratului. Eũ am fãcut dragomanlik boierilor în limba talienescã și am fost primiți cu atõta libov (dragoste) și cinste încõt, dupe ce ne aũ întreat și de suntem mulțumiți de ghenearalul cetãții și de chivernisitorii locului și 'ĩ am arãtat adevãrul, s'aũ întors și aũ mulțumit ghenearalului însuși pentru noi; Auholtz se numea ghenearalul acesta care aũ și lãcrimat de bucurie atunci; cu tõte acestea aũ dat poruncã ca verĩ ce pricinã vorũ avẽ Romãniĩ noștri între dínșii, sã nu fie volnic a'ĩ judica cine-va, fãrã decõt noi între noi sã'ĩ judicãm, ancõ și Ardeleniĩ, atõt parte ostãșescã cõt și politicescã, de va avẽ pricinã cu un Romãn, iarãși la noi sã vie sã'ĩ caute judicata. Dupe acãsta, ne aũ chiãmat ca sã mergem într'acea sãrã la casa ghenearalului din preunã cu familiile nõstre, unde aũ poruncit sã se facã *Assemblée*. Decĩ sãra ne am adunat toți acolo dupe poruncã cu jupãnesele nõstre și, viind și Împãratul la opt cãsurĩ nemțescĩ, intrãnd în casã, m'aũ întempinat lũngã usã pe mine și 'mĩ aũ ȃis! — Senior Vãcãrescule, (cãci imĩ aflase numele de la audiențã), te poftesc și te puĩ în ostenelã ca sã'mĩ faci astã sãrã tergimanlik. — Îndatã eũ închinãndu-mẽ 'ĩ am rãspuns cã acãsta este cea mai fericitã nõpte ce am întempinat de cãnd m'am nãscut, și așã, luãndu'l de subțiorã din stĩnga, m'am aflat într'acãstã slujbã și cinste, pẽnẽ la un cãs dupe douẽ-spredece, ne lãsãnd nici un boier și nici o jupãnesã ca sã nu facã vre o întrebare seũ vorbã seũ mângãiere pẽnẽ cãnd, vrẽnd sã mãrgã la gazdã, ne au chiãmat ca sã

mergem a doua-zi afară din cetate la loagër, unde are însuși să facă esercițiul ostașilor ce era acolo. Deci mergând dupe ce au făcut iarăș multe vorbe de mângâiere și așa au slobođit a merge la gazdele năstre și Împăratul au purces în țera Leșescă."

Cu tóte aceste împăratești mângâieri, boierii români sufereaă cu anevoință exilul și Văcărescu ne spune cu ce nespusă bucurie, priimiră ei, la septemvrie, 1774, vestea cum că pacea s'a încheiat la 4 iulie, în Kainargi, și că s'a numit Domn al țării Alexandru Ipsilant, tergimanul divanului Porței. Boierii din Brașov fură chiamați îndărăt și Iănăkiță trecu îndată, pentru a treia óră în viața sa, la Çarigrad, spre a se înturna cu noul Dămn la Bucuresci¹⁾.

Aci începe un noă period în existența acestuă om eminent, period de activitate, de producțiune, în care inteligența sa vie și sporitoare se desvoltă prin fapte și prin scrieri, se răspândi, în cursul unei domnii mai pacinice și mai luminate, asupra administrațiunii, a legiuirilor și a culturii morale a țerei. Numit, pentru a treia óră, vistier și apoi la 1780, spătar²⁾, el se ocupă, în parte, a regula sēma acestor dregători și, în general, a da puternicul sēu ajutor domnitorului, în tóte reformele ce se silea a face. Alexandru

¹⁾ Istor. împ. Otom., p. 189 et sq.

²⁾ idem. p. 190.

Vodă Ipsilant nu era un om de rînd; un contemporan străin îl caracteriză într'astfel ¹⁾:

„Un prinț ce iubesce frumoșele arte, un prinț ce onorează cu protecțiunea sa științele și pe învățați, mai ales într'o țeră așa puțin cultivată, un prinț care vrea legi spre a'și înfrîna pretinsul despotism și spre a potrivii hotărîrile sale și ale miniștrilor sîi, cu regulile unei exacte dreptăți, e un prinț pe care cea mai iscusită reu-tate nu'l pôte înegri.“

Carra însuși, care critică tot în țeră și mai ales pe Greci, nu se pôte opri de a dice ²⁾:

„Ceia ce deosebesce pe Alexandru Ipsilant, prințul țerei Românesce, e protecțiunea ce dă artelor și dorința ce are de a avé o condică de legi particulară pentru divanul sîu și pentru administratorii de districte; el a tras pentru acesta în țeră'i câți-va ómeni învățați, pe cari i a însărcinat a întocmi acea condică.“

Printre ómenii chîamați a conlucra la acea operă, care fuse *Pravilnicésca Condică a Domnului Alexandru Ión Ipsilant Voevod*, cea d'antéi schiță de condică civilă promulgată oficial în Principatul României, Iănăkiță Văcărescu fu unul din cei

¹⁾ Lettre a Mrs les auteurs du Journal de Bouillon sur le compte qu'ils ont rendu du livre intitulé *Histoire de Moldavie et de Valachie (par Carra)*. — Vienne chez Truttner, 1779; pag. 39.

²⁾ *Carra*. Istor. Moldovei și României. trad. român. p. 149.

mai de frunte; osebit de orânduilele aşternute într'acea pravilă, dupe poveşile experienţei sale, totă redacţiunea română şi mai ales a hrisovului ce servă de preliminar legilor, este curat a sa. Acest din urmă însemnat document, deşi se află tipărit, fără ânsă de a se numi vre un redactor, pörtă un caracter de mărire şi de lămurire în ideii şi în expresiuni, care ne îndemnă a'l reproduce, spre lauda autorului său ¹⁾:

„Cu cât este trebuincios povăţuitorul la un călător ce va să trecă prin locuri pustii, ca să nu rătăcăscă din drum în locuri neumbrate, şi cu cât are trebuinţă de lumină unul ce umblă întru întuneric, ca să nu dea preste prăpăstii şi adâncituri, atât sunt de trebuincioase şi pravilele la o politie, ca printr'insele să se povăţuiască spre chibzuirea dreptăţii şi adevărului şi să nu greşescă întru cea mai trebuinciosă şi a tôtei bunei orânduiei păzitoare, adică la judicata lui Dumnezeu (coci noi dupe chipul cel dumnezeiesc nu numai avem a stăpâni pe pământ, ci şi a judica dupe asemănarea judicătorului, tuturor ni s'aũ dăruit), şi măcar că întru sciinţa şi chibzuirea omului sunt oşeg-care scînteie ale dreptăţii semăntate, dupe care fleş-care, de ar voi, pôte să se povăţuiască spre dreptate, dupe cum este dis: *ceia ce ţie nu place, altuia nu face*; coci întru acestă coprindătoare poruncă, totă pravila şi totă dreptatea se înţelege; dar fiind că curgerea anilor nu încotenesce de a schimba şi a preface purură pricinile vieţii cele întâmplătoare, pentru acela face trebuinţă a avé o povaţă mai pe larg. Drept aceea, mi-

¹⁾ Tipărită acum din nou grecesce şi românesce de C. N. Brăiloiu. Bucuresci. 1841.

luindu-ne Dumneđeũ cu Domnia acestuĩ prinçipat, pe lũngă cele-l-alte faceri de bine ce ne am străduiit să arătăm la toĩi de obște, și deosebit la fie-care, am socotit Domnia mea că acésta este cea mai de folos, nu numai pentru bună petrecerea locuitorilor, ci și pentru cinstea lor, pentru că altă mai multă defăimare nu póte fi la un norod, și mai virtos la cel de bună credință, decât a viețui fără de pravili, adică seũ să nu aibă pravili, seũ să nu urmeze dupe pravili. Într'acestaș chip am aflat Domnia mea pre lócuitořii Valahiei, care măcar că une ori urma împèrătescilor Pravili celor de obște, și alte ori obiceiurilor celor pămêntesci, care obiceiuri, cu cuvênt că sunt din vechime, se sîrguia spre a avé întărire; dar cu tóte acestea nici pravilele pururé într'un chip păzea, nici vechimea obiceiurilor nesmintit ținea, și, când cu pravilele strica obiceiurile, când iarășii cu obiceiurile se împotrivea pravililor; drept aceia, din începutul Domniei mele, din multele griji care pururé ne coprindũ, pîrlejind vreme cu neîncetate ostenei, am strîns Domnia mea, ânsé din pravili cele ce sunt mai trebuincioșe spre povățu judecăților, iară din obiceiuri mai ales cele mai adese urmate în țeră, asemênându-se óreș-cum și cu pravilele. Pe lũngă acestea, și altele óreș-care poveți de însine alcătuid Domnia mea din jălbile și pricini ce pe tóte ȃilele se aducũ la auđul nostru, acum la al șéselea an al Domniei mele (ce cu mila lui Dumneđeũ curge), am aședat nouă alcătuită Pravilă, ca un isvod și îndreptare tuturor celor ce se vorũ afla judicând, cu sfat de obște și cu adevेरirea pré-sfinții-sale mitropolitului și a iubitorilor de Dumneđeũ episcopi, a veliților boierilor Domniei mele, că printr'insa povățuindu-se, drepte să facă și ei hotăririle judicăților și toĩi cei nepăstuiți să'si afle dreptatea lor la limanul bunelor pravili și la toĩi supușii noștri să se arate biruitoře dreptatea. Coci judicata, dupe cum am đis, este a lui Dumneđeũ. Drept aceia, câți s'au în-

vrednicit acestei dregătorii de judicători, se cuvine a sci că pentru or ce pricină vorū judica, cel ce se va osūndi de către dinși fără de dreptate seū cu dreptate, pentru or ce fel de vină va fi, de o va odihni cu mulțumită și fără de vĕrtelă hotărĭrea judicățĭi, nu mai rĕmâne a se osūndi la judicata cea viitoare, pentru că acĕstă pămĕntĕscă judicată este a însuși lui Dumneđeu judicată. Dar vai de judicătorul acela ce va mitui la hotărĭrile judicățĭilor pentru voĭe veghiată, seū va strica dreptatea pentru luare de mită seū va trece cu vederea dreptatea pentru pizmă, cōci ĭnfriçoșat cuvĕnt va aūdi ca un strāmb judicător de către *dreptul Judicător*, ĭndioa cea ĭnfriçoșată a nefăçarniceĭ judecățĭi ceĭ viitoare, și nu numai acolo, ci și aici unul ca și acela, aflāndu-se de Domnia mea, cu or ce mijloc viclenind la hotărĭrile judicățĭilor, să scie că nici ĭntr'un chip nu va putĕ scāpa de grea pedĕpsa Domnieĭ mele.

Stilul și cugetările acestei precuvĕntări sunt, dupe spusa unor legiști, mai presus decāt chĭar coprinsul Pravileĭ lui Ipsilant, care are mai mult meritul de a fi cel d'ântĕi pas al codificării nōstre, ađĭ āncō așa de ĭmperfectă ¹⁾. Valōrea lucră-

¹⁾ O dovadă curiōsă despre conflictele ce se iveau ĭn judicățĭi pĕnĕ ĭn timpul lui Ipsilant, gāsim ĭntr'o notă scrisă cu māna pe scōrța unei cārtți bisericescĭ de la Snagov; e subscrisă cu un monogram ĭn care abiĕ se deosebesc: Michaĭu K....scu, și se vede că e atingĕtore de o pricină criminală, de otrāvirea unei soçii, culpabilă de necredință. ĭntr'insa se vorbesce și despre ĭnchisōrea seū *grosul* ce fleșcare spātar trebuĭa să aĭbă ĭn casa sa. Iatā textul acelei note: „La anul 1780, apr. 11, fiind Domn

rilor e însă proporționată și dupe mijlocul în care sunt executate; importanța lor crește când concepțiunea le e spontanee și nepregătită de alte încercări anterioare.

Cu asemenea serioase și folositoare ocupațiuni petrecu Iănăkița Văcărescu zilele domniei lui Alexandru Ipsilant, când un eveniment ce ni se pare meschin astăzi, dar care avea pe acele timpuri de tiranie și de bănuielă, o grea însemnătate, întrerupse liniștea acestei domnii blânde și propășitoare. Lăsăm aci cuvântul pentru timp mai

„țerei Românesce Io Alexandru Ipsilant VV. și mitropolit
 „Ungrovlah. Kyrio Kyr Grigorie, am fost trâmăsi și eu aici,
 „la sfânta mănăstire Snagov surghium, dupe hotărîrea
 „d-lor veliților boierii și din porunca pré înalțatului nos-
 „tru Domn, pentru coci că am urmat cum poruncesce
 „s-fta Pravilă bisericescă, la cap 245, și găsindu'mi vină
 „că de ce am urmat Pravilei bisericesci și nu am urmat
 „Pravilei politicesci, pentru aceia m'aũ pedepsit, aflân-
 „du-mă aci la închisore 13 luni și de aci înainte cât va
 „mai fi pécatele mele, ședend și la d-lui Ianake Văcă-
 „rescu vel spătar, trei luni închis. Acum mi se poruncesce
 „să fiũ codoș și pezevenghũ, adică votru, dupe cum scrie
 „sfânta Pravilă bisericescă, la cap 245, și eu ne priimind
 „să fiũ călcătorũ Pravilei bisericesci, m'aũ și globit deo-
 „sebit de pedepsă, pentru că staũ împotrivă pravilei poli-
 „ticesci celei făcute de ómeni pământeni și pécatoși, iar
 „nu de șapte sfinte sóbore, cum s'aũ făcut Pravila bise-
 „ricescă de sfinții Părinți. Să'i judice pe acești ce aũ
 „fost mie pricinuatori, cum m'aũ judicat pe mine; și am
 „scris eu și cine va citi,—iată să đică, Dumneđu să'l po-
 „menescă și așa iscălitura să'mi citescă. Maũ 12, 1781.“

îndelung, istoricului contimporan, care ne va descri cu măiestrie rolul important ce el jucă într'acéstă prilejire ¹⁾):

„Într'acéstă vreme se afla Domn al țerei Rumânesci tot înțeleptul Alexandru Ipsilant, care aũ domnit șapte ani în țera Rumânescă; cu trei ani înainte mazieli, mă făcuse pe mine spătar al țerei; la velétul 1781, august, făcuse, dupe mine, spătar pe Gheorghie Mavrocordatul și logodise pe fiu-séu cel mai mare beizade Constantin. Nu sciũ ansé din ce pricină s'aũ întemplat ca luminații fi ai acestui ocôrmuitor amênduoi, la dechemvrie a acestui velét, sa fugă, nu numai din curtea părintescă, ci și din țera Rumânescă și să trecă în Ardél. Eũ sciind libovul părintesc al Domnului ce avea asupra filor și mijlocul cu care îi crescea și silința ce făcea ca să'i strălucescă în lume cu procopselă de multe sciințe mai virtos și multa credință, cu care se purta Domnul Ipsilant către préputernica împărăție²⁾, cõci am cunoscut în faptă, atât în vremile vistieriei, cât și în vremea spătăriei ce m'am aflat slujind în acéstă domnie a Înălțimei sale, nu am putut să dau la alt, fuga acestor duoë îndestulate odrasle, decât că, deosebî de dascăli elinesci și deosebî de hogii turcesci, avea și dascăli europeî și de limba franțozescă ³⁾ și de limba talienescă, ómenî vrednici de laudă și împodobiți cu multe sciințe, și póte din istoriile geografi-

¹⁾ Ist. împér. Otom. Mns. p. 195—218.—Despre trãmítarea Văcărescului la Viena vorbesce și *Fotino*. trad. de G. Sion. t. II. p. 173.

²⁾ Prin *pré puternica împărăție*, Iânăkiță denumesce împărăția turcescă.

³⁾ Asupra profesorului frances al beizadelor lui Alexandu Vodă Ipsilant, găsim următórea însemnare în „Viaggio curioso-scientifico-anticuario per la Valachia,

cesci luând *sevdà* ca să vedă și țările Europei în simțire și mijlocul cu care se otcormuiesce, și nefiind cu putință ca să mērgă seú cu voie împērătēscă, seú cu voia părintēscă, aú cugetat, siliți fiind de rívna vederii și de căldura vârstei, să mērgă cu acest mijloc; s'aú făcut nevēduți într'o nópte din palaturile domnesci și cea mai mare mirare aú fost cum aú putut trece în a doua nópte călări și cu duoē slugi, ómení de fel brașoveni, potecile plaíului Prahovii, carele cu greu le putea trece și dioa cei ce se călătorea în tótă vremea pe dínsele. Rēmaseră părinții acufundați într'o nepovestită jale, cōci perduse duoi filii ce putea fi perduți amēnduoii și trupesce și sufletesce de a-pururé, și temere, cōci se afla Domn al împērăției otomānesci, și cu tóte că pré înaltul vizir, ce era Izet-pașa în al duoilea rōnd, care în rōndul d'antēi acesta era de dedese Domnia mai sus arătātului Domn, și măcar că mai sus-đisul vizir n'aú lāsāt mijloc de mângâiere și de cinste ce nu aú făcut Domnului Ipsilant, dar vrăjmașii se înarmaseră, cōci gāsiseră îndemânare de vreme de a píri; prietenii se trāsēsēră, cōci perduseră îndemânarea de vreme de a mai ajutora; *serhaturi'e* (cetă-

Transilvania e Ungheria fino a Vienna, fatto di *Domenico Sestini*. Firenze. 1815. pag. 6: „Il signor Linchou (esso „mori in Bukuresti nel mese di Settembre, 1780) maestro „de lingua francese, al servizio dei due Beizadè o figli „del principe, uno per nome Constantino, et Demetrio (il „primo fu fatto principe de Valachia ed il secondo mori „giovine in Bukuresti) il secondo, venne ad accompagna „narci per qualche ora di strada....“ — Despre originea și destinele familiei Linchou sunt amēnunte numeróse în *Documentele istorice culese din Archivele Ministeriului de externe din Paris*, de d. A. I. Odobescu; 3 vol. in 4°, ca suplement la *Colectiunea Hurmuzaki*. Vedí vol. I (an. 1753—1754).

știle și posesiunile turcesci) dupe marginea Dunării, însălbăticită pentru *nizamul* țerei Românesci, ce'l păzea mai susdisul Domn cu multă strășnicie, striga întru o împrilejire de vreme ca acesta:—Acești ce fugă nu sânt încai slugi, ci sânt însuși fii ai Domnului; locul de la care fugă iaste pré înaltul *devlet*, (împărăție, autoritate, înălțime) otomănesc, fericirea care părăsescă iaste îndestularea domniei țerei Rumânesci; locul la care năvălescă iaste *devletul* chesaricesc, unde cât bilșug? și câtă abondanță? și câtă materie? de a gândi și cugeta veri cine ce va vré. — Înțeleptul Domn, dupe scrisorile, dupe sfaturile, dupe blăstemele în cea dupe urmă, cu care prin mulți trâmșiși făcu fiilor săi pentru a se întorce și fuseră în zadar; dar ântêi alergă la pré înalta Pórtă și făcu *castriet* și prostire ¹⁾ domniei, rugându-se să'l maziléscă și arătând că nu mai iaste destoinic de a oblădui, măcar că se mai prostise mai înainte și nu priimise Pórtă; despre altă parte mișcase tóte lucrările prin mijlocirea solilor de la Çarigrad; în cea dupe urmă hotărî să trâmșiță și soli la Beciu pentru acesta și acel hotărît de a merge sol, fuseu eă. Eă, și cu tóte că un an și trei luni mai nainte perdusem soția cea d'ântêi, fíca lui Iacovake, ²⁾ remându'mi trei copii fără de oblăduire de mumă, perdusem și pe mumă-mea într'acéstă vreme și 'mi rămaseră fii și mai fără de oblăduire, *gazretul* ânsă ce am către credința pré înaltului *devlet*, de pe o parte (coci socoteam întórcerea acestor duoé lumnate odrasle a fi o slujbă întocmai către împărăție; despre altă parte, datoría ce aveam către Domnul Ipsilant pentru dragostea întru care mă avea, mă făcură ca să las și casa și copii

¹⁾ Își dete demisiunea, abdică din domnie.

²⁾ Iacovake Rizo, turgimanul Porții, care scrise în urmă poema grecéscă intitulată *Macrogheniada*.

fără de oblăduitor și pe însăși soția mea de al duoilé, Eleni Caragé, fiica terganului Iordake Caragé necununață, coci într'acea și ce am purces la Beciu, sosise de la Çarigrad prin mijlocirea Domnului în curtea domnescă; deci, la dechemvrie 27 a velétului 81, purceseiu din Bucuresci cu mitropolitul Grigorie, cu episcopul Rômnicului Filaret, cu banul Dimitrake Ghika, care era trâmisi dinpreună cu mine pêne la lazaretul Timișului, pentru a îndemna pe mai sus-arătații cuconi să se întorcă înapoi, și când nu voră vré, eă să mă duc pêne la Sibiiu, să fac tôte lucrările dór de voiu puté de acolo să fac ca să'i trâmită Nemții siliți, și când nu va fi cu putință, atunci să mă duc la Viena să'mi puî soli în lucrare. Dupe ce ajunsem la Lazaret și mersem în Brașov, episcopul, banul și eă făcum multă silință spre a'i face să se'ntorcă și nu întêmpinăm lesnirea; prin ghegeneralul Auholtz al Brașovului ce'mi era bine cunoscut âncó din răsmirița trecută, făcuu multă strădanie să'i ieau și înțeleseiu însu'mi că eşise tréba din mâna lui. La ghenarie 5 a velétului 82, purceseiu la Sibiiu; comandirul Ardélului ce era ghegeneralul Pray, imi era iarăș cunoscut cum și gubernatul Ardélului Bruckental; făcuu tôte cele ce se putură și cu aceștia și nu fuse cu putință ca să mi se dea. Deci, la ghenarie 16, purceseiu la Beciu âncó cu un boier grec, paharnicul Hurmuzake ce'l trâmisesse Domnul acolo ca să mérgă împreună cu mine, și, cu tôte că era o iernă fórte grea, ânsé în opt zile am ajuns la Beciu; cărțile de solie se trâmiseră la cancelaria curții cu secretarul Rascovicî; a doua și merseiu la prințul Kautitz ce era mare cancelar al curții; dupe ce mă întêmpină cu multă çeremonie și cu multă cinste, imi și se fiu încredințat că s'aă trâmisi porunci la toți ghegeneralii Ardélului ca să îndemneze pe acești duoî prinçipi să se întorcă înapoi; dupe ce facuü mulțumita cuviinciosă și mă bucuraü, coci înțeleseiu că aă priceput Nemții că

nu iaste vre un misteriu deosebit la mijloc, întrebându-mă prințul Kaunitz, când pohtesc să aib audiența la Împăratul? eu, vrënd să 'mi caut tréba cu temeiu, răspunseu că mă rog să fie îngăduială pêně va veni răspunsul de la Ardél, pentru ca să vedem, și, de s'a întors prințipiî în Valahia, la audiența să nu mai fac rugăciune Împăratului, ci numai mulțumită; iar de nu s'a întors, atunci să'î fac și rugăciune. Priimi Kaunitz cerea mea și, dicându-mi că eu sciũ să'mi caut tréba, mă luă de mână și eșim în sala de *Assemblée*, unde era toți ambadoriî curților adunați și cele mai strălucite dame din Viena; făcuu cunoscința cu toți și mă întempinară cu libov și cinste, atâta încât ambadorul Spaniei mă și pohti ca să merg la balul ce vrea să dea a doua séră el, dupe obiceiul ce aũ la Carnavaluri. Pêně a nu sosi eu la Beciu, cu vre o duoă-deci de zile mai înainte, puresese de la Beciu în Italia, marele Duca al Rusiei Pavel ce venise acolo pentru logodna comnată-sěi ce am arătat mai sus și pentru înuoierea alianței ce făcuse aceste două curți, de care mă *plioforisiu* pe larg. Într'acéstă séră dar prințul Kaunitz, ce vrea să 'mi arate o blană de samur și o tabachere cu berleanturi ce'î dăruise Grand-Duca al Rusiei, găsi pricină cu a'mi lăuda blanele de samur cu care eram eu îmbrăcat, (coci obicei-nuiescũ Europeiî să arate la aceste o simplicita și la ómeniî acei ce'î vedũ atât; și pe mine la acéstă *Assemblée*, mă descinsese damele și de brâu, pentru ca să'mi vedă șalul), dupe lauda ce'mi făcu prințul blanelor mele, întrebă de ce preç sunt samurii? Îi răspunseu. Îmi diise: — Să'ți arăt o blană de samur ce 'mi a dăruit moștenitorul Rusiei și mă rog să'mi o preçuiesci. — Aduse blana și o puse pe un biliard; eu înțeleseu pentru ce'mi o arată și că nu era scoposul preçuirea; îi răspunseu cum că blanele de samur nici când iasta sóre, nici când iaste nópte, nu se potũ preçi bine; acéstă blană ânsě, soco-

tindu-se locul de la care s'aũ dat și locul la care s'aũ dat, nu are preç, și eũ, de o aș fi vędũt și dioa, nu sunt destoinic ca sã o preçuiesc. Cu acest fel de întrebãri și ręspunsuri am trecut acea nópte pęnę la un cės dupe 12, și așa m'am întors la gazda mea. A duoa-đi duminică am priimit cu ștafetã inșciințare de la Bucuresci cã s'aũ mazilit Domnul țerei Rumãnesci Alexandru Ipsilant, dupe cererea ce făcuse și cum cã s'aũ făcut Donn Nicolae Caragea, tergimanul divanului împęrãtesc, și Mihalache Suțul ce era capi-kehaia al țerei s'a făcut tergiman, și mi se scria de cãtre mitropolitul țerei și de cãtre boierii de la Bucuresci, cum cã, de vreme ce sunt și eũ orõnduit caimacam și mi se coprinde numele în fermanul împęrãtesc de cãmãcãmie, sã las tte trebile acolo și sã viũ la Bucuresci cu ștafetã. Ântęi am mers la contele Cobenzl ce era viçe-cançelarũ și dinpreunã cu dũsul am mers la prinçipul Kaunitz și 'i am dat acęstã vestire; prinçipul Kaunitz și m'aũ întrebat cu mirare : — Pentru ce s'aũ mazilit Domnul Alexandru Vodã? Aũ dre s'aũ turburat Prta pentru dosirea fiilor sęi? — Eũ și 'i am arãtat cã Prta nu urmęzã sã se turbure, fiind-cã, deși aũ dosit, aũ dosit la loc prietenesc, de la care, cãnd îi va cere, nu are nici un fel de înduoialã cã nu'ı și va lua; și am arãtat cã Prta pęnę acum în formã nu scie de acęsta; numai prinçipul Alexandru, aflãndu-se afarã din sineși pentru multa întristare, 'și a cerut mazilia și Prta 'i o aũ dat cu multã *musaadę* (condescendențã); decı fiind-cã eũ sunt orõnduit un logotenente domniei la regențã, face trebuințã sã purceđ. 'Mı aũ đis cã nu pocũ sã purced pęnę nu voiũ lua audiențã de la Împęratul și îndatã aũ făcut *talhis* înșris la Chesarul pricina și eũ de acolę m'am dus pe la toți ambasadorii de'ı am *heretesit* cu bileturi și, întorcęndu-mę la gazdã sã prãnđesc, aũ venit toți ambasadorii la mine de m'aũ *heretesit* cu bileturi. Monsieur Breteiul, ambasadorul Françiei, ce era un om cu un deosebit duh, în bi-

let 'mî aŭ făcut și chiămare în al treilea séră și la balul său, socotind că voiu ședé la Beciu, și 'mî făcea mai multe ȇremonii decăt toți, pentru ca să arate cu acésta deosebit *shesis* către pré înaltul *devlet*, și eŭ mă purtam către dînsul ca cum un Turc și cerca mare plăcere; n'aŭ ținut ânse acésta mult, că peste trei césuri aŭ eșit *talhisul buŭurdisit* de la Împèratul, către șambelanul cel mare, ca să mă însciinȇze să merg a-doua-đi la curte să'mî dea audienȇă la 10 césuri. Într'acéstă séră am mers la balul solului Ispaniei, unde era toți cei mari ai Beciului pêně și Arhiduca Maximilian fratele Chesarului, ce iaste acum Elector al Coloniei. A-doua-đi la 10 césuri am mers la curte și, intrând în curtea d'ântei cu carêta, coci în curtea de a doua numai familia împèrătèscă întră, m'am dat jos la scară și m'am suit într'un foișor cu stêlpîi de marmură ce'i ținū în spinare lei; într'acea curte dintr'ai curții nu se vede nici pasère, decăt numai acei ce sunt orînduiți de a priimi audienȇă, de vreme ce guardie de ostași iaste afară din curte. Am trecut într'o sală unde am găsît unu din gvardia corpului cea nemȇscă, care m'aŭ și întrebat de sunt eŭ boierul din Valahia, și aŭ căđut dinaintea mea ¹⁾, remâindu'mî slugile aci; am mai mers duoë sale pêně la ușa divanului împèrătesc ce are *tahtul*; de acolé, găsind trei gvardii din *somatofilaci* (*gardes du corps*) un Némț, un Ungur și un Léh, cu *câiafeturile* (armurile) lor fiesce-care, s'aŭ întors gvardia cea d'ântei la locul ei ce ținea pușcă și dintr'acești trei ce păzea aci cu săbiile scóse, aŭ căđut Némțul înaintea mea și am trecut prin divanul ce se numesce sala de audienȇă. Acésta are un *taht* cu baldachin tot de aur lucrat; perdéoa ce se spênđură de la baldachin și cloșu-

¹⁾ Adică a închinat armele și 'mî a lăsat loc să trec înainte.

rile sînt tot de sîrmă și cu mărgăritar frumos; acésta sală, de o parte are fereste, și de o parte are ferestre de oglinđi; dintr'acésta sală am trecut într'alta iar cu *taht* mai mic de frînghie ¹⁾); dintr'aceia am intrat într'o cameră mare unde păzea la ușa gabinetului Chesarului un *dejour* șambelan cu chiăie, care acesta era și gheneral; ne aű priimit cu cinste și ne aű poftit cu ęeremonie să așteptăm pučintel pêne va da de veste Împăratului și mergënd, se întörse în grab, cöci Împăratul era în alt gabinet și mai nainte; ne spuse: — Acum ese! N'apucă să sfêrșescă vorba și se sună un clopoțel și îndată se răpeđi șambelanul și trase de la perdé un cloș de fir și să ridică perdéoa și'mi făcu semn să intru în casă. Intrând la ușa, vęduiu pe Chesarul în mijlocul casei fără de capelă, în picere și, de loc călcând duoi pași, am ingenuchiat turcesce și puindu'mi capul în pămënt, vrënd să'l aridic, m'am pomenit cu mânia Chesarului la cap, dicensu'mi că nu face trebuință de acésta ęeremonie și să mă aridic, și vrënd să'l sărut mânia, a tras'o și m'aű cunoscut de când mă vęduse la 73, la Brașov și 'ndată 'mi aű dis: — Sinior Vacarescule, d^{ta} în Viena, cum a fost cu putință a veni, aflându-te și consilier al prinčipatului? — Am rěspuns cu multă smerenie că un prinčipat plin de jale și un prinčip plin de întristăcune imi aű dat lacrimile lor în pumni, rugându-mi-se ca să le aduc și să le vęrs la piclórele sfintei tale Măririi, și să poču, printr'acésta vęrsare a lacrimilor lor, să deșert din comorile cele nederșetate ale milostivirii tale o clementă spre a înveseli acești ochi cu vederea întörcerii acestor duoi fii ai prinčului Ipsilant în Valahia! — M'aű întrebat: — Pentru ce pricină aű dosit? — Am rěspuns că de se dă pentru un rěu, rěul nu iaste alt decăt

1) Stofă prețiosă țesută cu mătase, *brocard*.

multa îndestulare și răsfațăciune. — M'au întrebat de aș duh și ce cugetez? — 'I am arătat că duhul 'i aș îndemnat să facă această pornire¹⁾, iar cugetul nu urmază a fi alt decât a se învrednici la mai multă îndestulare decât aceia ce aș avut în Valahia. — 'Mi aș răspuns că aici această nu se dobândește așa lesne, ci și cu slujbă multă și cu vreme prelungită, și'mi dîse: Potă avé vre un venit al lor deosebit de unde-va? — 'Îi arătau că cine dosesce de la noi, iaste lege a perde și câte nemișcătore are. — Imi dîse: Și cum aș socotit că potă trăi aici? Aici slujescă principii din Germania cu 20 florinți léfă pe lună, dar trăiescă cu rendite de la casele lor. — Am răspuns că, de ară fi putut sci această, pôte n'ară fi făcută această îndrăznélă, ci rîvna ca să véđă lucruri ce nu putea vedé cu voie, și tineretile 'i a făcut a face această pornire care, deosebi de véđută întristarea ce aș adus părinților, aș pricinuit și o gëndită necinste patriei nóstre. — Imi răspunse că aș trămis porunci pe la ghegeneralii Ardélului

¹⁾ Spre întărirea celor dîse aici, vom cita pe *Jacques Dellaway*, chapellain et médecin de l'ambassade anglaise à la Porte otomane: „Constantinople ancienne, trad. de l'anglais par *André Morellet*. Paris. an VII. 8.“ t. I d. 170: „Le chef de la famille Ipsilanti a été deux fois prince „de Moldavie et une fois de Valachie. Il fut fait prisonnier par les Autrichiens dans la dernière guerre, delivré „à la paix et exilé dans l'île de Rhodes, d'où il a été „rappelé depuis. Son fils est un des jeunes Nobles de sa „nation le plus aimable et le plus instruit. Aux connais- „sances orientales il réunit celle des langues classiques „et de celles de l'Europe moderne. S'il arrive aux gran- „des places, il montrera vraisemblablement la réunion „rare parmi ses compatriotes, de l'homme instruit et du „protecteur des lettres.“

să'î îndemneze a se întorce în țără.— Răspunseiu că ăaste și rușinea și necinstea ce socotescă că potă avé de se voră întorce, care numai cu îndemnare nu'î va lăsa să se întorcă, de nu voră fi și siliți.— Imi đise: Când ăi voi sili, ating asilul împărăției.— Răspunseiu că asilul tuturor împărățiilor ăaste cinstea împărățiilor și de totă lumea ăasta rîvnit asilul tuturor împărățiilor, pentru rifugiul și scăparea tuturor; ănsă asilul ăaste asil, când se va socoti ca un asil și când i se voră păzi canónele și regulile lui. Asilul se cuvine a'î dobēndi acei ce dosescă de la un mare rău și peire și primejdie; unii ca aceia când il voră afla de la veri ce împărăție, atunci se cunósce cinstea și canónele asilului; iar când dosesce nescine de la bine, pentru a nu petrece bine, din nescință numai și fără nici o vină și mai virtos pentru a pricinui și altora rău, acela, când nu se va întorce silit, atunci se atingă canónele asilului, cōci ăaste lucru împotriva lor, și asilul pentru a'și păzi însușirea lui, însuși se silesce din canónele lui să siléscă întórcerea ace-luia.— 'Mi a đis: Bravo! Domnia ta imi grăiesci cu duh și cu dreptate; dar cum pociu să fac tot trupul ostășesc să o scie acésta? — Am đis că a fi tot trupul ostășesc indisciplinat și pedepsit ăaste destul a sci fără de a întreba, că sfânta ta Mărire nu face lucru împotriva asilului, nici a cinstii împărătesci, și am mai đis: Pré milostive Împérate! eă sciă că neîndestularea eloguenței mele nu póte trage milostivirea împărătescei tale Măririi asupra acesteii pricinii, a căria nenorocirea și vina de a nu se sēvērși dupe cererea soliei mele nu ăaste alta decât vērsta mea, cōci aflāndu-mē cel mai tēnēr în adunarea consiliului Valahiei, neputința vērstei și a bētrāneților nu aă slobođit să vie vre unul din cei mai bētrāni și în vērstă și în sciință, ca să póta pricinui cu înlesnire acéști facere de bine la o obște, și pe lūngă ostenéla ce cu multă cinste și slavă a mea am făcut pēnē a veni, imi

perd și puțina reputație și *ipolipsis* de la prințipatul Valahiei, unde pe lângă întristarea ce am de pricina acestei întâmplări, mi se mai grămădesce și alta cu a nu mă fi putut arăta destoinic a o săvârși și a nu fi fost vrednic să dobândesc dreptatea nici de la însuși dreptatea ce ești Împărăția ta.—De odată, puindu'și mâna pe pept, 'mă aș dis : Îți făgăduiesc pe împărătesca mea parolă că nici în țările mele, nici în slujba mea nu'i voiu ține și'i voiu întorce în Turcia fără de alt, numai trebuie să'i aduc atât aici ca să le sigurepsesc buna petrecere ; ci nu griji, și te mulțumesci cu acesta ?—mă întrebă. 'Iam răspuns, îngenuchind, că foarte mă mulțumesc, căci acesta iaste și mai împărătescă faptă, căci iaste plină de iubire de omenire. — M'aș *heretesit* de căimăcănie și m'aș întreat pentru mazilie ; 'mă aș făcut multe întrebări de Çarigrad, de Valahia, de obiceiuri și altele, fiindu-ne duoă césuri și mai bine și, răspundendu'i la toate dupe cuviință, i' am spus că mă rog să aib voie să purced, căci mă grăbesc și m'am rugat să aib înduoite pașoporturi, și de drumul Sibiiului și de drumul Timișvarului. — Le vei avé, — 'mă aș dis și mai stând pușintel ne aș dis : — Vè urez bună călătorie. — Și apoi făcând mulțumita cu îngenuchiere, s'aș tras la gabinet și așa am eșit din lă-întru, căci nu pôte eși nimeni de la audiența din gabinet pêne nu se trage însuși atât. Dupe ce am eșit din lă-întru am mers la gazdă și la gazdă, la masă încă aflându-mă, aș venit un cancelist de la cancelaria curții și 'mă aș adus duoă pașoporturi precum cerusem de la Împăratul și deosebită poruncă către generalul Zetfis comandirul Timișvarului ca, de voiu merge pe la Timișvar....., să'mă dea deuce husari cu cai de poște împărătesci, să mă aducă pêne la hotar ; și așa sculându-mă de la masă, am mai ședut pêne aș inoptat și séra la șese césuri nemțesci am eșit din Viena și am venit la poștia de la Fischement și acolé am dormit. Patru zile am ședut în

Beciu numai și purcegând, am sosit la Timișvar și de acolé, sciind turburarea ce aũ *serhaturile* și chibzuindu-mă că se vorũ fi însciințat de mergerea mea la Beciu și de aș fi mers pe la Mehadia cu husarii ce'mi orõnduiseră pentru paza drumului și pentru cinste, putea să se facă zvon pe la cafenele că m'am dus să aduc catane, iar nu pe fiii domnului, și ca să nu mai daũ pricină de turburare țereii, am lăsat acel drum ce'mi era mai îndemână și mai aprópe să intru în țeră, și am venit pe la Sibiu. Aci sosind, am găsit pe Domnul Ipsilant purces la Giurgiu, și eũ rămăind aici ca un caimacam, am însciințat de tóte Mării-Sale, cu spătarul Mavrocordat ce pentru acésta îl lăsase aici; decĩ, dupe patru luni aũ purces și beizadelele de la Beciu ca cùrierii și aũ mers la Çarigrad, pe la Beligrad. Dupe Pasce aũ venit și Domnul Nicolae Caragé, care m'aũ orõnduit iarăș în dregëtoria spătăriei în al duoilé rōnd, și dupe șese luni, din voia lui Dumneđeũ întemplându-se mórte și celei de a doua soție ai mele, imi a dat intru a treia cãsătorie, pe a cincilea fiică a Măriei-Sale, la velétul 1783."

Acest interesant fragment ne strămută din naiva povestire, usitată de cronicarii noștri, în cercul celor mai delicate memorialuri diplomatice. Cu costumul sěu oriental, cu limba sa cam încălcită, Iănăkița Văcărescul e, la Viena, un diplomat vrednic de a lupta în fineță și în curtenie cu iscusitul prinç de Kaunitz, cu amabilul baron de Breteuil; dinainté lui Iosef II, el se ridică din prosternarea orientală ca să dea cortezului împérat o lecțiune de dreptul gintelor și să 'i smulgă, printr'o măiestrétă elocuență, o făgăduielă solemnă în favórea misiunii sale. Un simțimént de

mulțumire trebuie să coprinďă inima orî cărui Român, vedënd că odinióră țera sa a fost așa de bine reprezentată în străinătate și tot de o dată o părere de rău, că așa ómenî demnî n'aũ trăit într'o epocă cu interese mai nalte. Ce apărători puternici și măiestri arũ fi găsit într'înșii drepturile țerei, uitate și adormite pe atunci în pulbera umilirii.

Într'adevăr Iănăkiță Văcărescu avea tóte cualitățile unui adũnc diplomat; învățat, fin și elocuent, el scia să fie în tot felul amabil. Viața sa privată ne o dovedesce și, fără de a arunca vre un prepus asupra fericirii casnice a celor trei soții succesive ale sale, ni s'a spus că adese inima lui fluturistică se simțea rănită de amoruri ilicite; atunci imaginațiunea lui poetică se aprindea și, instrunând córde românesce pe lira lui Anacreon seũ pe a lui Catul, el își descria patima printr'o gluméță alegorie, precum :

„Într'un cõpacũ zarifior
Un șoim prins în lăcișor,
Strigă amar, ciripind,
Norocul seũ blăstemând :
— Multe paseri am vënat
Și'mi diceau *Șoim minunat!*
Iar aici laç fiind întins,
Cum am dat, pe loc m'am prins,
De inimă, ... nu de cap! .....
N'am nãdejde să mai scap!“

seũ printr'o veselă comparațiune, dicënd iubitei sale :

„Tu ești puișor canar!
 Nu te hrănesci cu zahar,
 Nici măcar cu cânepioră;
 Ci hrăpesci o inimioră
 Ce'ai făcut'o jertfă ție!....
 Ce'ai cu ea de gînd, nu scie!“

Apoi, altă dată, unei neînduplecate care rămănea nesimțitoare la rugăciunile și la suferințele sale, poetul, vrînd să'i arate și reprobarea lumii și desperarea lui, îi dicea :

„D'a avé milostivire,
 Nu'i lucru peste fire,
 Și ceî ce aū simțire
 Nu potū tăgădui.

„Iar firea arătată
 D'a fi ne'nduplecată,
 De obște 'i defăimată.
 N'am ce povățui ¹⁾.“

Alte ori, amant gelos dar prevădător, el își exprimă sfięta nehotărîre printr'aceste grațioase tertete, a căror corecțiune și eleganță va rămănea în veci grea de imitat :

„Într'o grădină,
 Lîng'o tulpină,
 Zăriiu o flóre ca o lumină.

„S'o taîu, să strică!
 S'o las, 'mî e frică
 Că vine altul și'mî o ridică!“

---

¹⁾ Aceste versuri sunt dintre exemplele date de autor în Gramatica sa.

Cu toate acestea, se vede că el nu cădea în tot-de-a-una într'asa exces de conștiință și mai adesea nu sta mult la înduioielă ca să culégă florile plăcerii; într'a sa locuință, plină de totă înbilșugarea unei vechi curți boieresci¹⁾, nobilul poet sciuse a se înconjura, cu o rafinare adevărat orientală, de toate mulțumirile spirituale, de toate desfătările simțurilor²⁾. O mulțime de fete,

¹⁾ Casele de pe podul Mogoșoiei (calea Victoriei), în fața uliței Francese (strada Carol I), pe care le a prefăcut d-l Dimitrie Bellu, erau ale lui Iănăkiță Văcărescu.

²⁾ Episcopul Grigorie al Argeșului, unul din cei mai învățați și demni de laudă călugeri, spunea că, pe când se afla cu locuința în mitropolie, fiind archimandrit, la un Pasce venind spătarul Iănăkiță Văcărescu cu mare paradă la mitropolie ca să viziteze pe mitropolitul Dositei, și vedându'l, cu dragoste l'a chemat lângă dînsul, l'a cercetat și l'a întrebat tot de o dată de ce n'a venit nici o dată a-casă la dînsul, când scie cât îl prețuiesce, ca pe toți cei ce sunt împodobiți cu toate darurile învățătorei și ale purtării înțelepțesci. Așa, înduplecându-se, s'a dus într'o zi să'l găsească și iată ce spunea bietul căluger de atâta lux: „Dar când mă apropiaiu de „pórta cea mare, d'o dată mă opriiu, veduiu o mulțime de „ómenî înarmați cu tot felul de arme, Seimeni, Slujitori, „Arnăuți, Panduri; fel de fel de strigări s'auđeau, tot d'o „dată resunând trîmbițele, surlele și tobele; mulțime de „cai, mulți armăsari nechezând, povolnici, iedecuri cu har- „șale de sus pênă jos strălucind de aur și de argint. Mă „strecuraiu cum putui pênă lângă pórta scărei; acolo în- „têmpinaiu pe alții, înarmați cu sulite lungi, cu busdu-

tinere și gingașe nimfe și baiadere, îmbrăcate cu cele mai luxoase veșminte, cu rochiile de șaluri, și de sevaiu, cu iile de borangic și de zăbranic bogat cusute, îl slujeau, unind pe lângă serviciul casnic, și talentele desfătătoare al danțului, al cântării și al muzicii instrumentale. Nouă Agamemnon el se înconjurase de o mulțime de Bri-seide. Nici Tersitul nu lipsi petrecerilor sale și Pitulicea țiganka, bufon femeiesc ce alerga pe atunci prin casele boieresci, propunând tuturilor serviciile sale înlesnitore, deștepta adese risurile oșpeților prin titlul familiar de *vere spătare!*, prin declarațiunile amorose și prin cânticele de dor ce ea adresa veselului boier. O scriere curioasă din acea epocă, poema în versuri grecesci a unui

---

„gane gróse, cu puscí, cu pistóle; tare spăiméntat pășíu
 „tot înainte, nevédénd pe cine-va ca să mă opréscă, ajun-
 „seíu la ușa săleí ceí marí; acolo ímí străpunse vederíle
 „lumina flacărílor de nisce mangale de tombak poleít; un
 „sunet plăcut de viorí, de naíe, de tambure, amestecat cu
 „glasurí femeiescí, dulcí și pëtrundëtóre, mă fermecară și
 „pare că ímí legară mânele și picíórele ín fére; nu mă
 „sciú cum d’o dată mă afláíu sculat rápede și, ín fuga
 „mare, trecénd peste câte spuseíu, abíe am nimerít pórtá
 „cea mare a curțíí și am mulțumít lui Dumneđu, cócí
 „m’am vèđut cu picíórele slobode scăpat díń asemené
 „ispíte.“

Aceste cuvinte ale smeritului călugăr ne dau o idee despre curtea ostășescă a spătarului și despre interiorul desfătător al satrapului.

medic ce călătorise prin tot Orientul, ne desvêluie pe scurt tăinele aceluî traîu de Padişah¹⁾.

Cu tóte aceste aplecări fastuóse şi chiar une orî destrămate, córda celei mai delicate simţiciunii nu lipsi din inima sa poetică. Duoë strofe de o formă simplă şi graţiosă, şi apoi şi duiósa elegie, *Amărita Turturea*, pe care poesia poporană de mult a coprins'o în întinsul seú domen, destăinuiescú simţimintele de adúncă durere ce se revêrsară în inima lui Iănăkiţă, dupe mortşile răpedi şi succesive ale soşiiilor sale d'ântei. Transcriem aci pe rînd aceste douë poetice nestemate, în care cea mai aspră critică va avé fórte puşin de censurat :

„Amărita turturea
Când rêmâne singurea,
Cócî soşia 'şi a rëpus,
Jalea ei nu e de spus.

¹⁾ *Ἐρμηλὸς ἢ δημοκριτηρακλείτος Μιχαήλου τοῦ Περγαδικάρι ἰατροῦ. 1817, τ. I, p. 19 :*

„Ὁ ἄρχων Βακαρέσος μὲ εἶχε μυστικὸν
καὶ σύμβουλον καὶ φίλον καὶ ὡς οἰκιακόν,
Ἐμὲ τὰς ἡδονὰς του, ἐμὲ τὰ λυπηρά,
Ἐμὲ τοὺς ξρωτάς του μιλοῦσε φανερά,
Ποῦ ἄσχημος κοκίνα τὸν φάνη, ἢ τσελεῖ,
τίς φρόνιμος, τίς σώφρων, τίς εὐμορφος πολὺ.
Ὅποῖ ἀπὸ τὰς δούλας δὲν ἦτον ποταπὴ
καὶ τίς τὸν ἐντεστάθη, ἔφαγγε σκνθρωπὴ,
Τι ἄρχων Γιαννακίτσας; νὰ ἐγγὺ τὴν εὐχρὴν!
Παροθένον ἀπ' τὰς δούλας δὲν ἄφινε ψυχρὴν!
Προτέρημα καὶ τοῦτο τρανόν, ἀρχοντικόν!
καὶ ἴδιον ἀρχόντων πολλὰ εὐγενικόν!“

„Cât trăiesce, tot jălesce
Și nu se mai însoșesce!
Trece prin flori, prin livede;
Nu se uită, nici nu vede.

„Și când șede câte-o dată,
Tot pe ramură uscată;
Umblă prin dumbrav'adâncă;
Nici nu bea, nici nu mănâncă.

„Unde vede apă rece,
Ea o turbură și trece;
Unde e apa mai rea,
O mai turbură și bea.

„Trece prin pădurea verde
Și se duce de se perde;
Sbóră pênă de tot cade,
Dar pe lemn verde nu șede;

„Unde vede vânătorul,
Acolo o duce dorul,
Ca s'o veđă, s'o lovéscă,
Să nu se mai pedepsescă....

„Când o biétă păserică
Atât inima își strică
Încât dorește să móră
Pentru a sa soçióră,

„Dar eú, om de naltă fire,
Decât ea mai cu simțire,
Cum póte să 'mí fie bine?....
Oh! amar și vai de mine!“

„La o'ntristare
Amară fôrte
'ncât cel ce'o are
Să'și rôge môrte,
N'ai ce să faci!

„Nu'î mângâiere
Nici e putință
Acel ce pere
Să'ți dea credință;
Trebuie să taci!“¹⁾

Însfârșit, să mai culegem dintre puținele versuri rămase de la acest părinte al limbei noastre, o frumoasă canzonetă de ton elegiac, unde se resfață o dulce și mângâioasă compătimire :

„Spune, inimioră, spune
Ce durere te rēpune?
Arată ce te muncesce,
Ce bôlă te chinuesce?

„Fă o cunoscută mie,
Ca să'ți caut doctorie.
Te rog fă-mă a pricepe
Bôla din ce ți se'ncepe?

„Arată, spune, n'ascunde,
Dă'mi un cuvânt și'mi rēspunde;
Spune, inimioră, spune
Ce durere te rēpune?

Negreșit că toate aceste mici floricele poetice au fost scrise în câte un răpede moment de inspirațiune și că într'insele nu trebuie să căutăm silințele unui poet cu cuget de autor²⁾. Pentru Iă-năkiță Văcărescu, musa era feciôra ce 'i procura un minut de plăcere; omul politic, omul serios avea mai grave ocupațiuni.

¹⁾ Acéstă poesie figuréză printre modelele de versificațiuni date în gramatica autorului.

²⁾ Mai multe din aceste poesii au fost publicate cu modifițațiuni, în deosebitele volume de cântice ale lui Anton Pann.

Spătar, în al doilea rînd sub Nicolae Vodă Caragé, el gătesce Turcilor un pod pe Dunăre la Brăila și le adună zaherea la Silistra¹⁾; dar peste un an, 1783, august, vine Domn Michail Suțu și, la 2 iunie, 1784, acesta îl face vistier pentru a cincea oră și atunci încă el pregătesce provisiuni și face un pod la Silistra pentru oștea otomană ce avea să începă războiul cu Austria²⁾.

La 1786, Pórta, dupe un capriciũ a lui Capudan-pașa, întreprinde șirul prinților aleși din Fanar și trãmite Domn țerei Romãnesci pe un tãlmãciu ce fusese simplu pescar în insula Poros, Nicolae Mavrogheni. Acéstã infracțiune la regulele urmate acum de șapte-șeci de ani, produce o mare indignațiune printre boierii romãni și, cu tóte că Iãnake Vãcărescu e numit îndatã (1787, ianuarie), din vistier, dvornic³⁾, el însã nu póte suferi pe acest „om prost și la fire și la gîndire și la simțire“⁴⁾. Ura lui e așa de neîmpãcatã încât cãnd, în memorialul seũ, vine vremea ca sã vorbescã despre dînsul, el începe spunẽnd⁵⁾:

„Mavrogheni sosind în țerã dete pricinã tuturor a rãmãné incremeniți dupe ce l'au vëduț *ektrom* seũ poznã

¹⁾ Ist. împër. Otom. Mns. p. 270.

²⁾ idem, p. 223.

³⁾ idem. p. 226.

⁴⁾ idem. p. 227.

⁵⁾ idem.

a țerei asemené. Ce să povestesc cu faptele și lucrările acestuia? fiindu'mi și rușine să le ȳeău în condeiu; de aceea și le las la cei ce scriu analele Domnilor ca să facă acéstă ostenélă dupe datoria la care s'aũ supus."

Cu tóte acestea el urméză a povesti întemplările rásboiului în care întreprindătorul Mavrogheni își are și el un rol însemnat, dar nu încetéză a'ĩ critica faptele și a plãnge relele ce el a adus peste țeră ¹⁾):

„În multe rînduri 'ĩ am arătat aceste stricăciuni ce le pricinuia și la devlet și la țeră; dar cui să ȳic?"

Desgustul și mânia Văcărescului ajungu pêně la desperare.

Dar să întrerupem cursul acestor nevoi politice, care voru arunca viața sa într'o nouă fasă de turburări, și să ne oprim, în anul 1787, la tipărirea unei scrieri însemnate a lui. La acest an a eșit de subt tipar cartea intitulată :

„Observații séi băgări de sémă asupra regulilor și orînduielelor Gramaticei Rumânesci, adunate și alcătuite acum ântěi de dumniluĩ Ianake Văcărescul, cel de acum dikeofilax bisericeĩ ceĩ mari a Răsărituluĩ și mare vistier a prinȳipatuluĩ Valahiei; se hărăzesce de însuși la pré cinstitul, sfințitul de Dumneȳeuĩ iubitor episcop sfinței episcopuĩ Rômniculuĩ, Kyr Filaret. Tipărite cu porunca

¹⁾ Istor. împ. otom. Mns. p. 232.

și blagoslovenia sfinții sale acum, în Domnia pre înaltului și pre luminatului princip a toței Ungro-Vlahiei Nicolae Mavrogheni Voevod. În arhieria sfințitului și alesului de Dumneșeu mitropolit și arhiepiscop a țerei, Kyr Grigorie. La lét 1787, în tipografia sfintei episcopii a Rômnicului, de Georgie Popa Costandin tip. Rômnicului.“

În același an apărea, „*tympărită acum întru „al duoilea rînd, în Viena Austriei, la Iosif „noblu de Burtbek, împărătescul și crăiescul al cur- „ții tipograf și bibliopol,*“ o a doua edițiune din aceeași scriere, dar fără de precuvântarea adresată către episcopul Rômnicului Filaret. Ânsă, atât acest personagiū cât și dedicațiunea cărții, au importanța lor. Mai ânteiū acest Filaret, om luminat și iubitor de țeră, odinioră archiereū sub titlu de *Mireon*, se alesese episcop la 1780 și urmase cu stăruință tipărirea Mineelor românesce pe care el, cu predecesorul său episcopul Chesarie, le tradusese în limba pământénă ¹⁾. Întorcerea succesivă a cărților bisericesci pe limba națională de la Mateiu Vodă Basarab în cōce, are o însemnătate mare în istoria literară a limbei nôstre. Acestui vrednic de laudă cleric închină Iănăkiță scrierea sa și dedicațiunea este prin sineși o laudă elocuentă a episcopului și o destăinuire pe

¹⁾ Istoria bisericescă tradusă românesce de *Alex. Génoglu-Lesviodox*. București, 1845, p. 437.

scurt a ideilor mărețe ce mișcău sufletul autorului. Reproducem părțile mai însemnate dintr'insa :

„.... Și la cine altul se cuvine a se arătare meșteșugul cuvântul decît la îndreptătoriu de cuvânt adevărat? Și la ce alt se pôte cerca metalul aurului și argintului decît la pétră cea cercătore? Dumneđeiescă providență care te-aŭ povățuit spre rîvna acestei învredniciri, de a fi adică îndreptătoriu de cuvântul adevărului seŭ, te aŭ gătit mai înainte ca pe un vas priimitoriu de acest mai presus de tot cuvântul firesc dar, împodobindu-te și cu sciința cuvântului firesc și, (seŭ pentru cōci erai împodobit cu sciința cuvântării firesci, te aŭ făcut îndreptătoriu și cuvântării cei peste fire, seŭ pentru cōci te aŭ ales a fi îndreptătoriu cuvântării cei peste fire, te aŭ împodobit și cu sciința cuvântului firesc), acum ești îndreptătoriu și al unui cuvânt și al altuia.

„Deci un bine-credincios al acestui cuvânt ce propoveduiesci, care pôte s'aŭ amăgit socotind că aŭ alcătuit un meșteșug al cuvântului grămățicesc prin care să pótă dobēndi și sciința cuvântului firesc, la cine se cuvine să'l aducă? la cine să'l cerce? și la cine să'l hărăzescă altul decît la cea întru tōte vrednicie a ta?

„Dar când și Gramatica acēsta, seŭ mai bine să ție *Observații asupra idiotismei limbei nōstre* în starea ce se află acum, dupe regulile grămățicesci, nu este de altă limbă ce fieșceși care nu aŭ cōte puține gramaticii, ci este de limba Rumânească ce nu are în starea ei nici una pēnē acum, limba patriei nōstre, prin care cuvântăm, limbă cu care ne închinăm marelui Dumneđeŭ, proslăvind întru închinăciunea Treimii cei de o fință, limba cu care cuvântând petrecem viețuirea acēstă vremelnică și nădējduind dobēndirea acei statornice, ne străduim a o căștiga.

„Și către acestea, când urmēză ca și acēstă grama-

tică să'și ȳea ȳnceputul s eu din Mehedin i  i Roman i, iar si de eparchia sfin irii tale de unde a  ȳnceput a ȳ se z amislǐ, a  a nu fire, a  per dania ei, ce mai r em ane să facă alt dec ot la ȳbitorul de cuv ent  i fericitul t eu suflet să o h ar zesc?

„Sciut este la sciin a sfin eniei tale că marele acela Traian ȳmp ratul Romanilor dupe ce, nesuferind a mai plăti tribut  i a da dajde la craiul Dachilor, care  nc o de la Dome ian r em asese ȳn regulă  i dupe ce a  venit aici ȳn dou  r onduri ȳn crăia Dachilor  i a  trecut apa Istrului s eu a Dunării pe trecerea cea de p etr  ce ese ȳn jude ul Mehedin ilor, a căria se vede r em a i a stilpilor  i p n  ast d i, la anul 104 de la Christos, trec nd prin  era Rum nesc   i supuindu-i-se  era acesta,..... la al duoilea bătălie  i r sboiu a  perit craiul Dechebal, a căruia ȳ a  adus capul la Roma  i ȳ a  supus crăia la scripturile Romaicesc   i dupe ce s'a   i numit Dachicu..... voind să' i fac  st ep nirea ohavnic   i fără nici o ȳngrijare, a  adus mul ime de Latini  i Italieni aici,  i dintr'aceia, cei ce s'a  a e dat ȳntru s l a luire aici,  nt ei a  c prins jude ul Roman ilor, care le p rt   i numele  i pînă acum  i din preun  cu acela  i cele-l-alte ale cre tinesc i tale eparchii; apoi s'a  ȳntins  i ȳn cele-l-alte  i ȳn Transilvania  i ȳn Moldavia  i spre  inuturile Timișvarului  i pe marginile Ungariei  i pe apa Tisei ȳn sus, ȳn t t  crăia Dachilor.....

„Ar fi lucru de mirare,  i ȳl p te socoti fiesce i-cine, cum ȳn vreme de 1681 de ani, a nu se afla vre un om ca să grijască să c prind  starea limbei prin mijlocul a vre unei gr m tic i  i să adune terminii filosofic i prin vre un Dic ionar ca să p t  t lmc ci cu ȳnlesnire c r ile de sciin   ȳn limba Rum nesc   i să nu mai pue ȳn ostenélă pe locuitorii acestor eparhii ce vor  pohti să fie scriitorii de sciin e  i filosofie, ca să ȳnve e altă limbă str ain , ȳntru care să le afle acestea.....

„De aceia și cugetând să aduc și această limbă a noastră în sistemă gramaticăscă dupe starea ce se află acum și socotind că aș nu fire sevă perđania ei cea dinceput din eparhia sfințeniei tale s'aș zămislit, iubi-rii tale de Dumneđeu se cuvine să o hărăzesc, ca iarăși întru acea eparhie zămislindu-se, de acolo să i se facă și nascerea și crescerea în cele-l-alte părți, precum și a nu fire dupe dreptate și cuviință.

Înțelepte părinte! am ostenit ostenind și am obo-sit străduindu-mă, nu ca să facă gramatică, ci numai băgari de sémă asupra gramaticăi limbei noastre. Un dumneđeiesc părinte și dascăl bisericesc (marele Vasilie) m'aș supus întru această trudă cu a mă face vinovat când nu voiu face un bine ce aș puté, întocmai ca cum aș fi făcut răul ce este văđut. Un filosof latin (Seneca) 'mă aș dat în tot moment inimă și curagiu đicându'mă: *nici un lucru nu este greú a se birui de către lucrarea îndezită și cu tărie, și de către silința cea cu scumpătate*. De câte ori am luat condeiful să scriú, de atâtea ori am și ho-tărít să mă părăsesc de această epiherimă grea și după ce am sosit la această stare, nu pociu iarăși să numesc Gramatică această alcătuire, fără de numai Băgari de sémă asupra idiotismăi limbei noastre spre regulile gră-măticăscă; de am a căde în vină coci am făcut, un om plin de amathie și nesciință, această îndrăznélă să scoț acest-fel de carte în vedélă, învinováțirea 'mă este iubi-rea patriei, a vecinătății și a Rumănilor ce vorbescú cu această limbă, și sunt gata să'mă íeău de la aceștia pe-dépsa dupe vina mea. Să nu se mire sfințenia ta de a-céstă propunere și să o socotéscă dór ca un ritorism. Te încredințez că însuși simpatrioții mei vorú să'mă gă-séscă la această alcătuire metahne și greșeli; când ánsé? — După ce se vorú face dintr'acésta, destoínici, (și să'i în-vrednicéscă Dumneđeu prin blagosloveniile sfinției tale); și atunci le voiu da pe un filosof latin (Salustie) să le

răspundă că *arhistratigul se împărtășeză de slava ce dobândescă ostașii lui biruind*, iar și de nu voră vră săl audă și voră pofți ca să priimesc a fi biruit, la tôte sufletul meū se mulțumesc, și de am greșelă, se va desfăima și un filosof grec din cei vechi (Tales) care m'au învățat să moriu pentru patrie.

Întemplantă și norocul de multe ori face aceia ce nu pôte face timpul și vremea. Unde puteam găsi duhovnic ierarh ca să judece în taină și nu de față? și acela plin de învățatură să pôtă judica gramatică? și acela episcop Rômnicului, a eparhiei de unde s'au perdut a fire a gramatică, care să voiască să'î dea începerea de acolo? acela destoinic a'mi îndrepta greșelile? acela îndreptătoriu la câte am trecut cu vederea? Unde puteam găsi vremea a unui mitropolit și arhiepiscop al țerei, iubitoriu de a vedé lucruri de folos patriei?..... Unde puteam găsi prințip sirguitor de cele de folosul patriei? ..... Unde puteam găsi frați boieri care să nu 'mi judece îndrăznela, ci să'mi laude rîvna?..... De aceia și fericesc momentele ce aducă atâté îndestulări nenădejduite în vreme, și de aceia, aducând acéstă ostentelă a mea în mâinele sfințeniei tale, a unui judicătoriu întocmai următoriu numelui propriū, și împodobit cu tôte cele ce sunt trebuinciose spre înfățișarea acestei cărți. Mă rogū întru Christos, fii sirguitorū a fi acéstă începere de învățatură, iar nu de priveriște, de trecere de vreme, și eū iarăși mă aflu în osêrdie ca să aduc, de voiu avé vieță, și un *Dictionar* la vedere; iar de nu mă voiu învrednici, las clironomī și pe fii mei cei trupesci și pe fii mei cei gramaticesci ca să clironomisescă dragostea, rîvna și silința mea cea pentru binele, cinstea și folosul simpatrioților și a Patriei.“

Posteritatea căria Văcărescu încredințeză cu atâta ardore lucrările la care el a pus cea d'ân-

tăi pĂtră, a profitat, putem dice, dintr'însele și a lărgit cercul lor; dar meritul întemeitorului e mai presus de or ce dobândiri posterioare. Tocmai pe când învățata Transilvanie, cu latinistii ei Petru Maior, Samuil Klain și atâtea părinți ai limbisticeii române, abie începă a aduce prin tipar cercetările lor la lumină¹⁾, Iănăkiță se silesce și dînsul a determina regulile confuse ce cormuiescă acĂstă limbă încă în pruncia sa; el face mai mult, cĂci simțind cĂ cel d'antĂi pas al limbelor spre cultură și armonie, este poesia, el se încercă a da reguli prosodieii romĂnescă și, profitând de cunoscința mai multor limbi ce el dobândise, mai înainte de tĂte, dă un resumat instrucriv despre istoria poeticeii, exprimându-se la începutu'i într'astfel²⁾:

„Poesia este fĂrte vechie, precum se vede de la Greci, Arabi, Perși, încă și Evrei și Chaldei.

Grecii aă obicĂnuit fĂrte mult poesie, și puind os-tenĂlă, aă aflat multe feluri de chipuri a alcătui versuri cu mare meșteșug, cum se vedă. ĂntĂi le aă obicĂnuit spre laude dumnezeiesc; dupe acĂstă și spre laude ome-

¹⁾ Gramatica romĂnă a lui *Samuil Klain* seĂ Micu a fost tipărită, cu litere latine, cu vre-o cĂți-va ani mai înainte, 1785. Este ĂnsĂ invederat cĂ Iănăkiță n'avea nici o cunoscința despre dĂnsa, cĂci nu o pomenesce de loc nici măcar prin alusiune. Tipărirea lucrĂrilor lui Petru Maior, Paul Iorcovici, Molnar, CichindĂl și alții rĂmĂne totuși posterioară publicării gramaticale a VĂcĂrescului.

²⁾ Edițiunea de la Viena. 1787. p. 155.

nesci și spre istorii, comedii, opere și verii ce alt, cum au scris întru acesta, laudații Aristofan, Isiod, Evripid, și vestitul Omer și mulți alții.

Latiniile au urmat la acesta întru toate Grecilor, precum se vedu laudatele și frumoșele alcătuirii ale lui Ovidie și Virgilie și altora din cei noui și pene astăzi.

Italienii, Franșesii, Ispaniolii și alții, ce li se trage limba din limba latină ca nisce pene, precum și această a noastră Rumănescă, n'au obiceiuit a face versuri cu numere pe picior ca Grecii și Latiniile și eu nu bănuiesc a fi pricina alta decât neaverea de multe litere vocale.

Eu, măcar că sunt dator să urmez întru toate meșteșugului și obiceiului acestor limbi ce'l au la poezie, fiind poezia acestora și dulce și frumoasă, dar în vreme ce suntem îndestulați și de multe litere vocale și diftongi, rîvnesc să arăt și vre o câte-va chipuri de versuri cu număr de picior, dorind a urma și celor două mai sus arătate limbi, din carile avem începutul și cu acesta, ca să arăt și evlavia cea dupe datorie ce are limba noastră la acelea."

Ne oprim la aceste cuvinte, coci într'insele găsim cea mai netăgăduită dovadă de aplecarea poetului către elenism, tendență pe care am denotat'o la început ca generală în totă literata familie a Văcărescilor și pe care părintele ei o enunță într'un chip așa de puțin înduioș. Tabelul istoriei poetice urmăze cu caracterisarea Italienilor și Francesilor și se sfârșeze cu aceste cuvinte :

„Tote versurile acestora, afară de mijlocul alcătuirii lor ce nu'l pote urma fiesce'si cine, afară de arătarea

cea însuflețită a istoriei ce o dau la toți prin urechi ca prin ochi, afară din regulile construcțiunei și ortografiei, meșteșugul este :

1^{1a} A se păzi cursul cititului, având apăsările cu regulă tot un fel a unui vers cu altul, cum ăicū Arabii, *vèsin* și *usul*; acesta este la Greci numărul cu picior, ănsă meșteșugit fôrte, cum vom arăta.

2^{1e} A se păzi construcțiunea și ortografia și noîma pe deplin.

3^{1e} A se face tăierile termenilor cele cuviinciose și obicinuite.

Iar chipurile potrivirei lor la sfârșit, măcar că arătăm vre-o câte-va versuri pentru pildă, dar pôte un poet, dupe orânduîela și regulile gramaticiei alcătuiind să facă și alte multe chipuri, păzind câte am arătat pentru acésta.

Apoi printre deosebitele modeluri de versificațiuni unde alătură strofe cu felurite măsuri, el pune și aceste șése versuri în care, dupe ce a caracterizat cu serioșitate gramatica și scopul ei, sfârșesce printr'o glumetă invitare către cititori :

„Gramatica e meșteșug ce'arat' alcătuire,
 Și toți printr'insa potū afla verî ce povățuire,
 Și scrie ăncō intr'ales cu reguli arătate,
 Pe toți învață d'a le sci fără greșelă tôte,
 Și versuri înmeșteșugite învață d'a se face.
 Siliți-vē a o'nvăța!... séu faceți cum vē place.“

D'arū urma toți ómenii, și mai ales juna populațiune a scólelor, acéstă din urmă povăță a glumetului poet, negreșit că fôrte puçini arū învăța *meșteșugul ce arată alcătuire*. O, Iănăkiță

Văcărescule! d'arū sci copii romāni cā tu mai āntēi le ai inventat acea iasmā a gramaticēi cu care dascālii ii muncescū atāta, ce blāsteme nu te arū mai blestema? ŝi noi ānsē, mai puĉin inocenĉi decāt dinŝii, iŝi aducem laure ca pārintelui Gramaticēi romāne!

Sā lāsām ānsē acum în urmă lucrările literare, care'ŝi aū avut ŝi ele locul în trecuĉii cāŝi-va ani de liniŝte; sgomotul războielor vine sā întreprumpā pacīnicele ocupaĉiunii ale vornicului Văcărescu, ŝi sā aducā lui ŝi ŝereii noii frēmētării.

La ianuarie 1788, Austriacii începū războiul în contra Porĉii¹⁾. Mavrogheni, nerābdātor a arāta slujbā Turcilor ŝi iubitor din fire al armelor, vru îndatā sā intre însuŝi în luptā cu oŝtirile cesaricescī; în zadar Văcărescu se cercā a potoli aceste neastēmpārate dorinĉe, a arāta principelui cā întreprinde fapte mult prē îndrāzneĉe ŝi al cāror sfērŝit pōte sā compromitā sōrta ŝereii; atunci negreŝit el repetā cuvintele :

„A socoti cā pōte
Un om sā facā tōte
Orī cāte va gēndi,
Nu'i duh de isteciune
Nici semn de'nĉelepciune
ŝi n'o va dobēndi.“²⁾

¹⁾ Ist. împēr. otom. Ms. p. 234.

²⁾ Din exemplele date în Gramatica autorului.

Cu tóte aceste povețe, ambițiunea órbă d'a deveni seraskier al oștirii otomane întuneca orî ce cuvênt dinainté lui Mavrogheni. Cunoscem din cele mai sus arătate tendența binevoitoare a Văcărescului către Austriaci; de altă parte scim iară că el era fórte credincîos Porții; dar din purtarea sa ne putem convinge că el avea mai cu sémă în vedere binele și folosul patriei sale.

D¹ Vaillant¹⁾ a dat rêsunet vitejiilor lui Mavrogheni, împresurând cu o aureolă mincinosă de patriotism românesc pe pescarul Poriot; d^{lui} scrie cu un ton emfatic: „Mavrogheni adună pe boîeri și, dupe ce citi fermanul Porții: — Boîeri, le dîce, iată vrăjmașul; déca sunteți obosiți de cotropiri, la arme și călări! — Aceștia, puçin dedați cu așa exerciții, se scusară care cu inesperienza, care cu haînele sale, cei mai mulți cu demnitatea lor.“ Acestea sunt vorbe pompóse, dar rêu cugetate; ce aű, într'adevăr a face, când vom căuta lucrurile serios, serviciile către Turci ale unui Grec fantastic și devotat Porții, cu vechile lupte ale Românilor pentru neatérnarea lor? Mavrogheni nu póte fi privit ca un eroű cu idei mărețe de liberare, ci numai ca un ambițios cu o bravură nesocotită.

Într'adevăr ce folos puteaű trage Românii din pârtenirea lor la asemené lupte între Pórtă

---

¹⁾ *Vaillant*, La Romanie. Paris, 1844, t. II, p. 255.

și Austria? Politica cea mai sigură pentru dânșii, de câte ori n'aũ avut ceva să câștigue în propriul lor avantajũ, a fost d'a nu lua nici o parte la aceste războie ale Turcilor cu puterile vecine. O neutralitate, mai ales armată, le ar fi putut însuși tot de-a-una un fel de arbitragiu, mai folositor țerei decât rezultatele înduoioșe ale unui războiu compromițetor și, în ori-ce cas, fără folos pentru dânșii.

Acésta o presimțise Iănăkiță Văcărescu, dar vedënd că faptele lui Mavrogheni luaũ un curs cu totul contrariũ, descuragiat și mâhnit, el ceru a se retrage din funcțiunii și din țeră :

„Eũ vedënd că s'aũ început un războiu ca acesta, și oblăduitor țerei nóstre iaste Mavrogheni, m'am prostit de dregëtoria ce aveam pentru ca să nu fiũ amestecat în faptele mai sus-numitului, fiind de tot netrebnice.¹⁾

Așa vedënd și neputënd să'l mai sufer și mai virtos temëndu-mě ca să nu'mi arunce și vr'o năpaste, precum a aruncat la mulți nevinovați ca să'i jăfuiască și la mulți pe care'i avea pismă, cõci îi surghiunía cu cartea lui la cetatea Giurgíului, 'i am arătat că eũ nu pociu într'aceste vremi ca să seș aici în țeră, temëndu-mě de cele împotrivă și am cerut ca să'mi dea voie să merg la Çarigrad cu casa mea, mai virtos că soția mea este çarigrádencă. El, și pohtea să lipsesc de aici, dar nu voia să merg la Çarigrad, unde imi făcu *provlímă* ca să mẽ duc peste Dunăre la un serhat, de o cam dată (așa imi dicea), pentru ca să nu cëră și alții ca să mERGă la

¹⁾ Istor. împër. otom. Mns. p. 230.

Çarigrad, vedându-mă pe mine, și făgădui că de acolo, or când voiu vré să'mi trămiț casa la Çarigrad, o va trămite cu cheltuiala lui și eu să viū lūngă dīnsul. Eū și mă mulțumeam să lipsesc odată de a'l mai vedé și să merg unde mă voiu duce, am ales Nicopoia, numai cōci sciam mintea și înțelepciunea lui Selim aga Varnadi-Sade, Se mai afla trămiși acolo zălog trei boierī, Ianake dvornicul Moruz, Scarlat logofétul Ghika și Tudorake paharnicul Guliano. Cu mergerea mea aū mai trāmis Mavrogheni și alți boierī, pe banul Nicolae Brāncovénu, pe Dumitrașcu dvornicul Racovița, pe Manolake dvornicul Crețulescu, pe Costake Ghika logofétul, pe Dumitrașcu Fălcoianu clucerul și pe stolnicul Alexandru Farfara.¹⁾

„Duoē lucruri cugetase Mavrogheni pentru trāmiterea acestor boierī: unul, ca să arate la Pórtă, când va fi împrilejire de vreme, că acești boierī aū avut coris-

---

¹⁾ De acéstă exilare a mai multor boierī vorbesce astfel și *Fotino*, trad. de G. Sion. t. II. p. 175.

„La 3 august 1787 s'a declarat războiū între Pórtă otomană și Rusia și în primăvéra anului 1788, vizirul Iusuf-pașa a plecat cu mare putere asupra locurilor din sus. Atunci și Nicolae Vodă găsi ocașiune ca să se lege de boierī. Sub pretext că erau haini și necredincioși către Pórtă, îi închidea și, amenințându'i cu mórtea, îi storcea de parale. Pre frații Brāncoveni, Nicolae și Manoil, pe frații Ghiculesci, Constantin și Scarlat, pe Dimitrie Racovița, pe Ión Moruz și pe Ión Văcărescu cu fiul seū Alexandru, 'i aū exilat cu firman împērătesc la insula Rodos, pe bētrānul mare ban Până Filipescu cu duoī fiī ai seī, Nicolae și Constantin, 'i aū exilat la mōnăstirile Sfântului munte (Ianake Văcărescu dice la Me-teore); iar familiile lor le a trāmis la Constantinopol, și pe altele peste Dunăre în Bulgaria.“

pondență cu Nemți și cu Muscalii mai înainte și pentru ca să nu'i aducă în țără într'aceste vremi, de aceea 'i au trâmisi zălog acolo; și altul, că de va vrea să întorcă în țără vre unul dintr'aceștia, să'l întorcă cu multă luare de bani, precum au și făcut în urmă dvornicul Greceanu, căruia îi trâmisesese soția la Nicopoie și pentru ca să o aducă înderēt dupe rugăciunea sa, 'i au luat *rusfet* (dar talere 10,000; ¹⁾) eū am cerut în multe rōnduri ca să'mi dea voie să'mi tramiț soția la Țarigrad, socotind că voi merge și eū împreună, cōci pe mine singur m'aū chiămat de multe ori la Bucuresci, fără de a'mi cere bani, fiind că avea *ipolipsis* la mine. Eū ânsē, despre o parte vėdēnd dragostea întru care mē avea Selim-pașa....., despre altă parte, ne putēnd suferi să mai vėd pe Mavrogheni, n'am vrut să viū ci am ședut acolo, de la martie pēnē la octomvrie".²⁾

În rēgazul monoton și trudnic al exilului, activitatea lui Iănakitā nu putea să se înmōiā; lipsit de treburile politice, de mulțumirile sufletești ce ocupară viețta lui trecutā, el căută mângāierea într'o lucrare seriōsă, și începu scrierea intitulatā :

„*Istoria a prē puternicilor împērații otomanī*
„*adunată și alcătuită pe scurt de dumniauū Ia-*
„*nake Văcărescu, dikeofilax a bisericeī ceī mari*

¹⁾ Dl Stefan Greceanu, posesorul acestui prețios manuscript, crede că, cu ocașiunea acestei înturnări în țără a vornicesei Elena Greceanca, s'a adus aici și manuscriptul, care a fost urmat mai târziu de către autor, rămânēnd în casa Grecenilor.

²⁾ Istor. împēr. otom. Mns. p. 235 et sq.

„a Răsăritului și spătar al Valahiei, începându-se
 „în vremea pré luminatului împărat sultan Abdul-
 „Hamid I, la velétul hegîret 1202 și Mântuitoru-
 „lui 1788, în Nicopoli a Bulgariei și s'a sêvêrșit
 „în dîilele pré pucernicului împărat sultan Selim III,
 „la velétul 1794 și 1208, în luna lui Șeval.“¹⁾

Cu ce îndemn, cu ce mijlôce aũ fost compusă
 această carte încă netipărită la 1860, autorul ne o
 va spune în precuvéntarea sa, care este tot de-
 o-dată o pagină caracteristică pentru viața, sim-
 țimintele, aplecările și studiile sale; într'însa vom
 vedé pe scriitorul afectând modestia în bilșugul
 cunoscînțelor, pe bărbatul nepregetat suferind cu
 greũ silita sa nelucrarea, pe patriotul român du-
 cînd cu mâhnire pășul țerei sale sfășiate. Iată
 cum se exprimă Văcărescu :

„Mulți din cei ce aũ vrut să scrie istorii dupe vremi,
 séu mai vîrtos din cei ce aũ rîvnit a înoui cele scrise
 de alții mai de înainte, fiind îndestulați de darurile sci-
 înței, 'și aũ împodobit condeïul cu înfrumusețate alcă-

¹⁾ Acesta este manuscriptul citat adese pêne aci și
 care e legat în duoé mici volume; în cel d'ântei se află
 partea I și începutul părței a II; în cel d'al duoilé ur-
 méză partea a II-a, întreruptă la fața 277. Scrisórea e
 fórte citétă și se vede a fi din altă mână, iar *viersurile*
 intercalate și unele note pe margini, sînt făcute de mâna
 autorului, cum se vede din asemuirea lor cu textul ori-
 nal al Gramaticei ce este în posesiunea d-lui Ión Vă-
 cărescu.

tuiră, strălucite și de furme ritoricesc, și de meșteșuguri gramaticesc, și prin mijlocul acestora aș putea a birui și frăsca înlenevire cea spre citanie a celor mai mulți, a ațita și pohta cea de multe sciințe a celor mai lăudați și cu acesta pe toți îi aș îndemnat a le citi de îndeșite ori și a dobândi folosirile cele ce se nască din istorii. Iar eă, aflându-mă desbrăcat de veșmânturile darurilor sciinței și condeul meu fiind numai abié putut a se ține în degetele nedestoiniciei mele, nici se cuvenea să-l povățuiesc spre a împli alcătuiră depărtate de dulceta aceia, fără care istoriile scriindu-se, deosebă că nu pricinuescă vre-o folosire, supără încă și auzul și mai virtos acelor ce firesce nu sânt statornici a suferi cu răbdare prelungirea citaniei. Ânsă acum, la velétul 1788, aflându-mă strămutat cu locuința spre vreme în cetatea Nicopolii din crăia Bulgarilor, de lumescile furtuni ale întâmplărilor și de multele feluri de războie ce desevêșit aș turburat tótă liniștea patriei mele, unde și despre o parte, aflându-mă lipsit de tóte trecerile de vreme cele veselitóre de suflet și afundat în valurile întristărilor pentru patimile ce suferă iubiții mei simpatrioți, ne putend eă acum afla vre un mijloc spre a le tãmadui; despre altă parte fiind și de multe ori întreat, ce împêrat aș supus Bulgaria și Nicopoli, la *sangécul* (stégul) otomănesc, fără vrednicie m'am îndemnat a scrie o adunare istorică a pré puternicilor împêrați otomani, pe scurt alcătuită, arătând de când și cu ce mijloc aș luat această stépênire începerea ei și crescerea și starea și urmările cele-lalte pêne astăzi, ca prin scurtarea povestirii să pótă afla, fără multă ostenelă, ori-cine istoria othomanicesc împêrații, iar mai virtos ca să mângălu cu această ostenelă și petrecerea vremei cei turburate întru care mă află. Iată, daș începere, nãdêjduind ca fără zăbavă să-i arăt și sfêșitul la obște.

Mulți din scriitorii *Tevarihurilor* seă analelor tur-

cescî, mai virtos că la puternica acéstă împărăție ıaste și *mansup* deosebit seú dregătorie, carele ıaste orõnduit numai pentru a scrie *Tevarihurile* împeraților seú *Vizantida* turcescă, care se numesce *Vacanus*, adică scriitor de cele întemplantóre și la acest oficiú se punú de-a-pururé ómenı împodobiți cu pricopselă și acest *Vacanus* tot de-a-una ıaste dator a se întelni cu învățații *Ulemalı* și cu toți luminații *Regeli* și mai vertos cu *Kethudan-Sadri-Azet* și cu *Reizul-Kitabu*, spre a cerceta tóte vestirile, pricinile și scrisorile ce mergú și vinú la împărăție, ca să ıea sciintă de tóte curgerile lor și să le așternă în alcătuirile istoriilor împărătescî, ce se scriú de dınsul și toți numiții *Regeli* sunt datorı să i le arate tóte fără preget și tainuire. Dintr'acești istornici trei mi s'au întemplat a vedé și a citi; pe Naima, pe Rașid și pe Subhı, care au scris cu atâtea frumóse *teginituri* și *istiléhuri* seú metafore și idiotisme și potriviri la cuvinte și la dicerı în perióde ce le numescú Turciı *cafiele*, dupe obiceiul limbei lor, istoriile multor împerați dupe vremı, precum și alții înaintea acestora și în urmă pênă acum, cum și aștădı ıaste scriitor slăvitul Eiveri-Efendi; nu cu mai puçin gust au alcătuit istoriile turcescî și mulți alții istornici Grecı, Latinı, Francesı și Italianı (Nikifor, Zonara, Laonikie, Beungravie, Ladvocat, Cantemir, Voltaire, Buchener și alții) dintru ale căroro istorii cu multă băgare de sémă făcend o adunare, arăt pe scurt tóte câte arú puté da o idee pe deplin la cititorı de curgerea, starea și ocârmuirea împeraților otomanı.“

Într'adevăr el îndată urméză, dând o prescurtare de viețile sultanilor, cu începere de la Mahomet, și dupe fie care din acele vieți, resuméză caracterul și faptele Padișahului, descris prin coteva versuri care 'și schimbă adesé mészura și to-

nul¹⁾; astfel procede în totă partea întâi care e de 131 fețe manuscripte. A doua parte se deschide cu viața sultanului Mahmud I (1730), sub a cărui împărăție autorul *ai vădut lumina lumii*; de aci în colo evenimentele împărăției se amestecă cu ale țerei și mai ales cu întâmplările

¹⁾ În general aceste versuri n'aũ nimic însemnat; spre dovadă vom cita din cele mai bune. Astfel vorbesc autorul de Mahomet (p. 10):

„Mahomet stătu în lume, om foarte însemnat,
coci s'arată din slugă, prooroc și împărat
Și dătătoriu de lege, ce dupe ce-o întocmi,
în trei părți ale lumii, de mulți se priimi.“

Astfel de Osman. (p. 24):

„D'a se numi Eroie în lume cineva
Osman trebuî să fie, iar nu dór' alt ceva.
Făcu 'ntei stăpânire, apoi s'aũ arătat
fără războiu și'n grabă, Halif și Împărat,
'Și adăogă devletul cu țeri și se făcu
'ncepere și părinte 'mpăraților d'acu.“

Astfel de Murat I. (pag. 32):

„Murat peri la pace
iar nu când se bătea;
Ci dar Minerva tace,
iar Marte cât putea
Striga la toți să credă
că ș'acu e slăvit,
Și cum peri toți vedă
Că'i de vrăjmaș lovit.“

vitejei scriitorului, precum am arătat în numeroasele citațiuni precedente; de aceea și interesul crește în mare proporțiune. Ne place a citi acest memorial al unui bărbat ce jăcă un rol eminent printre contemporanii săi și ale cărui fapte politice sânt alternate cu lucrări literare așa de folositoare.

Iănkăiță, cum am vădut, întreprinse scrierea acésta istorică în exilul de la Nicopole și de aci înainte o urmă mai mult ca un jurnal al său privat, fiind-că de aci înainte el vorbesce mai mult de cele ce s'aũ întemplat lui și celor ce'l înconjură; să'i mai lăsăm dar cuvântul ca să ne spună sórta mai grea ce aștepta pe exilați ¹⁾:

„Noi ce ne aflam la Nicopoli fără de protecția lui Selim-Pașa, coci il trămisese împărăția la Bender, într'un *serhat*, lipsiți de toate cele trebuincioase și ca cum eram închiși, coci nu eram slobodi să mergem aĩuré și nu numai nu ne aflam atunci în vre o vină, ci unii din noi aveau și merit la *devlet*, dupe credința cu care ne

Astfel de Baiazet, (p. 37):

„Slavă și dobândirea la împărat e fire
și sunt îndatorați
pururé să le céră pêne măcar să péră,
și atunci sânt lăudați.
Și fulgerul să trece, nescine să se cerce,
nu'i lucru necređut,
și Baiazit de pere, cinstea lui așa cere;
de față e vădut.“

¹⁾ Istor. împăr. otom. Mns. p. 224 et sq.

am purtat în ceia-l-altă răzmiriță, mai virtos eū că aveam de atuncī *fermanurī* și multe *buiurultiurī* arătătoare de acēsta, între care se coprinde arătarea credinței și a altor boierī, am trāmis un *arzohal* cu unul din boierī la pré înaltul *devlet*, întru care făceam rugăciune ca să avem voie să mergem în *memaliki mahruse*, la un loc cum iaste Odiul, unde să putem a ne înlesni petrecerea vieții. Acest *arzohal*, dupe ce l'aū luat vezirul, ne aū trāmis rēspuns să stām acolē pēnē se va face hotārire. Dupe aceia aū sosit la Rușciuk, viind la Bucuresci și pīrindu-ne Mavrogheni cu multă pīră mincinósă, dānd și la *hazné* o sumă de banī, aū putut face ca să se trāmiță *ferman* cu un ceauș împērătesc și să ȳea și pe șese din noi să'ī ducă la Rodos surghīun și așa, lāsāndu-ne familiile la Nicopole, la sfērșitul lui noemvrie, am purces dupe poruncă și am mers la Rodos. Într'acest fel aū curs lucrurile într'acēstă iērnă (1789)....

La Rodos eram afundați în multă întristare și nu pentru noi, cōci noi pe unde am trecut și acolo am fost priimiți cu multă *peripisis* (ingrijire) și cinste de toți cei mari, ci pentru familiile nōstre, ce nu numai era depārtate de noi, ci le lāsasem și într'un *serhat* ca Nicopoli, fără de nici o protecție omenēscă.“

Duoī anī de ȳile aprōpe trāiră boierīi romāni la Rodos, înconjurați de onorī la care grijele ȳi lāsāu nesimțitorī. Iănăkiță Văcărescu avea cu sine pe fiul sēu cel mare, Alecu, fecior al āntēiei sale soçiī Elena Rizo, carele, crescut în scōla pārintelui sēu, promitea a'ī semēna, ba și chīar a'ī întrece atāt în capacitate politică cāt, mai ales, în geniū literar. E un frumos tabel istoric de a vedē de acum înainte pe acești duoī vrednici bār-

bați, tată și fiu, străbătând împreună valurile furtunelor noastre sociale!

Domnița Caragé, a treia soție a lui Ianake, trecuse cu patru copii ai săi și cu celelalte familii de boieri expatriați, la Arvanitohori din Têrnova; dar traicul rău și prósta stare în care aceste familii viețuiau, redusese pe domnița la un singur fiu, care fuse în urmă poetul Nicolae Văcărescu vornicul¹⁾.

Într'acest timp Sultanul Selim III, moștenitorul lui Abdul-Hamid, și Leopold, urmașul lui Iosef, înclinară la pace; Sultanul ordonă liberarea boierilor exilați (februarie, 1790) și atât cei de la Rodos cât și Filipescii închiși de două ani la mănăstirile de la Meteore, se adunară în Têrnova și de acolo trecură, la începutul lui iulie, la Andrianopol²⁾.

„N'am ședut o septemână și'mi au venit o *etriname* a pré înălțatului vezir Hasan-Pașa, întru care, dupe ce defăima pe Mavrogheni pentru surghiunirea noastră, îmi porunceă mie, cu multe laude și cum că fiind trebuincios, numai decât să mă scol și să merg la ordie la Rușciuk, care *mehtup* se află cu multă cinste sub păstrare în arhivele mele.“

Se înțelege că el nu întârzie a se duce la vizir, pe lîngă care se silesce a înnegri cu cele

1) Istor. împër. otom. Mns. p. 254.

2) idem, p. 253, 255.

mai aspre colorii pe principele inamicul lui; acesta îi era lesne acum, coci Mavrogheni plătise cu rușinea învingerii, nesocotitul său devotament către Turci. În orii ce cas sacrificiul trebuie să fie cumpănit dupe persoanele către care se îndreptăză; această regulă de politică, boierii noștri cei vechi o cunosceaă foarte bine și devotamentul lor către străinii urma în tot de-a-una asemenea proporțiunii. Cu timpul, cumpăna vechie s'a perdut.

Lui Mavrogheni i se tăie capul la satul Bela, și Iănăkiță îndată scrise boierilor din țeră, dupe porunca vizirului, că *dreptatea împăratului făcuse răsplătire* lui Mavrogheni, de care veste *s'aă bucurat cu toții*¹⁾.

Petrecerea Văcărescului în tabăra vizirului de la Rușciuk e privită de dînsul ca o epocă de strălucire, coci se bucura de tótă încrederea *regélor* turci și pregătea reînturnarea ordinei anteriore în țeră, ocupată acum de Austriaci; el dobêndesce, cu ferman împărătesc plin de laudă „carele și acesta se află păzit în scrisorile mele „cu multă evlavie“²⁾, voie de a merge în Andriapole și petrece acolo ierna, cinstit și iubit de toți pașii turci; în primăvera următoare pregătesce în secret poduri pe apele țerei pentru Turci; în sfârșit

¹⁾ Istor. împăr. otom. p. 270.

²⁾ idem.

servește cu vrednicie, cu inteligență, cu credință Portii; dar nu știu pentru ce simțim o tainică mulțumire de a vedea manuscriptul întrerupt în mijlocul povestirii acestor slujbe slugarnice, pe care ne ar părea mai bine a le vedea împlinite de alți oameni, demni de a servi, iar nu de a comanda. Paginile din urmă ale manuscriptului se citesc cu neplăcere, căci ele destăinuiesc o slăbiciune într'un caracter așa bine conformat; ne mirăm citind cum a putut să se 'ncuibeze o nevrednică mândrie în inima aceluia care dăduse:

„Ce'ai să'mi dăci de mândrie?

Eu n'aș fi mai vrut să fie!

Căci se'mpotrivesce firii

Și legii și omenirii.

„Om la om să se arate

Ca cum nu'î e ca un frate!

Tot cu rea deosebire

Face pe la toți privire;

„Cu turbare, ca o vită,

Și natura n'e-urită. —

Ai'b'o cin' va vrea s'o aibă,

Dar cu mine trébă n'aibă!)"

Aceste cuvinte sunt în contradicere cu faptele, când vedem pe Iănăkiță atât de amețit de ono-

1) Din exemplele Gramaticiei.

rile ce 'i facū Turcii, încat pentru dinșii își sacrifică demnitatea sa de autoritate pământénă.

„În tótă acéstă curgere de vreme, judicările și pricinile se căuta de mine și de câte orī venea la cortul meu cu poclone, îi luam însumi eū (pe Românī) cu poclone și 'i duceam pe la Regéli cu poclone, pe unii la Kehaia Bey, pe alții la Tefterdar, pe alții la Céuș Pașa și arătam că într'adins aū dus poclonele pentru dinșii și le priimea cu libov stépēniī și le dăruia galbeni din destui; într'acest chip am otcârmuit trebile țerei, cu multă plăcere a stépēnilor, pēnē când s'aū făcut armistiția cu Nemții.“ ¹⁾

Negreșit că acéstă îngrijire înjositoare de a preveni tóte capriciile, de a linguși tóte dorințele Turcilor, la care autorul pare a se 'nchina ca dinaintea unor netăgăduiți *stépēni*, revoltă ađi óre cum demnitatea și amorul propriū al Românilor, deșteptați acum din umilința timpilor fanarioțesci; ne pare rău, ne întristăm când vedem un om cu o naltă inteligență, cu un suflet patriotic, așa plecat subt acel jug degradător; dar spre scusa lui — déca înjosirea admite scusă, — să ne aducem aminte că asemenea evenimente se petreceau pe când spirituosul și simțitorul Principe de Ligne, general în armata austriacă, scria despre boierii țěrilor nóstre, aceste mahnitoare cuvinte: ²⁾

¹⁾ Istor. împēr. otom. Mns. p. 262.

²⁾ Lettres et Pensées du prince de Ligne. Vienne,

„Boierii vorbesc puţin. Temerea ce au de Turci, obicinuinţa de a auzi tot sciri rele şi asuprirea ce exercită asupra lor divanul de la Constantinopol şi hospodarul, 'i a deprins cu o neînvinsă întristare. Cinci-şeci de inşi cari se adună pe fieşi ce di, când într'o casă, când într'alta, pară a aştepta mereu stréngul fatal, şi pe fieş ce minut auzi dicénd:— Aici tatăl-meu a fost ucis din porunca Porţii şi colé soră-mea, din porunca Domnului.“

Óre cine mai mult decât Văcărescu purta tipărite în inima sa, așa gróznice amintiri? În minutul de faţă cel puţin, patria sfâşietă de răs-vrătirii, familia şi viaţa sa lăsate în prada nescotitei cruşimii a Turcilor, cereau din parte 'i un cap plecat, un suflet umilit. Fără d'a încerca să'l disculpăm, să deplângem totuşi acea tristă stare de lucruri ce supunea la înjosire şi chiar sufletele cele mai nobile.

Ne place dimpotrivă a vedé, câţi-va ani mai în urmă (1794-1796), pe banul Iănăkiţă Văcărescu în rivalitate cu Domnitorul Alexandru Moruz. Acest Domn, înălţat iute din dragomanat la tron, nu era ânsé un om lipsit nici de cunos-

---

in 32. pag. 232. Tot în acea scrisóre, p. 236, autorul adaugé: „Rien ne ressemble à la situation de ces gens ci. Soupçonnés par les Russes d'avoir de la préférence pour les Autrichiens, suspects à ceux-ci qui les croient attachés aux Turcs, ils désirent autant le départ des uns qu'ils craignent le retour des autres.“ Vedí şi *Mag. pentru Dacia*, tom. V p. 360 19.

cințe, nici de spirit. Un jurnal frances contemporan ¹⁾ ni 'l descrie petrecând, într'un cerc de Europei, cu jocuri de spirit în limba francesă, și acésta negreșit caracteriséză fôrte bine pe acel tînăr stêpênitor, inteligent și luminat, dar iubitor de plăceri și de lux, iute și artșagos la fire, vrënd ca tôte voile să i se împlinéscă pe dată și ca nimeni să nu 'i stea împotrivă. În mai multe rînduri acéstă iuțelă de caracter pincinui conflicte neplăcute, și Iănăkiță Văcărescu era unul din aceia cari nu sufereaū cu răbdare trufiile juneluī despot. Âncō de la 1793, virtuosul mitropolit Filaret, pe care l'am lăudat mai sus ca episcop de Rômnic, fusese silit de principe să demisioneze, fiindcă îndrăznise a se împotrivi la un nesocotit capriciū domnesc și, rememorând amintiri clasice, îi spusese că, urmând dupe voia lui, s'ar expune a đice lumea de dînsul că se

¹⁾ Le *Spectateur du Nord*, décembre 1801, p. 317: „Pendant que la France devenait barbare, il y avait des pays barbares qui devenaient français et quand le plus pur de notre sang rougissait les ruisseaux des rues de Paris, la cour de Bucarest jouait à toutes sortes de petits jeux d'esprit; le hospodar lui-même, élevé par un Français, ami des Français, parlant notre langue presque aussi facilement que nous, entouré d'une demi douzaine de nos compatriotes expatriés, dont il avait fait sa société intime, leur donnait l'exemple de mêler de la réflexion et de la morale jusque dans les plus frivoles amusements etc.“

jocă copilăresce, *νηπιάζει*¹⁾). Acésta alusiune la junetea sa înfurie pe Moruz și bietul mitropolit fu constrîns să se retragă în rēcorósa locuință de sub Mitropolie ce aũ păstrat numele lui.

Văcărescu fu mai dibaciu și mai norocit în lupta sa cu nesuferita mēndrie a Domnitorului; o anecdotă din timpii aceia, ce ni s'a povestit, va da o idee despre rolul important ce ocupa în trebile țerei, cunoscințele și experiența Văcărescului. Acesta, supērat de pretențiunile nemēsurate ale noului ceremonial domnesc, renunșase d'a mai călca la curte și era hotărît a nu îngădui cătușî de pușin înfruntările obicīnuite ale îngāmfatului Fanariot. Întēmplarea îl sluji cu prisos și 'i dete prilej de a înfrānge exigențele lui Moruz, făcēnd tot de o dată și țerei un însemnat serviciu. În ȓilele aceluî Domn, duoē marî urgiî căđură asupra patriei nóstre: ciuma de o parte secera poporul cu o furie nespusă, și de altă parte, se adăugea și o fómete gróznică care adusesse desperarea la culmea ei; locuitoriî de prin sate și chīar cei din orașe, stinșî de sărăcie și munciți de suferințe, erau siliți a măcina cója copacilor spre a'și căpēta o hrană vātămătóre sánētățiî, care grābea

¹⁾ *Νήπιος, νηπιάζειν, νηπιαχέειν*, în Omer, Esiod, Pindar și alțiî, când vorũ să vorbēscă de inexperiența și de simplitatea copilărescă; *μέγα νήπιε*, ȓice Esiod ca cum am ȓice noi, *Copil bētrān, nātārēũ*.

și înmulțea morțile într'un chip spăimântător. Acéstă stare de lucruri pricinuia o mare îngrijare Domnitorului, dar, nimeni din Francesii, tovarășii săi de jocuri, nimeni chiar din Divanul său nu scia să dea o povață mântuitoare, cel puțin un léc pentru ușurarea răului. Boierii se adunau în deșert ca să chibzuiască; isvórele îmbilșugate ale țerei erau secate; nimeni nu cuteza, de frica Turcilor, să chiáme întru ajutor pe Austria, care apoi și din fire nu pré e darnică, și nimenui iar nu'í da în gând să cêră ajutorință de la acei aspri stêpênî, în veci gata a lua și nu a da; tóte sfaturile erau sterpe. De aceia și boierii reclamau printre dînșii pe învățatul, pe iscusitul, pe ingeniosul ban Iănăkiță, la care rămăsese tóte speranțele. Moruz trâmise să'l poftescă la curte, dar banul profitând acum, spre a'í înfrêna órba mândrie, de nevoia în care se afla, se scuză arătând că e bolnav și că nu póte veni altfel decât cu ișlicul în cap, fiind că pătimesce de măsele. O cerere așa de îndrăznéță! o asemené infracțiune la regulile ceremonialului! un boier cu ișlicul în cap dinaintea Domniei sale! acestea părură lui Moruz necuviințe nespuse, neauđite, necugetate, monstruóse. Móră lumea de fóme, de ciumă, de ce o vrea, mai bine decât să védă Alexandru Moruz, *ó Μέγας Αὐθέντης τῆς Βλαχίας*, pe Iănăkiță Văcărescu cu ișlicul în cap!

Rêul ânsê crescea cu pași uriași; nemulțu-

mirea poporului ajunsese la o schiopă de răscolă și apoi boierii începuse a murmura; se suna de un *arz-mahzar* cu plângeră la Pórtă; scaunul domniei era în sfârșit în pericol. Dinaintea unor astfel de prevestiri, Moruz își plecă fruntea tru-fașă și se hotărî a priimi pe banul cu capul acoperit. Văcărescu sosi la curte cu gîtul înbrobodit în șaluri, cu faimosul ișlic de pricină afundat pe urechi; negreșit că trebuia să semene cu vulpea cea din fabulă, care veni la adunare,

„Dar ânsă oblojită, pe sub barbă legată
Și cu un lipan mare la cap înfășurată.“

Fanariotul își stăpêni indignațiunea și'l pofti să ședă la locul său de onóre: — „*Arhon* bane, — îi spuse cu o blândete făçarnică, dupe ce mai ântêi arată mâhnire pentru suferințele lui, — în tris-tele *peristasis* în care se află acum țera, așteptăm și de la *empiria Evgenii* tale ca să ne *simvulev-sescă* ce avem a face spre a depărta asemenea *distichă*.“ — „*Ipsilotate*, răspuse banul, puține voi sci a spune eū, un biet bêtân retras din lumea strălucită ce 'mpresóră pe Măria ta; dar pecăt pociu să mă întind cu mintea, socotesc că ar fi óre care mijloc de ușurare. Nu mă înduoiesc că bine cunósceți că, deși vechile *hattihumaiumuri* ale țerei nu pomenescū nimic despre acésta, ânsă s'a făcut obiceiū din șilele strălucișilor Domni ce aū domnit înainte Mării tale, a se da, pe fieș ce

an, *zaharea* îmbilșugată din țără, la *serhaturile* turcescî depe malul Dunării. Óre, făcënd acum țera plecată cerere la înalta Împărăție și mai ales făgăduind cu dinadinsul că, în anî mai roditorî, se vorü împlini cu prisos cele date acum, nu s'ar milostivi óre pré puternicul Împérat și ar porunci să se slobódă țerei zaheréoa grămădită în jicnițile *serhaturitor*? Ce cugetați despre acésta, *Ipsilotate*, și domniile-vóstre, *Arhondes*?“

Idea păru tuturor minunată; ea se puse îndată în execuțiune; Pórta consimți cu mărinimie a da ađi un ou ca să capete mâne un bou și bietul popor român se věđu ușurat prin bucatele ce se întórseră din îmbuîbatele cetăți turcescî, în satele române flămênđite. Astfel Iănăkița Văcărescu, credincios tradițiunilor de familie și demn urmaș al Radului comisul Bilșug, scăpă țera din fómete. Putem đice că el datori acéstă faptă meritorie, adúncei cunoscințe ce avea despre tóte relațiunile vechi și moderne ale Porții cu țera Románescă; în călătoriile sale prin Turcia și mai ales în desele sale petreceri la Constantinopol, unde și dobëndise de la patriarhie, printre alte onori, și titlul de *dikeofilax al bisericii Răsăritului*, împins de spiritul său neobosit și doritor de orî ce cunoscința folositóre țerei, el formase o cărticică în care, cu multă strădare și cheltuială de banî, isbutise a scóte din condicile împératescî, copiie depe tóte documentele atin-

gătore de patria sa. Fotino ne spune că a căpătat această carte de la Alecu Văcărescu, fiul lui Iănăkiță, și că a întrebuintat-o spre a extrage unele acte și a face, în Istoria sa¹⁾, un sumariu al documentelor dintr'însa. Acastă interesantă lucrare e acum perdută, împreună cu toate hârțile importante pe care Iănăkiță ne spune că le aduna în archiva casei sale; numai notița și extractul lui Fotino ne stau dovadă despre existența ei și tot de odată despre zelul nepregetat cu care acel om, adevărat mare, întreprinse cultivarea limbei și deșteptarea moralisătoare a datinelor noastre.

Nu putem vedé fără mirare că stimabilul d^l G. Sion, în traducerea ce a făcut dupe cartea lui Fotino, la acest loc, a trecut subț cea mai deplină tăcere, laudele cu drept meritate ce autorul dă banului Ianake Văcărescu. Un literat cu așa mult gust și talent ca d^lui n'ar trebui nici odată să uite că lauda dreptă și meritată onorează mai mult pe cel ce o face decât pe cel lăudat²⁾.

Ianake Văcărescu fu cu adevăr un om în veci memorabil, gloria nobililor țerei românesce, onórea familiei sale și fala patriei, precum îl nu-

¹⁾ Fotino, trad. de G. Sion. t. III. p. 316 et sq.

²⁾ Iată textul grecesc, nu precum a fost abreviat în traducere de d^l Sion. Ediț. grec. de la Viena, 1819, t. II, p. 372:
 „Τὴν τῶν δύο τούτων βασιλικῶν θεοπισμάτων περίληψιν εὖρον

mesce Fotino ; să nu ne sfim a o mărturisi acum, dupe şei-ḑeci de ani, când termenul orî cărei invidiî s'a încheiat. Trecutului cel puçin i se cade dreptate.

În aniî care am ajuns cu biografia acestuî bărbat eminent, ne apropiem de sfêrşitul carierei sale.

Moruz, deşi Văcărescu scăpase domnia lui din urgia fómetei, nu putea ânsê să mistuiască afrontul ce i se părea că încercase din partea boîerului român, şi când, dupe răpedea şi neprestita lui destituire, la 1796, august 30¹⁾, el se gēdea că nu putuse a'şî rēsbuna asupra lui, spunū că ḑicea cu o ferósă mânîe: — „Déca nu „voiu avé ştréng când îmi va cădé Iănăkiḑă în „mână, voiu lua pletele dómnei mele spre a'î su- „gruma!“

Maî fericit decôt fiul seū Alecu, banul Iănăkiḑă scăpă de stăruitoarea lui ură, cōci a duoa

---

ἀπαράλλακτον ἐν τίνι βιβλιαρίῳ, ὅπερ μοὶ ἔδωκεν ὁ ἐν μακαρίᾳ τῇ λήξει Ἀλέξανδρος Βακαρέσκος, ὅς τις εἶχε λάβει αὐτὸ παρὰ τοῦ ἀοιδίμου πατρὸς τοῦ μεγάλου μπά ρου Ἰωάννου τοῦ Βακαρέσκου, ὁ δὲ ἀείμνητος ἐκεῖνος πατήρ του, τὸ ἐγκαλλώπισμα λέγω τῶν εὐγενῶν τῆς Βλαχίας, ἡ τιμὴ τοῦ γένους, καὶ τὸ κἀνήμα τῆς πατρίδος, κατάρθωσε διὰ δαπάνης χρημάτων νὰ λάβῃ τὰ ῥηθέντα ἴσα (κόπιας, ὧν διαλάμβανε ἰδιοχείρως) εἰς τὴν ἐν Κωνσταντινουπόλει διατριβὴν του ἀπὸ τὴ καθ' αὐτὸ τῆς βασιλείας κλοντοῦκια (κώδηκας).“

¹⁾ Fotino, trad. de G. Sion. t. II. p. 182.

sa domnie nu'l mai găsi pe lume; în cei din urmă ani ai secolului trecut Iănăkiță Văcărescu răposă, ne având încă 60 ani împliniți, și trupul lui fu depus în biserica sf. Ión cel mare, alături cu casele sale.

O viață nu atât lungă cât plină de fapte și de lucrări folositoare, a însemnat acestui nobil bărbat un loc neperitor în analele românesce; faptele 'i ansă au rămas legate de epoca în care el a trăit, epocă tristă pentru noi, tabel întunecos și umilitor, în care ne place totuși a întrevéde umbra lui mai demnă și mai măreță; dar lucrările sale în cercul literar, acelea voru rămâne ca petre unghiulare pe care s'au aședat temeliile literaturéi nóstre. Gramatica sa, informă, necompletă, imperfectă, este ansă atâtia cercetare a regulilor limbei; versurile sale, puține la număr și restrânse în mică proporțiună, sânt ansă atâtiele modele de o perfecțiune poetică; istoria Sultanilor sêu mai bine Memorialul sêu e o operă preciosă în neaverea nóstră istorică; în sfârșit dicționarul românesc, culegerea de document, déca le am avé, aru fi pentru noi alte scumpe isvóre.

Nu putem dar tăgădai marile merite ale acestui bărbat și, aruncându-ne în general ochirea asupra activității sale, exercitată în tóte sensurile, mai multe analogii de caracter, de spirit și de fapte ne invită a'l asemui, negreșit cu deosebiri mari de țără și de vremuri, care ne dovedesc că, în

dilele lui ca și acum încă, eram departe de timpul când

„Acest blet corb sërman
Iar acvilă s'ar face,
Ș'orî ce Român ar fi Roman
Mare 'n războiu și 'n pace,“

ne invită, dicem, a'l asemui cu un Roman strălucit, cu Ciceron. Într'adevăr, la amînduoî se vedu, desvoltatele în cercuri deosebite și neegale, aceiași neobosită activitate care le dă un rol în toate treburile politice, fără d'a stînjini lucrarea lor intelectuală, aceiași varietate de cunoscințe și de ocupațiuni, aceiași multiciplitate de talente felurite, acelaș gust pentru viața fastuoasă, pentru toate plăcerile atît sufletesci cît și simțuale, și chiar acelaș colț de vanitate care se ivesce pe ici și pe colé în operele și în faptele lor. Să nu se mire nimeni de o asemené alăturare, pôte neproporționată. Natura a semēnat geniul prin totă întinderea omenirii; dar societățile, dupe vremi și țeri, îl desvöltă numai atît pre cît le stă în putere.

Bucurescî, 1860.

Tipărit în *Revista Română* vol. I.

Adaose si indreptari. — 1°. Mai înainte de a sfârși tipărirea acestui articol asupra Văcărescilor, în *Revista Română*, am avut mulțumirea a pute elucida cestiunea de genealogie ce era încă confusă pentru noi pe când tipăream pag. 257—268. — *Genealogia familiei Cantacozinilor de la anul 800 și până la anul 1787*, frumos manuscript pe pergament în posesiunea repositului d. Const. Cantacozino, ne-a dat, la pag. 398 și urm., deslușirile de mai jos:

„Ianake Văcărescu (*cel d'ântei Ianake*) era frate vitreg cu Dómna lui Constantin Voevod Brâncovénul. . . . el a fost însurat cu sora lui Bărcă (*póte Bărcănescu*) mare logofet și a născut cu soția sa patru fii: 1° Constantin mare vistier, și apoi mare logofet sub Nicol. Vodă Mavrocordat, a fost însurat cu Maria fata marelui vornic Iordake Crețulescu și a soției lui, Domnița Safta, fiica lui Constantin Vodă Brâncovénul. 1732. Fiica lor Elena a ținut pe Michai Cantacuzin (*fratele Pêrvului spătarul de cari am vorbit*); — 2° Barbu; — 3° Ștefan (*tatăl banului Iănăkiță*); — 4° Rădu.“

Dintr'acestea vedem cum se rudea cel d'ântei Ianake Văcărescu cu Constantin Vodă Brâncovénul, și cum al duoilé, Iănăkiță, se rudea cu Cantacuzeni.

2°. În biserica schitului Măgurénu, din dél de la grădina Cișmegiului în Bucuresci, care biserică este începută de logofetul Constandin Văcărescu, unchiul lui Iănăkiță și sfârșită pe la anul 1760 sub domnia lui Const. Mich. Vodă Racovița, de ginerele logofetului, vistierul Michai Cantacuzino, se află pe păreți, deosebit de multe portrete ale Cantacozenilor, ânsé cei mai mulți fără nume, portretele următoare din familia Văcărescilor: „Constantin Văcărescu vel logof. cu jupănesa lui Maria, și Ianake Văcărescu vel Agă cu jupănesa lui Stanca.“ Acesta e tata lui Constantin.

30. Printre exemplele de versificare date de Iănăkiță Văcărescu în Gramatica sa, găsim și cele următoare, în care autorul se silește a urma regulile prosodiei antice:

Și ce voiesc, cum pociu s'arăt? Am glas? Musă, grăiesce!

Di ce se cuvine séu fă-mă a 'nțelege
Cum să arăt mai pe 'nțeleș, în graiu, curgere bună,
Cugete frumóse, cu poetice facerī.

* * *

Ce are, cine și'n ce fel să ne arate? —

Silința câte nu sêvêșșesce 'n vreme!

Răzbóie face cu'mpotrivirī ciudate,

Aduce, duce, ostenéla 'și o are;

Drept hrană dulce âncó și bucurie!

Aplécă firea și voința 'și o cere.

Nescine unde ție o ca o basis

La ver ce trébă va avé d'a 'ncepe.

Înțeleșul acestor două strofe se restabilește astfel: *Și în ce fel să ne arate cine ce are în sine?* adică: Cum să'și dovedéscă omul talentele, puterile? — Poetul răspunde: Prin silința, coci *silința câte nu sêvêșșesce cu vremea? Ea face răzbóie, aduce, duce, se ostenesce*; dar plata ei, *dulcea ei hrană e bucuria. Ea aplécă și firea și cere ca voința sa să se împlinéscă cu or ce preș. De acela nescine orī unde va avé să încépă vre o trébă, să o lea, să o ție ca o basē a lucrării sale.*

DESPRE ODORELE, MANUSCRIPTELE ȘI CĂRȚILE

AFLATE ÎN

MĂNĂSTIREA BISTRIȚA

(DISTRICTUL VĂLCEA ÎN ROMÂNIA).

Cele mai multe din mănăstirile țerei Românești, și mai ales cele antice și bogate, posedă câte o colecțiune mai mult seú mai puçin numerosă de cărți vechi, unele scrise de mână, altele tipărite, păstrate în general cu fôrte puçină îngrijire; aceste cărți sunt mai cu sémă exemplare învechite de opere liturgice și teologice, scrise slavonesce seú românesce, tipărite într'una din aceste duoë limbi seú în cea elenă, care dupe timp și împrejurări, aú servit la slujba biseri-

céscă a mănăstirii, și care acuma, netrebuincioase și desprețuite, zacă mai tot de-a-una aruncate în câte o cămară mucedă și prăfuită, închise în lădi séu grămădite în mormane. În general șóricii, moliile și cărcăieci se folosescú singurii de acele rămășițe, adese precioase ale culturei și ale pietății strămoșesci.

Printre ele ánsé, anticarul află tesaure neprețuite, deși el are mai tot de-a-una máhnirea a deplânge starea de stricăciune a multora, și perderea neînduoiosă a unui și mai mare număr dintr'însele.

Mănăstirea Bistrița, din districtul Vâlcea, clădită pe la anul 1497, de banul Barbu Basarab (căruia 'i dicese și *Craiovescul*, dupe reședința băniei sale), cu frații săi Pêrvul vornicul, Danciul vornicul și Radul postelnicul, fii lui Négoe¹⁾, e una din mănăstirile care au păstrat mai multe obiecte antice de tot felul : icóne, vase de argint, stofe și cusături precioase, odăjdii preoțesci, manuscripte, cărți tipărite și alte rămășițe vechi; tóte amintescú epocile trecute ale istoriei nóstre.

Precát clădirile acestui aședemént religios 'și au perdut cu totul caracterul lor antic, în pre-

---

¹⁾ Acéstă indicațiune asupra familiei fondatorilor e trasă depe inscripțiunea gravată pe unele obiecte antice de argint dăruite mănăstirii chiar de fondatori ei; vom cita mai la vale unele din acele obiecte.

facerea totală a bisericeii și a caselor împrejmuitoare, sub principii Bibescu și Stirbei (1846-1856), cu atât din contra, odórele eclesiastice ale Bistriței staă în ființă, spre a atesta antica splendóre a acestei mónăstirii și generósa dárnicie a ctitorilor ei și a urmașilor lor.

Prin scrupulósa examinare a atátor remășițe din diferite timpuri, póte cine-va studia, pêne la óre-care punct, ideile artistice, practicele industriale și relațiunile de comerț care aă domnit în țera nóstră la deosebite epoce ale desvoltării ei; influențele bizantine, italiene, germane și moscovite se ivescú succedându-se în arte și în industrii și pare că vină să coloreze cu rațe mai vii, tabelurile aspre și întunecate ale luptelor nóstre politice din trecut. Epitrahilul de mėtase pe care se vede figurat chăiar banul Barbu cu portul călugèresc de pe atunci și cu numele său de monah, *Pahomie*; *engolpionul*, său iconița portativă a banului Preda, de stil bizantin, suflată cu aur și cu smalt în glaf (*champlevé*); covorul de catifea țesut cu desemnuri venețiane de fir neted (*plat*) și de fir încrețit (*frisé*), și dat de Négoe Vodă Basarab; feřecătura Evangheliei lui Marcea postelnicul, lucrată cu figuri răsărite (*en bosselage*), pe placă metalică suflată cu aur, dupe modul fabricațiunii din Nuremberg; epitafiul cusut cu fir și cu mėtăsuri în ăilele lui Boris Teodorovică Gudunof, ăarul Moscoviei; candelule de argint în formă de

con trunchiat și săpate *à jour* cu medalióne auriate, lucrute negreșit în țera noastră, sub Mateiu Basarab; sicriul de argint și aur al stului Grigorie Decapolitul, poruncit de Constantin Șerban Vodă, în țera Magiarilor și costând 1500 reali¹⁾; policandelul, candelabrele și alte obiecte masive de bronz și argint aduse din fabrice germane și rusești de Constantin Vodă Brâncovénul; ș'apoi o mulțime de alte articole mai vechi și mai moderne²⁾, pêne și sfeșnicele de argint dăruite de boierii și neguțătorii Craioveii, la 1779, drept mulțumire către móștele sântului, pentru că au scăpat țera de secetă și de lócuste; toate acestea ni se presentă ca o succesiune ne'nteruptă de documente istorice, prin care se elucidéză și se dovedescú relațiunile țerilor

¹⁾ *Călătoriea lui Macarie, patriarh al Antiochiei*, trad. englezesce de *Belfour*. Londra, 1836, Vol. II, p. 346.

²⁾ În véra anului trecut 1860, fiind însărcinat de Minister a cerceta și a înscrie antichitățile din mănăstirile județelor Argeș și Vâlcea, am prezentat ministerului relațiunii cu descrierea pe scurt a acestor obiecte. D-l Heinric Trenk, pictor elvețian, stabilit în Bucuresci, și care mă însoțise în călătorie, a executat pentru guvernul Român, un *Album archeologic și pitoresc* de 110 planșe, în care vederile cele mai frumoșe și antichitățile cele mai interesante sunt reprezentate cu mult talent, în ulei, în acuarelă și în sepia. Ar fi de dorit ca Guvernul să se decidă a face cheltuiala chromolitografierei acestui Album, care ar găsi negreșit mulți cumpărători, chiar și în străinătate.

române și dezvoltarea lor artistică și industrială, și starea lor de finanțe, și tendențele lor civilisătoare. Ar fi un studiu interesant și folositor de a descrie și a comenta toate antichitățile secolului nostru de mijloc, ce se găsesc în țară, și a trage dintr'insele toate luminile ce ele pot revărsa asupra istoriei națiunii noastre; ar fi iarăși de mare necesitate de a aduna acele obiecte într'un muzeu, unde să le fie asigurată o conservare mai bună decât pe la mănăstiri; coci, lăsând la o parte desele cazuri de rea credință și abus, s'a întâmplat de multe ori ca unii egumeni, din ignoranță și socotind poate că facu bine, să prenoiescă aceste obiecte antice, prin forme și reparațiuni moderne, care le au răpit totă valoarea lor arheologică.¹⁾

Un asemenea muzeu, care s'ar împodobi cu prețioasele vechituri adunate de prin toate mănăstirile țerei și chiar uneori de la particulari, unde staū netrebuincioase și neprețuite, ar avé marele avantajū de a ne înfăcișa o istorie plastică și

¹⁾ Trebuie să arătăm aci mulțumirea noastră către părintele actualul egumen de la Arnota, carele urmând consiliul nostru, a reparat fără a desfigura cotsuși de puçin, o cruce și o cădelniță ce se aflaū la Arnota din timpū luū Mateū Basarab. Lucrări de felul acesta, făcute pentru antichitățile Bistriței, ar trebui întreprinse de guvern, care ar începe astfel crearea unui muzeu foarte bogat. Astăzi, la 1887, mai toate acele obiecte se află în Museul Național de Antichități din Bucuresci.

figurată a artelor, a industriei și a negoçului țerei nóstre. Icóne originale și copiie exacte de pe vechi tabeluri și portrete; săpături de tot felul și ornamente sculpturale pe pétră, pe metaluri, pe lemn și pe os; vase și alte odóre de metal lucrate cu dălțița (*ciselé*) séu gravate, turnate masiv séu de sîrmă (*filigrane*); stofe bogat țesute; sanguliă mai subțiri și mai transparente decót pênđa păiajenului; cusături grele și complicate; giuvaieruri cu smalt și cu petre scumpe; arme antice; veșminte preoțesci séu civile; hamaturi de cai; mobile și alte felurite obiecte din timpii trecuți; tóte acestea, dispuse dupe rîndul fabricării lor, arú veni să ne desvélue o mare parte de secretele traifului casnic, al obiceielor și al gusturilor străbunilor noștri.

Tot așa de importantă ar fi și adunarea în biblioteca națională a tuturor manuscriptelor și tipăririlor ce staú expuse perderii și stricăciunii prin mînăstirile și prin bisericile orașelor și satelor din România. Acestuí aședemént îi lipsescú mai tóte *incunabulele* ¹⁾ tipografieii române, și manuscriptele vechi care arú puté servi la studiul istoriei și al desvoltării limbei nóstre, sunt fórt rare într'însul. Strîngerea la un loc a vechilor cărți

¹⁾ *Incunabula* (légán) se numescú tóte edițiunile de cărți tipărite la începutul tipografieii. Edițiune *princeps* se numesce orí ce ántéie edițiune a unei cărți; dar tóte edițiunile *princeps* nu sunt *incunabule*.

de prin mănăstiri și biserici ar împlini cu prisos aceste lacune.

Ministerul cultelor și instrucțiunii publice din Bucuresci, aprobând cererea ce 'i am făcut, ne a permis în véra trecută, a strămuta în capitală, o culegere din cele mai interesante cărți aflate în mănăstirile Cozia și Bistrița de peste Olt. Volumele aduse de o cam dată din Cozia sânt în număr de 29, și cele din Bistrița numai de 19; dar, fără de a contesta valoarea unor cărți găsite pe la alte mai multe mănăstiri ce am vizitat, trebuie să mărturisim că biblioteca de la Bistrița ne a dat pênă acum cele mai însemnate rezultate sub raportul antichității.

Acéstă bibliotecă, (déca putem da un nume așa de pompos adunării de volume mai mult séu puçin stricate ce staū aruncate într'o cămăruță a sumptuosului palat mănăstiresc) conține, afară de scrieri bisericesci moderne, tipărite în limba românescă, o colecțiune ca de vre-o 390 volume vechi fórte réu conservate; cõci cele mai multe, din pricina neîngrijirii și mai ales a umezelei ce este în pescerea învecinată, unde ele în atâté rînduri aū fost strămutate și păstrate, împreună cu cele-l-alte averi mișcătore ale mănăstirii, s'aū udat și s'aū mucedit astfel încõt cele de hârtie sunt mai mult putrede și lipite foî de foî, iar cele de pergament, șterse și scortõse. Aceste inconveniente sunt ânsé o consecință chiar a păstră-

rii lor; fără de pescerea cea umedă, negreșit că comorile bibliografice de la Bistrița s'arū fi rāsipit cum s'aū rāsipit cele adunate din vechime la alte mōnăstiri antice, precum Snagovul, Têrșorul, Dêlul, Govora, Curtea de Argeș și altele.

Acea pescere, prețioasă ascunđetóre a călugêrilor bistrițeni, le a dat mijlocul de a scăpa din atâtea pustiiri ale inamicilor țerei, odórele și cărțile antice lăsate de ctitori și de dănuitori, în paza lor.

Fenomenul geologic ce deosebesce localitatea Bistriței, adică despicarea unui munte de pétră vărósă ca să lase o trecetóre pitorescă pêriului ce, chîar din repediciunea sa, a luat numele de Bistrița, (быстръ *slav*, răpede), negreșit că a trebuit să ocasiozeze, în sînul aceluî munte, cripte séu pesceri spațiose; acele pesceri sunt mai cu sémă de partea dréptă a rîului. Ca la distanță de cincispre-dece minute, urmând de la mōnăstire pe acea minunată matcă în sus, se face pe drépta, în munte, o gură largă, dar care îndată se ângustéză; mușchiul stropit neîncetat de picurarea stâncei, revêrsă în acea boltă maiestósă, o licurire de verdêță magică; ómenii locului numescū acea gură, *Pescerea vechie*, și numele'î pare a dovedi că cei d'ântêi locuitori ai acestor munți, vênători îndrăzneți urmărind, dupe cum đice tradițiunea, o ursóică, acolo 'și aū găsit adăpostirea. Mai la vale pe rîu, chîar în dosul mōnă-

stirii, dar sus pe rîpă și la un loc mai puțin accesibil, este o altă pescere în care se intră d'abușelé printr'o crăpătură îngustă; îndată ânsé acea pescere se lărgesce, formând bolți înalte și une orî superpuse, cu felurite accidente de tărâm, cu scursori împetrite și chiar cu o cisternă firéscă în fundul unei cavități. Aci, din vremi nememorate, aū locuit pustnicî; aci s'aū păstrat în vechime mōștele sfântului Grigorie Decapolitul¹⁾; aci însfêrșit s'aū pus la adăpost, în timpîi de jafurî și de invasiuni, obiectele de preç ale mōnastirii, astfel încōt astăđi găsim la Bistrița mai multe odóre și cărți vechi decōt în alte mōnăstiri. O-sebit de tradițiune ânsé, n'avem altă mai vechie mărturisire despre locuirea acestei pesceri, decōt capela ce s'a zidit la 1637, de către mitropolitul țerei Teofil, sub patronagiul *s-ților Voevodă*, la un loc unde pescerea se deschide la lumină printr'o gură largă, drept d'asupra unei rîpe nalte ce dă perpendicular în rîu. Acea capelă s'a dērâmat, și'n locu'i s'a făcut alta care pōrtă următórea inscripțiune, ce se găsesce âncō acolo, pe o pétră, săpată cu multă inexperiență de scultură și de stil:

¹⁾ Un vechiu sieriū de chiparos, în care se păstrău mōștele sfântului de la Bistrița, înainte de fabricarea celui de argint, pōrtă o inscripțiune slavonă, în care se vede că este făcut de „*Radu Voevod, fiul Mihnei Voevod (1611 și 1623), când a venit într'a sfântului Grigorie Decapolitul pescere.*“

† Acéastă sfântă beserică iaste zidită de mitropolitul Teofil la lét 7143 (1633) și rămâind la pustiire și de tot la răsipire iar la lét 7245 (1732), robul lui Dumneđeű Macarie ieromonahul o a dres mai de iznóvă prefăcut . . . ș'a părinților Rafail eromonahul ivana(?) vecínica pome-nire. pis. az 1732, Macar. erom. iunie 3¹).

Pe la anul 1828 a ars și acéastă bisericuță cu chiliile ce se făcuse alături și în care locuia schim-nicul Ilarion, cel din urmă călugěr pescerean; de atunci s'a mai reparat numai capela de pétră, în-velindu-se cu șindrilă și s'a zugrăvit pe la 1831; dar acum a rămas și ea cu totul pustie. Nicī chiliile, nicī scripetul, pe care se ridica în vechi-me sicriul sfântului și cele-l-alte odóre, nu mai există. Vechia credință tradițională ce privea acea sfințită pescere ca o protectóre a mōnăstirii din vale, a perit împreună cu nevoia de refugiű și cu frica urgiilor din timpii barbari; pescerea, cu întunecimile eї misteriose, cu bolțile'ı locuite de miriade de lilieci, a rămas numai ca o curiositate pitorescă pentru visitorii localității; dar pen-tru archeolog ea păstréză încă multe prețioase amintiri. Eї îi suntem datorī conservarea multor scumpe rămășițe din timpii trecuți; fără dinsa póte ne ar fi astăđi greű a constata, prin obiecte

¹) Cele din urmă cuvinte se traducű: *am scris eű Macarie ieromonah, la 1732, iunie 3.*"

existente, vechi relațiuni și însemnate produse ce dovedesc cultura străbunilor noștri.

Astfel cum a scăpat de jafuri și de nevoi, biblioteca Bistriței e compusă în general de cărți bisericesci manuscrise și tipărite, în limbile slavonă, română și elenă. Deosebindu-le ânsă în mai multe categorii generale, dupe dialectele în care sânt scrise, găsim: vre o 80 manuscripte slavone (evangelii, psaltiri, minee, céslove, pravili canonice etc.) scrise, cu litere capitale și minuscule, de formatele in folio, in 8°, și in 4°;— iarăș pe atâtea cărți slavone, tipărite în secolii XVII—XVIII, în lavra Pecersk din Kiev, sub păstoria mitropolitului Petru Movilă; în Leov (Lemberg în Galiția) tot pe atunci; în Moskva, în dăilele țarilor Alexei și Petru Ivanoviți; în Têrgoviște sub Mateiu Vodă Basarab și Dómna sa Elena; în Buzeu, Rómnic, Têrgoviște și Bucuresci, sub domniile lui Șerban Cantacuzino, Constantin Brâncovénu și mai încóce; ca vre o 30 volume grecesci tipărite la Veneția și în țera Românescă, de format in 8°, și in 4°, printre care se găsesce și un exemplar complet al Mineilor elinesci, tipărite la 1680 și următor, în Veneția, și purtând scris pe dinsul că a fost *al lui Constantin Brâncovénu vel logofet, la 1687*; vre o 40 manuscripte românesci (psaltiri, vieți de sfânti, cărți dogmatice și învățaturî d'ale părinților bisericeii, etc) traduse românesce în cei două din urmă secolî, și prescise în mare parte cu

litere minuscule și cursive cirilice, de călugării locuitorii în mănăstire. Cele-l-alte cărți românesce provină din deosebitele tipografii care s'au succedat de la al XVII^{le} secol în cóce, în țările române: Brașov, Govora, Têrgoviște, Iași, Snagov, Buzău, Rômnic, Bucuresci, Sibiiu, etc.

Intențiunea noastră nu este de a da o nomenclatură a titlurilor tuturor cărților vechi ce compună biblioteca Bistriței. Ne am mărginit, în câțiva articoli publicați în *Revista Română*, a descrie cu amănuntul unile din cele ce ni s'au părut mai interesante, și comentând atât provenința, caracterul cât și înfățișarea lor, ne măguliam că vom fi isbutit a trage óre-care conclusiuni ce nu voră fi, credem, fără de interes pentru relațiunile țerilor noastre, pentru starea lor de dezvoltare și chiar pentru limbele usitate într'insele, la epoci destul de înapoiate.

Din nenorocire tóte acele manuscripte și *incunabule* ale tipografiei românesce zacă neîngrijite și expuse stricăciunii și perderii. Ară trebui să se depună prețioșele cărți și odóre de tot felul de prin mănăstiri, în Biblioteca și în Museul național, și să se conserve prin legături solide, volumele ce se strică și mai rău din putredirea scórțelor róse de cari. Măsurii pentru culegerea și păstrarea antichităților din țările noastre sunt indispensabile, coci, — o mai repe-

țim, — încuria și nepăsarea către amintirile strămoșesci sunt o rușine și o impietate pentru o națiune ce aspiră la cultură.

Bucurescî, 1861.

Tipărit în *Revista Română*
Vol. I și II 1)

---

1) Capitolele care urmăză asupra acestui subiect în vol. I din *Revista Română*, pörtă titlurile următoare :

„I. Psaltirea slavonă comentată de Branco Mladenovicî, 1346. — Despre acest foarte interesant manuscris a tratat și renumitul slavist profes. Miklosich din Viena, căruia dl Odobescu l'a comunicat).

II. Manuscrisul de la Chilindar, 1408.

III. Cărțile banului Preda Basarab, 1519—1521.

IV. Trei Tetravangelii slavone scrise de mână. — Caligrafia ornamentată și ferecăturile din vechime.

V. Prima tipografie din țera Românescă.“

Dl A. I. Odobescu, în urma călătoriei de explorațiuni archeologice ce a făcut în anul 1860 prin mănăstirile din județele Argeșul și Vâlcea, a prezentat Ministeriului de Instrucțiune publică mai multe raporturi detaliate, din care unele au și fost tipărite, precum :

începutul relațiunii sale despre *Antichitățile din mănăstirea Bistrița*, care a apărut în *Buletinul Instrucțiunii publice*, al d-lui V. A. Urechiă, din 1865 și 1866;

apoi relațiunile despre *Antichitățile mănăstirilor Arnota și Govora*, tipărite în *Ateneul român* din 1860, sub direcțiunea d-lui C. Esarcu;

în fine relațiuni despre alte mănăstiri odinioară disedinate, precum *Tutana*, *Stănescii* și altele, au eșit la lumină în *Columna lui Traian* a d-lui B. P. Hasdeu, din 1873.

Printre publicațiunile archeologice ale dlui Odobescu, atingătoare de mănăstirile țerei, cată să se prenumere și un memoriu, tratând despre vechele cusături bisericesci ale țerilor orientale din Europa, și având ca subiect principal descrierea și explicarea unui *Epitafiu* (sėu aer) de la mănăstirea *Tihvin din Rusia*, cu data din anul 1601, carele, după ce a fost mult timp păstrat în mănăstirea Bistrița, a trecut în Museul național din Bucurescii, împreună cu cele mai multe obiecte antice înregistrate de dl Odobescu, în cercetările sale din 1860 și din anii posteriori. Acel memoriu s'a tipărit numai în traducțiune rusescă și cu ilustrațiuni, în publicațiunea periodică a Societății archeologice din Moscva, intitulată *Drevnosti*, din anul 1874, p. 1—36: „Воздухъ съ вышитымъ изображеніемъ положенія Спасителя во гробъ, пожертвованный 1601 г. въ русскій Тихвинскій монастырь и найденный въ Быстрицкомъ монастырь въ Валахii.“ — În acest memoriu, autorul descrie, explică și pune în comparațiune un mare număr de epitafie și de alte cusături vechi bisericesci, care se află

în mănăstirile din țera Românească, din Moldova, din Bucovina, precum și în anticele lavre ale muntelui Atos. Este un studiu curios asupra acelei arte a *picturei cu acul* său a cusăturilor religioase, care a fost așa de răspândit în tot orientul creștin și care, de la vechii Bizanțini, a trecut la Grecii subjugăți de Turci, la Sârbi, la Români din ambele Principate, la Ruși, la Georgieni și la Armeni. Fie-care din aceste popore a dat ôrecum un caracter particular producțiunilor acestei arte, exercitată de braslele *seidicarilor* și *ciaprazarilor*, precum și de femeile din clasele cele mai nobile și mai avute.

În fine, cată să se facă mențiune și despre articolul din tomul I al *Revistei Române*, purtând titlul *Foletul novel, său Kalendarele lui Constantin Vodă Brâncovenul*, tipărire comentată a notelor însemnate de propria mână a ăisului Domnitor pe nisce Calendare românești manuscrise ce s'aũ pregătit pentru dănsul în anii 1693, 1694, 1695, 1699 și 1703. Aceste prețioase manuscrite aũ fost descoperite de dl Odobescu la 1860, în biblioteca mănăstirii Hurezul, din județul Vâlcea.

Dl Odobescu, întindându'si studiile archeologice asupra mănăstirilor ortodoxe care aũ păstrat amintiri românești, a cules, chăiar pe locuri, note fôrte numeroase asupra obiectelor de provenința românească, ce se află în bogatele biserici și *skevofilace* (comori) ale mănăstirilor de la muntele Atos. Despre acésta ânsă, dlui n'a publicat alt-ceva decât însemnările asupra unora din odăjdiele cusute ce se găsescũ acolo (în memoriul rusesc despre *Epitafiul de la Bistrița său de la Tihvin*) și o *Notiție* în limba francesă *asupra icónelor în Mosaică*, câte sũnt acum în ființa la Sântul-Munte. Veđi *Annales archéologiques fondées par Didron*, Paris 1871. tom. XXVII, p. 259—263, „L'Art au Mont-Athos“. — Cât despre odórele de origină română ce se păstrează în mănăstirile antice, ale *Sânt-agorei*, mai tóte pline de amintiri ale Domnilor munteni

și moldoveni, cum, bună oră, Vladislav Voevod (la Lavra cea mare a sfântului Atanasie), Négoe Basarab (la Dionisiu), Ștefan cel Mare (la Zografu), Michaiu Vitezul (la Simopetra), Petru Rareș (la Caracalu), Matei Basarab (la Ivir), Vasile Lupu (la Vatoped) și alții mulți aiuré, ce minunat Muséu s'ar puté alcătui cu ele! Acel Muséu ar conține cele mai bogate anale ale culturéi Românilor din trecut! Ar fi ca și o galerie cronologică, artistică și pietosă a vechilor noștri Voevođi Românesci!

PSALTIREA

TRADUSĂ ROMÂNESCE

DE

DIACONUL CORESI

Tipărită la 1557.

Una din cauzele care aducă mai multă împedicare la răspândirea științei și la popularizarea cercetărilor asupra limbii și istoriei, în sînul națiunii române, e puțina comunicare de idei, puținele relațiuni intelectuale ce există între tóte țările unde limba noastră se vorbește și se cultivă. Lucrările bărbaților studiosi rămînu isolate în cercul provinciei unde aũ fost produse, și adese majoritatea publicului român nici că bănuiesce despre scrierile naționale care circulă într'o țeră vecină locuită și aceia de Români, mișcați de aceleași

idei și simțiminte, de aceeași trebuință de cultură. Cărțile tipărite în Sibiu, în Blaj, în Iași abie pētrundū pēnē în Bucuresci, și vei întēlni rare ori în acele orașe, produse literare din capitala României.

Acéstă lipsă de comunicațiunii intelectuale produce nu numai rēul de a întretine provincialisme în limba scrisă și d'a împedica formarea definitivă a unui dialect cult și literar în care să se contopescă seū să se controleze tôte idiomele locale și tôte sistemele filologice individuale ale Românilor, dar încă tinde a isola pe Români unii de alții, prin deosebite idei și tendențe, inspirate publicului în fiesce provincie, de scriitorii locului. Cât mai profitabil ar fi pentru națiune, propagarea întinsă a ideilor, care ar proveni dintr'un schimb neîncetat al producțiunilor culturei Românilor! Câte folose arū trage toți în general din lucrările isolate ale bărbaților de merit ce sânt răspândiți prin deosebitele centruri locuite de Români! Numai astfel am putē dobēndi un simțimēt neted și adūnc de naționalitatea noastră; numai astfel am putē prețui mai bine puterile noastre morale; numai astfel am putē urma o cale alēsă și cumpănită dupe adevēratele noastre mijlōce și trebuințe.

Aceste cugetări ne sunt suggerate acum de o simplă cestiune de studii literare. Pe acest tērâm cel pușin, tōtă lumea ar crede că toți Ro-

mâinî sînt uniți și că ei lucrăză împreună spre a duce limba lor la o stare de cultură necesară orî-cării limbî ce se vorbesce de o națiune care tinde la propășire. Din nenorocire, chîiar într'acésta se vede curat o lipsă de unire în idei; limba a luat căi deosebite în deosebitele provincii și a ajuns chîiar, prin neasemuirea tendențelor ce mână pe uniî și pe alții, ca Români de același sânge și de același credință, abié să se mai înțelegă. Mărturisim că articolii unor gazete române publicate de Ardeleni și Bănățeni, rămânî une orî cu totul neînțelese publicului din Principatele-Unite, și pôte că același trist fenomen se produce și în Transilvania și Banat pentru cititoriî unor scrieri de la noi.

Pôte că timpul va curma de sineși așa nefericite neînțelegeri; dar nu e mai puçin adevărat că noi înșine avem datoria de a lucra cu stăruință în contra perpetuării unor asemenea divergențe de idei și de tendențe în cultura limbei române. Acésta o putem face studiând mai ales cu luare aminte lucrările serióse ce se facî asupra acestei materii de către frațiî noștriî de peste munți, cari fiind ancă de mult dedați cu studiile filologice, sacrifică în adevăr adese sistemelor arhaice, spiritul limbei nóstre, pe care noi, cu mai multă ușurință, îl subordonăm fórte des la imitațiunea puçin raționată a limbelor neo-latine moderne. Între aceste duoë extreme, socotim că

este o cale medie, calea studiului istoric al limbei, cercetarea amănunțată a feluritelor fase prin care graiul poporului român a trecut, ca să devină, din idioma rustică a colonilor romanii din Dacia, limba de ađi a Românilor așezată la póele Carpaților, pe malurile Dunării și prin văile Pindului.

O asemenea cercare s'a făcut de către d. Timoteu Cipariu, canonic din Blaj, carele în anii 1854 și 1858, a publicat două volume importante, dar din nenorocire puțin răspândite și puțin cunoscute de Români din provinciile dunărene.

Învățatul profesor ardelén a tipărit mai înainte: *Elemente de limba română dupe dialecte și monumente vechi*, și apoi *Crestomatia séu Analecte literare din cărțile mai vechi și noue românesci tipărite și manuscrise, începând de la secolul XVI pêne la al XIX, cu notițe literare*.

Nu ne propunem aci de a examina pêne la ce punct sânt neatacabile deducțiunile trase de d^l Cipariu, din studiile sale, pentru regularea ortografiei române și une ori chiar pentru determinarea formelor gramaticale; dar vrem să constatăm că lucrarea sa e întreprinsă dupe adevăratele base ale științei filologice, că, în mai dese rînduri, e executată cu talent și perspicitate, și că mai ales culegerea sa de exemple din scrierile vechi românesci e fórte folositóre și că o asemenea crestomatie ar trebui răspândită prin tóte scótele române, ca să dea junilor studenți o cunoștință

mai raționată și mai solidă a limbei pe care au să o vorbescă și să o scrie în țera lor.

E mare meritul d^{lui} Cipariu d'a fi adunat acele texturi vechi ce au devenit foarte rare prin pușina îngrijire ce au arătat Româniî către cărțile cu care bătrâniî lor s'au servit spre a întro-duce limba națională în biserică. Exemplele, așe-đate dupe ordina cronologică, presentă succesiv modificările ce graul nostru a priimit în cursul timpilor și ne arătă feluritele influențe sub care s'au desvoltat și s'au transformat vocabulariul și gramatica limbei române, de la sfârșitul secolului al XVI^{le}, pênă la începutul al XVIII^{luia}. Editorul a avut încă fericita ideie de a preceda acéstă crestomatie printr'o notișă literară în care se găsescă liste comentate de toșî scriitoriî și de tóte edițiunile ce au figurat în acest timp, în câte și trele provinciile române. Dar adese el n'a putut face mai mult decôt a numi pe un autor séu a menționa cartea lui, fără de indicațiunî precise, fără ca să dea extracte din acea publi-cațiune. Causa acestor lacune e mai tot d'auna chîar acea lipsă de comunicațiunî intelectuale între țerile române, pe care o deplânseram la înce-putul acestuî articol. Astfel d^l Cipariu đice, vor-bind de secolul XVI: ¹⁾ „De scriitoriî românescî „în provinciile danubiane de în acest seclu nu a-

¹⁾ În Notișă literariă la Analectele sale p. XVIII.

„aflăm altă cunoștință, decît că principele României *Neagoe* ar fi scris o epistolă către fiul său *Teodosiu*,” ignorând negreșit că cu cincisprezece ani mai înainte, la 1843, se tipărise în Bucuresci, dupe un manuscript dat de domniului spătarul *Antonie Sion* din Moldova, bibliotecii sfântu-*Sava* din Bucuresci, *Învățăturile bunului și credinciosului Domn al țerei Rumânesce Négoe Basarab Voevod, către fiul său Teodosie Voevod.* 1 vol. in 8°, de 336 fețe.

Pușin mai jos, autorul *Analectelor* adaugă: „Iar din Transilvania aflăm următorii scriitori: I. *Coresi* diaconu, din Brașov, care traduse Psaltirea, și o tipări tot acolo pe la 1560 (au 1562), „..... Nu o am vădut, ci se afla în Iași, numai „cât uni citéză anul edițiunii 1560, alții 1562.”

Basiliiu Popp, care la 1838 tipări în Sibiiu o *Disertațiune despre tipografiile românesce*, lucrată în mare parte dupe note date de d^l *Cipariu*, nici că menționează acéstă carte; ceia ce dovedesce că pe atunci d^l *Cipariu* îi ignora chîar și existența, iar în urmă a aflat despre dînsa, fără d'a o vedé.

Biblioteca de la Bistrița însé ne a procurat mulțumirea a descoperi un exemplar dintr'acéstă rară carte, póte cea d'ântéi operă tipărită în limba românescă, deși data ei trebuie coborită cu șeptesprezece séu cincisprezece ani mai în urmă de d^l *Cipariu*.

E adevăr că domnialui menționează o *Învățatură creștinăscă*, care s'ar fi tipărit în Sibiiu la 1546;¹⁾ dar aceia este foarte înduioasă, și în cazul probabil că acea *Învățatură creștinăscă* va fi posterioară, *Psaltirea lui Coresi* rămâne, fără tăgăduială, cea d'antêi carte în care limba română s'a pus sub téscurile tipografice.

Acéstă psaltire e un volum în 4° mic (18 $\frac{1}{2}$ cent. nălțime; 13 cent. lărgime); gros de 79 côle de hârtie ordinară fără paginatură, și având signaturile însemnate cu litere slavone, la fața 1 și 8 a fie cării côle. Exemplarului de la Bistrița îi lipsesce o pagină de la început, chiar aceia ce pörtă titlul, și mai multe altele din corpul scrierii. Cöla 34 e împlinită cu scrisöre de mână. Mucedéla a stricat colțurile paginilor la mai multe locuri. Legătura e cu scörțe de lemn învelite cu pele négră.

Este de observat că pênă acum contextul și forma titlului acestei cărți ne sunt cu totul necunoscute. Nu scim chiar déca acea primă față exista pe un exemplar, acum perit într'un foc, la réposatul profesor G. Sëulescu. Ânsë, déca pörta cărții ne lipsesce, apoi găsim totuși o compensațiune la sfërșitul ei. Reversul foiei din urmă e ocupat de o notă explicativă, tipărită pe 18 linii, cu litere cirilice de mărirea ȃisă *terția* (16 puncturi), astfel precum este și tot coprinsul cărții.

¹⁾ Notiția liter. din *Analecte*. p. XIX. — Organul luminări. No. LIV și LV. p. 304, 308.

Iată aci reproducerea micșorată a aceleï ultime pagine :

КѸмѧла лѸ доѸмнѸзѸ ѸдѸ дѧвоиѧ. вѸрѸ
 сн . дѸва вѸзѸю вѸ мѧн тоѧ телѧн
 ле ѧѸ вѸ вѸнтѸль лѸ доѸмнѸзѸ мѧи
 ва . нѸмѧн нѸнрѸмжнѧн навѸмь . шн хс
 знсе . маден . сѧ . чнне четѸще сѸаце
 лѸгж . шн пѧвель ѧпль жѸж скрѧне лѧко
 рѧнтъ . рѧне . вѸжнтрѸб сѸреѸж мѧнѸрз
 то чннчн кѸвннте вѸ мѸцелесѸль мѧѸсѸ
 гржѸсѸь , кѧ шн ѧллацѧн сѸавѸць дѸ вѸ
 ть ѸжтѸнѸрекъ дѸ кѸвннте нежцелѸсе
 жн грѧлте лѧнн :— дерепть ѧчѸж фрѧ
 цѧн мѧѧн преѸѸцнлоръ . скрѧсѸвамь ѧчѸ
 сте Ѹзлѧтѧнрѧ вѸ ѸвѸть . дѸмьскѸсь дѸ
 жѸзлѧтѧнрѸ сѸзѸѸскж пре лѧннж рѸмжнѸ
 сѸж . сѸвж фѧе дѸ мѸцелегжтѸрж . шн грѸ
 мж гнчнлоръ . шнѸж рѸгъ кѧ фрѧцѧн мѧѧн
 сѸчѸтнцн шн бннесѸсокогнцн кѸвѸцн вѸ
 дѸ лншнѸж вѸзѸѸѧдеѸвѸрь . влѸто зѧѧ

Ar puté cineva să'și pună îndată întrebarea déca acésta e chîiar limba románescă, astfel cum o vorbeau pămîntenii, într'unul óre-care din ținuturile románesci, cu vre-o două secolî și jumătate înapoi? séu déca este numai o cercare nedibace a unui străin, puçin cunoscător al graiului obicînit printre Români, și luptându-se trup la trup, fîră deprinderi pregătitoare, cu un text slavon adese turbure și înduoios? În starea actuală a cunoscințelor nóstre despre vechile idiome románesci, problema este fîrte anevoie de deslegat; alte documente autentice ne lipsesc pentru o epocă așa înapoiată a limbei nóstre; iar texturile cele vechi ale cronicelor séu létopisițiilor au încercat, fîră înduoielă, neîncetate prelucrări, care le au a fi cu mult mai lesne citețe și mai înțelese adî noé decît limba stîngace a lui Coresi. Apoi încă trebuie să cugetăm că graiul s'a desmorițit și s'a limpedit, cu necomparabilă răpejune, îndată ce el a început a lua forme mai bine determinate, prin mai désa lui întrebuițare în scris. Decî, să nu ne pré mirăm de *cîudesmele* limbistice ale paginei mai sus decopiate, pe care, pentru mai multă înlesnire a cititorului, o transcriem aci, pe cât se póte mai exact, cu litere latine :

Cu mila lu doumneđeu eu diaconŭ Coresi. déca vėđuŭ că mai toate limbile au cuvėntulŭ lu doumneđeu în limba. numai noi rumăni navemŭ. și hs. đise. mathei. 209. cine cetésce să înțe-

légă. și pavel apslu âncă scrie la corintu, 155, că întru besérecă mai vrêtos cinci cuvinte cu înțelesulū mieu să grâescū, ca și alalți să învățū de cătū ou întunecū de cuvinte neîntelése intralte limbi : — dreptū acéia frații miei preouților. scrisuvamū acéste psăltiri cu otvétū. démū scosū de în psăltiré srébescă pre limbă rumânescă. să vê fie de înțelegătură. și grămăticilorū. și vê rogū ca frații miei să cetiți și bine să socotiți că veți vedé înșivê că e cu adevêrū. vléto 7085.

Citind aceste cuvinte curiositatea e atęțată îndată de a sci cine a fost acel *diacon Coresi*, care, inimat de nobila și drépta emulațiune de a vedé în limba noastră cuvântul lui *Dumneđeū*, se ocupă a publica, la 1577, o *Psaltire cu otvét*, adică *cu răspunsuri, cu traduceri de în limba sêrbescă, pre limba românescă, ca să fie de înțelegătură fraților sêi preuților și grămăticilor?*

D¹ Cipariū ne procură âncă singurile noțiuni ce s'aū putut culege pênê acum asupra familiei și persónei lui Coresi. Fabricius, în *Bibliotheca Graeca*¹⁾, raportă un catalog în care un macedon din Moscopolis, Dimitrie Procopiu, a înscris, în Bucuresci, la anul 1720, luna iunie, pe toți învățații greci din secolul sêū și din cel anterior. Printre aceștia,

¹⁾ *I. A. Fabricii Bibliotheca Graeca sive notiitia scriptorum veterum Graecorum etc. Edit. nova curante. G. Ch. Harles. Hamburgi. 1808. Vol. XI, p. 522.*

la n° VII, se găsește un *Georgie Coressi* din Chios, om doct, cu învățăături felurite și cunoscător al literilor sacre, dar care a scris într'un chip scholastic, fără de ordine și cu o judicată puțin dréptă, asupra mai multor materii de teologie și altele. ¹⁾ D¹ Cipariu adaoge că sunt cărți d'ale lui manuscrite în Biblioteca Imperială din Paris. ²⁾

Apoi de la altul, de la un *Ión Coressi*, medic din Chios, se găsesc, în opera *Turco-Græcia* a lui M. Crusius ³⁾, o scrisóre către Mitrofan al III, care a ocupat scaunul patriarhicesc din Constantinopole de duoë orî, între 1565 și 1575. ⁴⁾

Să mai ajutăm la aceste notiții cu un document ce se află printre cărțile Mitropoliei din Bucuresci, relative la moșia Cucutenii și în care figuréză numele de *Coresie*, ca socru al vîndătorului unei silește de casă în acel sat. Actul acesta, scris pe o fôie de hârtie fôrte ruptă și afumată, pörtă data din martie, anul 7000, adică

¹⁾ „*Georgius Coressius*, Chius, vir doctus, et variæ eruditionis, sacrarumque peritus litterarum. Scholastica more plura ac diversi argumenti composuit scripta theologica, et alias varias lucubrationes, sed pleraque sine ordine et sine recto iudicio.“

²⁾ Catal. des manusc. t. II. p. 269. Cod. 1373.— Notă dupe T. Cipariu.

³⁾ Lib. III și IV.— Basel. 1584.

⁴⁾ Istoria bisericescă trad. de *Génoglu Lesviodax*. Catalog patriarșilor Constantinopolei.

1492 dupe Chr.; ceia ce pare a dovedi, — decă data menționată nu va fi greșită pe document, — că familia *Coresi* era stabilită în țera Românească încă de pe la sfârșitul secolului al XV⁻¹⁶.

În orî ce chip, ea trăia acolo cu vre o șese-deci de ani mai în urmă. D¹ Cipariu însemnează că pentru un *Coresi* logofetul și feciorii lui, se află diplome de la principii țerii Românești, Petru, Alexandru și Mihné, din anii 1567, 1570, 1671, 1581 și 1582. Unde vorû fi aceste documente, domnia-lui nu ne spune; dar din tóte acestea putem conchide că familia *Coresilor*, originară din Chios, a dat literilor grecesci duoî învățați, pe Georgie și pe Ión *Coresi*, și că ea, mai din vreme seú mai târziu, s'a aședat în țera la noi, unde, pe la sfârșitul secolului al XVI⁻¹⁶, a obținut diplome de la Voevođii români. Dar ceia ce ne interesază mai mult e că, tot pe aceste timpuri, în Brașov trăia un diacon din acéstă familie, acum cu totul românită, carele, împins de dorul seú către patria lui adoptivă, traduse mai întei pe românește o *Psaltire*, și o tipări la 1577.

Trei ani mai în urmă, la 1580, când *Jupânul Hrăjilă Lucaci*, judecul de în cetatea Brașovului și a tot ținutul Brésii, voi să aibă o traducere a *luminatêi cărți „Evangelia cu télc“*, pe care dupě ce a întreat și în multe părți o a căutat, însfârșit a aflat'o în țera Românească la arhimitropolitul *Serafim* în cetatea *Tergoviștei* și o

a cerșut cu multe rugăminte de i o a trămis, atunci bine-gënditorul judeç o aũ dat lu Coresi diaconul, ce era meșter învățat într'acest lucru, de o scóse de în cartea sêrbescă pre limbă rumânescă, împreună și cu preuții de la biserica Șcheilor de lângă cetatea Brașovului, a-nume pop Iane și popa Mihaï.

Aceia e Evangelia românescă care se tipări la Brașov și pentru care judeçul Hrăjila nu cruțã de în averea ce'i era dăruită de Dumneđeũ, a da la acest lucru. ¹⁾

În sfêrșit se mai găsesce și o Liturgie slavonescă tipărită la 1588, în Brașov, prin silințele lui Șerban Coresi, fiul diaconului, traducătorul Psaltirei și al Evangheliei românesce.

Într'atâta se mărginesc de o cam dată cunoșcințele nóstre asupra diaconului Coresi, primul tipăritor de cărți românesce și asupra originelor familiei sale, al cărui nume nu este încă stins în țeră la noi.

Cestiunea de a sci unde a fost tipărită acea carte, în care figurézã pentru atâtia orã limba românescă imprimată, lasă puçină înduoială, de vreme ce cunóscem că editorul ei a trăit la Brașov și mai ales că vedem, trei ani în urmă, tipărindu-se acolo, cu aceleași caractere, o altă carte românescă. Un punct care ne deștéptã mai mult

¹⁾ Veđi în Analectele literarie, de T. Cipariu.

curiositatea, este a vedé că într'acéstă carte de la 1577, la mai multe capete de Psalmi, întélnim literile capitale ornamentate pe care le am vedúť figurând în cărțile slavonesci tipărite la 1507 și 1514, sub Mihné și Négoe Vodă, în țéra Románescă¹⁾. Inițialele B și P, formate prin împletirea unor linii albe pe fund negru, aparú tipărite pe ici și pe colé în acest volum, pare că arú fi rămășițe cam învechite și stricate din ornamentele xilografice ale frumoșéi tipografii ce se adusese din Veneția în țéra Románescă, la începutul aceluiași secol. Cât despre cele-l-alte caractere cu care e imprimată Psaltirea de la Brașov, ele sunt de o formă mai grósă, mai nemlădiită și denotéză o provenință germană, cöci se scie cum că țéra care inventase imprimeria, a rămas mult timp străină la progresele ce folositórea artă câștigase în cele-l-alte părți ale Europei.

Dovada cea mai tare despre imperfecțiunea acesteí prime tipografii románesci din Brașov, e chiar sărăcia sa de litere și puțina măiestrie a tipografului, carele a jețuit textul slavon și traducerea románescă cu aceleași litere și d'a rëndul, fără d'a le deosebi cel puțin prin inițiale și uneori chiar nici printr'un punct séú printr'o virgulă; astfel, citirea e anevoiósă, cöci lectorul e oprit

¹⁾ Vedí *Revista Románă*, Vol. I, 1861, p. 816, et sq.

la fieși-ce verset, prin schimbarea de limbă a textului.

Cât despre traducere, putem dice că este foarte fidelă originalului slavon, întru ceia ce se atinge de sensul fraselor; iar limba românească întrebuințată într'insa ne presentă cuvinte și forme gramaticale demne de un studiu adâncit.

Nu este intențiunea noastră de a intra aci în analiza amănunțită a limbei ce găsim în acest monument literar din secolul al XVI^{le}. Mulțimea de cestiuni filologice ce s'ar ridica într'o asemenea întreprindere ar trece cu totul măsurile unei notiții bibliografice, și apoi avem convicțiunea că nu vom pute elucida cu mai multă măiestrie decât d' Cipariu, acele fase gramaticale prin care a trecut graul nostru în timpii strămoșesci. Voim numai, dintr'o răpede privire asupra limbei lui Coresi, care pôte să fie limba compatrioților săi contemporani, dintr'o comparațiune a ei cu limba română astfel cum ea ni se presentă în timpii posteriori, mai bogată în monumente literare, să tragem vre o câte-va idei generale asupra influenței ce aū exercitat dialectele slavone în țerile unde s'a vorbit și se vorbește românesce.

Cu istoria de temeiu, noi vedem că secolii îndelungi, și adică chîiar pênă la al XIII^{le} dupe Chr., Români și Bulgari, uniți sub același sceptru, aū format o singură putere, în care se deosebeau într'adevăr două națiuni, dar unite prin

aceiași religiune, prin aceleași interese. Că ele vor-beaŭ fie-care limba sa părintéscă, ni se pare a fi un fapt fără înduoială; dar iar, că ele își făceau ne'ncetate împrumuturi și schimburi de forme și de cuvinte, ne vine lesne a crede; cōci care e națiunea, care e omul care să nu ȳea și să nu dea ceva celui cu care e în necontentită relațiune? Cre-dem dar că, în limba română, e o primă înriurire slavonă consacrată de secolī, temeinică, radicală, exercitată atât prin admitere de cuvinte devenite indispensabile limbei, cât și prin forme gramati-cale și sintactice, pe care nu le putem sustrage din limba nóstră fără de a strica însuși caract-erul său original.

Cu tōte acestea, limba română trecută prin-tr'ō primă infiltrare de slavonism, rămase încă mult mai latină decât cum o vorbim noi astăzi. Psaltirea lui Coresi ne pōte da o dovadă despre acésta. Câte dicerī, câte structuri de frase curat latine, pe care noi le am pierdut în urmă! În a-devăr, chīar în secolul al XVII^{le}, un fenomen cu-rios se presentă. O intențiune bună, patriotică, lau-dabilă, determină în limbă o învederată alterațiune, un amestic pernicios, care schimbă óre-cum ca-acterul limbei și o înăbușesce subt o mulțime de străinismuri slavone. Iată cum acésta se în-tēplă.

Când Românii simțiră trebuința a avé cu-vēntul lui Dumnezeu în limba lor, când voiră să

înțelegă ceia ce se dice în biserică, spre a se feri de eresurile și de dogmele nouă ce reformatorii Calvinii se cercau a le introduce în cărțile sante, când însfârșit Domni cu inimă română ca Mihaïu-Vitezul, ca Mateïu Basarab, ca Vasilie Lupu voiră ca ordinele lor să fie înțelese de toți supușii și începură a scrie cărți și hrisóve românesce, atunci preoții, grămăticii și logofeții însărcinați cu traducerea română a scripturilor slavone, întempinară neapărat o mare greutate de a exprima pe limba necultivată și cu totul poporană a Românilor, atâtea idei de ordine mai înălțată. Vocabularul usual și casnic cu care plugarii din Dacia Traiană se serveau de când, în biserică și în cancelarii, domnea limba slavonă, nu fu de ajuns pentru interpretarea ideilor morale, speculative, doctrinare, diplomatice și administrative ce i se impuneaă acum din nou. În această lipsă, traducătorii găsiră mai lesne a strămuta dicerile și formulele d'a dreptul din limba slavonă din care ei traduceau, și astfel, un nou val de slavonisme inundă limba, tocmai în regiunile ei cele mai înalte, acolo unde însuși spiritul și morala se revelaă poporului, astfel *gloria*, *libertatea*, *sperarea*, *amorul*, *onórea*, ale căror numiri latine erau de mult uitate de poporul înjosit al României, deveniră pe limba învățaților *slava*, *slobodenia*, *nădejdea*, *dragostea*, *cinstea* Slavonilor; astfel *legea*, *culpa*, *misericordia*, *victoria*,

forța, pe care negreșit le au cunoscut mai de mult coloniile române din Dacia, devenită, ca la Slavoni, *pravila, vina, mila, isbenda și sila*.

Aci dar vedem o a doua înriuire a limbei slavone asupra celei române, exercitată prin traducerea cărților bisericesci și a limbajului oficial. Acesta se perpetuă acum de două-sute de ani și mai bine; dar ea n'a pătruns tocmai așa adânc în limbă, ci există numai ca un vël superpus, pe care o mână măiestră pôte să'l ridice cu discrețiune și îngrijire, fără de a altera întru nimic adevăratul caracter al limbei naționale.

Tot astfel a fost, dar și mai superficială, influența exercitată, în cei d'ântei ani ai secolului nostru, de limba rusescă, asupra vocabularului oficial al Românilor din Principatele dunărene. Administrațiunile rusesce care ne aduseseră *prikazaniile, otnoșeniile, raspiscele, opisele* și alte barbarisme de felul acestora, ne au lăsat pentru câtva timp, aceste suvenire, pe care ânsă le a spulberat într'o singură ȃi, limba Românilor rebelă la asemenea neologisme neapropiate firei sale. Dar rusismele nu au fost introduse numai în limba cancelariilor; am avut chiar scriitori de talent, mai ales în Moldova, care nu s'au ferit a traduce une ori *ad litteram* din rusesce, și trebuie să mărturisim, fără spirit de părtinire, că acele inovațiuni nu sânt produsele cele mai nemerite ale stilului lor. Totuși, această influență n'a existat decât

o ȃi, Ńi ȳndatȃ a Ńi perit; asemené, printr'o stȃruiȃ cultivare a limbei vom vedé dispȃrȳnd dintr'ȳnşa cea mai mare parte a elementului slavon ce i s'a impus ȳn prelucrarea limbei de cȃtre traducȃtorii secolului al XVI^{-l } Ńi XVII^{-l }. Sȃ nu sperȃm ȃns  nic  o datȃ, Ńi ch ar sȃ nu voim, a Ńterge urmele ȳnr uririi primitive, c c  atunci putem ȃice cȃ, ȳmpreunȃ cu d nşa, va dispore Ńi limba romȃnȃ cu caracterul său propriu Ńi constitutiv, cu originalitatea sa de limbȃ neo-latinȃ formatȃ sub o influenȃȃ diferitȃ de acelea ce ȃu predominit la formarea limbilor neolatine din Occident, surorile ei. Provenȃalii, Italianii, Francesii, Spaniolii, Portugesii ȃu urmat, ȳn desvoltarea limbei lor, căi cu totul diferite de cea ȳn care, de la ȳnceput, a fost aruncatȃ limba latinȃ din Dacia. Alte elemente, alte influenȃe ȃu determinat modificările limbei latine la d nŃii; altele cu totul ȃu fost la noi. Sȃ nu voim dar a croi limba n strȃ pe tipare neasemuite, sȃ nu c utȃm a o asimila ȳn zadar la regulile de desvoltare ale lor, ci mai bine sȃ studiem cu atenȃiune cum s'a strecurat elementul modific tor la noi, Ńi c nd voim a ne cur ti limba de străinisme, sȃ ne ferim ȳn tot d'a-una de a ataca principiile ei constitutive. Scalpelul ce voiesce a purifica limba nu trebuie sȃ p trunȃ mai ad nc dec t unde este adev rata ranȃ.

Pe acest drum, sȃ nu sperȃm ȃns  cȃ vom

ajunge vre o dată a reda cu totul limbei noastre, caracterul ce'l avea dînsa mai nainte de secolul al XVIe; în multe casuri acesta ar fi și pernicios, cîci astfel am sărăci o de multe forme nimerite și elegante ce s'au putut adopta în urmă; dar iar, înavuțind-o cu dîcerile de origină latina ce au perit sub copleșirea slavonismelor, n'ar fi ôre spre folosul limbei și spre înfrumusețarea ei de a lua înapoi din vechiul dialect al secolilor trecutî, multe fericite și expresive cuvinte și forme, pe care timpul și influențele străine ne au făcut a le uita?

Spre a da un exemplu, atît de grațiile cât și de sărăcia limbei românesce celei vechi, vom cita un psalm din traducerea lui Coresi, lăsând în lature textul slavon, care pe tot momentul se amestecă cu tâlcul cel românesc. Iată cum sună „*Cântarea lui David de Ieremiă*“, 137:

La rîul Babylonului, aciia ședum, și plânsem, cînd pomeniam Sionul.

În salce pre mijloc de ia spîndurăm organele noastre.

Că aciia întrebă-ne prădătorii-ne cuvintele de cîntări și doucé noi în cîntare.

Cîntați noao de cîntecele Sionului.

Uoum cîntavrem cîntarea Domnului în țeră striină.

Să outare tine, Iers'lime, outată fie dreapta mé.

Să lipescăse limba mé de grumazul meu să nu pomenivoiu tine, să nu ainte pomenivoiu Iers'limul ca inceputul veseliei méle.

Pomenéște, doamne, fiii Edomului în dioa ier'sli-
mului, ce ȃiseră deșertați, deșertați, pênê la ourđiturile ei.

Fiele Babylonului măratele. Ferice de celú ce dá ție
daré ta ce datai noao.

Ferice cine prinde și fránge tinerii tői de piátră.“

Aci vedem unul din cele mai vechi texturi
în limba română și, dupe tóte probabilitățile, cel
d'ântei pus sub tipar. Cititorul va observa lesne
cu cât limba dintr'ínsul este deosebită de aceia
pe care o vorbim noi astăzi; ánsê, spre a pune
în vedere o epocă intermediară a dezvoltării lim-
bei nóstre, vom presenta un extract dintr'un ma-
nuscript in folio, ce se află tot la Bistrița, și
care conține psalmii scriși cu litere cirilice cur-
sive, în limbele slavonă și română, și însoțiți cu
un comentar. Acest volum e precedat de o precu-
vântare adresată către episcopul de Rômnic, kyr
Ilarion, de *Alexandru dascálul*, care, la sfêșitul
cărții, pune acéstă notă latină: „Hunc librum
„scripsi ego ex lingua Race, in lingua Valachica,
„Alexandrus Preceptor. Anno Dni. 1697. ms. sep.
„die 26.“

Iată tot acel psalm 136, precum el este tra-
dus în volumul citat:

„La réulú Babylonului acolo ședémú și plángémú,
aducëndune aminté de Sionú.

In salciia pe mijlocul ei spênđurám organele noa-
stre.

Că acolo ne întreba pre noi céia ce ne robiră pre noi, și carii ne ducé de cântare.

Cântați noao din cântările Sionului.

Cum vom cânta cântare domnului pre pământü străinü.

De voi ouita pre tine ier'slime, ouitată să fie di-répta mé.

Lipascăse limba mé de grumazii miei, de nu te voi pomeni pre tine.

De nu voi pune da nainté ier'slimulü ca întru începutulü veseliei méle.

Pomenésce, D'mne fecioarii Edomului în ȝua ier'slimului.

Carii ȝicé deșertați, deșertați pënë în temeliile lui.

Fata Babylonului ticăloasa.

Fericitü carele va plăti ȝie datoariia ta, care dedeși noao.

Fericé de cela carele va lua și va zdrobi tinërei ȝei de piatra.“

Ar fi un studiü interesant de a pune în comparațiune traducerea psalmilor făcută de diacnul Coresi cu cele-l-alte Psaltiri românesce tipărite séü scrise în urmă'ı. Asemené comparări ale tuturor texturilor românesce arü revërsa multă lumină asupra limbei nóstre. Venerabilul T. Cipariü a pus cu mult succes ântëia pétră la o lucrare de felul acesta. Filologii români n'aü decât a'l imita și a întinde mai departe studiele și investigările lor. ¹⁾

¹⁾ Acéstă dorinȝă, exprimată cu mai mult de douădecı de ani în urmă, a realizat'o în parte, d-l B. P. Has-

Maî nainte de a termina acest capitol, vom face încă menţiune şi despre două Psaltiri manuscrise, text slavon cu traducere românească, ce se afla la Bistriţa.

Una e de format în 4°, şi poartă data 7205, adică 1697, din Râmnicul Vâlciî; cea-l-altă în folio, maî modernă şi ornată cu miniaturile lui Christos şi lui David şi cu alte multe decoraţiuni făcute cu condeîul şi cu colórea verde, într'un stil de desemn care nu este nici arhaic, nici graţios, are scris d'asupra că e lucrată de *Popa Fior dascălul de la scóla Domniasca*.

Interesul acestor manuscripte pere dinaintea tipăririlor din aceleaşi epoce şi anterióre. Sunt ansé la Bistriţa şi alte multe cărţi scrise de mână şi tipărite, care merită a atrage băgarea de sémă.

Bucurescî, 1861.

Tipărit în *Revista Română*,
Vol. II.

---

deu în ediţiunea *Psaltirei lui Coresi* ce d-lui a publicat la 1883, printre tipăririle Academiei Române, şi în care d-sa a utilizat exemplarul ce'l descoperisem eû la Bistriţa, şi carele, ađi încă, este cel maî complet din sin-gurele două exemplare pêne acum cunoscute: adică cel menţionat, care este depus la biblioteca Statului, şi altul, mult maî defectuos, ce a intrat în biblioteca Academiei Române, împreună cu cărţile răposatului episcop Dionisie al Buzăului. Al Săulescului pare a fi definitiv pierdut.

... lui-même à certains moments...
... dans le Bistric...

... en 1897, au moment où...
... dans le Bistric...

... dans le Bistric...
... dans le Bistric...

... dans le Bistric...
... dans le Bistric...

... dans le Bistric...
... dans le Bistric...
... dans le Bistric...
... dans le Bistric...

... dans le Bistric...
... dans le Bistric...

CÂTE-VA ORE LA SNAGOV

I.

Pênă la Mănăstire !

Publicul din țera Românească, începând de la clasele înalte și luminate în care se recrutază magistratura, pênă la treptele cele mai înjosite și mai degradate ale făcătorilor de rele, cunoște astă-zi bine că antica mănăstire Snagovul, așezată la patru ore distanță de București, este hotărîtă de condica penală a țerei spre a servi ca loc de închisóre pentru vinovații, ce n'aũ meritat pedepsa mai grea a muncii la ocele de sare séu la porturile dupe malul Dunării. Citi-torul nostru s'ar poté dar aștepta a găsi într'a-ces-te pagine vre o disertațiune juridică, economică

séu umanitară asupra sistemelor penitențiare, ori cel puțin o povestire mai mult séu mai puțin romantică care să aducă a-minte, sub colorii mai veștede și mai pălite, *I miei Prigioni* de Silvio Pellico séu *Le dernier jour d'un condamné* de Victor Hugo.

Ne grăbim de la 'nceput a 'nlătura asemenea prepusuri și declarăm că, din câte vom spune aci despre actuala închisóre, fórte puține vorü avé raport la locuitoriï ei de acum. O predilecțiune firéscă ne 'mpinge în veci a căta în trecut, și póte că morțiï ce 'și aü lăsat numele lor în acel cucernic locaș de jale, vorü sci a ne aminti, din ȕilele lor depărtate, fapte și datine, déca nu mai veselitóre, cel puțin mai strălucite și mai mărețe decât furtițagurile triviale ale arestanților ce calcă astădï osemintele și suvenirele lor.

Găsim o plăcere nespusă a străbate tărâmul patriei, cercetând peste tot locul umbrele și amintirile strămoșilor noștri; ici, o cruce de pétră, părăsită într'un câmp pustiü, comemoréză o faptă vitejéscă séu o crudă résbunare; colo, o vechie capelă pórtă, în inscripțiunile, în portretele și în odórele ei, lucrate fórá artă, urma pietății și a dărniciei anticilor Voevođi; mai dincolo, câte-va ruine de ziduri uriașe, o sférământură de cetățuie, un părete de vechi palat șoptescü inimei pe tăcute, numele glorióse ale lui Traian și ale eroilor ce aü urmat tradițiunea lui de onóre pe pământul

românesc. Astfel, la tot pasul, colinda noastră iscoditoare se opresce, cu o plăcută și cuviósă mirare, dinaintea acelor pietóse séu falnice amintiri, care din adâncimea secolilor, se 'nalță uriașe peste mărunțimea noastră actuală. Dorul nostru s'avântă printre restimpii trecutului, pe când privirea ni se preumblă prin luncile și pe plaurile țerii noastre, marture încă elocvente ale atâtor întemplări felurite. Adesé dar, și cât de des se póte, căutând impresiuni așa de 'nvietóre, părăsim cetatea și dîlnicele 'i supărări, ca să cerem de la câmpii mari, de la munții răcoroși și de la vechile locașe ce staă răsipite printr'insele, destăinuirii din vremi de restriște și de glorie ce aă fost și nu mai sunt.

Deci, în anul trecut, pe o frumósă diminéță de véră, apucaău, fără țel hotărit, calea Ploiescilor. Pentru cel ce are a se conforma la o a doua citațiune a tribunalului de Prahova séu care vrea să'si tērguiescă lână oră chereștea de la munte, înțeleg că nimic nu póte fi mai folositor, mai comod și chiar mai plăcut decât acea măiestrită șosé care, din grădina de la capul podului Mogoșóiei, se 'ntinde ață pēne la bariera Ploiescilor, și care 'l duce, drept ca glonțul, în trei patru ore, fără pedică, fără turburare, în capitala județului despre munte. Dar pentru mine, călător cu gusturi nețermurite și setos de a cunoșce țera cu tăinuitele 'i comori, de a rēsufla

într'însa gemetul din urmă al trecutului ce se ascunde prin locuri uitate de civilisarea modernă, mărturisesc că acea linie monotonă ce 'și des-tinde așternutul său gronțuros de petris gălbui, peste țărine și livezi, covârșind văile și scobind délurile spre a nu se abate de la nivelul său drept și uniform, acea córdă nemlodiită și dis-grațiosă, întinsă fără gust pe d'asupra capricioasei naturi, îmi pare un ce anormal, nesuferit, pușin firesc și absurd, care despodobesce natura, fără d'a face onóre imaginațiunii, bunului gust și drep-tului simț ale omului. Dovadă despre adevêrul acestei cugetări, am chiar nespusul urît ce mă stêpênesce îndată ce trasura începe a mă le-găna într'un chip monoton, scîrțiind pe suprafața netedă a unei bune șosele. Atunci simțirile orî cărui călëtor ajungă a se amorti; ochii se obo-sescă din lipsa de varietate, urechile se învață a rêsuna ca o pêriitóre, nările se năbușescă de pulbere, glasul se opresce în peptul îngreuïat, și o prostatică aromélă stêpênesce tótă firea nenocitului călëtor! Atunci, el dórme, el sforăie!— Rêmâneți sănêtoșe, impresiuni vii și variate! Pen-tru somnoros, natura n'are priveliști încântátóre; suvenirele trecutului rêmână mute d'alungul căi. Câte o dată numai, când surugii pornescă în-tr'unul din acele desghinuri fantastice care dau, pênë la óre-care punct, o idee despre pornirile furtunóșe ale deului Ódin, încurându'si armăsarul

ager cu nenumărate picătoare, atunci numai, somnul e întrerupt cu spaîmă de mişcările şovăite ale trăsorei, alunecând de la o muchie a şoselei la alta, ca o cósă ascuţită într'un răzor de fîneţe.

Acésta nu era sub nici un cuvânt, temerea ce mă preocupa în ziua călătoriei mele către Ploiesci, cõci ticniţi căişori vineţi ce 'mî trãgeau brişca, nu se puteau asemëna întru nimic cu deşescul fugaciû, şi singura lor vină era d'a se clăti cu o mişcare lină şi cumpătată care mă îndemna puternic a mă da cu totul plăcerilor puţin ispiti-tóre ale deului Morfeû. Pe când efectele soporifice ale şoselei, în luptă cu a mea stăruită curiositate de călător deştept, începuse a lua proporţiuni învingetóre, ca la trei ore de Bucuresci, dincolo de satul Tincăbescilor, acolo unde, pe drépta, este o mică cõrciumă ţerănescă, de odată mi se deschise în faţă un drum frumos şi larg, un drum al lui Dumne-deû, ce şerpuia printre pădurî stufóse ca un covor de érbă fragedă şi măruntă, scãldată p'alocuré de bãlţişe réslătate, ce se adunase din apele de plóie. Instinctul meû de barbar, — cõci astfel mulţi vorû dice, — mă 'mpinse a lãsa îndată nevoiaşa şosé, şi intraiu cu inima încinsă de dorul libereî naturî, într'acea minunată dumbravă.

„Ce absurd e une-orî omul în judicata sa!“ — îmi diceam eû în mine acum, când un pãmânt mólé şi umed, o cale şerpuită depe rësfrângerile

tărâmului, înlocuise, sub rótele trăsurei, asprimea scirțitóre și prăfuită a dreptei și înțelenitei șosele. — „Ce absurd e omul! el pretinde că a înaintat, a propășit, s'a civilisat, născocind nuoële mijlóce de comunicațiune! Dar care e óre scopul progresului, al civilisațiunii, decât nu este de a lăsa omului independența cea mai largă în faptele, în gusturile și în cugetările sale? a răspândi peste tótă lumea libertatea cea mai întinsă? — Nu este óre mai liber omul când, cu organele ce 'i a dat Dumneđeũ la nascerea sa pentru umblare, el străbate întinderea, dupe cum îi trece prin minte, oprindu-se unde vrea, cotind unde 'i place, alergând când îi abate, odihnindu-se când se simte obosit? A trebuit ânsă mai ântêi ca el să renunțe în parte la acéstă neatêrnare spre a se da în sarcina unui dobitoc, spre a se pune la dispozițiunea lui, încălecându'l séũ cãrându-se dupe un bou orĩ dupe un cal. Negreșit se póte dice că dobitocul, fiind și el o creatură cu viêtă, avênd instincte, gusturĩ, dorințe și aplecãri ale sale, omul 'și l'a luat mai mult ca un tovarăș, ca un ajutor. În adevêr, calul care, precum a đis marele Bufon, e *cea mai nobilă concuistă ce omul a făcut vre o dată asupra naturei*, pare a lua parte la tóte plăcerile și la tóte nevoile soçului séũ omenesc; ager și cutezător în războie, el înfruntă, împreună cu cãlãrețul, tóte primejdiile, aprindându-se ca el, la sgomotul armelor, la lucórea im-

pușcăturilor, la fumul prafului, la privirea sângelui! Déca omul e împins de o patimă amorosă, decât alérgă ca să se arunce în brațele iubitei sale, veđi cu ce foc, cu ce mândrie, cu ce falnice nechezături îl duce armăsarul său, scăpărând din copită și spumegând sub frêne! Apoi iar, decât pe sërmanul surugiū, vre-o jale îl coprinde, cine va fi mai simțitor la a sa durere decât caii săi credincioși, cărora le spune el fugind :

„Mișcă băiete, mișcă șeóse!
Sfêrâmă'mi gëndul cel necurmat;
Sdrobesce 'n mine slabele'mi óse
Ce tristu'mi suflet il ținū legat.

În fuga mare, te poticnesce
De'mi rupe capul aci pe loc;
Mergi, sbórá colo unde'n zîmbesce
Al nesimțirii vecinic noroc!

„Dar ânsă, nu credeți pe simplul surugiū român care póte fi învinovățit de a nu cugeta întocmai ca un om civilisat; apoi, adresați-vă către clasicul Racine, către poetul cel mai corect și cel mai cultivat în tóte privințele, și chiar dînsul vă va dice, vorbind despre caii răposatului beizade Ipolit :

„Ses superbes coursiers, qu'on voyait autrefois
Pleins d'une ardeur si noble obéir a sa voix,
L'oeil morne maintenant, et la tête baissée,
Semblaient se conformer à sa triste pensée.“

„Din toate acestea conchidem că, precât dobitocul e un tovarăș plin de compătimire, un prietin intim și simțitor al celui ce, din simplă îngônfare, i se dize stêpên, omul, încredându’i sarcina trupului sêu, nu i se robesce cu totul, ci mai mult se învoiesce cu dînsul ca cu o ființă căria’i place a jertfi chiar și parte din nepreçuitul dar al neatârării sale. Pênê aci toate mergû destul de bine; dar când omul, regele naturei, ajunge a’și încrede sórta, unei simple puteri brutale, care nu judică, nu cugetă, nu simte, ci merge mereu nainte, sdrobînd toate în préjmă, fără socotélă, fără consciință; când el se face sluga unei căldări cu apă colcotită care têrasce orbește dupe sine sufletele omenesci, și nu cunósce altă lege mairaltă, altă strună mair puternică decît duoê șine de fer așternute pe căpêtiile de lemn; când omul, într’un cuvênt, clădesce cu cheltuiei și sudorilor colosale drumuri de fer, spre a se transporta pe sine, ca o surcea fără preç, lepădată în voia nesocotită a elementelor; atunci, eû unul, declar că omul și a perdut cel mair scump odor al inteligênței sale, rađa luminósă ce’l asémênă cu Dumneđeirea, simțul valorii și libertății sale; el s’a înjosit pênê într’atât încât s’a făcut chiar unélta, jucăria, robul materiei brutale și, în loc de a păși în calea progresului, în loc de a înainta spre civilisare, cum pretindû cei mair mulți, mie, mi se pare curat că el s’a cufundat de si-

neși în cea mai umilitoare netrebnicie, și s'a degradat, nesocotitul, la cea mai tristă barbarie!"

Cu acest puternic raționament, — care, sper totuși că nu va opri de a se realiza linia ferată de la hotarele Bucovinei la Galați și de acolo, pôte, pêne la trecătoarea Jiului, — cu acest tare raționament și cu altele de o dialectică nu mai puțin strînsă, era preocupată mintea mea, pe când trăsura străbătea încetișor pajiștea înverdită în care intrasem cu atâta bucurie. Și într'adevăr, totul în préjmă era încântător; înalții stejari, pëtrunși de luminile sórelui de véră, presentaü în bolțile lor răslătate, tótă scara feçelor smarandului, de la frageda verdéță a mugurului pêne la negrul întunecat al tulpinei. O atmosferă de balsame răcoróse învia suflarea, și șopta frunzelor, ușor cletinate de o lină adiere, se îngâna singură cu susurul greierilor ascunși în frunziș. Prin acele locuri misterióse, scăldate acum de rațele amîedei, poștalionul meu înainta pe țăcănelă; surugiul, spre a îndemna caii, învêrtea une orî biciul a-lene peste capul lor, ș'apoi le adresa, din când în când, cu glas domol, strigătul prelungit de: *hai, baieți!* Rótele briscei tăiaü făgașe subțiri pe érbă plăpëndă a păméntului jilav, și tot echipagiul pășa cu o móle legănătură. Câți-va porumbi sëlbatice, singuri stépêni de-o-cam-dată, ai acelor păduri, se resfăçaü pe drum, și când trăsura sosea aprópe de dînși, ei sburaü mai departe,

tot pe cale, și îngânau astfel mersul nostru, pênă ce, oboșiți de întrecere, s'ascundeau în crăcile vecine. Astfel, totul în acea ȕi era pustiú prin pădure; abié decă întélniú duoí muscali lipoveni din cei ce locuiescú un sat învecinat. Dupe bărbile lor lungi, dupe cămășile lor vėrgate cu roșu, se cunoscea lesne de ce națiune sunt; dar, dupe pãlãriile lor țuguiete, puse cam la o parte, dupe caftanele lor lungi, aruncate pe umeri, și dupe umbletul lor cam pe duoė cãrãri, cu aceiași inlesnire se cunoscea că, în acea ȕi, era ȕi de sėrbãtore, și că bieții muncitori, precum mai toți ómenii în lume, își gãsise uítarea necazurilor și realizarea unui minut de întrégã fericire, în vesela și mângãitóra beție. Și'n adevěr, n'a ȕis óre bine poetul, când, în versuri armoniose, ne spune că :

„Viața nóstrã 'i o beție;
Suntem beți, când de amor,
Când d'o dulce melodie,
Când d'un nume sunãtor ;

Unii 'sũ beți de avuție,
Alții de sciința lor,
Mare parte de prostie,
Mulți de lacrimi și de dor....“

Repetând graçiosele strofe ale unui poet amic, adresate la *Beție*, și pline d'o filosofie așã adũncã, gėndirea mi se repurtã cu jale asupra unui alt cãntãreț al beției, asupra unui alt tēnēr amic, carele dispãru într'o ȕi dintre noi, lãsãndu-ne nu-

mai, ca dovezi ale talentului ce ferbea în sînu'î, câte-va poezii melodióse, pline de grație și de simțire, de foc și de vioiciune.

Alexandru Sihlenu, tovarăș cu noi de studii în țeră și 'n străinătate, avea o inteligență deștéptă, un spirit glumeț și sarcastic, o imaginațiune aprinsă și o producțiune lesnicíósă, care se ascundeau tóte subt o aparență de adîncă lenevire, de sburdalnică nepăsare, zugrăvite pe fața'î óchiesă și palidă, dar fină și plăcută. Când citește cine-va comica descriere ce ne a dat el despre hoînariî din grădina Cișmegiului, când citește strofele lui la *Patrie*, *Veghîerea*, *Strigoîul*, mai multe sonete și alte bucăți ale lui, nu póte nimeni tăgădui că talentul acelui poet avea dinainte'î un viitor strălucit. Ș'acele daruri ale natureî, însoțite de tóte desmîerdările lumii nóstre, tinerețe, grație, avere, tóte s'aũ nimicit, acum patru ani, printr'o bólă extraordinară, necunoscută chiar de medici, trist fenomen al natureî, care, dintr'o mică bubă eșită pe buza junelui, cangrenă în câte-va ore, tot trupul seũ. Tênerul poet n'avusese încă timpul a preçui chinurile ș'amărăciunile vieții, și el, în desfătările unui traũ de plăceri, închina vinului, aceste înfocate strofe:

„O! ceréscă ambrosie
Ce mângâi sufletul meũ,
Când sorb unda'ți aurie,
Par'că beaũ chîar din Leteũ!

„Atunci uit viața trecută ;
 Atunci tot e zîmbitor.
 Dău! beția e plăcută,
 Căci n'am păs de viitor!

„Ómenî, gemeți cu 'ntristare ?
 Nu'mi e milă de plânsorî!
 Printre voi cu nepăsare
 Trec ca sórele prin norî.

„Vin'! bachantă înfocată,
 De'mi dă lenes sărutat,
 Căci, când vinul mă îmbată,
 De plăcerî sunt însetat.

„Iar tu, undă, cură, cură!
 Să te gust eú tot mai vreaú,
 Și'n óri-care picătură
 Câte-un vis voú să mai beaú!“

Pe când mă aflam pornit în aceste amintiri felurite de dor și de mîngăiere, de odată, dintr'o potecă lăturașă, ascunsă în pădure, isbucni în drumul mare, o brișculiță arendășescă tîrîta de trei călușei de sat ce'î mîna depe capră, un ȕigan strenȕeros și neȕeselat. În lă-între erau grămădite o mulȕime de tinere arendășóice gătite și împodobite cu tóte feȕele curcubeului. Câte erau la numér, dău, nu pot spune; dar atáta sciú că, printre boltele invólte ale malakófelor și fustelor cusute, printre rochile de mătăsării înflorate, printre falbalale, mangeturî și volane, printre coafurile cu florî, cu blonde, cu panglice și cu pene, în sfêrșit printre

tóte găteliile încărcate și împestritate ce lipscanii și marșandele din Bucurescî vîndu *cocónelor* de țeră, drept *marfă de Paris*, zăriiu mai multe figuri rotunde și drăgălașe cu pelița trandafirie, cu ochii negri și scînteietori, cu buze rumene și adimentóre. Junele câmpence se duceau negreșit, fără ȇeremonie, să petrécă sêrbătórea în vecinî; dar întélnirea unui orășan, pe când se afla în tr'un echipagiú așa de puçin presentabil, le făcu să se rușineze. Simțiméntul stîngaciu al civilizațiunii coplesí vesela și libera pornire a naturei, și îndată, care de care, începură a 'și ascunde obrajii din dosul umbreluțelor, sub zăbranicul vèlurilor séu sub mánușitele lor grásulií, a căror roșată n'o pitea îndestul mitenele lor de mătase négră. Acest joc d'a ascunselé, ațêțandu'mí curiositatea, da mai mare preç ochirii strălucitóre și zîmbetului sfieț ce scăpaú une-orí printre pedicele rădicate cătărilor mele indiscrete. Surugiul, om cu mare înțelepciune, une-orí lása brișkuța tinerelor călétóre să ne apuce înainte, alte orí, și tocmai la hopurí, potrivea ca să mergem alături; astfel privirile mele se rêsfaçau cu drag, când pe méndra pădure, podóbă a naturei, când pe gingașele chipurí ale junelor femeí, farmec al vieței nóstre omenescí.

Subt așa dulcí impresiunii trăsura mea ajunsé într'un sat clădit în rêscurve și, făcénd la drépta, se află d'odată dinaintea unei mari întinderí de

apă, țermurită în depărtare, jur împrejur, de păduri dese și 'ntunecóse. La mijlocul bălții, într'o mică insulă, se vedeañ zidurile învechite și tur-lile crestate ale vechii mñnăstirí Snagovul. De la malul unde mă aflam pêne la capul ostrovului, câți-va taraci, ruptți și pèrliți, își rësfrängeau, ici și colé, umbrele lor, prelungite în verdéța întunecată a apelor. Aceia erau rëmășițele unui vechiu pod, care unea odiniórá prundurile; la 1821, în războiul Grecilor rësculăț de Ipsilant, in contra Turcilor, aceștia deteră foc podului, care arse mereu o ȝi și o nópte, întindënd o córdă de flacări peste luciul bălții. De atunci încóce, comunicațiunea cu mñnăstirea se face printr'un pod umblător, care străbate lacul, împins cu lopeți; în adevër apa este, pe alocuré, adâncă de cinci-spredece stênjini și mai bine; țermurenii chiar nu se avëntă pe dinsa fără de óre-care sfielă, cócí a-desé o luntre ușórá, surprinsă de vènturí séu rësturnată de stuful ascuns sub apă, în mijlocul bălții, s'a făcut nevèdută împreună cu vèslașul ei. O scenă și mai îngrozitóre s'a petrecut la 1853. Un convoi de soldați era însărcinat a conduce la închisórea Snagovului, o sumă destul de însemnată de arestanți. Carele încàrcate cu vino-vați sosiră către séră pe malul lacului, și spre a nu întàrȝia pré mult trecerea, imprudentul comandant încàrcă podul umblător cu un număr fórte mare de arestanți, ocolit de vre-o câți-va soldați.

Podul se clăti cu greu de la mal; luntrele ce'l purtau se lăsase pêne la buze în apă; tălpile trosneau la fie-ce mișcare și îngrijarea coprinsese pe toți. De odată, pe la mijlocul căi, o gróznică scîrșnitură se auzi, și tot podul sfērămat se cufundă în adîncime cu sarcina'î îngrozită. Atunci, la lucórea roșatică a murgului seriî, se vėdu o scenă din cele mai înfiorátore. Arestanții, împede-cați de cătușele grele ce 'i legaü unii de alții și 'i trăgeau afund, soldații îngreuiați de armele și de munițiunea lor, se luptau în întunerecul și în volbura undelor, care de care să scape, trăgėndu-se, smîncindu-se, cufundāndu-se și mai rău, unii pe alții. Astfel Dante descrie ginta nenorocită a leneșilor, luptāndu-se cu cruzime în apele mocirlóse ale Stixului:

„Queste si percotean non pur con mano,
Ma con la testa, e col petto, e co' piedi,
Troncando si co' denti a brano a brano.“

Astfel de imagine grozave se formaü în închipuirea mea, pe cānd un preot ce mă călăuzise de la sat, îmi povestea trista împrejurare de la 1853, însoțindu-mă pe podul umblător, ce 'l mână acum voinicesc patru țiiganii arestanți cu fețele negre și încruntate. Trăsura o lăsasem la mal, și plutind pe întinsa baltă, în curėnd sosi-răm în insula unde se află mōnăstirea.

II.

Înduoăleli asupra Ctitorii.

Intrând în curtea principală, ce este în forma unui pătrat lunguieț și în dosul căria se află o altă curte destinată pentru arestanți, privirea mi se aținti îndată asupra bisericii celei mari. Starea ei de ruinare și prefacerile posterioare clădirii, acum și acelea învechite, nu mă opriră d'a recunósce într'insa un monument, fôrte antic pentru țera nóstră, care puçin a păstrat, — déca avea ce păstra, — din timpii înapoiați. Clădită cu straturi de cărămidă roșie ce se alternă măiestrește cu așternuturi de un moloz țépên și gălbuiu, care imită destul de bine pétra calcarie, ea presentă, d'asupra cornicei ce e formată de un brău de cărămiđi cu unghiiuri eșite și scobite, o învelitóre de șindrilă acum putredă, peste care se 'naltă duoë turle poligonale, aședate una în dosul alteia, în sensul lungimii templului.

Mica circonferență a acestor turle și ferestrele lor lungi și înguste, denunță un period, nu de tot primitiv al stilului bizantin; sub cornicie ânsé, biserica e decorată, — dupe un mod fôrte usitat la orientali în vechime, — cu un șir de glafuri în formă rotunjită, alăturate unul de altul și purtând fie-care, la mijloc, o mică cruce bizantină

de stil primitiv, formată de pétră séu de cărămiđi. Planul și înfățișarea interióră a edificiului daū invederat pe față o epocă care se resimte de modificările ce architectura bisericeí orientale încercă, prin secolii ai XIII^{le} și următorí, sub influințele mahometane și venețiane și chiar, póte, sub clima mai nordică a țérilor dunărene. Planul, lipsit astăđi de peristilul séu tinda deschisă interióră ce s'a dērâmat, oferă în adevér, dupe principiile clădirilor bizantine, duoé corpuri principale: în față, un *nartex* séu *advon* pătrat, și din dosu'í, un *atrium* séu *choră*, formând o cruce cu lature egale, coprinsă într'un al duoilea pătrat; dar laturele curmeđișe séu *transeptul* nu mai sunt terminate în linie dréptă, ci se rotunjescú, formând d'asupra o semi-boltă; și *absida* séu fundul, în loc d'o singură *celă* séu altar, presentă, la mijloc, o semi-circonferență mai mare, ajutată de fie-care parte, cu câte-una mai mică. Aceste trei altare corespundú fie-care la câte o tindă, adică la câte un spațú prelungit, coprins între duoé rînduri de stélpí ce susținú o boltă, și căruia, — din plicina aseménării ce are cu un coș de corabie rësturnat, — i se đice *nave* (*nef*); altarul mai mare din mijloc se prelungesce cu navea principală, care e despărțită de cele duoé nave laterale, prin patru stélpí groși și rotunđi, de cărămidă, formând, între sine arcuři cercuite, pe d'asupra căroră stă aședată, cu ajutorul unor triunghiuri

boltite séu *pendentive*, cupola centrală a *Pantocratorului*, înălțată și ea pe un zid circular (*tambour*), ce se asemănă cu un olan foarte spațios. Această dispozițiune, cu óreși-care deosebiri semnificátore, se află și în biserica Domnescă ce este situată în orașelul Curtea de Argeș; dar aci, *transeptul* nu ese rotunjit afórá din pătratul planului, și *absida*, compusă tot din trei altare, se prelungesce ceva mai mult la cel din mijloc; apoi iar, stélpii rotunji ai *chorei* sunt înlocuiți prin pilaștri pătrați, și turla centrală, mai lată, se 'nalță mai puçiu, avénd împrejuru'i ferestre rotunjite sus; o altă diferență însemnată se vede în advónele acestor două biserici; cea de la Curtea de Argeș n'are alt *nartex* decât o îngustă boltă lungăréță, aședată transversal templului și despărțită ne dinsul printr'un zid; advonul de la Snagov din contra, e o cameră pătrată cu patru pilaștri octogoni ce susținú un turn boltit, rădicat d'asupra-le și astăđi răsturnat. Un părete cu trei uși, ce corespundú fie-care cu una din navele chorei, desparte ámbelne compartimente. La aménduoé bisericile, ușile și ferestrele corpului principal sânt dreptunghiulare și tălpile lor superióre de lemn séu de piétră, sânt mai adesé ajutate cu cercuri de ușurare.

Din aceste mărunte deosebiri ale ámbelor edificii, e lesne a se dovedi că construcțiunea bisericeii de la Curtea de Argeș a precedat, cel puçin cu

unul său cu două secolă, pe cea de la Snagov. În adevăr, acea biserică pörtă curat caracterele ce domniră în stilul bizantin între al XI^{le} și al XIII^{le} secol și, — cu tóte că într'însa, arcul înlocuiesce pretutindenă frontonul triumghiular, la cãpëtîie, — ea se póte asemëna fórté mult cu biserica *Catolicon* său catredrala cea vechie din Atena. Tradițiunea atribuie clădirea sa lui Radu Negru Vodă, și în adevăr, tóte dovedescă că secolul al XIV^{le} n'a-dusese încă preschimbările ce el introduse în arhitectura eclesiastică bizantină, când se ridică acest monument, cel mai vechiu póte din edificiiile religióse ale țerei nóstre.

Biserica de la Snagov s'arată ansă a fi mai nouă. Ea nu pörtă nici o inscripțiune care să amin-tescă despre ctitorii ei antică, ci numai, peste ușa din lă-întrul chorei, stă scris, în limba grecescă, că s'aũ făcut nisce mică reperatiuni la 1815, sub egumenia părintelui Neofit. Dar tradițiunea și cronicele aũ păstrat numele lui Vlad Vodă Tepeș ca primul fondator al mănăstirii. De aceia și bîetul rēposatul egumen Snagovén Ghermano Brătianu, împins de un exces de zel și, luându-se dupe unii archeologi de fantasie, — a căror nemenie a înce-put a se 'nmulți la noi, sub ocrotirea nepăsării publice, — bîetul egumen, dicem, a și înscris, la ca-pul unui portret mural al lui Négoe Basarab Voe-vod, ce se află în biserică, următórea legendă de

o bizarerie anacronistică cu totul comică: **Io Mi-
xaila BOCODI PEȘI BASARAB A 4 BOCODI.**

Sărmane Négoe! tu, cel mai blând dintre domniî pâmêntenî; tu, care ai trăit tótă viața în frica lui Dumnezeu, dupe povețele sufletescului têu părinte, sfântul patriarch Nifon; tu, care ai lăsat învățături așa de virtuóse, fiului têu Teodosie Voevod, carele, cu numele sêu cel adevărat, stă și acum pe pâręiî de la Snagov, alături cu tine; tu, sărmane, ce vei fi greșit óre lui Dumnezeu, pentru ca un archeolog necioplit să te insulte peste trei sute și mai bine de ani, cu numele sângerós al lui Tepeș?

Și cel puțin decă acéstă grosolană și umilitóre rătăcire 'și ar fi găsit scuza într'un simțimênt de recunoscința acordat adevăratului ctitor al sfântului locaș! Dar nu, Tepeș e cu nedrept înălțat la onorile de fondator al Snagovului. Cincî-deci de ani și mai bine înainte de a lui domnie, dicu unii că un Basarab Voevod, fiu al lui Basarab Voevod cel bun, ar fi clădit acea mănăstire, în anul d'antêi al secolului al XV^{le}. Astfel cel puțin ne spune un chrisov al lui Constantin Șerban Voevod, cel poreclit Cârnu, din 30 maîu, 1654. Dar pe vremea citată, scim că domnea Mircea Vodă cel bêtrân, că acesta, chiar d'a fost și Basarab, era fiu al lui Radu Voevod, și că dînsul, în tóte chrisóvele sale, nu pórtă alt nume decăt cel sub care a rămas ilustru

pentru tótă posteritatea. Se vede dar că Snagovul n'a fost clădit nici de acel Basarab Voevod mai sus menționat, care a domnit abié pe la 1442; ci negreșit a fost clădit mai nainte d'acéstă domnie, și prin urmare cu mult mai nainte d'aluí Vlad Țepeș. Chiar între documentele mōnăstirii se găsește o carte a luí Dan Voevod, fiul Mircii, de la anul 6937 (1428, octomvrie 29,) în care sunt numiți ca fií aí domnitoruluí, Dancíul și Basarab.

Apoi când aceste doveđi n'arú fi de ajuns, când autenticitatea actelor scrise s'ar tǎgǎdui, — de vreme ce trebuie să mărturisim că la noi falsarii de chrisóve aú fost numeroși, — atunci un alt document mai temeńic, prețios odor de argint și de smalt, păstrat și el de secolí în mōnăstirea Snagovul, ar veni să ne ateste că el se afla în acele zidurí cu mult mai nainte chiar ca Basarab seú Țepeș să le fi adaos o pétrǎ. Acela e un *engolpion* seú iconiță de pept, pe care o purtau archiereii atérnatǎ la sîn.

Am mai avut prilej a descrie un asemenea obiect, vorbind despre unele argintării ale mōnăstirii Bistrița ¹⁾; cel din Snagov are chiar aceeași

---

¹⁾ „Mōnăstirea Bistrița pastrézá mai multe suvenire de la banul Preda Basarab flíul dvorniculuí Pêrvu, care era frate cu banul Barbu, devenit monachul Pahomie, și, între altele, acel frumos *engolpion* de aur și de smalt,

structură, fiind compus și el de două mici tasuri metalice ce se deschidă pe balama (*sur charnière*); fie-care tas are o parte convexă și alta concavă. Totul este de argint aurit, dar poleiala și smaltul (*în glafurî*) ce decoraă mai tóte ornamentele, aă perit cam pretutindenî.

La unul din tasuri, decorul din centrul cavității s'a perdut, rămăind numai nisce chipurî de sfinți pe cercul buzei. Pe partea convexă se vede Domnul Christos la mijloc, în relief, și împrejur'u, un desemn de foî și de arabesce.

Pe al duoilea tas, în fundul cavității, se zăresce, într'un pătrat adâncit, Domnul Christos co-

---

despre care am vorbit mai sus și care pórta în exerga lui de smalturî verđi și albastre alternate, o inscripțiune amintind asemené și pe monachul Pahomie, unchiul lui. Cuvintele acestei înscricțiuni sunt, traduse pe românesce: „Aă făcut acest panaghiar (sėu icónă a Maicii „Domnului) robii lui Dumneđeă, monachul Pahomie și „jupânul Preda, marele ban, la anul 7029 (1521).“ — Acest frumos obiect de artă e format din două tipsii rotunde ca de șese centimetri în diametru, ce se deschidă pe balamale. Partea convexă sėu capacele înfăcișeză: pe o față, Adormirea Maicii Domnului, încrustată pe argint aurit; pe cea-l-altă, chipul Mântuitorului înconjurat cu florî săpate în argint și suflate cu smalt roșu, verde și albastru. Partea concavă sėu interiorul are: pe o față, pe, Maica Domnului cu Christos prunc în brațe, încrustată între patru cheruvimi aripați, cu o rugăciune în limba slavonă și o bordură de florî gravate împrejur;

prins într'un nimb oval de argint, ședând pe un jet, cu sânta Carte în mână, iar Maica sa Précurată și sfântul Ión Botezătorul, cu veșmântul său de pele de oie, staū de laturi. Aceste figurī se străvêdū printr'o colonadă formată de patru stêlpișori, uniți sus prin arcade *à jour*, lucrate tôte cu dăltița.

În sfêrșit partea convexă presentă pe Maica Domnului, patróna mônăstirii Snagovul, în piclóre; duoī ângerī staū alături, arătând în sus; pe lîngă ei, mai multe personagie cată spre cer. D'asupra capetelor, sborū duoī alți ângerī, care negreșit stăteaū sub piclórele Domnului Isus Christos, înălțându-se la Tărie; cōci imaginea pōrtă

cea-l-altă față representă o lucrare și mai complicată. Exerga e ocupată de inscripțiunea citată; cercul din centru încinge un pătrat ce figuréază o galerie cu duoī stêlpi de aur, boltită *à jour*, în fundul căria, format de concexitatea tipsiei, se vede figurat în smalt în glafurī (*champlevé*) un ospêt de ângerī. Porțiunile de cerc ce rêmânū împrejurul pătratului sunt ocupate de patru figurī de serafimī și de prooroci, gravați pe fôie de aur și acoperiți cu un strat translucid de smalt verde. Acéstă delicată și frumósă lucrare, cu totul bizantină ca stil, chiar de ar fi executată în Italia, 'și a perdut în multe locurī smalturile sale, mai ales pe cele roșii. Un *engolpion* de acelaș fel, dar mult mai stricat âncō, se află la Snagov, dat de jupan Drăghicī, la 1431. Archiereii purtaū atêrnate de pept asemenī ornamente, din care se mai găsescū și în tesaurul sinodal de la Moscva." *Cărțile banului Preda Basarab*, în *Revista Română*, t. I. p. 730.

d'asupra titlul de „† ВЪЗНЕСЕНИЕ ГОСПОДНЕ,“ *Înălțarea Domnului*. Dar acea parte a reprezentațiunii a perit și se vedu numai locul cuțelilor, ce o prindeau de tas. Jur împrejur, pe muchea convexă, se vede gravată o inscripțiune slavonă săpată cu litere în relief, care se traduce românesce :

† *A făcut acest panaghiar (sEU iconă a Maicii Domnului) jupan Drăghici, pentru locașul de păstrare Vintilesc, spre a se coprinde în zestrea mănăstirii de la Snagov. În anul 6939, iunie 7. (de la Christos 1438).*

Acest precios dar al jupanului Drăghici, care, înscris și astăzi în zestrea și în inventariile Snagovului, se păstrează acum încă, dupe patru sute douăzeci și patru ani, în ruinata mănăstire, este interesant sub mai multe privințe. Model vrednic de însemnat al feluritelor măiestrii executate de argintarii bizantini încă pe la începutul secolului al XV¹⁶, el ne arată, împreunate, arta săpătorului cu a gravorului, și nu ne rămâne de lipsă decât foița de smalt transparent care a picat dupe contururile ornamentelor crestate cu acul pe metal. Aceste arte delicate pôte că nu periră în Constantinopol îndată cu luarea cetății de Turci; pôte că toți meșterii greci nu se răsipiră îndată prin Italia și alte țeri mai depărtate; coci aceleași măiestrii le găsim exercitate cu o identică asemănare, în iconița *engolpion*, lăsată la Biitrița de banul Preda, pe la 1521.

Dar, osebit de cestiunile asupra artelor și industriei bizantine, iconița jupanului Drăghicî scie a ne răspunde și la alte întrebări de o însemnătate mai locală. Să nu cerem în adevăr de la dînsa, cu deamăruntul, cine a fost dăruitorul ei. Destul că ea ne a spus mai mult decât cronica, decât chrisóvele, decât tradițiunea, păstrându-ne numele lui. Dar ea ne deșteptă mintea asupra unei cestiuni de o mai mare importanță; ea ne spune că locașul în care a fost depusă spre păstrare, ca o zestre a mănăstirii Snagovului, se dicea *locașul Vintilesc*.

Româniî, la sat, pe cel dintre dînșii care scie să fure oul de sub coțofană fără să'î bage de sémă, și carele aude, mite, și érba crescînd, îl numescú năsdrașan și'î dicú că e chiar *Vintilă*. Dar apoi, cine e, biet, tot la dînșii, acela care dă, diua la méda-mare, în gropi și nu scie să 'mpartă paie la două măgari?—Ia, al de nea *Vlad*, al de nea *Vlăduță*, păcătóșul, care, de spune și el la soróce câte un cuvînt nepotrivit la sfat, toți îl iewa în respér și 'î strigă rîdînd:

„Vorbi și nenea *Vlad*,
Că 'î și el din sat!“

Și cu tóte acestea, *Vintilă* priceputul și nevoiașul de *Vlăduță*, pórtă amîndouî tot același nume. De nu mă credeți pe mine, întrebați să vă spună

Pेत्रаску Vodă cel bun, carele, în chrisov domnesc, scris pe slovenie și întărit cu pecetia *gospod*, ȕice curat, că lui *Vintilă* Vodă de la Slătina, pe nume bun îi ȕicea, *Vlad* Voevod.

Dupe împrejurări și timpî, aũ și numele proprii, deosebite înȕelesuri, forme felurite. Astfel, mulȕi din domniî noștri vechi, care aũ purtat acest nume, însemnând *stěpěnire* în limba slavonă (*БЛАДАТИ*, *imperari*) s'aũ poreclit *Vladislav*, decă 'n țără sufla pe atunci vėntul leșesce, *Laios* decă sufla unguresce, *Vlad* sėũ *Vlaicu*, decă ei se țineaũ mai mult de rebedeniile lor din Sėrbia, și în sfėrșit *Vintilă*, cānd ei păstraũ un nume cu fisionomie mai nėoș romānescă. Dintr'acėsta înȕelegem, recapitulānd acum inscripȕiunea iconiȕei lui Drăghici, că mōnăstirea *Vintilėscă* a Snagovului a fost clădită, înainte de 1421, de un *Vlad* Voevod ȕre-care, acela, pȕte, care a dat mōnăstiriî patru mori în Dridich (Dridu pe Ialomitșă), aședėnd care sate aũ să le păzėscă și să le drėgă, cānd se vorũ strica, precum ȕice un chrisov al lui Basarab Voevod, dat în Gherghița, la 13 martie, 1442; același pȕte, care, sub numele de *Vlad marele Voevod cel bėtrān*, a lāsat la mōnăstire, cārtșile vėdute de *Vintilă* Vodă la 1534 (aprilie 3), și pe care l'aũ ajuns mȕrtea la satul *Baltenii*.

Fi-va acesta un *Vladislav* sėũ *Vlaicu*, fiũ al lui *Alexandru* Vodă *Basarab* și socru al regelui sėr-

besc Uroș, care, sub titlul de *Voivoda Transalpinus, Banus de Zeurino et Dux novae plantationis Terrae Fogaras*, a domnit de la 1360 înainte? — Fi-va fiul lui Mircea, Vlad *Voivoda Basarabiae et Comes Severini*, care, la anul 1369, sub domnia tatălui său, a închieiat din Argeș, un tractat de închinare cu Ladislas Jagelon, regele Poloniei și cu soția lui regina Edwiga? — Fi-va un alt Vlad și mai puțin cunoscut? — Iată o cestiune ce din isvórele care ne au fost a-mână, nu se póte descurca.

Dar în privința originelor înduóse, un scriitor trebuie să fie discret, și tot d'auna cititorul îi ține sémă de așa bună și plăcută urmare, când dînsul nu abuséază de răbdarea lui.

Spre a merita și noi o asemenea indulgență, să fugim un minut din Snagov, să părăsim zidurile'í ce cu atâta stăruință ne ascundú adevératul an al primei lor înălțări; să ne avêntăm pe balta lată ce le 'mpresórá de tóte părțile, și să ne pornim, purtați de o luntre mititică, scorbure nemăiestrit de copaciú, pe care încetișor cu vésla o mână un modest călugér din mónăstire. De și sórele, cu puțin trecut de la amédă, dogoresce ancó cu putere, dar pe apă, se simte o dulce récóre; micí valurí încrețescú suprafața de un verde întunecat a bălții, și se perdú cu șoptă în stuful de la marginí. Din distanță în distanță, câte un bodêrléu își arată capul său subțire și

mișcător peste unde, și îndată dispare a-fund printr'o răpede și curioasă încovoiere a gâtului. În mai multe unghiuri, grupe de țărani, grămădiți în câte-va luntri, tragă prin apă năvódele lor, ce se deosebesc numai printr'un semi-cerc de plute legămate peste valuri. Noi ne urmăm ânsă calea spre răsărit, și peste vre o oră de lopătare, ne apropiem de stuful malului despre mēdă-nópte; ne strecurăm ușor printr'însul, însoțiți de 'ncântătorul concert al bróscelor și sosim la vadul sâtenilor din Turbați.

„Hei, mare, fētul meu!“ — îmi dicea pe drum călugărul care avea firesce multă sēmēnță de vorbă; — „veți biserica asta de la mōnăstirea nóstră cât de vechie și dērămată este; apoi, dicu ómenii bētrâni c'au auzit de la moși strămoși să fi fost, înainte vreme, pe același loc, altă biserică mai vechie și mai frumósă; și aceia, dupe vremi și dinurgia dumneđeiescă, s'a cufundat în baltă cu turlă, cu totul, cum era. D'aceia, când bate une-oră vântul și clătesce adânc apele, se aud sunete de clopote eșind tocmai din fund; și s'o cređi asta, fētul meu, cōci, veți, când a fost în vechime, a venit de s'a desprins din țēține, ușa de la acea biserică cufundată, și a plutit pe d'asupra apii, pēnē aci la Turbați; și era p'atunci în sat aci schit de maici, care acum de multă vreme s'a rāsipit. Iar, decă a auzit așa, cum că s'a ivit pe fața apii o ușa minunată, cu sfinți

și cu slove săpată, și c'a sosit aici la margine, s'a sculat maica starița și a mers cu călugăritele de aū ridicat'o de pe mal și aū pus'o la intrarea bisericeī. D'atunci încóce, veđi, din câți s'aū ispitit să citéscă slova ce este scrisă d'asupra, nimenī nu s'a priceput, și pare-mi-se, fétul meū, că nici d^{ta}, n'o să 'i dai de căpētīu, măcar c'ai citit de rost slovele scrise pe mormintele din biserică nóstră de la Snagov. — Mē voiu încerca, tată, și vom vedé? — îi rēspunseū. — „Să sciī, adaoșe bīetul călugēr în simplicitatea sa, „că decă le veī citi și pe cele dupe ușă, apoi ești, fétul meū, cărturar de primejdie!“

Acest lingușitor epitet mă făcu să zimbesc; modestia mea se deprinsese, din numeroșe excursiuni anterióre pe la mōnăstirile din țéră, a inspira o mirare fenomenală, călugērilor locuitori într'însele, căroră le descifram și le deslușam inscripțiunile slavone și adese romānesci, păstrate în bisericile lor, pe care ei, în mare parte, sunt învățați a le privi ca o literă mórtă, ca un deposit misterios al trecutului, destinat a rămāne nenteles pentru tóte generațiunile moderne și vitóre.

Cu asemenea vorbirī, sosirām în curtea de gard a bisericeței de la Turbați. Era o mică clădire ca de 7¹/₂ stēnjenī lungul și 2¹/₂ stēnj. latul, cu ziduri gróșe de pétră și cărāmidă, dréptă pe

dinafară, și interesantă, în lă-întru, prin firidele-î cu cerc oval și prin chora-î rotunjită, scobite tóte în pãreții laterali. Șése portrete, fórte grosolan lucrate ornaũ interiorul: al lui Michaiu Vodã, al Dómnei sale, al unei starițe cu doui coconi, și al pãrintelui Rafail archimandritul de la Snagov, carele a egumenit pe la 1750. Dar obiectul cel mai interesant din acest mic templu era, fără înduo-élă, vestita ușa pusă la intrare.

Se vede că odinióră ea era în douë canaturî; dar acum acestea sunt împreunate și amênduoë retezate jos, spre a se potrivi la tocul mai mic unde aũ fost aședate. Nicî mărimea, dar nicî lucrul, nicî epoca ei nu permitũ un minut a crede că ușa acésta a fost făcută pentru locul unde se află acum. Înălțime ei are 1^m,92; în lãrgime totală, este de 1^m,2; iar grosimea tãlpilor de stejar ce o compunũ, e de 0^m,8. Fie-care canat, împãrțit în trei câmpuri (*panneaux*) în formă de pãtrat lunguieț, era ocolit jur împrejur, cu o stréșină sculptată cu litere majuscule slavone; dar partea de jos a inscripțiunei a fost tăiată, și prin urmare lipsesce. Înscripțiunea, astfel pe cât o înțelegem, conține un text slavon din sfintul Ión Gură-de-aur, recomandând ospitalitatea ce are a găsi călëtorul la umbra templului sfint; el ni se presentă, trunchiat pe șése linii, dispuse unele vertical și altele orizontal.

Cămpurile cuadrilaterale, sculptate în rondăbosă, cu o daltă destul de măiestră, reprezintă :

Cele două de sus : pe Maica Domnului și pe îngerul ce poartă flórea de crin a Bunei-Vestiri, urmați fie-care, de câte un bărbat, (unul mai june și altul mai în vârstă) cu corónă și aureolă circulară pe cap și cu câte un sul de hârtie desfășurat în mână. Póte că acestea sunt chipurile dăruitorilor frumóselor uși și ctitori ai locașului la care ele serveau ; *cele două de la mijloc* poartă câte două sfinți în odăjdii bisericesci și într'o posă dreptă și gravă ; *cele două de jos* : de o parte, aș pe sfântul George călare împungând cu sulița pe balaur, iar de cea-l-altă, pe sfântul Mercurie, asemenea călare, cu stégul în mână.

Aceste patru icóne din urmă sunt încadrate sus, prin nisce banderole arcuite, pe care se citește o inscripțiune slavonă, ce o traducem astfel :

S'a făcut acest chram în zilele précuviosului și de Christós iubitorului Iw Vladislav Voevod și Domn al tótei țerei Ungrovlahiei. În anul 6961. (1453).

Așa dar, în anul când Bizanțul cădea sub puterea cuceritoare a Otomanilor, Domnul țerei Románesci, Vladislav, predecesorul lui Vlad Țepeș, se ocupa a clădi o biserică, pe care o decora cu aceste uși așa frumos săpate în lemn de stejar și împodobite negreșit cu poleieli și cu orna-

mente polichrome, pe care, vremea și apa le au șters, fără a desființa cu totul urma *migmei encaustice*, ce se deosibesce încă prin unele creștături ale lemnului. Epoca acestei lucrări artistice, în care stilul ornamentelor bizantine se cam resimte de o influență gotică, vine tocmai de corespunde cu timpul în care Lucas Moser (1431), Schuhlein (1468), și alți meșteri sculptori împodobeau bisericile Suabei mai ales, cu uși, altare, cruci și statue săpate cu fineță și ornate de picturi multicolore.

Vladislav Voevod dără, care a lăsat și danii la mănăstirea Snagovului, clădi într'însa o biserică; nu negreșit, pe cea mare, pe cea primitivă, care exista de mai înainte și există încă și pînă ađi, ci alta care, în împrejurări fatale, a perit confundată în apă, cum ăice tradițiunea, și din care au scăpat numai ușile de la Turbați.

Ađi, în Snagov nu se găsesc alte clădiri antice decât biserica din mijloc și temelile zidurilor împrejmuitoare. Tóte încăperile mănăstirii au fost date jos și înlocuite, la 1840, prin șirele de camere și de chili, destinate pentru închisóre și pentru locuința călugărilor și împiegaților. Scim ansă, din aude, că'n vechia clădire erau două paraclise seú capele. Acésta ne o mai adevereză și o interesantă scriere, ce o datorăm unui călugăr arab, călător prin țera noastră, sunt acum mai bine de două secoli. În adevăr, sub domnia lui

Mateiu Vodă Basarab, un patriarch din Antiochia, Macarie, plecă să culégă milostenii prin țările creștine din Europa răsăritenă; el trecu pe la noi, prin Moldova, merse în Moscovia și se întorse apoi iarăși aici, unde asistă la mórtea lui Mateiu, la înălțarea pe tron a lui Constantin Șerban și la tóte tristele evenimente ale răsvrătirii Dorobanților și Siimenilor, sub acești două domni. Cu dînsul călătorea fiul său sufletesc, archidiaconul Paul din Alep, care înscrise cu băgare de sémă tot ce vedea, tot ce auzea prin aceste țeri străine. Legi, obicei, ceremonii, căi, orașe și ales mănăstiri, tot e descris cu amăruntul în prețioasa lui carte, adevărat tabel al țerei și al vieții Românilor și Moscoviților de acum două sute de ani. Arab de nascere și scriind arăbesce, el nu lipsi de a se mira și a se plânge, vedënd că 'n țera Românescă, numelelor de *Arapî* era cu nedrept înjosit, de vreme ce se da numai robilor negri cu părul creț și cu buzele late, care slujeau ca seiđi la boierii români. El vizită tóte mănăstirile câte erau pe atunci dincolo de Olt și dincóce, pênă în eparchia Buzăului, iar cea dupe urmă la care sosi fu mănăstirea „*Synagogo*, aședată într'o insulă, cu o mare „baltă împrejur, și avënd, la mijloc, un templu „mare cu chramul *Intrarea Maici Domnului în Biserică*, și două altele mai mici, la aripile clădirii, „închinate *Bunei-Vestiri* și *Sfintei Adormiri*.” Ast-

fel, în trei templuri, unite 'n micul ostrov, se afla adorată totă sublima legendă a divinei Mume!

Lui Paul din Alep, i se spuse că mănăstirea era clădită de *Mirtaja Voivoda* (Mircea), de *Radzivil Voivoda* (Radul), de *Mbasaraba Voivoda* (Basarab) și de *Petros Voivoda* (Petru); dar nimeni nu'i pomeni de Vladislav, care, dupe toate aparențele, înălțase paraclisul *Bunei-Vestiri*. Cine scie, în ce timpuri de foc și ruinare, acest paraclis, așezat într'un colț al clădirii, ca cele de la Cozia, a fost aruncat în apă de destructori, și ușile'i de lemn sculptat aũ plutit către țermuri, spre a conserva suvenirea ctitorului său și a da naștere legendei ce 'mă povestise călugărul, velslașul meu.

Dar când, dupe descifrarea inscripțiunii ce se afla pe acele uși, făcuu eu tovarășului meu, acéstă poveste, complectată acum din notițiile tradiționale ce, în mare parte, el însuși îmi dase, deși mă siliu a'i dovedi că eu repetam numai ȃisele lui, deslușindu-le, bietul călugăr, încremenit de mirare, îmi răspuse prin proverbul caracteristic: „Hei, fêtul meu! departe'i griva de iepure!“ Din câte'i spusese, ceia ce'i venea mai greu, era d'a renunța la credința invederată că Vodă Țepeș a clădit Snagovul și că de la dînsul sunt tóte obiectele, rămase din vechime în mănăstire. Nu e ânsă mai puçin adevărat că suvenirele lui Vintilă, Vlaicu său Vlad cel bătrân, lui Dan Voevod, lui

Basarab și lui Vladislav, din care cele mai vechi se repórtă cu aprópe un secol înainte de Tepeș, staă marture netăgăduite în contra tradițiunii. Tot ce se póte acorda aceștia, e că și acel domn va fi dat mónăstirii ceva scutiri și daruri, pe care le și rememorează Mircea Vodă, fiul lui Radu Vodă, într'un chrisov de la 1558.

Tepeș, cumplitul Tepeș, pare a fi întărit și el ceva danii la Snagov, precum a făcut la Tismana, la Cozia, la Comana și în alte părți; asprul asupritor își avea și el dulele de cucernicie. Nemblândit și'nsetat de sânge astădii, mâne 'și căta mântuirea într'o danie cuviósă. Ca toți tiranii, el credea cu un act de pietósă dărnicie, să póta șterge din cărțile provedinței divine,urgia ce'si meritase prin alte fapte ce răspândeau jale și teróre. Cronica, repetând póte acéstă antitesă tradițională, ne a păstrat datină despre duoé clădiri ale lui. Una este cetatea de la Poienari, înălțată pe un pisc de munțe în apa Argeșului, și cea-l-altă e mónăstirea Snagovului. Ea spune că Têrgoviștenii mâniase fórte tare pe asprul domnitor, insultând pe un frate al lui. Era în dioa de Pasci, și orășeni, bărbați și muieri, petreceau în ospete; tinerii și fetele, împodobiti ca de sêrbătóre, se veseleau în hore. De o dată, fără veste, sosesc slujitorii domnesci și'i coprindú de tóte părțile; lupta nu era prin putință; toți erau prinși fără mijlóce de apărare. Atunci, câți au fost ómeni

marî și bătrâni, pe toți 'i aũ tras în țépă, slujitorii lui Țepeș Voevod, și aũ ocolit tot tēgul, purtând gróznicele lor trofee; maĩ îndurători, dar nu maĩ puçin cruði pentru cei tineri, 'i aũ pornit în cėtă cu mușerile lor, cu fete mari și cu copii, așa cum aũ fost împodobiți de dioa de Pasci, 'i aũ dus sus la munte, la Poienari, și acolo, di și nópte, aũ lucrat, bietii creștini, la cetate, pēne s'aũ spart tóte haĩnele de pe ei și pēne aũ rēmas toți *desvėnuți*, cu peile góle.

Ruinele cetății, în apriga lor pustietate, staũ ancó marture despre sėlbatica rėsbunare a Domnului și despre crudele suferințe ale sėrmanilor osũndiți ?

Asemenea fapte, adese ori repetate, aũ trebuit să deștepte mustrarea în cugetul lui Țepeș; ca să 'și aline negreșit consciința turburată, el se arată póte mărinos și cu vechiul locaș de cuvioșie ce sta singuratic în balta Snagovului. Tatăl sėu, Vlad Voevod Dracul, la 1441, și frațele sėu, Radu Vodă cel frumes, la 1464, n'aũ fost maĩ puçin darnici către acėstă mōnăstire, care era o fundațiune a vechilor Domni Vintilesci, póte chiar străbuni ai lor.

Radu cel frumos este, póte, Domnul care lasă într'insa și o tipsisie de argint, (de 29 centimetre în diametru) ce se păstrėză și pēne ađi, purtând pe cercul buzei, gravată cu litere

slavone mari și frumos tăiate, o inscripțiune slavonă, care ȳice pe romănesce :

„† Cu mila lui Dumnezeu, Iw Radul Voevod și Domn al tótei țerei Ungrovlahiei, fiul précuviosului și de Christos iubitóruí Iw Vlad inarele Voevod.“

Să mai adăogim încă cum că, în domnia lui, la 1488, un boier anume Radu Trăméndat, la césul mortii, lăsă și 'nchină satul său de moștenire Drăgoiesci, sfintei mănăstiri Snagovul, pentru sufletul lui și al părinților lui, ca să le fie lor de vecinică pomenire, iar călugărilor de hrană.

Apoi și monachia Evpraxia, muma lui Vlăduț Voevod, se arată și dinsa darnică către acest sfint locaș ; la anul 7028 (1520), iunie în 11, Négoe Basarab Voevod dete o poruncă prin care întărea mănăstirea Snagovul tóte câte le dase și orí câte ar voi să mai dea, de a sa bună voiă, acea bėtrână Dómna, sfintei mănăstiri, părinte-lui egumenului și călugărașilor dintr'insa.

Mai mulți Domni și căți-va particulari mai veniră și 'n urma acestora, să adăoge său să confirme averile și privilegiile anticului locaș ; dar cu secolul al XV^{-le}, putem ȳice că se închiăie epoca în care mănăstirea stătu, bogată și strălucitóre, subt ocrotirea ctitorilor primitivi. Am menționat mai tóte amintirile ce ea păstréază acum din acel period de antică splendóre, și nu 'l

putem mai bine închide decât cu câte-va petre funerare.

Din câte morminte aū existat din vechime în biserica de la Snagov, de ce mai staū acum în ființă, grămădite în partea dreaptă a advonului, dinaintea uşei despre choră și împrejurul pilastrului octogon ce desparte colțul despre sud-vest, purtând toate inscripțiuni mai mult séu mai puçin citețe. Alte lespeđi róse se mai găsescū prin biserică; dar cine póte spune pe ale cui trupuri aū stat aședate? Singură numai una, mai mare, ce este în fața uşilor împărătesci ale altarului, păstréză o tradițiune. Se đice, — și póte nu e eróre, — că a fost pétra morméntală a unui Domn crunt și nelegiuit, — a lui Tepeș, în gura poporului, — care înălțase la Snagov, în clădirile despre méđă-đi, un fel de cameră de tortură din care osúnditul, dupe ce suferise caznele impuse cu ferși cu foc, era asvêrlit, prin mijlocul unui scripete séu balistă, în adâncul iazului. Cu dărâmare vechilor case, camera de tortură și scriptele aū dispărut; dar âncó de mai nainte, se đice că mitropolitul Filaret, al cărui nume e așa de popular prin mănăstirile țerii, ar fi pus să ștérgă literile dupe morméntul urgisitului domnitor, care clădise acele gróznice mașine, și 'i ar fi aședat pétra, pentru vecinică pedépsă, orī pentru izbăvirea nenorocitului séu suflet, sub piciórele preotului, când ese cu sfintele daruri. Tot de așa

simțiminte împins, răposatul episcop de Argeș, Ilarion, a pus să ștergă din biserica Curții de Argeș, un portret ce se dice a fi fost al lui Vlad Vodă Tepeș, și 'n locul acela, a pus să zugrăvescă pe al cuviosului archiereu Josif, cel d'antêi episcop Argeșan, și restaurator al frumoșei biserici episcopale.

Dar ca să revenim la mormintele din Snagov, care pörtă încă inscripțiuni, deși credem că sunt strămutate din locurile lor primitive, vom menționa unul ce arată pe patru linii, împrejurul lespedii, cuvinte slavone în care citim :

† A răposat robul lui Dumneđeū monachul Ión marele logofêt, în zilele pré-cuviosului și de Christos iubitorului Iw Basarab Voevod. În anul 7000 și 2. luna. fev. 4.

Țărâna unui mare logofêt al lui Basarab Voevod, călugărit pôte în Snagov, fu depusă subt acéstă pétră la 1494. Alături cu dînsul zace, subt o lespede frumos sculptată cu litere regulate, coprinse într'o strașină adîncită împrejurul petrei, un alt mare dregător, mort la 1512, sub domnia lui Radu Vodă Vladuț. Pe acésta se mai pôte traduce :

† A răposat robul lui Dumneđeū Pêrvul mare dvornic al tótei țeri a Ungrovlahiei și despre Dunăre în . . . . .
.. 7020 . . . 5 luna iunie . . . zile, sâmbătă la césurile 4 ale zilei. Vecinica lui pomenire !

III

O Dómnă rea și un Domn bun

Déca acum, ridicând ochii de la morminte, vom căta o priveliște mai puçin întristátore, pe pãreții bisericeii, picturile lor ne vorú strãmuta de odatã într'un larg câmp de ipotese, atât asupra artei bizantine cât și asupra istoriei pãméntene. În adevér, zugrãvéla interiórã a bisericeii presentã gradurí așã felurite de mãiestrie încât, la fieșí-ce chip, la fieșí-ce icónã, la fieșí-ce obiect zugrãvit, trebuie sã facem o distincțiune între ceia ce este vechie picturã bizantinã de stilul archaic al scólei lui Panselinos, domnitóre mãi ales în mónãstirile muntelui Atos, și ceia ce este adaos, prefacere, meremet dintr'o epocã de decadențã grotescã, operã póte a nedibaciului reparator al bisericeii, de la 1815. Trebuie sã observãm cã mãi cu sémã sfinții ale cãror chipurí, într'o mãrime superiórã naturei, ocupã pãreții lateralí și rotunjiți ai chorei, înfãcișezã caracterele unei arte mãi antice, mãi corecte; posele lor schematiche nu 'i oprescú d'a pãstra în figurí, urmele unui penel sigur și adũnc inspirat de simțul mistic al arteilor religióse în Orient; veșmintele ținú asemení forme și desemnurí antice, printre care vom deosebi, — lãsând la o parte multe particularități mërunte și caracteristice, — stiharele acoperite cu

cruci de purpură și de aur ale unor sfinte personaje, și căciula de o formă originală și cu totul medievală a sfântului Iacov Persianul. Aceste icône pórta fie-care, numele sfântului în limba slavonă, și iată cum sînt dispuse :

La stînga, începînd de la tîmplă, se află :

Maica Domnului; — Împăratul Împeraților și Domnul Domnilor și marele arhieru Iisus Christos Mântuitorul; — Sf. Ión Înainte-Mergătorul; — Sf. Procopie; — Sf. Artemie; — Sf. Mina; — Sf. Galaction; — Sf. Mina Egipténul; ¹⁾ — Sf. Sava Stratilat.

La drépta, începînd iarăș de la tîmplă, sunt :

Sf. Dimitrie; — Sf. Gheorghie; — Sf. Teodor Statilat; — Sf. Iakov Persianul; — Sf. Nikita; — Sf. Eustatie, cu două copii: Sf. Agapie și Sf. Teopist; — Sf. Constantin și Sf. Elena ²⁾.

Partea cea mai mare a picturilor ce ornéză cei-l-altți părăți cu icône, nu merită cătușă de puțină atențiune, nici ca artă, nici ca vechime; dar părătele ce vine'n fața tîmplei și cel ce stă d'a stînga, când intri în adyon, presentă mult interes prin portrelele domnesci ce se vędü pe dinsele.

Cunoscințele nóstre genealogice asupra Domnilor pămênteni nu sînt încă acum destul de întinse și de lămurite ca să ne putem explica gruparea și filiațiunea deosebitelor chipuri ce se reproducü cu identitate pe acei două părăți. Să ne mulțumim de o cam dată a le enumera în or-

¹⁾ Partea de jos a trupului e tăiată de o feréstră.

²⁾ Idem.

dinea în care se află, și poate că timpul va vârsa asupra lor mai multă lumină.

Pe porțiunea din dreapta zidului din coră, este mai întei, *Négoe Basarab* cu fiul său *Teodosie Voevod*. Deși părintele Ghermano Brătianu îi a înscris la căpătēiu acea enigmă istorică fără sens, pe care am menționat-o mai sus, dar prezența junelui Teodosie, tipul chiar al lui Négoe, cu bucelele'i aurii lăsate pe pept, cu figura sa dulce și blajină, cu mustățile'i răsucite în jos, nu lasă nici o îndoielă asupra persōnei reprezentate în acest portret. Alături cu dînsul stă **Ю Мнрѣ Коєкоѡ**, și amēnduoi ținū, ca ctitori, biserica pe palme. Costumul acestui Mircé nu este cel îngust și cavaleresc purtat de Mircé bătrānul în portrele sale de la Cozia și de la Curtea de Argeș; e un costum larg, oriental, un caftan lung de stofă de fir cu guler de blană, astfel cum pōrtă principii noștri din secolul al XVI-le și următori. Acest Mircé nu e dar *cel bătrān*, ci pōte *Mircea (Ciobanul?)* fiul Mihnei, cum pare a o dovedi portretele ce urmēzā.

De partea stingă a ușei, stă **Ю Петрѣ Коєкоѡ**, purtând într'o mână o basma roșie cu bordură de fir, și în cea-l-altă o cruce cu trei rēscruci, (una mai mare, la mijloc, și alte două mai mici, sus și jos). Lūngă dînsul stă un tēner, **Ю Радѣ Коєкоѡ**, ș'apoi altul, și mai mic de talie, **Ю Мнрѣ Коєкоѡ**. În sfērșit, la margine, tăiat în mare parte

de ușa laterală care dă trecere din advon la choră, este chipul Dómnnei Chiajne, ГИДЖ. КИЕЖИИ, purténd, ca tóte cele-alte portrete, o corónă naltă de aur, pe cap, cu deosebire că a eî nu este terminată cu bumbi, ca a principilor bărbați. In mâna stîngă ea are o basma roșie cu cîucuri de fir; in cea dreptă o cruce întreită ca a lui Petru Voevod.

Negreșit că din aceste deosebite personagie, e lesne a recunósce pe Mircea, soțul Chiajnei și pe fiul lor, Petru Voevod Schiopul. Dar cine sunt tinerii Radu și Mircea Voevođii? Ce caută toți aceștia la un loc cu neîmpăcații vrăjmași ai familiei lor, principi Basarabî? Iată enigme grele de descurcat.

Scim că Petru Voevod Schiopul a avut de frate pe Alexandru Voevod. Avut'a el óre și alți două, anume Petru și Mircé, care aũ murit tineri? Se póte; dar atunci de ce lipsesce portretul lui Alexandru Vodă care, el era frate mai mare? Scim că Petru Voevod a fost însurat cu o transilvană, Elena Cherepovicî, de la care a avut numai o fiică, Tudorița. Dar óre avut'a el, de la o altă soție, două feciori, anume Petru și Mircea? Vêrsta tinerilor din portrete și tăcerea completă a istoriei dau pêne acum puțină probabilitate acestei ipoteze. In sfêrșit, zugrăvitu-s'a biserica din Snagov, séu cel puțin aceste potrete, in timpul domniei lui Mircea Vodă (între 1545 și 1559), séu in a lui Petru Vodă (1560-1567)? Atunci pen-

tru ce s'aŭ pus și Négoe Basarab, cǎci el nu e nici ctitorul primitiv al bisericeŭ, nici rudă a familiei lui Mihné cel rău.

Documentele nu ne păstrează nici o amintire despre vre o reparațiune seŭ înfrumusețare făcută mǎnăstirii de către Négoe, de către Mircea Ciobanul seŭ de către fiul seŭ Petru. Singur, prin acei timpŭ, Vlad Voevod, cel de s'a 'necat scaldându-se în Dêmboviță la Popesci, ne spune, la 1530, că vedând mǎnăstirile Snagovul și Tinganul „rémase fără de cercetare și slăbite, a luat séma „de ele și le a îngrijit pe cât a fost cu putință „stépênirii sale și, nimenuŭ silă ne făcând, ci de „la sine și din averea sa, le a dăruit moșia Gîrla- „lungă, ca să'ŭ fie lui și părinților lui spre vecinica „pomenire, pêne ce vorŭ sta în ființă sfințele mǎ- „năstiri și să'l scrie în sfînta proscomidie, și în „sfîntul pomelnic să'l pomenescă cu sfinții ctitori „la tóte vosgleşeniile în biserică, iar dupe înceta- „rea vieței sale, să aibă pe an, în câte o ȝi, séra, „paraclis cu colivă și cu stropire de vin și cu pri- „veghiere de nópte, iar diminéta, iarășŭ cu colivă „și cu stropire de vin.“

Asemenea drepturi ctitoricesci, nimic nu ne spune déca 'și le dobândise, și prin ce fel de daruri seŭ de întăriri 'și le căpătase, Négoe Basarab, Mircea Ciobanul și familia înduoiosă a Dóme- neŭ Chiajneŭ și a lui Petru Vodă, de două ori zugrăviți pe pǎreții bisericeŭ. De aceia, în zadar ne

vom sili a lumina cestiunii asupra cărora lipsescū acum orī ce datine positive.

Maī lesne și pōte chiar maī profitabil va fi să cercām a complecta costumul Dómnei Chiajne, pe care deschiderea unei uși, tocmaī la locul unde se află dīnsa zugrăvită, l'a stirbit, d'o parte, chiar de la pept în jos.

Nici un jurnal de mode nu ne a păstrat modelul și tiparele grațioselor podóbe cu care elegantele nōstre domnițe și jupanițe din secolii trecutū, veneau în ajutorul grațiilor lor firesci; nici un amabil cāntăreț, *trubadur* pāmēntén din vechime, nu s'a aflat ca să ne lase descrierea taliei lor, mlădiitā subt un port strălucitor; nici un artist înamorat din vremile înapoiate, nu ne a schițat, în vre o gingașă pictură, chipul amantei sale în veșmintele'i originale. Reduși dar la isvóre serbede și puțin atrăgētóre, la foī de zestre, la chrisóve mucedo și la portrete de biserici, aspre și înegrite, ne cerem maī din ainte iertare de la aceea rară cititóre română care va lua în mână aceste pagine de archeologie costumară. Am dori să'i descriem sub culorile cele maī plăcute, grația împunētóre și gravă ce era tipărită în conturnele drepte și regulate ale lungelor veșminte străbune; am dori să amintim, prin cuvinte nimerite, efectul plăcut ce producū vederii, desemele bogate ale grelelor stofe antice și formele elegante ce se da odiniórā masivelor giuvaieruri de aur, de smalt și

de petre scumpe. Vedeți, spre exemplu, cu ce armonioasă splendore sunt îmbrăcate domnițele din biserica episcopală de la Curtea de Argeș, unde picturile mai îngrijite, au conservat cu fidelitate costumele secolului al XV^{-le} și al XVI^{-le}.

La femeile din această din urmă epocă, o îie seú o cămeșă de pênđă subțire, cusută în lungul mânecilor cu vėrgi de fir și de culori vii, dar bine potrivite, învėlesce brațul sub largile'í cute și se încheie la mánicuțe cu o betelie decorată; altița de pe uměr e bogat cusută cu fluturí de aur, și încrețul e compus de largi găitane, ca nisce brăčări de fir. Pe d'asupra, vine rochia roșie, vėrgată în lung și deschisă rotund la pept d'asupra sínului, care este acoperit de un peptar cu dungí încrețite și cu un mic guler roșu rėșfránt; fusta în cute, e îngustă și compusă din duoė bucăți, cusute una de alta, mai sus de genuchí, precum sânt încă vėlnele seú cretințele țesute de țėrancele románe. Peptul ánsė pórtă o podóbă ce a lipsit acum cu totul din portul național; e un fel de semicerc de fir, susținut de bentíțe late tot de fir, care, în sus, trecú peste umerí ca nisce bretele, și, în jos, se cobórá pe șoldurí, sub un larg bráu de mătase sucită, încins de mai multe orí la mijloc. Pe d'asupra acestor veșminte, vine scumpa dulamă de serasir înflorat, cu guler mic de blană, cu găitane și cu nasturí seú bumbí de aur d'a lungul peptilor și a pulpaneí; locul má-

necei e însemnat numai printr'o creștătură cu blană; iar d'asupra'î, pe umeri și la subțiori, sunt închiăietori și bumbi aurii. Póla de jos a dulămi e crestată în mai multe locuri și ornată cu găitane largi, de sub care ese piciorul, învăscut într'un călçun roșu, lung, subțire și încovoiat la vêrf.

Capetele pórtă corónă, cõci sunt capete domnesci; dar pórtă o corónă fictivă, convențională, cõci nu putem crede să fi ținut vre odată pe un gingaș cap de femeie, — fie chiar și cap coronat, — acele largi și incomode coșulețe, închipuite de metal prețios și de petre nestemate. Podóba obicnuită pe acele timpuri de damele bogate, ne o descrie jupanița Rada fiica Barbului comisul, când, la 1565, dăruiesce, pentru icóna Maicii Précurate de la Snagov, *o podóbă de cap femeiască, ce se chiamă Mesal, adică de pênđă de cânăvêț cu fluturi de aur și cu mărgăritar.*

Pe lûngă acéstă gătélă de stofă, ce negreșit îmbrobodea capul, jupanițele din vechime purtaũ ancõ, atêrnate de cosițele ce le încadraũ obrajii, nisce lungi cercei, precum se și vedũ la cele mai multe portrete ctitoricesci din secolii aceia. O podóbă de felul acesta se păstréză în sicriul sfintei Filotei din biserica domnescă de la Curtea de Argeș; dar valórea ei principală este acea formă antică, cõci materiile ce o compunũ sunt de un mic preç, și, lăsându-ne numai să înțelegem tot luxul de care asemenea scule erau susceptibile, do-

vedescă ca aceia de la Curte de Argeş, este darul unei femei puşin avute. Iată forma acestui ornament: două plăci ovale de cornalină de deosebite mărimi şi despărţite prin două mai mici samfirii alăturaţi, — încinse toate în cercuri ornamentate de argint, — formeză un fel de cercel, la care sunt aninate şese lungi lanţuşe de argint compuse de verigi pătrate. Un lanţ de acelaşi fel, dar mai lung şi destinat a se pune pe cap, se u a încinge bărbia, légă ambii cercei, care se înfigeau în code cu câte un cârlig şi atârnu pêne pe pept. Să închipuim ânsă, în loc de materii aşa fără preç, nisce frumoşe agrafe de aur cu petre scumpe şi scînteietóre; şi 'n loc de grosolane şi rare cătuşe de argint, o cómă stufósă de sîrmă aurită se u de fine lanţuşe veneţiane, şi atunci negreşit ne vom face o idee exactă de forma acelor podóbe care încadréză, ca nisce plete de aur, figurile blânde ale Dómnelor nóstre, în portretele lor de pe la mónăstiri.

În sfêrşit, spre a înregistra şi a complecta toate obiectele felurite ce alcătuiau gátela unei nobile dame din timpii trecuţi, în ţera la noi, să ne fie ertat a transcrie aci fóia de zestre a Stancăi, fica monachului Dositeiu Brăiloiu şi soçie a paharnicului Obedenu, pe care o găsim printre actele de proprietate ale moşiei Cunescii a Snagovului. Iată, din cuvânt în cuvânt, acest curios document:

Cu mila lui Dumnezeu însemnăm zestrile fiemea Stancăi, precum serie în jos :

1 Salbă za ațe 20, de câte cinci. 12 Șiruri de mărgăritar. 1 Cunună de aur cu diamanturi și cu robinuri. 1 Păreche brățări de aur cu zale. 1 Păreche cercei de aur câte cu un picior de samfir și cu robin. 1 Păreche cercei de aur câte cu un picior de smarand și cu robin. 1 Inel de aur cu un diamant. 1 Inel cu șese diămanțele. 1 Inel cu un samfir alb. 1 Inel iar cu samfir. 1 Inel cu robin și cu două diămanțele. Bani de cap timin jumătate poleiți, jumătate albi. 1 Iie cu mărgăritar. 4 Ii cu sîrmă. 4 Ii cu fir. 12 Ii cu mătase. 5 Mărâmi cusute cu fir și cu mătase. 1 Mărâma cusută tot cu fir. 1 Dulamă de serasir cu	pacea de samur și cu nasturi de aur. 1 Dulamă de lastră verde cu pacea de samur, cu nasturi de mărgăritar. 1 Dulamă de lastră roșie cu riși, cu nasturi de mărgăritar și cu sîrmă. 1 Zăbun de sandal de Veneția cu fețe. 1 Rochie de serasir cu gurile de fir, cu sponcile de argint cu smanț. 1 Rochie de belacósă roșie cu gurile de frânghie cusută cu sîrmă, cu sponcile de argint poleite. 1 Rochie de belacósă galbină, cu flori de fir, cu gurile de frânghie cusute cu fir, cu sponcile de argint poleite. 1 Rochie de hatafa cu flori de mătase, cu guri de frânghie, cu sponci de argint. 1 Rochie atlas cu flori de mătase, cu guri de

- frânghie, cu sponci de argint poleite.
- 1 Brâu cu vërgile de fir.
- 3 Mese alese cu 3 peșchire alese.
- 1 Maramă de oglindă, de Țarigrad.
- 1 Maramă de mâni alésă, umplută cu fir.
- 1 Maramă de mâni cusută cu mătase, umplută cu fir.
- 1 Oglindă.
- 12 Tipsii de cositor.
- 12 Talere de cositor.
- 12 Cuțite cu plăsele de argint și cu furculițe de argint.
- 12 Linguri de argint.
- 1 Solniță de argint.
- 1 Căție de argint, mare.
- 1 Bohordar de argint cu câmpul poleit.
- 1 Cupă de argint.
- 2 Sfesnice de aramă cu mucările lor.
- 1 Scatulcă de vutcă.
- 1 Lighian cu ibric.
- Așternutul cum se cade.
- 1 Pilotă de atlas.
- 1 Plapomă de hataia cu flori de fir, cu cîrșaf cu colți.
- 1 Cîrșaf cusut cu mătase și cu fir.
- 2 Cîrșafuri cusute cu mătase.
- 1 Cîrșaf cu împletituri de tiriplic.
- 2 Perne de tulpan cu flori de tiriplic, cu rățele de fir.
- 4 Perniöre mici de Țarigrad, cusute cu fir.
- 2 Perne mari și 4 mici alese și cu rățele cu fir.
- 2 Perne de frânchie.
- 1 Zăvaz de taftă leșască cu fețe.
- 1 Covor mare de pat.
- 1 Covor segedé de masă.
- 2 Covöre segedé de carătă.
- Carătă cu șese telegari.
- 1 Cal de ginere cu podóbele lui.
- 150 oi; 100 oi cu miei, 50 oi sterpe.
- 12 Epe cu minzi.
- 1 Armăsar.
- 12 Vací cu viței.
- 12 Boi.
- 6 Mătcí de stupi.
- 12 Pogóne de viie la Dobrotení cu tot locul nostru.

<p>Moșia Vișoara cu vișe, ânsă câtă am ținut noi mai nainte. Moșia Cotenița. Moșia Nenciulescii.</p>	<p>Hamărade sud. Dolj. Moșia ot Urichesci. Vișa de la Turcinesci, alături cu vișa lui Mi- chașă căpitanul.</p>
<p>400 Stênjeni moșie ot Cu- nesci sud. Ialomița.</p>	<p>8 Suflete de ȝigani. 2 Fete de ȝigani în casă.</p>
<p>Moșia Cîoroșul dupe</p>	

Acestea de la noi, iar de la Dumneșeu milă și bla-
 goslovenie.

Dositeiu monachul Brăiloșu.

Iată o bogată fôie de zestri felurite! Câți
 procî nu voru fi peșit mână avutei mirese! Câți
 coconî sprinteni nu'șî voru fi încurcat armășarii
 ageri sub oblônele ei! Câți becheri șgârciți nu
 voru fi lingușit slugăresce pe bêtrânul monach!

Dar îndestul! Enumerând hașnele, sculile, a-
 verile și binecuvântările, lășate fișei sale Stancăi,
 de boșerul călugărit Brăiloșu, noi am uitat că vor-
 beam de Dómna Chiajna, femeie cu deosebire ener-
 gică și intrigantă, căria negreșit timpul îi era
 pré scump spre a'l răsipi în podóbe și gâtelî.

Am cercat, sînt câți-va ani, a representa, în
 acéstă Dómna, un caracter de mușere aspră, vi-
 téză și ambițioșă. Póte că atunci, într'o nuvelă
 istorică, am exagerat pușin trășurile portretului;
 dar cronica și relașiunile ambasadorilor străini la
 Constantinopol ne stașu dovadă spre a 'ncredința
 despre curagiul și despre uneltirile zavistióse ale

Dómnei Chiajne seú Cesarine. Văduvă de Domn, ea sciu, prin dări de banî, prin câştigări de protecţiuni, prin lupte răsboinice făcise, să aşeze, pe rînd, în domnie, pe amînduoî fii seî, Petru şi Alexandru. Ea învăţase de la soçul eî, Mircea Vodă Cîobanul, a nu se da în laturî dinaintea nici unei neomeniî, spre a ajunge la ţinta nepregetată a némului lor, la domnire. Cruđimea tradiţională a familiei lui Mihné cel rău ne o atestă încă şi cincî lespedî din biserica de la Snagov, întinse preste cenuşa a cincî victime ale eî.

Pe când Mircea Cîobanul, rătăcitor prin ţerile vecine, dupe uciderea tatălui seú în Sibiú, căuta să'sî câştige, prin orî ce mijlóce, tronul răpit familiei sale de alţi Domni Basarabî seú Călugărescî, în ţera Românescă trăia un boier, Dragomir postelnicul, ce avuse de la soçia sa Marga, patru fecîori: Udré, Radu, Barbu şi Cracé. Ca cei mai mulţi boierî din acea vreme, junele Udré nu vedu cu plăcere planurile lui Mircea realizate pentru antéia óră, pe la 1550. Aşa dar, corma ţerii era să 'ncapă în mânele sângeróse ale fiului Mihnî! Câte răsburări, plămădite în păsurile pribegiei, se vesteau pentru urmaşii celor ce gonise pe tatăl lui din domnie! Câte lacome răpirî se pregăteau de către noul domnitor, spre a scutura miseria ce o têrêse póte atâţia mari de anî, pe ţermurile străine!

Prevestirile nu fură amăgite; abié de duoe

săptemăni sosise Domnul în scaun și îndată puse de tăie pre Códă vornicul și pre frate-său Radu comisul, pe Dragul stolnicul și pe Stroe spătarul, pe Vintilă comisul și pe alți mulți boieri, muncindu'i mai ântei spre a le afla tóte avuțiile și a'i stórce de tot ce ei aveau. Unii ânsă, printre care era și Udré fiul lui Dragomir postelnicul, prinseră mai din 'nainte de veste și fugiră în Ardél, căutând acolo scăparea vieței lor și o ajutorință spre a răsturna pe Domnul vrăjmaș. Dar două ani trecură înainte ca ei să pótă aduna un cârd de oștire, cu care în sfârșit, în tóamna anului 1552, izbucniră în țéră. Mircea luase scire despre urmările pribegilor și, înaintând către dînșii cu óste, pe rîul Prahovei în sus, îi întempină la sat la Periș, se bătutu cu ei și'i răsbi cu totul. Care dintr'înșii avu diile, scăpă cu fuga înapoi; alți mulți periră pe loc; iar printre cei robiți fu și Udré său Udriște vistierul, pe care, Voivodul, în diua, póte, de 12 noemvrie, anul 1552, îl ucise în sat la Oncesci.

Trupul lui fu adus la Snégov și pe lespede ce'l acoperă, citim âncó cuvinte slavone ce dicu:

† Tăiat a fost jupân

Udré de către Mircea Voevod, în satul Oncesci. A fost el fiul lui Dragomir postelnicul și al jupăniței sale Marga. În anul 7082 lun. noem. 14.

Sărmăna mumă, văduvă póte pe atunci, renunță, dupe acéstă nuoă perdere, la mulțumirile

casnice ale vieții de familie, acum atât de amărite, și se retrase într'o mănăstire, schimbându'și numele de Marga, în acela de monachia Efrosina. Nu scia, biétă mumă, că alte răstrijți mai grozave, avea să încerce încă duiósă inima sa!

În adevăr, fiii săi cei mai junți, crescură în vârstă de o dată cu fiii ucigașului fratelui lor mai mare, și ura se desvoltă de o potrivă în sufletul fie-căruia dintr'înșii. Din partea sa, Dómna Chiajna, epitrópă îngrijată a domnescilor săi fii, hrănea în sînul lor, acel duh de neîmblândiță răsburare care înveluie domniile acestuî ném, de la Mihné cel rău pêne la Mihné Grecul, ca într'o mantie scaldată în sânge românesc.

Dupe mai multe plângerî ale boierilor, în contra lui Petru Schiopul, cel d'ântei moștenitor al Mircei, plângerî încalcite tóte din intrigile Chiajnei, Pórta spre a 'mpăca seú spre a nemulțumi pe toți de o dată, dete domnia, la 3 maiu 1569, lui Alexandrul, fratele mai mic al Petrului. Un domn așa ténér da tuturor speranța unei domniî blânde și spornice în fapte bune. Ca în multe rîndurî, tótă țera, și boierii pribegî cu dînsa, se amăgiră de acest vis; toți, de tóte părțile, se grăbiră a alerga să se 'nchine noului stépênitor. Din țerile vecine soseaú mereú pămêntenii înstrăinați de mari de anî, cu gëndul să'sî afe acum o viață liniștită în căminile lor strămoșesci. Obosiți de ură și de

suferințe, toți păreau a lăsa uitării, nevoile și împărechierile trecute.

Dar, în mijlocul acestei înfrățiri generale, cruedimea bănuitoare a domnescei familii veghea, ascunsă sub o perdé de făcărie; ea aștepta, cu un zimbet viclen pe buze, să-și vedă toate prădile adunate împrejur. În sfârșit, într'o zi de 1 septembrie, la 1569, planul urdit pe tăcute în palatul domnesc, se dete pe față printr'o gróznică măcelărare. În oraș la Bucuresci, toți boierii cunoscuți se bănuiau ca vechi dușmani ai familiei stăpânitoare, fură coprinși de slujitorii domnesci, și capetele lor trunchiate formară un alt morman ca cel ridicat la Moldova, pe aceiași timp, de Alexandru Vodă Lăpușnéul. Cronica ne a păstrat numele a mai multor din victimele acestei zile: „Radu logofétul de la Drăgoiesci, și Mihné de la Bădeni, și Stan Udriște vistierul, și Tudor de la Bucov, și Vladul Caplii, și Pétrașcu, și Calotă, și Stan fiul Drăgulețului, și Radu stolnicul de la Boldesci, și Radul fiul lui Socul vornicul.” Printre aceștia noi recunóscem pe Radul stolnicul și trebuie să adaugem pe frații săi, Barbul și Cracé, fii ai lui Dragomir postelnicul.

Pe câte și trei, trupuri acum neînsuflețite, jalnica lor mumă, Efrosina monachia, 'i a strămutat în mănăstirea Snagovul, și pe petrele lor, neasemănate în mărimi și forme, s'a scris:

† Tăiat

a fost jupân Radul stolnicul, de către Alexandru Voevod
și a fost el fiu al lui Dra-

gomir postelnicul și muma lui (a fost) monachia Efrosina.

În anul, 7078, luna sept. 4 zile.

† Tăiat a fost

jupân Barbu de către Alexandru Voevod în orașul Bucu-
resci și a fost el fiul lui Dragomir po-

stelnicul și muma lui (a fost) monachia Efrosina, Luna sept.

4 zile. În anul, 7078.

† Tăiat a fost jupân

Cracé de către Alexandru Voevod în Bucuresci; și a fost el
fiul lui Dragomir postel-

nicul; și muma lui (a fost) monachia Efrosina. În anul 7078.

Nenorocita mumă n'avu putere a trăi mai
mult decât pênă ce vëdu, așternute una lîngă
alta, câte și patru petrele mormëntale ale fiilor
săi.¹⁾ Atunci, sdrobotă de o nespusă și nemângâiată
durere, ea își căută un loc modest alături cu ne-
fericiții ei copii, și adormi de somnul vecîniciei,
subt o îngustă lespede, care trunchiată adî în duoă
bucăți, pörtă următórea inscripțiune, plină de o jale
pëtrundëtóre :

† A rë-

posat róba lui D-geu mona-

cari aũ fost tăiați. Vecîni

chia Efrosina dupe mórtea

a patru fi ai săi,

ca pomenire ! Mult întris-

tată mumă pênă la mórte!

¹⁾ Tóte inscripțiunile mormëntale de la Snagov, pe care
le am reprodus românesce, sunt scrise în limba slavonă.

Pe acest mormânt zdrobit și pe cele patru mai sus arătate, grămădite toate în biserica de la Snagov, se citește dar o dramă, plină de interes și de mișcare, o dramă ce ar fi rămas cu totul în uitare, dacă n'am găsi o săpată pe acele petre funerare. Astfel dar, monumentele vechi aducă adese ori, din vremurile trecute, răsunete pline de glorie său de jale; ele ne sunt adese ori, învățăminte pline de o filosofie adâncă și ne facă a vedea cum timpul șterge și alină toate patimile pământesci. Vedeți chiar în biserica de la Snagov, cum toate urele au perit în brațele morții! Dómnă Chiajna, cu familia sa, stă acolo de vécuri pe pǎreți, privind cu liniște și cu blândete la mormintele jertfelor sale, și nici șoția, nici fii lui Dragomir nu mai înalță o mână răsbunătoare asupra ucigașei lor!

Dar fiind că descoperirea unor așa tragice scene ne a ținut cât-va timp în necropola bisericeii ce visităm, să ne mai oprim și câte un minut asupra celor-l-alte trei morminte ce o completează.

Unul e al mitropolitului Serafim, carele a păstorit în țeră sub Mihné Vodă Turcitul și, póte, sub Petru Cercel; în a doua domnie, ânsă, a lui Mihné, documentele Snagovului ni'l arată retras în acéstă mănăstire, ocupând dregătoria de egumen. Inscripțiunea petrei lui e fórte rósă și abie se citește pe dînsa:

A răposat robul

. . . pré-o-sânțitului archimropolit Serafim în ȕilele
 lui Mihné V. . . . .
 . . . . . În anul 7098 (1590?)

Alt mormânt ne repórtă în ȕilele lui Mihaïu
 Vodă Vitézul, la anul al duoilea al domniei sale
 (1594), când scim că el avu a reprima o rěscóla
 de boierî, în capul căria se pusese banul Manta.
 El fu îndurător pentru cei mai mulți; ânsé s'ar
 poté ca milostivirea'î să se fi stins dinaintea unei
 trădări către dușmanî. Dumneȕeșă ne ierte déca
 învinováștim pe nedrept memoria stolnicului Dima,
 pe a căruî pétră, grosolan lucrată, se póte âncó citi :

† Tăiat

a fost jupân Dima *fostul* stolnic . . . . .

. . . . .
 Mihaïu Vodă. În anul 7103. luna noemv. ȕile 28.

În sfěrșit al ȕecelea și cel din urmă mormânt
 de la Snagov e o pétră mare, pe care stă scris,
 jur împrejur :

† A răposat

robul..... Stoica logofétul din sat de la Crăcianî în ȕilele pré
 cuviosului și de Christos iubitóruului

Iw Alexandru Voevod, fiïul Radului Voevod și 'î a fost
 mórtea în ȕilele lui Alexandru Voevod fiïul lui Iliăș Voevod.

În anul 7136, (1628)

luna iunie, ȕile 7.

Asupra acestuia nu putem spune nimic mai
 mult decât ceia ce spune epitaful lui. Era póte

și el unul din acei ómenî, mari și puternici în vremea lor, onorați, lăudați, adorați chiar de o mare parte a lumii, pênă când trăiescú ; și dupe ce morú, dupe ce li se ridică monumente sump-tuóse, numele lor se stinge din memorii, și lumea desamețită de prestigiul lor personal, bagă atunci de sémă că făima lor a fost mincinosă și că fap-tele vieței lor se reducú la nimic pentru glorie, nimic pentru posteritate !

Acest mormênt ânsé, mut de renume, ne amintescé trei domniî, cărora țera le datoréză maî mult d'o rëutate. Radu Mihné, Alexandru Co-conul și Alexandru Iliăș sunt în adevër, domniî aceia, sub care influența Grecilor a început, pen-tru prima óră, să apese cu greú asupra țérilor Române. Atunci maî ântêi, se adevériră acele cu-vinte ale Împératului Prooroc pe care le aplica la acea nenorocită stare a țérii, nemuritorul Ma-teiu Basarab : „Dómne ! venirá străiniî în moșia „nóstră și spurcară mânele lor cu mite, și în-„drăznirá a vinde, a cõrciumári sfintele tale, și „a goni pe moșteniî, și în trudele și ostenelile „lor a băga pe străiniî, fum de rușine și de îm-„putăciune vecinilor noștri !“ În adevër acei Domniî, români de ném dar crescuți în Fanar, adunară în jurul lor străiniî veneticî ; ei le deteră pe mâni tóte dregătoriile țérii, le predară tóte isvórele de ina-vuțire, le închináră tóte vechile mõnăstiri pãmên-tene. Atunci, anticele locașe sfinte cădură în

mănile cămătarilor greci; daniile cuvióse și legămintele cititorilor primitivi fură călcate în picióre de călugării străini.

Snagovul avu și el nenorocirea d'a cădé sub această grea osúndă a sórtei; zidurile'í, mēndre de neatērnarea lor seculară, se deschiseră unui egumen grec și bogatele'í moșii își vėrsară veniturile în folosul mōnăstirilor grecesci din pământul otoman.

E curios de a cunósce prin ce mijlóce viclene nesățioșii călugării străini ajunseră la acest scop.

Áncó din dũilele lui Alexandru Vodă Coconul, un călugăr grec, părintele Kyr Partenie, care fusese odinióră episcop al Presponului, părăsind sāraca lui episcopie din Turcia, veni în țera Románescă, și priimi aci cu mulțumire egumenia bogatei mōnăstiri Snagovul. Dreptul lui Dumneđeú, el o îngrijea bine și sírguía întru tóte lucrurile bune și folosítóre mōnăstirii; dar, cât de bun și vrednic era, instinctul din fire totuși, îl trăgea către țera lui. El se înțelese cu confrății sėi de la unul din locașele sfinte ale muntelui Atos, de la mōnăstirea Pantocratorului pe care o zidise împėrații Comneni și o prefăcuse boierii románi Basarabí; așa dar, pe la 1638, căți-va monași de acolo veniră în țera Románescă, cu rugăciune la domnie ca să li se dăruiască lor mōnăstirea Snagovul și să fie adaosă ca metoch supus mōnăstirii lor. Domnitorul cel noú, Alexandru

Iiaș, nu cuteză, ca alți Domni din aintea lui, să lea asupra'și această închinare, ci adunând tot sfatul străluciților dregători ai ținutului, le făcu întrebare: „Să o supunem? Să o lăsăm a sta „dupe obicnuita de sine stăpânire? Obșteea răspunse „cum că nici o dată să nu se dea mânăstirea acesta de mai sus disă, Sinagogova, ci să se lase pe a sa însăși stăpânire, dupe cele întocmite de ctitorii săi cei d'ântei, cei ce au zidit'o, și astfel neschimbat să stea.“ „Destui Domni,“ — adăogiră în sfat, boierii indignați, — „destui stăpânitori au prădat și au supus sub ascultarea mânăstirilor străine, pe cele pământene, asupra cărora ei nu aveau nici un drept ctitoricesc! Cel puțin ca acesta să fie liniștită și scutită de o nevrednică supunere! Sature-se locurile sfinte de la muntele Atos și de ațură, cu atâte dani și metoșe cu care le au înzestrat alți Domni de mai 'nainte! Iar Snagovul, hotărîm ca să stea într'a sa d'ântei stăpânire, și metoch de aci 'nainte nici o dată, legăm să nu fie!“

Acastă nobilă și demnă hotărîre nu avu ansă puterea de a stărpi și îndurarea din inimile vrednicilor sfetnici. Mila adesé înșală pe român. Smerenia și virtuțile episcopului Partenie erau așa laudate încât toți boierii țerei se rugară de Domn ca să'i lase lui purure egumenia mânăstirii Snagovului, în toate zilele vieții sale, iar dupe petrecania lui, să nu se mai așede alți străini monași,

năstavnici și egumeni la acéastă mōnăstire, ci nu-mai aceia cari vorū fi aleși de soborul călugărilor.

Acestea le găsim tōte, povestite pe larg, într'un fōrte însemnat chrisov, dat în Bucuresci, la 6 martie 1628 (7136), de către Alexandru Vodă Iliăș. Acest act frumos, pe pergament cu litere capitale mărunte și cu óre-și care ornamente polichrome destul de elegante, — între care și stema țerii Romănesci încinsă 'ntr'o corónă de lauri, — e redactat în limba slavonă, cu un stil pompos și măiestrit, de către vestitul scriitor Udriște séu Orest Năsturel, care studiase în Kiev și pe a cărui soră, Elena, o ținea de soție ilustrul Mateiu Basarab, pe atunci Mateiu aga din Brâncoveni. Chrisovul ne descrie cu energie tōte temerile pămēntenilor pricinuite de acea cotropire stăruitōre și primejdiosă a clerului străin, temerice se îndreptățescū cu totul, mai ales când vedem, ca la Snagov, că cel mai mic prilej de insinuare era de ajuns veneticilor spre a se face în puțină vreme, stēpēni desēvērșiți pe locurile cuprinse de dînșii cu silă orī cu viclesug.

Dar acéastă stare de umilnță a lavrelor pămētene își găsi, încă de pe atunci, vindecarea într'un act de energie și de dreptate al unui Domn cu simțiri și cu vîrtute patriotice. Mateiu Basarab, care luă peste căți-va ani domnia cu sabia, vedēnd așa urgie, adună soborul țerii, compus de cler, de boierii mari și mici, „sfetnici, dregători,

judicători și a totă meseria tocmitori"; îi făcu arbitrii ai acelor ómenii străini țerii, „nu cu lege „sfântă, ci cu némul, cu limba, și cu năravurile „cele rele, adică Grecii, cari, dupe ce se îndurără „nici se leneviră în viața biruinței lor a izmeni și „pune jos obiceiurile mănăstirilor și pravila cti- „torilor, Domnilor bētrāni ce aũ fost legiuită;“ și în sfērșit, cu autoritatea sa și a adunării pāmēntene, restitui mănăstirile în drepturile lor legitime. Un fragment din chrisovul, închēiat în Tērgoviște la 27 noemvrie 1640, și citat mai sus, va arāta mai lāmurit, cu elocuența gravă și apăsată a stilului strămoșesc, mărimea acestui fapt, adevērat național. Iată cum se mai exprimă chrisovul :

„Drept aceia, noi ce suntem mai sus diși,
 „**10** Mateiu Basarab Voevod, dinaintea adunării a
 „tótă țera, cu sufletul și cu voia a tot soborului,
 „așa am tocmit: cum că acele sfinte lavre dom-
 „nesci care le aũ închinat acei Domni și Vlādicii
 „strāini, pentru mită, fără de voia și fără de sci-
 „rea a némului, le aũ supus metóșe dajnice altor
 „mănăstiri din țera Grecésca, din Sveta-Gora și
 „de pre aĩurē, ānsē mănăstirile anume: Tismana,
 „Argeșul, Cozia, Govora, Cotmēna, Ezerul, Gura
 „Motrului, Brādetul, Délul, Glavaciocul, *Snagovul*,
 „Bistrița, Mislé, Tīnganul, Bolentinul, Potocul, Rīn-
 „cāciovul, Valea, Menedecul, și altele, acelea tóte
 „să fie în pace de călugērii strāini, căroro li s'aũ

„fost dat pentru mitele lor, și să aibă a trăi mō-
 „năstirile înt'acea slobodenie, pre acea pravilă și
 „tocmélă cum aũ legiuit ziditorii și ctitorii lor,
 „și să aibă a fi pre séma țerii, cum a fost din
 „véc. . . . .“

O! Mateiș Basarab, ce adũnc respect îți datoréză ție, națiunea română pe care ađi, din negura anilor, tu ancō ai sci s'o înveți a'și apăra și a 'și redobēndi drepturile sale rāpitate! Numele tēũ glorios, care il întēlnim în fruntea orĩ cārĩ propășiri națiionale, ar trebui să însufle o venerațiune religiósă poporului pentru care ai jertfit, în muncă și sudorĩ, o viață de aprópe opt-đeci de anĩ! În chipul tēũ sméd și costeliv, înconjurat de o barbă albă și rară, în buzele'ti subțiri și zimbitóre, în fruntea ta lată și înaltă, în ochiĩ tēĩ mici și viĩ afundați sub sprincene negre și stufóse, imĩ place adese a descoperi câtă fineță, câtă înțelepciune și câtă energie trebuiescũ spre a forma caracterul unuĩ mare domnitor. Imĩ pare că te vėd, diplomat iscusit rĩđēnd inghesuit în barba'ti cāruntă, când, cu un cusur subțire, îți bātuși joc de agaoa Turcescă ce venea spre a te mazili și'l ocoliși, pe délul Văcărescilor, cu o guardie de onóre care, cu fitilul la pusce, il oprea să intre în Bucurescĩ! Apoi te zăresc, domnitor cuvios și plin de dorul țerii, isgonind, în mijlocul adunării obștescĩ din Tērgoviște, precupețiĩ străiniĩ ce intrase în locașele sfinte și poruncind a se 'nălța, spre podóba țerii,

patru-deci de temple noue! Ş'apoi iar, te ved colo, unchiuş gârbovit, dar cu ochiul plin de foc, dând pintenî calului teû, sub vifor şi sub plóie, pe câmpia de la Finta, îndemnând şi 'mbărbătând, cu glasul şi cu gestul, vitéza ta oştire, ca să nu 'şi dea mijlocul şi să răsbéscă tot cu o nouă agerime, ordiele simbriate de rivalul teû Vasilie, şi pôlcurile zăpăcite ale kăzăcescului hetman Timuş.

Vitéz în rěsbóie, dibaciú în politică, şi'n veci încins de grija ţerii, Mateiu, acel eroú mare în tóte, nu nesocotea nici cele mai mărunte îndeletniciri, ca să ţină liniştea şi dreptatea între pămênteniî sěi. Vine dóră cine-va cu plângerî la dînsul în contra unui vecin viclén sěú cotropitor, el nu'l respingea cu inima obidită, ci 'ndată, sub ochiî împricinaţilor, le da fie-căruia ce era drept al lui. El nu scia multă carte, nu vorbea altă limbă decât limba ţerii; dar vorba'i era vorbă sănėtósă, şi când lua condeîul în mână, apoi condeîul plătea cât sabia.

Darnic cu tóte mănăstirile pămêntene, el întărise Snagovului, vama gîrli de la Spanţov, cu care era miluită mănăstirea de către Basarab Voevod, şi împuternicise pe părintele Ignatie egumenul ca să iea, din acea vamă, *de la deuce pesci un pesce, şi din deuce bani un ban de vamă, şi de în carul de făină, un obroc.* Dar Vasé vameşul pusese cărtea domnėscă la cîochină şi nu vrea

să dea călugărașilor ce li se cădea. Se scólă atunci într'o ȃi, popa Ignatie, și merge cu jalbă la domnie. Mateiu, cum află de una ca asta, se face fóc de mânie, chiamă pe grămătic și'i poruncesce să scrie. Logofétul își ȃea pe genuchiu o fășióră lungă de chărtie, deschide călimara de la brău, își curăță condeiful de trestie, și, dupe spusa domnăscă, scrie așa :

Cu mila lui Dumneđeu Iω Mateiu Basarab Voevod și Domn.

Scris'am Domnia mea ție, Vaso vameșule : Ce porde-câne ești tu, de cărțile Domniei mele nu le bagi în sémă. A făcut Domnia mea cărți părintelui Snagovenului să'și ȃea de pe locul lui de la Spanțov, cum a fost légea și obiciaul ; iar tu, fecior de *lele*, nu bagi cărțile Domniei mele în sémă. Să cauți să'l lași să'și ȃea ce e obiciaul, că vom trămite Domnia mea de, acolo, te va spëndura. Acésta 'ți scriu și însu'mi am ȃis Domnia mea. Scris octomvrie 24, lét 7152.

Mateiu Vodă iscălesce și logofétul pune alături pecetia domnăscă, cu chinovar. Scrisórea se dă în mâna egumenului Ignatie, și apoi pas, Vaso, de nu urma dupe poruncă !

Cuviințele moderne ne au silit să înmuțem într'acest curios act de diplomatică națională, păstrat și acum la Snagov, una din epitetele de o energie mult pré caracteristică pentru noi, ómeni civilizați ; dar vechia prosă română, ca versurile latinesci :

Le latin dans les vers brave l'honnêteté.
Latinescă în versuri nu scie de ruşine.

În adevăr, cel ce scria asemené prosă, avea în vinele sale, sânge virtos de roman. Mateiu Basarab, déca n'a fost singurul eroû al țereî Românescî, negreşit că a fost cel mai mare domnitor al ei, cel ce a sciut să împreune puterea armelor de apărare, cu regularea progresului și ordinii în lă-untru. De câte ori am urcat muntele Arnotei, unde mormântul lui de marmoră stă ascuns într'o modestă capelă, alésă chiar de dînsul pentru ultimú'i locaș, am simțit în mine cucernica mulțumire ce inspiră credincioșilor, un peregrinațiu la locurile sfinte. De ce trebuie ânsă, să trecem munți și déluri, să suim stânci sêlbaticice ca să găsim o lespede consacrată unei așa gloriose memorii! N'ar trebui ore ca națiunea nóstră să'și arate, într'un chip mai învederat, recunoștința către unii bărbați iluștri ca Mircé Bêtrânu, ca Ștefan cel Mare, ca Michaiu Vitêzul, ca Mateiu Băsarab....? Aceia sunt eroii țerii! acelora să le ridicăți monumente!

IV

Poesia trecutului și poesia fómêi

E o pietósă datorie pentru urmași, aceia de a deștepta suvenirea întunecată a măririlor tre-

cute. Sub răsipurile timpilor, e o lucrare plină de farmec pentru omul cu iubire de țară, de a cerceta faptele și împrejurările vieții acelor oameni cari au purtat, o dată, cu onoare sarcina destinelor naționale. În fie-ce colț de pământ, e plăcut lucru pentru dînsul, a reînvia umbra bărbaților vestiți ce au trăit, s'au bucurat ori au suferit odinioară acolo, și e încă mai plăcut când poate a se impresura cu privescerea monumentelor și obiectelor ce au fost marture la faptele, la luptele și la simțirile lor.

Să ne strămutăm, spre pildă, cu gîndul, la anul 1662, când zidirile mănăstirii Snagovul își păstra încă caracterul lor primitiv. Era sâmbătă noaptea spre duminică, 20 decembrie. Într'unul din paraclisele, ce exista încă pe atunci, un bătrîn de o talie naltă și trupeșă, sta îngenunchiat. Capul său pleșuv, închinat la icone, părea cu totul zdrobit sub o cugetare adîncă și cuviósă, ca ruga creștinului ce așteaptă césul său cel din urmă. La rațele candeliei, s'ar fi vădut în trăsurile-i accentuate și în coloritul óchiesș al figurei sale, caracterele pronunțate ale tipului grecesc. Acela era bătrînul postelnic Constantin Cantacuzino care, cu trei-deci și mai bine de ani înainte, venise din Constantinopol, se împămîntenise la noi, luând de soție pe Ilinca Basarab, cea din urmă moștenitoare a vechei familii domnesci, și prinsese dor și dragoste de țară, mai mult chîr decît mulți

din pământeni. El o scăpase la 1660, de robirea de-sevărsită ce Turcii cugetau a'î impune, prefăcând'o în pașalic; el mijlocise atunci să așeze în scaunul domniei pe junele Grigorașcu Ghica, care'î făgă-dui să'l scutască în totă viața lui de orî-ce grijă, de orî-ce bântuire. Acum ânsă, prin uneltiri vi-clene, două boieri, dușmani ai postelnicului, și a-nume Stroe vornicul Leurdenu și Dumitru că-mărașul, se unise cu dómna lui Grigorașcu, Maria, spre a perde pe puternicul veteran care, din re-tragerea sa la moșiile'î de pe Prahovă, stînjenea planurile lor de jaf și de asupra. Nesocotitul Domn se lăsă în voia intriganților, și venerabilul bătrân, ridicat fără veste din sinul familiei sale și adus nóptea sub pază la Snagov, aștepta acum în rugăciuni, să sune ora uciderii sale.

A doua zi de dimineță, postelnicul asistă la liturgie, în biserica cea mare, cu aceeași cucernică luare a-minte. Câte gînduri negre, repurtate a-tunci asupra răstribelilor ce se vesteau țării; câte îngrijări părintesci asupra sórtei unei numeroase familii, cutreierară în acele minute inima bătră-nului boier. Câte suspinuri adînci și dureroase se uniră, sub bolțile anticului templu, cu psalmo-diile alinătoare ale mîngăioasei religiunii! La sfîrșitul slujbei, venerabilul osîndit înainte cu pas sigur la ușile altarului și, acolo, cu consciința senină di-naintea lui Dumnezeu, se împărtăși la isvorul ve-ciniceî mîntuirii. Apoi, la césul cincî, îl duseră în

trapezarea mănăstirii. Gașii îl legară cu spatele de unul din stêlpii sălii, înfășurându'î tot trupul cu funii strînse ca să nu pôtă mișca; apoi, îi trecură de gût un ștréng ce 'nconjura stêlpul și aluneca pe un ochiu; atunci, trăgênd stréngul cu furie în mai multe rînduri, nenorocita victimă muri sugrumată.

Acéstă gróznică scenă se petrecea, ne spune cronica, în trapezarea mănăstirii, în acea sală în care monașii, adunați la un loc și în tăcere, ca vechii agapî creștini, își luaū cinele lor, pe când un frate mai tēnēr și mai deprins la carte, citea pe fie-care di istoria sfântului dulei. În ziua aceia era să se citescă viața sfântului Ignat.

Nu putem sci cu siguranță cum era clădită, la Snagov, acea cameră importantă a orî-cărui edificiu monastic; dar,—pecât putem judica dupe trapezarile ce aū lăsat urme pe la alte mănăstiri vechi din țeră, și mai ales dupe aceia ce se pôte recompune din casele episcopale de la Curtea de Argeș, — acéstă încăpere era o sală, cu lărgimea jumătate cât lungul, despărțită la mijloc prin stêlpi rotunđi, puțin înalți și groși pe care se sprijineaū, de patru părți, nisce bolte ogivale ce se îmbucaū între ele, fără ajutorul de arcuri înduoite. Din brăul superior, adică din astragalele stêlpilor și din căpêțile ascuțite seū consolele bolților de pe pâręii laterali, se porneaū, pe rotunjéla culelor, numeróse ciubuce seū nervure, care, întêlnin-

du-se în unghiri înguste, formau în jurul chiăi boltilor, nisce largi rozete în formă de stele. Pe câmpurile păreților de latură se deschidea ferestre late, puțin înalte și rotunjite la capul de sus, precum erau și ușile săli. Pardoséla era mai adese de lespezi séu de cărămidă pusă pe muchi, și mobilarea pare a se fi redus la mese de lemn, lungi și înguste ce se întindeau, d'alungul săli, de amênduoé părțile stêlpilor, însoțite de lavițe tot așa de simple. Mai tot d'a-una aceste trapezari se aflaș aședate d'asupra pivnițelor și alături cu maghernițele séu cuinile ce coprindeau o vatră largă ca de duoi stênjenî pătrați, ne avênd alt coș de rêsufare, decât boltirea păreților ce se înaltau la patru, cincî stênjenî în sus, îngustându-se într'o linie cam parabolică și terminându-se, pe învelitoare, cu un fel de căciulă cu ochuri jur împrejur.

Subt aceste forme arhitectonice, care amin-tescú tranșiunea stilului roman, pornit către ogive în secolul al XIII^{le} și următori, închipuirea noastră reclădesce acea sală de trapezare de la Snagov, în care își dete sufletul bîetul postelnic Constantin Cantacuzino, muncit cu așa barbăre chinuri.

Când trupul séu neînsuflețit și mohorît de vênetașele funiilor, fu deslegat de la furcile casnei, soția și copiii rëposatului fură vestiți ca să vină să'l ridice. Dușoșa familie strămută rêmășițele pă-

rintelui lor în a lui mcnăstire de la Mărgineni, și acolo le înmormentară. În această ocasiune, cronica dice : „Tótă țera plange pe Constantin postelnicul, că aũ perdut un stêlp mare, carele aũ sprijinit tóte nevoile țerii; plangu'l și sãracii cã 'și aũ perdut mila ; plangu'l și pãgãniĩ și creștiniĩ, și tóte țerile care l'aũ sciut și care nu l'aũ sciut, ci numai de numele lui aũ aũdit, pentru multa înțelepciune și bunãtate ce făcea în tóte părțile!“

Intențiunea noastră n'a fost ânsã de a povesti viața folositóre și sbuciumatã a postelnicului Constantin Cantacuzino. Dupe mai mulți scriitori eminenti cari aũ exploatat acãstã dramã impunãtóre, ar fi fost o pretențiune neiertatã din parte-ne a mai cerca sã o expunem pe larg. Neperitorul nostru istoric, Nicolae Bãlcescu, schițã mai ântei, la 1845, acãstã interesantã biografie. Frumósa monografie ce tipãri el atunci în *Magazinul istoric pentru Dacia*, scrisã cu acel stil cumpãnit, înviator și colorat ce caracterisã péna sa mãiestrãtã, dupe ce ne spune pe scurt faptele de laudã și mórtea îngrozitóre a vrednicului boier, se terminã prin aceste considerațiuni asupra fatalelor consecințe ale neomenósei lui ucideri :

„Mórtea lui Cantacuzino avu rele urmãri pentru țera noastră. Fiii lui, vrënd sã'i reabiliteze memoria și sã'l rãsbune, deterã pricinã de se despãrtirã toți boierii în duóe partide care sfãșiarã țera și o aduserã la mare ticãloșie. La ianuarie 1665, Grigorie Ghica V.V., fugind în țera

nemțească. Constantin, al treilea fiu al postelnicului Cantacuzino, se luă dupe dînsul și, dupe ce îl trase în zadar pe la judicată la curtea Austriei, întîlnindu'l în sfîrșit la Veneția, dobîndi de la dînsul o carte prin care afurisise pe Leurdenu, mărturisind că el l'a îndemnat la acea crimă, cum și trei scrisori autografe ale lui Leurdenu către comisul Constantin Vărđarul, scrise pe cînd acesta se afla în tabără lîngă domn și Leurdenu caïmacam, prin care îl silea să facă în tot chipul să înduplece pe Domn să omóre pe Cantacuzino. Dintr'altă parte, frații Cantacuzini ce rămăseseră în țeră, dobîndiră de la obștesca adunare a țerii un act mărturisitor de nevinovăția părintelui lor, în care se vede iscălit și Leurdenu, și altul de la Partenie patriarchul Constantinopolei și de la sinod, întărindu'l și mărturisind asemenea. Cu aceste acte și cu scrisorile dobîndite, cum și cu un alt act de la următorul patriarch al Constantinopolei, Metodie, ei cerură de la Radu Leon V.V. ce se orînduise Domn, ca să dea în judicată pe Leurdenu. Dar Domnul, cu tótă trebuința ce avea de Cantacuzini, nu'i iubea într'atât cît să se strice cu partida oposantă. Pentru aceia ei nu dobîndiră atunci decăt numai un act din partea Domnului care asemenea constatăză nevinovăția părintelui lor. În acelaș an (1669), mazilindu-se Radu Leon V.V., vornicul Antonie de la Popesci din județul Prahova se urcă pe tron. Cantacuzinii găsiră acum ocașie și se porniră cu plîngeră către Domn. Cererea lor fu primită, și se hotărî ca Leurdenu să se dea în judicata obștescei adunări a țerii, care, dupe vechia noastră constituție, avea drept să judece în pricină de vină mară și de stat în tocmai ca și camerele pairilor de acum din Franța și Englitera. În urma acestora se și strînse obștesca adunare în sêrbătorile Pascelui în divanul cel mare, aprilie 20, anul 1669, unde erau adunați, dupe obicei, mitropolitul, episcopi, egumenii de pe la mănăstiri, toți boșerii mari și mici, și norod mult.

Acolo, mai întâi mitropolitul adresează adunării o carte, povătuind pe toți cari cunoscă pricina, a mărturisi adevărul. Leurdenu întru 'ntei tăgăduia tot. Când îi arătară scrisoarea Ghicai V.V., prin care îl mărturisea de vinovat, el răspunse că Ghica V.V. poate să scrie ce îi va fi voia, iar el nu scie nimic despre acestea; iar când Cantacuzinii scóseră scrisorile lui către Vârđarul, el nu mai putu tăgădui și se mărturisi de vinovat.

Curata destăinuire a acestui scelerat de intrigile ce făcuse ca să omóre pe Cantacuzino, răsculă o mișcare de ură în totă adunarea cea numerósă. „Atunci îl cunoscură toți,— spune cronica,— și'l batjocorea și mari și mici, și'l suduia muierile și copiii.“ Adunarea îl osândi la mórte ca pe un omoritor, și îl dete pe mâna armașilor să'l omóre. Cei rói tot d'a-una sânt lași. Leurdenu, cu tóte bėtrânețile lui, iubea viața. În acea nevoie vedėndu-se, el căđu cu rugăminte la postelnicésa Elena Cantacuzino, și la fiia ei, să'l ierte și să róge pe Domn să'l lase cu viața. Rugăciunea lui se ascultă. Domnul îi iertă viața sub condiție ca să se călugėrescă tot la mőnăstirea Snagov, unde omorise pe Cantacuzino, și să plătescă jaful ce făcuse casi lui. Atunci îl scóseră cu mare necinste din adunare, și puindu'l numai în antiriu cu răvașele de trădare spėndurate pe pept, într'un car cu duoi buoi, îl preumblară prin tērg, și apoi îl duseră la mőnăstirea Snagov. Spunū că vedėndu-se Leurdenu că'l călugėrescū fără voia lui, când auđi puindu'í nume de călugerie *Silivestru*, strigă cu furie: „Ba mai bine Mahomet!“

Astfel se rėsplăti nevinovata ucidere a postelnicului Constantin Cantacuzino. Acéstă rėsbunare ănsė ațită mult timp desunirea și furia partidelor, și țera trebui să sufere multă vreme din pricina lor.

Se vede chiar că monachul Silivestru nu stătu mult timp în închisórea sa. Nicí osúnda ce apesa

asupra'î, nici rușinea de a revedé lumea dupe pedepsile infamante ce suferise, nici muștrările unei conștiințe turburate, nu putură să'l aducă la pocăință. Aplecările zavistióse și neastêmpărate ale firei sale nu se puteau de loc împăca cu viața tăcută și liniștită din zidurile Snagovului. El isbuti a se furișa din mănăstire și se duse în Ardél să întélnescă pe Grigorașcu Vodă Ghica; de aci apoi, când la 1672, acesta veni pentru a duoa óră în scaun, vornicul Stroe Leurdenu, ce'și asvérlise comanacul și 'și lepădase rása, urmă iarăși a împila țera și a prigoni pe boierii postelnicesci.

O altă interesantă scriere asupra morții lui Constantin postelnicul Cantacuzino, s'a publicat, la 1861, în *Calendarul geografic, istoric și literar de D. Bolintinénu și A. Zanne*. Nuvela ce a părut acolo, sub acest titlu, ne lasă să recunóscem stilul elegant al unuia din cei mai amabili poeți ai noștri; ne place a citi acea povestire vie ce atrage mințile și atinge inima. Dar ne pare rău a vedé că lipsescă într'insa unile calități, neapărate romanțului istoric.

În adevăr, acest fel de scrieri a căror țintă este d'a arăta evenimentele dramatice ale istoriei, înconjurate de tóte amăruntele vieței contimporane și locale, își dobêndesce prețul său cel mai mare, sub condițiunea d'a observa,— nu atât șirul exact al faptelor reale, nu atât personalul netăgăduit ce a jucat un rol într'insele,—ci, mai

cu deosebire, *colórea locală*, acel parfum al timpului trecut, care strămută pe cititor în mijlocul întâmplărilor povestite, îi descrie localitățile ce le aŭ servit de scenă, îl face părtaș la obiceiurile, la credințele, la viața publică și privată, la cugetările și chiar la limba timpului și locurilor unde s'aŭ petrecut faptele de care se atinge romanțul.

Ne pare rău, dicem, a vedé că adese autorul nuvelei din Calendarul pe 1861, a nesocotit aceste reguli importante și a introdus, astfel, confusiune în mintea cititorului. La un loc, spre pildă, unde povesteste cu cuvinte atingătoare, călătoria nenocitului postelnic, ridicat din casa sa, și dus într'un car cu boui pêne la Snagov, citim aceste cuvinte:

„Despre dioă carul se opri la pórta unei mōnăstiri. Vătaful Alexandru strigă cu o voce de taur să se deschidă porțile; ordinul său fuse ascultat, și carul intră în curtea mōnăstirii . . . . . — „Dă-te jos din car! arhon postelnice! — strigă vătaful.“

Déca tótă lumea ar fi citit călătoria în țéră a patriarhului Macarie din Antiochia, scrisă arăbesce și tradusă numai englezesce într'o edițiune fórte rară și fórte scumpă, de la 1836, toți atunci într'adevăr ar fi știut că, în timpii trecuți, peste balta Snagovului, se afla un lung pod stătător ce ducea pêne la mōnăstire. Dar cititori Calendarului, cari n'aŭ consultat pe Paul din Alep și cari

sciū că Snagovul e în mijlocul unei câtă mai bălți, auzind acum că carul vătafului Alexandru a sosit pe uscat, fără poprela, pênă în curtea mănăstirii, sunt negreșit în drept să credă, seū că vătaful a fost mai năsdrașan de cât sfântul Petru care nu scia să amble nici cu piciórele pe apă, seū că se adeverise în acea nópte, unicele versuri ce filosoful frances Malebranche mărturisesce a fi putut face în tótă viața sa, și care ȳică:

Il fait aujourd'hui le plus beau temps du monde
Pour aller à cheval sur la terre et sur l'onde.

Dar acésta ar fi pușin lucru ; cu ceva închi-puire omul usucă și bălțile. Ce cată ansē, rogu-vē, vătaful Alexandru de întituléza pe bietul postelnic, la césul morții, de *arhon*? Óre vor-beau eī, între dīnșii, grecesce ca să nu 'i înțe-légă dorobanții, de nu'i ȳicea curat, cum se ȳicea pe atunci romănesce : *jupan postelnice*?

Acest fanariotism anticipat în nuvela din Calendar, e de óre care însemnătate. Naționa-litatea nóstră a suferit, în urma morții lui Cantacu-zino, îndestule rele și îndestule schidoliri de năra-vuri și de limbă, din partea Grecilor, pentru ca să nu ne mai silim acum cu dinadinsul a repurta a-cesste nevoi și umiliri, asupra timpilor mai vechi și asupra caracterului mai néoș romănesc al acestora.

De ce iar apoi, mai departe, autorului îi place a face din Maria Dómna, a lui Grigorașcu

Ghica, fiică, dupe cronica lui Amiras, a lui Mateiaș Sturđa visternicul din Moldova și soră cu Toador spătariul Sturđa, o *grécă șirétă*? Astfel, toate personagiile însemnate ale nuvelei sale, devin grece: Ghica e grec, Cantacuzino e grec, Dómna e grécă. Subietul s'a cațaonit cu totul!

Lasă mai bine frumóseii Dómne naționalitatea ei de moldovancă și vedși în urmă cu ce muștrări adũnci se muncesce sufletul ei, îngreuiat de pãrtinirea la povara unei crime. „Când peste „cãțiva ani, sosi judicata lui Dumneđu și i se „îbolnãvi fôrte rěu un copil ce avea mic înfășat „și care sãrea în pelincele sale, ca un om de trei- „decî de ani și sbiera și țipa ca un cal, pãrinții „lui, triști și plini de cãință pentru mórtea lui „Cantacuzino, perđându'și mintea și sfatul încat „nu mai sciaũ ce făceaũ, umblaũ tãvãlindu-se din „zid în zid.“

Snagovul ne păstrézã și el un semn al cãinței ce coprinse inima Dómnei Mariei. E o cruce de botez sculptată de amẽnduoẽ pãrțile cu câte cinci iconițe în lemn de chiparos și ferecatã în argint aurit. Pe cotorul ei circular, ce se terminã printr'un rotocol, se vedũ gravate în spiralã, nisce cuvinte, scrise în limba slavonã, ce dicũ romãnesce:

† Acestã cruce a făcut'o róba lui Dumneđu, Dómna Maria lui Iw Grigorie Ghica Voevod pentru sufletesca și sfânta mõnãstire Snagov † Vecinica ei amintire! Fevr. 4. 7171. (1663).

În acele cuvinte, *vecinica ei amintire!* pare că s'aude resunând echo unei eterne muștrări.

Fiind-că ânsă vorbirăm de crucea Dómei Mariei, să facem mențiune și despre o altă cruce ce se află la Snagov. Este de os de inoroch (rinocer), sculptată cu iconițe și ferecată cu sîrmă de argint (filigrane), pe care se vedă și urme de smalt cădut. Cotorul s'a pierdut și starea ei actuală pare a dovedi că este destul de veche. În general e foarte anevoie a hotări epoca acelor săpături fine de iconițe în lemn său în os, care servă a orna fețele crucilor de botez în bisericile noastre. În tot timpul, călugării Orientului, și chiar cei din unele chinovii din țera noastră și din Rusia, au lucrat asemenea obiecte, și stilul tradițional al formelor s'a păstrat cu atâta stăruință, încot nu se pôte determina unui obiect vre o epocă, decă nu pörtă cum-va pre dînsul vre-o altă indicațiune mai precisă.

Sculptura cea mare său mai bine statuaria, fiind alungată din biserică răsăritului încă din timpul Iconoclaștilor, în secolii al VIII⁻¹⁶ și al IX⁻¹⁶, ornamentele săpate nu se păstrară decăt pentru unelte eclesiastice mai mici său pentru mobile de biserică fără de însemnătate liturgică. Aceste obiecte nu se executaū mai nicī odată în pétră ci, mai adesé, în metale de preç, în os, în corn, în fildeș, în sîdef, în baga, orī în deosebite lemne, precum stejar, nuc, castan, tisă,

cimișir, chiparos, sandal, odagaciū sėu alte lemne mai mult sėu mai pușin precioșe, dupe obiectele executate. Erau mai cu sėmă, canaturı de uși pentru tēmplă, strane pentru archierei, iconoștase sėu pōle de altare, ripidiı sėu flabele pentru procesiunile religioșe, sfeșnice de deosebite mărimı, sicrie și cutii de mōște, cruci de altar ori de botez și în sfērșit iconișe simple, induoite (*διπτυχα*) sėu întreite (*τριπτυχα*, *troișe*), al cāror us se întroduse, mai cu deosebire, în vremea Cruciatelor, când fie-care cavaler, fie-care ostaș lua în sın, atērnată de gūt, una din așele iconișe, sculptate cu fineșă, de artiștii orientali. Aceste iconișe induoite sėu *diptice*, compuse de duoē plăci ce se închideaū una peste alta ca duoē oblōne, erau întrebuintate, din vechime, la Romani; când un cetățēn ajungea a fi numit consul sėu a căpăta altă dregētoriă însemnată, era obiceiū ca el să trāmită, spre aducere aminte, amicilor sėi, nisce asemenea tăblișă de os ori de fildeș, care purtaū, pe o parte, chipul sėu sculptat cu însemnele noiei dregētoriı, și pe cea-l-altă, un strat subțire de cēră pentru scris. În timpii creștinesci, episcopii și apoi și, preoții bisericelor, obiceiuiră, atāt în Orient cât și în Occident, a avē asemenea *diptice* de mărimı felurite. Învățatul italian Gori, care a publicat o carte sub titlul *Thesaurus diptychorum*, împarte în patru clase, dipticele eclesiastice : 1° cele pe care se scriaū numele neofișilor sėu noui-

lor botezați; 2° cele pe care se însemnau numele dănuitorilor bisericilor, domnitorilor și episcopilor; 3° cele ce rememorați numele sfinților cari au înălțat biserica prin gloria martirului său prin strălucirea științei lor; și în sfârșit, 4° cele în care se înscriau numele credincioșilor, preoți și mirenți, cari au murit în sînul adevăratei biserici. Aci vedem dar, cum s'au născut pomelnicele, care ați încă stau aședate în proscomidia oricării biserici orientale. Dar în general, vechile tăblițe pe care s'au scris de la început numele Domnilor, ctitorilor, capilor bisericești și dănuitorilor, în mănăstirile noastre cele mai vechi, sînt astăzi perdute. Cronograful anonim, ce se crede a fi Radu logofetul Grecianu, ne citază vechiul pomelnic de lemn al mănăstirii Cămpulung; ansă noi nu'l mai avem. În excursiunile noastre, abie la schitul Brădetul, sub muntele Nucșorei pe apa Vulsanului, ni s'a întemplat să găsim un pomelnic *triptich*, zugrăvit iar nu sculptat, care, și acela, nu era mai vechiu decăt din zilele lui Mateiu Vodă Băsarab (1646). La cele mai multe mănăstiri mari din țară, pomelnicele cele mai vechi sînt într'o cărticică din timpii lui Constantin Brăncovenul, și une ori chiar din timpii Fanarioților. La Snagov e și mai pușin decăt atât, coci nu este nimic mai mult decăt o foiță cu nume domnesci, eclesiastice și particulare, care se confundă fără

de nici un folos pentru cronologie séu pentru istoria mănăstirii.

Noi ânsă ne am silit, a recompune, dupe documente și inscripțiuni, o listă de egumenii acestui sfânt lăcaș. Nu o dăm ca exactă, fiind-că e probabil că are multe lacune; de aceia am și pus la fie-care egumen anii în care îl găsim figurând. N'am trecut pêne în secolul nostru, cōci, osebit de venerabilul archimandrit Iosafat Snagovénul carele, expatriat dupe revoluțiunea de la 1848, a avut pietōsa și patriotica idee de a întemeia un templu românesc în mijlocul tinerimei române ce studiază la Paris, depărtată de țera și de legea părinților ei, osebit de acest superior vrednic de laudă, ruinele actuale ale mănăstirii nu vorū conserva, credem, posterității nici un alt nume de egumen Snagovean.

Iată ânsă lista celor din vechime; am puté să o începem cu un egumen Lazăr, de care pomenesc un chrisov fără de lét dat de Mircea Vodă bătrânul; dar epoce mai precise avem pentru cei următori :

Popa Dometian	1441.
Evtimie	1442.
Popa Vișainul	1464.
Evstratie	1507.
Stefan	1512.
Sava Ieromonach	1534.
Mitrofan	1558.
Galaction	1563.

Evstratie	1564.
Onufrie	1582—83.
Serafim archimitropolit † .	1590.
Chiril episcop.	1619—21.
Haralambie	1624.
Partenie episcop	1625.
Ignatie	1633-37-43.
Luca.	1646.
Daniil.	1654.
Teodosie	1661-74-83.
Antim.	1695—1709.
Rafail archimandrit	1748.
Partenie.	1766—84.
Filaret	1685.
Nicodim	1786.
Filaret	1788.

Cel mai vechiu dintre aceştia nu este anterior chrisovului prin care Vlad Voevod întăresce, la 6949, averile și scutirile vechi ale mănăstirii Snagovul. Despre urmașii lui, afară de episcopul Partenie și de fatalele sale influențe, nu avem noțiuni interesante; tocmai pe la sfârșitul secolului al XVII⁻¹⁶, ne putem opri cu oarece amărute, asupra două dintr'înșii. Unul pare a fi fost un mișel; cel-l-alt era fără îndoială un om de trebă și de merit.

Numele și faptele puțin cuviincioase ale celui d'antăi ne sînt amintite pe un odor prețios ce împodobesce pristolul bisericeii. E un kivot adecă o cutie de argint aurit, în care se păstrează sfântul mir, moște seú alte obiecte sfințite, și care

se vede a fi fost, la început, de o formă aprópe cubică cu un capac în relief, astfel de închipuía o biserică. În partea despre fund e simulată o mică absidă séu altar pentagon cu feréstră ; capacul pórtă șépte turnulețe din care, unul maí mare la mijloc, duoë altele maí mici în faça și în dos, și însfêrșit alte patru maí mărunte, la colțuri. Pe fie-care din laturí sunt gravate cu acul, chipurí de sfinți decorate cu smalțurí de colorí ; în faça e o icónă maí mare a Maícei Domnului cu Mântuitorul prunc în braçe ; pe o lature sunt, în șése compartimente pătrate, sfinții Dimitrie, Gheorghe, Teodor Tiron, Teodor Stratilat, Cosma și Damian ; pe cea-l-altă, profetii Aron, Avacum, Ilie, Ieremia și sfinții Damaschin și Cosma ; pe fund, de laturile absidei sunt, sus sf. Ión Gură-de-aur și sf. Nicolae ; iar jos, sf. Vasilie, și sf. Grigorie, figurați pe d'întreg. Pe din lă-untrul capacului se citesc, gravate în metal, cuvintele urmátóre :

„Acest cuvot l'aú făcut párintele Varlaam mitropolitul, mónăstirii Snégovul cu chieltuía proigumenului Teodosie pentru argintul celú perit de la dînsulú, vélét (7182) 1674.

Pe fundul kivotului e însemnată greutatea metalului : *dram. 600*.

Așa ! párinte Teodosie ! Ți să'ncredințézá o mónăstire ca să cauți de dînsa și s'o îngrijesci, și sfinția-ta o jáfuiesci de argintáriile eí ? Cine scie câte interesante modele de orfăurárie medie-

vală, le vei fi prefăcut, nerușinate spoliator, în monedă sunătoare? Chiar acest kivot, pe care mitropolitul Varlaam l'a făcut din banii tăi, spre despăgubirea mănăstirii, trebuie să fi fost lucrat dupe un model mai vechiu, care va fi existat mai nainte la Snagov, precum există și acum unul foarte asemănat, depus la mănăstirea Bistrița de fundatoriile ei, pe la sfârșitul secolului al XV⁻¹⁶. Dupe aparența lucrării s'ar crede că acesta de la Snagov este imitat de un meșter din țară, dupe vechile lucrări bizantine sevă venețiene.

Dar veđi, câtă nestatornicie e chiar și'n dreptatea omenescă! La 1679, Varlaam care fusese numit de Grigorie Ghica Voevod, cade din scaunul păstoresc; rivalul sevă, mitropolitul Teodosie, sprijinit de noul domnitor, Șerban Cantacuzino, se urcă iarășii la putere, și, la 1683, noi regăsim pe hrăpitorul tiz al acestuia în egumenia Snagovului.

Am dori să n'avem a vorbi de un compartiment mai nou de argint ornat cu flori, *au repoussé*, ce arhiepiscopul Filaret a socotit de trebuință, la 1788, sub domnia lui Michailu Vodă Suțu, a adăoge la acest kivot, între cutie și capac, spre a'i da o mai mare nălțime. Nimic mai grotesc decât sërmanul kivot, schimonosit înt'astfel; cu tóte acestea nici egumenul, nici argintarul nu s'aũ rușinat a grava pe acest inform adaos, numele lor; pe o parte se citește: „*Φιλόσοφος ἀρ-*

χειρέως. 1785.“; pe cea-l-altă: „*δραμία* 850 † *Ηλμος χεισοχος*.“

Am făgăduit să vorbim și despre un egumen om de trebă. În adevăr, acela e Antim Ivirénul tipograful, care, sub Șerban Cantacuzino, aședă mai ântéi téscurile sale în mănăstirea Snagovului, de unde eșiră mai multe cărți religiose în limbele română, elenă, slavonă și arabă.

Ne lipsescă, de o cam dată, mijlócele a face o nomenclatură completă de edițiunile ce aū eșit din tipografia Snagovului, de sub mânele egumenului Antim; să cităm ânsă, printre cele românesci:

Orânduiala slujbei sfinților împărați Constantin și Elena, tipărită la 1696.

Evangelia, la 1697.

Cartea despre Papistași a lui Maxim Peloponisul, la 1699,

Învățaturile traduse de Filoteu monachul, la 1703,

Flórea darurilor, la 1703, etc. . . .

printre cele elinesci:

Ὁρθόδοξος ὁμολογία, la 1694,

Ψαλτήριον, la 1700,

Προσκνητάριον τοῦ ἁγίου ὄρους τοῦ Ἀθῶνος, de doctorul *Ιόν Commen*, la 1701 și

o Liturgie tipărită elinesce și arăbesce, tot la 1701.

Ne lipsescă asemenea documente îndestule ca să schițăm o biografie completă a aceluși însemnat călugăr, carele din mănăstirea Ivirului de la

muntele Atos, veni ca egumen în Snagov și institui aci o tipografie bogată și activă; deveni la 1705, episcop al Râmnicului; la 1709, mitropolit al Ungrovlachiei, și, persecutat de, Fanarioți pentru că ajunsese a fi un bun patriot român, peri înecat mârșăvesce în Dunăre, din porunca lui Nicolae Vodă Mavrocordat (1716). Artist luminat și industriuos, el lăasă în țără multe urme de talentele și de activitatea sa. În mănăstirea *Antimului* din Bucuresci, ce este clădită de dînsul, se ȳice că ușile de intrare ale bisericeii, sculptate în lemn cu multă măiestrie, sunt lucrate de dînsul, și, — ce e mai necontestabil, — brósca acelor uși, cu plăsele mari de aramă gravate cu chipuri, pórtă încă înscricțiunea numelui său. La Snagov, unde el egumeni ani îndelungi, se găsesce încă o căție său afumătoare de argint în forma unei sfere cu capac conic sprijinită pe trei piclóre de figura unui S, fixate de o tavă lată, pe a cării buză sunt gravate cele următoare:

† Acéstă căție împreună cu potirul și cu ale lui tóte fiind stricate s'aú prefăcut în ȳilele pré luminatului Domn Iω Constantin B. Voevod cu cheltuála smeritului întru eromonahí Antim Ivirénul tipograful, lét. 7203 (1694).

Pe dosul tăvii e gravat cu litere latine cursive fine și împodobite cu parafe:

† *Daniel Fódór excudit. Anno 1694.*
 mai jos e însemnată greutatea: „† *dram. 326.*“

Printre cărțile mănăstirii, reduse acum la cele neapărat trebuincioase slujbei, în edițiuni moderne de pușin preș, am găsit numai un volum manuscript pe hârtie, coprinșând *mineiul* pe luna decemvrie, în limba slavonă, pe a cării scôrșă stă scris de mână :

Acest mineiu a lu dechemvre fiind stricat și răsipit s'a legat cu cheltuiala smeritului întru eromonași Antim Ivirénul tipograful vè dni Io Constantin B. B. Voevod. fiind nastavnic la acèștă sfântă casă la Snégov. lét. 7203, (1695) aug. 29.

Iată ce se mai păstréză de la acest bărbat eminent, în locașul unde el începu o carieră așă de folositóre patriei sale adoptive. De câte ori ănsă va voi cine-va să deschidă cartea amintirilor literare ale nașuniî române, numele lui Antim tipograful se va presenta cu onóre printre cele d'ântêi. Istoria propășirii nòstre nașionale îl va pomeni în veci cu laude și'î va acorda în tot timpul gloriósele prerogative ce se dau acelorora care sciũ a se pune, cu devotament și activitate, în capul luminării unui popor!

Dar cercetările nòstre ispititóre prin mănăstirea Snagovului, ne purtase de la temeliile vechilor chiliî la zidurile degradate ale bisericeî, de la picturele pãreșilor la petrele morméntale, de la odórele altarului la cărșile liturgice și la pomelnicul dispãrut al dãnuitórilor, și nicăieri nu

putusem descoperi vre o inscripțiune care să amintescă pe un Radu logofetul de la Periați, ai cărui trei fii, Vintilă logofetul, Stoica postelnicul și Sibiiu logofetul, au dus, la anul 1683, pe părintele lor mort de l'au îngropat la sfânta mănăstire Snagovul și au dăruit sfintei mănăstiri, cu al lor zapis de bună credință, moșia Periații seú Cotorca din județul Ialomiței, ca să fie, răposatului și lor, de vecinică pomenire.

Din contra, pe un părete al altarului din stînga, ce se dice și *diaconic*, fiind că slujesce diaconilor și preoților pentru păstrarea și îmbrăcarea odăjdiilor, văduiu, săpat adînc în zid cu litere și în limbă slavone, numele unui necunoscut:

Am scris eu Badé grămăticul din Dobroșesci în ȕilele lui I^o Antonie Voevod. Iun. 29 ȕile în anul 717? (166?)

Ce curiósă e sórta omenirei! unul dá o moșie ca să i se pomenescă în veci numele la sfintele daruri, și, peste câți-va ani, nimeni nu'l mai ține minte! altul dor că mînjasce păreții bisericeii cu o scriere ne'nsemnată, și numele lui e mereú în fața preotului când se pregătesce a pomeni pe credincióșii răposați! Dar Dumneđeú, care pune tóte într'o cumpănă dréptă, a însuflat ómenilor lécuri pentru infirmitățile lor. Spre a nu lăsa într'o vecinică uítare atáté vrednice fapte rásipite prin cenușa trecutului, spre a reinălța gloriile

umilite și a stigmatiza trufașa nimicie, el a inspirat omului amorul pentru trecut, știința arheologiei, acea nobilă patimă a anticarului, care-l face să cerceteze pretutindenți urmele ȳilelor sburate, îl îndemna a pune în cumpăna dreptății toate câte au făcut străbunii, și-l deprinde a culege din ele, învățături folositoare pentru viitorime.

Dar drumul și nobila patimă îmi ațitase o femeie nespūsă și, eșind din biserică, antea mea preocupare fu de a cere călugerilor ce se uitase la mine cu gurile căscate pe când transcriam inscripțiunile dupe păreți, dupe morminte și dupe argintării, să-mi dea ceva de prândit. Călugerașii, cu aer milos, se deteră toți în laturi, jurându-se că n'au nimic, că de când li s'au luat veniturile mănăstiresci, n'au cu ce mai trăi; că sunt strimtorați de toate, n'au nici straie, nici locuințe, nici merinde; în sfârșit, bieții părinți arătau în tot chipul câtă jale simtū, unde li se răpise antica înbilșugată trândăvie și că mănăstirea lor, prefăcându-se în închisore, se întrebuințase la o instituțiune mai folositoare.

După un asemenea refus, mă întorseiu atunci cōtre împiegații închisorii și abie, dupe o lungă și elocuentă laudă a pescelui din balta Snagovului, îi înduplecaiu a pune să scōtă din cotețe o minunată platică lătărăță, via și grasă. Platica de Snagov ar merita o lungă disertațiune științifică în care s'ar spune numele

ei pe latinesce, și clasa ictiologică în care se cade a o rîndui, și structura organelor ei re-suflătoare și înotătoare, și multe alte amănunte foarte interesante despre năravurile și viața ei intimă; cât despre noi, cunoscînd această interesantă ființă numai în starea neînsuflețită de friptură, — sub care ânsă nu merită mai puțină luare aminte, — ne vom cerca să descriem prin ce mijloce un om cu gust o pôte aduce la gradul cel mai 'nalt al suculenței.

„Ce fel!“ va dice vre-un cititor înamorat de ideile eteree, — „vrei să vorbesci de prosaice bucate? Vrei să tărăsăi musa poeziei și a istoriei pe taraba pescarului și pe cotlonul cuinii?“ — „O Dómne! în ce greșală adîncă te ai afundat, iubitul meu cititor;“ îi voiu răspunde „óre nu e una din cele mai fericite însușiri ale spiritului omenesc, de a poetisa orî-ce lucru, dupe placul său? În orî-ce faptă, în orî-ce stare a sa, omul pôte găsi comori de încântare pentru imaginațiunea și gusturile sale.

„Socotesce-te că ești pe drum; ai umblat mult; te ai ostenit. Simți în sineți un gol, pe care l'ar împlini cu desfătare o bună și gustosă mîncare. Atunci, te aședăi la umbră, sub un vechiu stejar, pe un covor de érbă verde; aprindăi un focșor de surcele care scînteiază vesel, aducându'ti veste bună; și... déca cum-va, din norocire, ai cu tine o plătică de Snagov, próspectă și grasă,.... o crestezi d'a curmezișul cu cuțitul pe amênduoé

laturile; o presări cu praf de sare; o puî pe un grătar, d'asupra unui jaratic care o rumenesce încetișor, întorcând'o când pe o parte, când pe cea-l-altă. Pe când ea fumegă sub dogoréla cărbunilor și schimbă sérbăda'i față albă, într'o colóre négră-gălbuie ca chihlibarul de Sibiciu, tu nu perđi timpul, ci storci într'un vas, zéma profumată a mai multor lēmôî gustóse; o amesteci într'o undă de unt-de-lemn p'ale căruî miros și limpede palóre nu le desminte sórele arđoîu al Provenței. Ca să 'nviezi și să mai asmuți acea smédă și diafană salce, răspândesci d'asuprá'i un ócheș nor de piper; și apoi, tóte acestea împreună, le bați iute cu lingura, pêně le prefaci într'o spumă ușórá și palid-aurie. Atunci, așterni plătica fumegândă pe un taler; torni pe dînsa zéma spumósă; acoperi cu un alt taler; și....., când peste cincî minute, vei gusta acel delicios fel de mâncare, mă prinđ că ai să juri cum că vestitul pesce de mare *rhombus*, asupra căruî gătélă a deliberat gravul senat roman și pe care l'a cântat marele Juyenal, n'a putut să aibă așa gust minunat ca plătica de Snagov într'astfel gătită!"

Sfêrșim cu această rețetă culinară, siguri fiind că cel puțin pentru dînsa, cititorul ne va rămâne pururé îndatorat.

Bucurescî, 1862.

Tipărit în *Revista Română*,

Vol. II.

ASOCIAȚIUNEA TRANSILVANA

pentru

LITERATURA ROMÂNĂ ȘI CULTURA POPORULUI ROMÂN

(Sesiunea din Iulie 1862, în Brașov)

Ar fi trebuit încă cu trei luni mai 'nainte de astă-đi, să fi spus publicului nostru un cuvânt despre lucrările *Asociațiunii transilvane pentru literatura română și cultura poporului român*, a cărei adunare s'a ținut estimp în Brașov, la ²⁸/₁₆, ²⁹/₁₇ și ³⁰/₁₈ iulie trecut. Timpul ânsă ne a lipsit spre a vorbi mai pe larg despre acest fapt de o însemnătate destul de mare în analele națiunii române, și mai bine decât a'l notifica în trecet, fără de a da asupra'î ceva desvoltări, am preferit a aștepta un moment în care să putem descrie cu ceva amănunte, acele đile memorabile,

în care orașelul Brașov adunase în sînu'î, Români din tóte unghîurile întregéi patrii române. Cu adevăr, în acele ȳile, micul oraș presenta un caracter cu totul neobiciñuit centrurilor cetățenesci din Ardél; cõci, în acel pãmént de baștină română, mulți străini aũ sciut a se prefira și mai cu sémã a se încuiba în cetăți, lãsând locuitorilor originari, cea mai mare parte din câmp și din munți și abié unele suburbii din orașe. Chiar în Brașov, așa aprópe de granița țerei Românesci, abié de vre o câți-va ani numai, Români aũ început a se așeȳa și a'și clãdi case în *Cetate* și a nu se mai mãrgini în singura suburbie lãturalnicã a *Scheilor*. Cu tóte acestea, printr'o predilecțiune moștenitã de la strãbuni cãtre acea localitate așa pitorescã, restrinsã într'o gurã de munți, locuitorii români ai Brașovului, de puçini ani în cóce, aũ înãlțat chiar la intrarea *Scheilor*, dinaintea unei frumoșe pajiște verȳi strãbãtutã de alei stufóse de tei, aũ înãlțat, ȳicem, cu mari sacrificii, un sumptuos edificiu național, palatul scólei românesci. Acolo, era în acele trei ȳile, centrul mișcãrii Românilor, veniți din tóte pãrțile în capitala țerei Bêrsane; acolo s'aũ ținut ședințele Asociațunii literare; acolo erau adunate și expuse în câte-va sãli, produsele industriei Românilor de peste Carpați. Edificiul, împodobit cu stéguri tricolore naționale și decorat jur împrejur cu braȳi, pomul în veci verde și semn al vese-

liei și al sperării pentru Români, era punctul central spre care trăgeau din toate unghiurile orașului, numeroșii Români locuitori și oșpeți ai Brașovului, cari veneau toți a se înfrăți într'acest nou tem-
plu al naționalității. Prin glóta numerosă care furnica neîncetat în préjma palatului scólei și chiar prin tot orașul, — glótă care se compunea în mare parte din bărbați cultivați ai românimii de peste munți, — era plăcut lucru a vedé amestecându-se cu frăție, albele sucmane ale Ardelenilor câmpeni și zăbunele de mățase ale frumóselor Șcheience și Săcelence; apoi figurile venerabile ale protopopilor români cu veșmintele lor negre incinse la brâu cu roșu și cu pălăriile lor largi, mult mai cuviincioase decât potcapiele asiatiche ale clerului nostru; apoi acel aer sərbătorec care se răspândise peste tot locul și care părea a dice tuturilor: „Súntem aci toți Români! Súntem într'ó țeră Română! Nu mai e Némtș, nu mai e Sas, nu mai e Ungur între noi!“

E adevăr ánsă că unii bărbați, — dar mai ales studenții, — cređénd a da acestei aspirări o formă mai învederată, socotise de cuviință a îmbrăca în acele zile, un costum original pe care 'l deco-
rau cu numele de *național*, dar care seména fórte a *unguresc*. — „Ungurii l'aú luat de la noi!“ diceau ei; „va să'l luăm înapoi!“ — „Îl vorú fi luat Ungurii de la noi;“ le aș fi răspuns, „dar ce este mai sigur e că adevăratul port românesc, portul

plăieșilor din Bêrsa, din Vrancea, din Muscele, portul câmpenilor de pe Olt, de pe Mureș, de pe Sereț și de pe Tisă, Ungurii nu l'au luat de la Români și că Româniii încă și adî se distingă printr'insul de cele-lalte națiuni conlocuitoare seú vecine!"

Manifestările naționale de asemenea natură, ca să atingă adevărata lor țintă, trebuiesc să fie trase chiar din sînul poporului, trebuiesc să fie o expresiune vie și nimerită a obiceielor și a înfățișării poporului, cocii altmintrelé, când adică sînt numai nisce plăsmuirii mai mult seú mai pușin grațioase ale închipuirii acelora ce le produc, ele nu potú deștepta alt-ceva decăt numai nepăsarea seú une-orii chiar și zîmbetul celor ce privescú.

Și cu tóte acestea, ce lucru lesne, în Ardél, a se pètrunde cine-va de caracterul particular al populațiunii române! Pare că originalitatea lui e și mai învederată, fiind acolo pusă în fața altor națiuni străine. Alături cu apatia greoie a Sasului, alături cu ferósa trufie a Maghiarului, priceperea istétă, firea voiosă, mișcările agere și mlădioase ale Românului, pare că se desemneză mai viu pronunciate, în forme și în fapte. Românul cât colo îți bate la ochii! Să fi vèđut, spre exemplu, banda de călușeri, care venise tocmai dupe malul Mureșului, ca să inimeze poporimea din Brașov, în acele ȓile solemne, prin danșurile ei

minunate! Vre-o duoï-spre-dece tineri, mëndri flăcăi, cu pălăriile numai în pandlice, cu zorzóne de alamă la opinci, cu bâte nalte în mâni, executaū cu o măiestră agerime, săltăturile cele mai periculóse, rîdënd și chiuind din gură: „Haĩdĩ așa! tot așa! și iar așa! băiete mẽ!“ 'Mĩ aduc aminte că într'o ȓi, pe când unul din jucători făcea în public colectă pentru banda artistă, un visitor venit din Principate, aruncă printre fășiórele soĩose de bancnote austriace grămădite în pălăria collectorului, un zvanȓig în monedă de argint. Călușérul, cu o nespusă bucurie, luă ĩute moneda de argint în mână și privind'o cu drag: „O drăguțul de *huszós!*“ ȓise el „că nu am mai vęđut de aceștia de 'nainte de *ręutate!*“ Astfel vorbea bĳetul Român de penuria ce róde poporul, încă de'nainte gróznicului rėsboiū de la 1848, într'o țéră atāt de mănósă ca Ardélul. Cu tóte acestea, Ardélul e mina preȓiósă de unde tot imperiul austriac ĩși hrănesce sārăcia. Ce se face moneda de aur și de argint care ese din acea țéră, de vreme ce bĳetul eĩ popor, care muncesce pămēntul, e redus a se mulȓumi cu fiȓuice de hārte tipărită ce i se trāmitū din locuri depărtate și cu care se speculă sudórea și avuȓia lui?

Dar pēnē aci vorbirām numai de lumea de pre afară și încă n'am intrat în sanctuarul unde se adună trei ȓile d'a rōndul, areopagul literar al

Românilor ardeleni, în sala scôlei unde se ținură ședințele *Asociațiunii*.

În anul trecut, d^l George Sion a vorbit, în *Revista Carpaților*, despre întemeierea acestei *asociațiunii*, despre greutățile ce frații noștri de peste munți întâmpinară ca să o pôta funda, de speranțele ce tot Românul pôte pune într'insa; d^{lui} a descris chiar rezultatul primei adunări care s'a ținut, anul trecut, la noemvrie, în Sibiiu și unde se hotărî ca Brașovul să fie locul de adunare pentru 1862. Brașovenii voiră ca óspeții lor să fie ospetați cu tóte producțiunile atât materiale cât și intelectuale ale națiunii române. Așa dar, tot în edificiul unde se ținură ședințele *Asociațiunii*, erau adunate o mulțime de produse agricole și manufacturate, strînse din mai tóte ținuturile românesce ale Ardélului și Banatului. Era cea d'ântei expozițiune curat românescă. Vom vorbi ânsă mai apoi de acéstă interesantă colecțiune, în care, — cât despre noi, — vedurăm âncó odată cu mirare, nespusa identitate ce se află în tótă populațiunea română, chiar și în cele mai mici amênunte ale vieței și ale usurilor sale. Acum ânsă, ca o salvă de sêrbătóre, să rememoram aci elocuentele cuvinte cu care venerabilul părinte Ión Popazu, protopopul de la biserica st. Nicolae din Șchei, a salutat adunarea, la cea d'ântei a ei ședință din ²⁸/₁₆ iulie.

Sala, deși destul de încăpétóre, era plină de

un public viu interesat la lucrările ce aveaŭ a se face dinainte'ı. Literatura inimă pe toți de un zel, vrednic de interese politice. Dar, óre nu scim că cugetările cele mai mărețe ale omenirii, că ideile cele mai mântuitoare pentru națiunii s'aŭ ivit mai adese sub forma măiestrătă și atrăgătoare a literaturii?

În capul sălei, împrejurul unei mese, ședea comitetul dirigent al Asociațiunii, sub președința pré sfintiei sale părintelui Andrei Șaguna, episcopul Românilor neuniți din Ardél, care dupe obiceiul pușin apostolic al apostoliceı împărății austriace, mai pórtă și titlurile de *excelență* și de *baron*. Membrii ai comitetului presentii mai erau: venerabilul mitropolit din Blaj al Românilor uniți, pré sântia sa părintele Alexandru Sterca Suluț, eruditul filolog, profesor și canonic din Blaj Timoteiu Țipariu, vice-președinte al Asociațiunii; d^l George Bariț, secretar primar, părintele canonic Antonie Veșteménu, secretar al duoilea, părintii Ión Popazu, Nicolae Poppea, Ión Antoneli, ...; domnii Pavel Vasicı, Ilie Măcelariu, Axente Sever, profesor Gavriil Munténu, ... Protocolul oficial, tipărit în *Fóia pentru minte, ánimă și litteratură*, Nr. 30 din 1 august 1862, descrie într'asfel deschiderea ședinței: „Diminéța pe la „9 ore, adunarea alese din sínul său o deputa-
„țiune de duoı-spre-dece membri spre a invita pe
„excel. sa d^l președinte episcop Andrei baron de

„Șaguna la ședință, care și întêmplându-se, în-
 „dată ce sosi și excel. sa d^l arhiepiscop și mi-
 „tropolit Alexandru Sterca Șuluț, președintele
 „dispuse a se intona mai întâi imnul popular
 „prin capela muziceii militare chiămate în adins
 „la solemnitatea deschiderii; iar apoi ținu către
 „adunarea Asociațiunii o cuvântare ce fu ascultată
 „de către numerosul public, carele trecea peste
 „opt sute inși, cu cea mai seriósă luare a minte,
 „însocită de o tăcere și liniște exemplare, ce dom-
 „nea între ascultători, pătrunși de însemnătatea
 „dilei și de puterea cuvântului.“

În adevăr cuvântul era tare rostit; el arăta sub forme nebulóse, influența limbei asupra popórelor, mai puternică decât a *viórei lui Amfion*; el presenta într'un mod vag țintirile naționale și civilisátore ale Asociațiunii; el vorbea în fine despre o devisă a *Națiunii Române*, care ar fi cea urmátóre:

„Națiunea nóstră este astăđi conumerată între cele-
 l-alte națiuni libere compatriotice; ea este egal îndrep-
 tățită cu acelea; prin urmare ea este astăđi mântuită
 și scăpată de varvaria timpilor trecuți; ea scie tóte a-
 cestea; ea își tinde națiunilor patriotice mână de soră
 bună; ea doresce propășirea filor și ficelor sale către
 lumina cea intensivă și bine-făcétóre a culturii și civi-
 lisațiunii, de la carea Pronia ceréscă n'aú eschis'o nici
 pre ea; ea nimic mai mult și mai puçin nu doresce de-
 cât aceia ca să rămână în viața sa națională, adică în
 viața limbei sale și prin aceia, ca prin mijlocul cel mai

sigur, să întemeieze și să lățească cultura și prosperitatea națională și patriotică, precum o vede acesta la celelalte națiuni surori compatriotice.“

Negreșit că această mărginire a ideilor, care restrânge devisa *Națiunii Române* în pacinica conlocuire a Românilor cu Ungurii și cu Sasiî din Ardel, în desvoltarea limbei lor și în sporirea comerciului și industriei la dînșii, pôte cine-va să vedă multă prudentță, multă abnegațiune, mult patriotism concentrat. Cât despre noi, resfăcați acum de câți-va ani, în aerul libertății și al franchisei de opiniuni, mărturisim că patriotismul român ni se pare mult mai bine înțeles în cuvintele cu care părintele canonic Çipariu a sfârșit disertațiunea sa pe care cugetăm a o reproduce și chiar în elocuinta urare rostită cu glasul inimii de părintele Ión Popazu. Sfinția sa a vorbit în numele Brașovenilor și a locuitorilor țerei Bêrsane; începând, și către sfârșit, a mulțumit tuturor Românilor, aleși de pretutindenî, cari au făcut onóre cetății de a se întruni acum aci pentru un scop așa de lăudat ca acela al Asociațiunii. „Printr'însa“, ȝis'a el, „sciința are să se introducă în națiunea română, are să se aplice mai cu sémă la agricultură, la industrie și la comerçiu, și tôte acestea într'un mod corespun- dător geniului și trebuințelor ei;“ cöcî, (mai adause), „scopul final al Asociațiunii este de a ridica națiunea la acel grad de cultură, de care

„e demnă și care i se cuvine dupe suferințele
„sale, dupe origina sa, dupe facultățile sale fizice,
„morale și intelectuale, dupe pozițiunea sa și
„dupe chiâmarea ce'i a destinat'o creatorul.“

Rememorând apoi înjosirile la care poporul
român a fost supus, mai ales dincolo de Carpați,
inimosul orator declară „că în mijlocul furtunelor
„ce aũ trecut peste noi, nici odată n'am încetat
„de a exista ca națiune, nici o dată nu ne am
„perdut limba, nici datinele, nici tradițiunile, ce
„le am moștenit de la părinții noștri și cu care
„ne distingem de celelalte națiuni. În starea
„nóstră cea mai apusă, excluși de la tóte drep-
„turile politice, calomniati de tóte părțile, noi
„am păstrat viul simț de naționalitate și de
„solidaritate națională, l'am manifestat aci, unde
„ni s'a dat ocasiune și l'am adevărit prin fapte,
„îndeplinindu-ne tot d'auna cu credință, datoriile
„nóstre către înaltul tron și către patrie.“

În urma acestora și alte verđi cuvinte, pă-
rintele Popazu, reintrând în rolu'i de păstor creș-
tin, a terminat cuvântarea sa, printr'o cuviósă
rugă care a mișcat adũnc tóte sufletele ascultă-
torilor :

„Pré puternice, pré sfinte și pré bune Părinte ! caută
din cer preste acești fil ai Těi, binecuvântéză lucrările și
ostenelile ce va pune acéstă Asociațiune în óra în care ai
trămis'o Tu ; ıea subț al Těu părintesc acoperemânt pro-
peritatea și viitorul ei. Trămite-ne spiritul Těu cel sfânt

ca să ne umple mintea și inima, să ne pătrundă, să ne lumineze, să ne însuflețească; fii purure în mijlocul acestei adunări întrunita în numele Tău. Dómnne, grea e calea științei, greu e drumul cercetării adevărului; ânsă Tu ești atât de mare, atât de bun și plin de îndurare! Noi ne punem tótă încrederea în Tine și cei ce se încredú în Tine, nu se vorú rușina. Tu, suflă dar, Dómnne, în inimile aleșilor fii ai națiunii române, amorul științei și spiritul adevărului; fă, Dómnne, ca de odată cu respândirea luminei și a adevărului între fiii națiunii noastre, să crească și să se întărească dragostea împrumutată între dânșii și națiunile conlocuitoare și între toți fiii ómenilor de pre pământ. Amin!"

Glasul sonor și simpatic al oratorului, emoțiunea și inspirarea ce erau zugrăvite pe fața lui, înțelesul adânc și pătrundător al cuvintelor sale deșteptară în inimile întregului auditoriú, o explosiune de entusiasm. Strigátul adese repetit de: *Să trăiească!* care înlocuiesce la Români de peste munți kázăcescul nostru *Hurra!*, nici odată nu răsună cu o mai vie înfocare. În adevăr, Români din Ardél posedă în protopopul Popazu, unul din acei preoți exemplari cari, în fapte și în simțiri, au știut a se identifica cu adevăratul caracter al păstorului creștin.

Urmarea sedinței din 28/16 iulie nu înfățișă alte amărunte interesante, cõci îndată se procedă la alegerea a duoë comisiuni însărcinate, una cu revisuirea socotelilor de banii cheltuiți în cursul lunilor trecute de la cea din urmă adunare în cõce; și cea-l-altă, cu elaborarea unui proiect pri-

ditor la întrebuintarea și repartițiunea pe viitor a veniturilor Asociațiunii, întru înțelesul statutelor sale. Dicem că aceste comisiuni au fost alese, numai ca să fim conformi protocolului oficial, care totuși și dînsul adăoge „*prin achiamare*”; dar dupe ideile ce ne am format noi acum, în viața noastră constituțională, despre alegerea de mandatarî, credem că cu greu s'ar aplica acest epitet ce coprinde în sine un înțeles cu totul liberal, la denumirea membrilor acelor comisiuni d'a dreptul de către președintele adunării. În adevăr modul urmat era astfel: președintele declara adunării că, pentru membri a cutării comisiunii sînt buni *cutare, cutare și cutare*; iar adunarea, de curtenie pentru persoanele numite, se u ca să nu strice plăcerea președintelui, respundea la fie-care nume impus, prin urarea sacramentală: *Să trăiească!* Și bine făcea adunarea de era așa de amabilă și de lesne înduplecată, coci altmintrelea s'ar fi putut expune chiar dînsa a priimi de la șeful ei, o glumetă somațiune ca aceia ce el adresă sexului frumos care împodobea galeria superiôră a săleî, și care, permițendu'si într'un moment de satisfacere a'si exprima mulțumirea către un orator ce făcea lauda sa, fu apostrofat de către președinte cu aceste cuvinte, mai mult demne de un Iman turcesc: „Domnia vóstră de acolo de sus să tăceți. Femeile trebuie să fie mute ca pescele.”

Tot în această ședință s'a citit și un raport asupra activității comitetului în lunile trecute, precum și asupra deosebitelor daruri în bani, cărți și colecțiuni mineralogice ce Asociațiunea priimise, și în fine tot d^l Bariț, secretar primar al comitetului, membrul cel mai activ și îndemnătorul principal al emulațiunii ce mișca Brașovul în acele zile, închise ședința prin cuvintele următoare, în care domnia-lui da séma publicului despre intențiunea ce a împins pe conetățenii săi a încerca o expozițiune de produse naționale și despre folosul ce pôte isvorî dint'un asemenea început.

Culegem câte-va idei principale din cuvântarea sa astfel precum a publicat'o *Gazeta Tansilvaniei* No. 60 din 1 august, deși improvisațiunea oratorului adăogi și mai multe considerări asupra greutăților ce se întêmpinase în oxecutarea proiectului, greutăți provenite numai din cauza noutății acestui fapt, neobicinuit încă, subt astfel de formă, în poporul român. D^l Bariț a arătat în cuvintele de mai jos, cât este de rău judicat acest popor și cât el pôte face de la sine, adică cu mult mai mult decât s'ar crede:

Între manifestările vieței nóstre naționale, sociale și practice și între opiniunea formată la alte popóre despre noi, domnesce tocmai și pe câmpul industriei și al agriculturiei, încă și pêne în aceste momente o diferență din cele mai aprige, din câte numai se potü cugeta. Unele

popóre mai sânt adică de acea opiniune, cum că industria la Româniî transilvanî este nulă și că agricultura lor âncô se află tot numai în starea ei primitivă, precum a putut fi aceeași înainte de acésta cu câte-va miî de ani. Din contra ânsé, masa precumpănitóre a poporului românesc a fost, mai e în stare și pêně astăđi de a'și produce, a'și face și îndestula cele mai multe trebuințe ale vieței sale pământesci, numai dupe faticile brațelor sale. Să ne întórcem spre óre-care ținut al țerei, să luăm în de a-própe cercetare modul vieței, îmbrăcămintea și tóte trebuințele Româmului, pentru ca să ne câștigăm deplina convicțiune, cum că Româmului lipsescú numai acelea câteva meserii, pe care dînsul séu că a învățat din moși de strămoși a le desprețui ca pe unele care nu arú corespunde geniului și caracterului séu național; séu iarăși de acelea care, în pozițiunea și între referințele sub care a gemut de mai mulți secolî, îi fusese strîns oprit de a le învăța, séu și de acelea, ale căror trebuințe nu le a simțit nici odinióră, din causă că nu corespundeau modului vieței la care a fost datat iarăși din străbuni preste tóte generațiunile pêně în ȓilele nóstre.

Apoi, dupe ce a arătat cu óreși-care amênunte în ce consistă, subt aceste felurite raporturi, activitatea actuală a poporului românesc de peste Carpați, activitate ce merită a fi învederată și prețuită, oratorul, în modestia sa de organisator principal al acestei părți însemnate a sêrbătorii naționale de la Brașov, căută să scuzeze chiar și printr'o glumă, tentativa sa, tot atât de interesantă, de instructivă cât și de bine ni merită:

Acelora cari nu 'și au luat timp de a pune în cumpană temeuri de natura celor sus atinse, le a plăcut a lua încercarea noastră în ris și a o caracteriza de o simplă măimutărie; adică cum am dice cu alte cuvinte: fiind că alții au apucat la drum mai de dimineță, noi să nu mișcăm din loc; fiind că alții au învățat a înota, noi să nu intrăm nici pêne la genuchi în apă: fiind că alții au curagiul de a încăleca armăsari spumegători și înfocați, noi să nu cutezăm, nici a mai prăsi vre-un cal în bătura noastră.

Ci totuși să ne întorcem; ce să mai negăm aceia ce nu se mai pôte ascunde nici de cum? Așa este: expozițiunea în general este în adevăr o măimutărie, adică o imitațiune atât a târgurilor, cât și mai virtos a jocurilor îndatinate la Elinii anticî, séu a minunatelor adunări din tótă patria împrejurul unor temple de ale lor, unde avea a se produce fie-care în arta séu în meseria sa, în fața întregii națiuni, de la care apoi toți cei mai eninenți își luau cununa de victorie. Așa e, idea ce s'a făcut de modă ca de dece ani în cóce și s'a pus cu atâta sgomot în lucrare la Londra, Paris, Munich, Viena și pe aiuré, sémănă și ea unei antice, reafiate în ruinele Palmirei séu ale Pompei, dupe care acum artiștii moderni facu o mie altele asemenea. Óre ânsă pentru aceia se pôte nega folosul practic al expozițiunilor?

Acéstă întrebare onorabilul public ascultător 'și o pôte deslega cu privire la poporul nostru, în mod cu totul practic, trecend, decă'i place, în localele pe unde se aflu aședate obiectele trâmise de către toți favoritorii acestei întreprinderi fragede și nepretențiose.

Tot publicul, în adevăr, dupe aceste cuvinte, se răpedi cu curiositate către expozițiune. Erau patru săli pline cu mai multe mii de obiecte di-

ferite și, pe tot minutul, trămiși din deosebite localități române de peste munți soseaș aducând alte năoă obiecte; însciințarea proiectului se făcuse târziu și astfel multe din țările române ale Austriei nu avuseser vreme a se pregăti; din Bucovina, din Bihar, din Satmar, din Maramureș și din alte câte-va localități nu se trămisese nimic la expozițiunea din Brașov; apoi iar produsele vegetale, grâne, legume și pome, erau în număr foarte redus; numai țera Bêrsei aduseser câți-va mănuchi de spicuri 'nalte și gróse; din alte țări mai depărtate, unde n'au fost ómenii cari să îndemne mai cu stăruiuță pe țeranii, Români, bânuitorii și sfieții din fire, nu se riscaser a trămite *prube* de produsele lor, neputând înțelege ce voiesc a face poznașii de Brașovenii cu grânele de la dinșii. Dar, orii și cum, produsele manufacturate erau numeróse: pielăriile, cojocăriile și curelăriile, pe de o parte; pe de alta, un model de o móră din nou inventată de un Român și alte specimine de instrumente arătorii; apoi coșurile de richită și panerile din Rășinari și din Săcele, și mai presus de tóte albiturile și straiile țesute și împodobite cu măiestrie de femeile românce, presentaș o priveliște plină de interes. Industria și măiestriile, deși primitive, își aveau un caracter al lor românesc, moștenit de la străbunii și care mai lesne se lega cu măiestriile antice pe care le mențióneză autorul Georgicelor séu agronomii latinii Caton,

Columel și Paladiu, și cu modelele ce se descoperă pe totă țioa în cenușele Pompei și altor locuri bogate în rămășiți străbune, decât cu produsele mai perfecționate ale manufacturelor moderne din țările Europei apusane. Tradițiunea antică servă de basă la toate lucrările poporului român și la toate uneltele cu care el se slujește. În expozițiunea de la Brașov acest adevăr nu fu desmintit, și în zadar publicul așteptă să sosescă carul unui preot, mai dibaciu decât toți compatrioții săi, despre care eșise vorba că are să vină cu familia sa într'o căruță inventată de dînsul și care umbla fără vite trăgătoare.

Printre obiectele ânsă, provenite dintr'o cultură câștigată în țările civilisate, vom menționa frumósele colecțiuni de minerale și petrefacte, pe care un profesor din Transilvania le oferise Asociațiunii și scólelor române din Brașov și din Blaj; apoi produsele fabricei de hârtie, stabilită în Zărnești aprópe de granița Principatelor, de pe la Bran, și dirigiată acum de d^l G. Bariț; și âncó lucrările artistice ale junilor pictori studenți Michail I. Pop, Vlădăreanu și C. Popescu; ale sculptorilor A. Andronic, Nicolae și I. Pop; apoi în fine, ca lucrări în care talentul natural ajunsese pêne în gradul artei, vom menționa un portret gigantic al lui Michailu Vitezul cusut de mână la gherghef, de către o damă româncă din Cluș, apoi mai multe obiecte săpate în lemn de un sculptor

țeran din Boița, anume Grozea, și în fine icónele și poleiturile făcute de zugravul poporan Al. Istrățescu.

Repețim încă odată că țesăturile și cusăturile ocupaū o parte din cele mai însemnate în acéstă expozițiune națională. Femeile, mai puțin gelóse decât bărbații lor de a'si ascunde curiosității publice, produsele muncēi și îndemânării lor, umpluse duoē săli întregi cu o profusiune de lucrări de mână de tot felul, începēnd de la grosolana pēndă de cânepă lucrată în argé, pēnē la cele mai fine și mai dibace cusături. Nu vom spune nimic de pungile și de pernele pe caneva, împletite și cusute de damele de prin orașe, cōci civilisațiunea, care scie să niveleze totul, perfecțiunând și generalisând mijlócele de executare, a răpit acelora orice originalitate națională; dar veșmintele țesute, croite și ornamentate de Româncele de la țeră, maramele, iiele, cămeșele, zăbunele, brânele, preșurile, cojócele chiar umplute cu mătăsuri și cu firuri, presentaū fără îndouială o colecțiune minunat de variată și plăcută vederii. Póte negreșit că aceleași obiecte, déca arū fi fost adunate în satele Principatelor, arū fi prezentat, în colorī, mai multă vioiciune și mai multă armonie, — cōci într'adevăr mătásurile orientale cu care se servă la noi sātencele spre a împodobi veșmintele lor, aū de acele tonuri călduróse ale orientului, pe care nu le potū atinge cu nici un

preț văpsitorii din occident;—dar ori și cum, nimic nu p^ote fi mai grațios ca acele cojoc^ele de oie albă cusute cu v^ergi și cu triunghⁱuri de mătase ne^gră, care se fac^u și la noi în Muscele, și în Vrancea, și pe p^ola opusă a Carpaților în B^ersa, și care s^emănă a fi decorate cu inscripțiuni persane cuneiforme ca p^ăreții și st^elpii din Persepolis; apoi iar, cele-l-alte veșminte de piele înflorate, cusute pe la Sibiu, cu bucheturⁱ de miⁱ de colorⁱ; apoi chimirile de piele roșie împ^estrițate cu desemnuri felurite, tipărite s^eu lipite d'asupra și decorate cu alămurⁱ strălucit^ore; apoi încă preșurile țesute cu fir alb s^eu galbin, cu ornamente și cu c^îucurⁱ lungi de lână colorată, care se lucr^eză în Banat, înlocuind acolo șorturⁱle și fotele ț^erancelor n^ostre.

T^ote aceste felurite obiecte adunate la un loc, ca o expresiune a industriei Românilor de peste munți, nu da âns^e cătuși de puțin prilej visitorului venit din Principatele române, să simtă că trecuse granița; produsele erau cu totul aceleași ce ar^u fi putut să adune și ț^era n^ostră din sⁱnul ei, fără de a împrumuta de pe la străini. Ac^esta dovedesce că produsele care deosebesc Transilvania de noi, nu s^unt ale Românilor și că națiunea, în ori-ce stare se află și sub ori-ce domnire trăiesce, ea totuși a păstrat, în t^ote, același caracter, aceleași obicei^e în viața sa casnică, aceeași activitate, aceleași tradi-

țiunii industriale, același gust original și propriu al său.

Un alt folos ce se va trage dintr'acest început de expozițiune, e acela recunoscut acum pretutindenți, de a pune emulațiunea în inimile producătorilor și de a îmboldi, prin modul acesta, perfecționarea producerii. Sântem convinși că, la anul, decât Românii de peste munți voru repeți înființarea unei asemenea adunări de obiecte naționale, colecțiunea va fi mult mai completă și în multe puncturi se va simți un învederat progres; apoi, urmând tot astfel înainte, industria națională se va pune pe adevăratul picior al concurenței, care îi va asigura înaintarea. Ceia ce Brașovenii au făcut în véra trecută, cu șese luni mai 'nainte, noi am propus a se face și dincóce de munți; când a fost cestiunea de a se trãmite la expozițiunea universală de la Londra, obiecte produse în Principatele române de la Dunăre, noi am socotit că mijlocul cel mai nimerit de a culege pentru acea expozițiune a lumei, flórea cea mai alésă a produselor pământului românesc, ar fi de a aduna în capitală, — acum la început, chiar cu chieluțelii din partea guvernului, — tóte produsele țerei de orí-ce natură arú fi; de a forma astfel o expozițiune permanentă care, în fie-care an, s'ar adaoge și s'ar îmbospăta cu nouë produse. Astfel am avé de o dată un museu etnografic național al tărâmului, al agriculturii, al in-

dustriei și chiar al artelor patriei noastre, în care un străin, ba măcar și un pământén, ar puté să aibă în vedere, la orî-ce minut, întregă activitate industrială a națiunii și tóte avuțiile cunoscute ale tărâmului românesc. Guvernul, pe de o parte ar puté institui premii pentru încuragiarea producătorilor; pe de altă parte, ar însărcina ómenii competenți ca să constate prin raporturi detaliate, starea deosebitelor ramuri ale producțiunii în fieșî-care an și să arate progresele séu pîedicele ce s'aũ ivit în cursul anului, precum și să propună mijlócele de a da o desvoltare mai răpede și mai solidă cutărei séu cutărei ramure de producțiune folositóre. Socotim că o asemenea instituire n'ar fi fără de folos pentru țeră, și chiar pentru națiunea întregă, cõci la aceste concursuri s'arũ puté convoca și Româniĩ supuși altor guverne, spre a realiza, în acord cu dînșii, înaintarea industriilor naționale. Acestea n'arũ fi greũ de executat; dar vedem că Brașovenii aũ călcat aci înaintea nóstră. Dumnedeũ să le ajute, cõci atunci e speranță să apucãm și noi în urma lor!

Dar să ne întõrcem la ocupațiunile Asociațiunii literare. Ședința din 29/17 iulie a fost cu totul consacrată la citirea mai multor disertatiunii ce erau aduse séu trãmise de către autorii lor. Cele din casul al duoilea rêmaseră necunoscute publicului; dar cele-l-alte fură rostite pe rõnd fie-

care de compunătorul său și unele deteră chiar pricină la o desbatere destul de însemnată. Acestea fură chiar cele d'ântei citite, adică disertațiunea d^l profesor Gavriil Munténu, despre *Purismul în limba română*, pe care noi am publicat'o în *Revista Română*, și cuvântarea părintelui canonic Timoteiu Țipariu pe care doream asemenea a o tipări. D^l Munténu, precum cititori Revistei s'aũ putut încredința, expuse în discursul său, cum o comisiune filologică, convocată de guvernul austriac la 1860, fu însărcinată să stabiléscă o ortografie română cu litere latine; cum acea comisiune declarându'si mai ântei incompetența pe temeiu că acéstă lucrare se pôte face numai de o societate literară în care s'arũ afla representați, nu numai Ardélul, ci âncõ Timișóra și Cernăuți, adoptă și propuse totuși ortografia inventată de d^l canonic Țipariu; și în fine d^l Munténu invită pe Asociațiune ca să priiméscă de bună acea ortografie, impunénd'o diarelor române, cărților scolastice și tutulor membrilor săi.

Acéstă propunere, președintele socoti mai ântei de cuviința a o pune în apreçuirea unei comisiuni filologice alésă din sînul adunării. Acea comisiune se și denumi; dar, rădicându-se unele obiecțiuni asupra scurtului timp de duoë-deci-și-patru de ore ce se acorda pentru o așa importantă lucrare, discuțiunea fu întreruptă prin cererea părintelui canonic Țipariu de a citi o disertațiune

privitoare tot la această materie. Venerabilul filolog luă cuvântul și citi totă orațiunea sa, plină de considerațiuni adânci și de fapte interesante; dar glasul eruditului bătrân este așa de slab, puterile sale sunt așa de debile, încât publicul, păstrând o religioasă tăcere, mai mult putu admira vioiciunea și silințele respectabilului învățat, decât a se inspira din elocuentele cuvinte, ce cugetul său mai mult decât glasul, le pronunța. Acesta fu o mare pagubă pentru adunare, căci cât despre noi, care ne apropiasem cu totul de orator spre a-l auzi, recunoscăm chiar din minutul acela că vorbele cele mai puternice și mai patriotice ce se rostiră în acea adunare de trei zile, fură, fără îndoială, ale părintelui Țipariu. Acum, după publicarea cuvântării sale prin ziare, totă lumea poate judeca acesta; totă lumea va prețui modestia cu care se exprimă învățatul bătrân ce 'și a consacrat o viață întrăgă de lucru, la studii serioase; totă lumea va recunoște simțimintele de înalt patriotism care iniméză pe eruditul bărbat în toate lucrările sale; și chiar deca Bucuresceni ară voi să'i cêră sêma de disprețul cu care vorbi de *apa turburată și mestecată a Dêmboviței în Bucuresci*, apoi totuși Români, toți într'o unire, îi voru mulțumi pentru această frumoasă urare cu care termină cuvântarea sa :

„Dea cerul ca, precum toți sîntem de un sânge,

„toți ne am îndulcit de la sînul mami noastre cu
 „aceleași cuvinte dulci, toți ne sîntem frați, — orî
 „cât ne despartu munții și văile și orî cât ne
 „împartu stările politice și confesiunile religioase, —
 „lot numai una să fim, o națiune, o limbă, o li-
 „teratură. Și deca pe alt câmp Românul e tăiat
 „în bucăți și purcede pe căi diferite, une orî cu to-
 „tul contrarii, dar cel pușin în literatură, în pașii
 „cătore cultură, numai un corp și numai un suflet
 „să fie. Atunci, orî-ce despărțiri politice, sociale
 „și religioase ne voru tăia de la o-l-altă, dar spi-
 „ritul națiunii și geniul român va tinde aripele
 „sale peste toți fii lui Traian și'i va ține legați
 „întro legăturile păcii, frației și unității naționale.
 „Așa să fie în veci! Amin!“

De ce trebuie ore ca dupe așa frumoase cu-
 vinte să intrăm într'o desbatere unde vom fi si-
 liți a arăta cum une-orî, la ómenii cei mai cul-
 tivați, cei mai demni, simțurile cele mai 'nalte
 se înjosesc, ideile cele mai largi se îngusteză, și
 chiar patriotismul, acea mare idee care, hrănită
 în sufletul Românilor ca un instinct, le a păstrat
 viața în scurgere de atâtea secolî, chiar acel mare
 simțimént vital, dicem, se reduce la considerări
 meschine de provincie. În adevăr, asupra unei
 propuneri a părintelui episcop Șaguna, care pro-
 punere pré-sânția-sa o cualifică de îndrăznétă și de
icónă a caracterului său, Asociațiunea priimi, — nu
 ânsé fără desbateri, — ortografia propusă de acea

comisiune filologică alcătuită numai de membri aleși din Ardél. Așa dar Transilvania, fîca cea mai jună a independenței române, ea care a zăcut sub jug străin atâtea mari de secolî, păstrând limba română ca un graiu clandestin, neîertat nici pêne ađi în sfaturile țerei, Transilvania, fiindcă a dat nascere câtor-va filologi de merit, vine și impune de sineși o ortografie, judicată bună numai de Ardelenî și nedesbătută cu românimea désă care a păstrat de secolî, pe fața Europei, numele respectat de *România autonomă*! Óre literatura nóstră a intrat în Saturnale?

Adunarea de la Brașov, fără de a lua în considerare obiecțiunile demnului bărbat d^l Vicențiu Babeș, unul din apărătorii drepturilor Românilor Bănățeni în ultima dietă de la Peșta, și care arăta că în Banat autoritățile religioase și chiar civile oprescú cu totul scrierea cu litere latine; fără de a pricepe înțelesul adúnc al cuvintelor d^{lui} Laurian carele, printr'un nalt simț sciind să 'și facă o patrie din întréga Românie și să învingă orî-ce predilecțiune provincială, a declarat în sinul adunării că cei mai mulți Români, din care și el unul, nu cunoscú acea ortografie, fie orî cât de bună, și că pentru aceia, Asociațiunea nu trebuie să o adopte definitiv; cu tóte acestea, dicem, adunarea de la Brașov a primit ortografia propusă, ca a sa proprie, oficială și statornică.

În via discuțiune iscată asupra acestei materii, am auzit cu părere de rău pe d^l G. Bariț dând, într'un ton neasemănat cu obicînuita domniei sale curtenie, o desmintire d^{lui} Laurian, când acesta arăta că însuși domnia-lui, cu partea cea mare a României, n'avea scire despre acea ortografie propusă. Óre d^l Bariț n'a înțeles ce voia să dică d^l Laurian? óre domnia-lui n'a priceput că d^l Laurian, când vorbea de sineși, se întrupa în cele șese, șapte milióne de Români ce n'aveau nici o parte în adunarea din Brașov? Negreșit aceste considerări înalte scăpase din vedere d^{lui} Bariț în căldura discuțiunii, și suntem încredințați că, în patriotismul său luminat, domnia-lui mai întei va recunósce acum că, nici vre-o câte-va sute de Ardeleni inteligenți nu potú da singuri legi limbei române, nici nu se potú considera ca definitive și cu totul serióse hotărârile dictatoriale ale adunării din Brașov.

Spre o mai bună dovadă despre acéstă din urmă apreçiare, vom arăta că desbaterea s'a terminat printr'o glumă de un gust cu totul noú în parlamentarism, a părintelui episcop Șaguna, carele cu gestul și cu vorba amenință pe toți preoții din eparchia sa și le vesti că vorú păți rău, déca nu vorú adopta îndată și fără observațiuni, fericita ortografie pe care pré-sânția-sa a combătut'o și a afurisit'o mai de-ună-đi cu atâta învierșunare.

O quantum mutatus ab illo!

Părintele mitropolit Șuluf nu merse așa de parte, ci aprobând din parte'i aceste inovațiuni, mărturisi că, bătrân precum este, „se silesce a „scrie dupe regulele cele noue, dar când apucă con- „deul ceva mai răpede, apoi iar o rupe pe *șlén-* „*durile* sale cele bătrânesci.“

În fine protocolul ședinței pörtă conclusiunile acestei desbateri, redactate în modul următor:

1. Adunarea priimesce ortografia recunoscută de bună și corespundătoare limbei românesci de către comisiunea filologică din anul 1860 și o recomandă publicului cititor și scriitor.

2. Aceiași adunare îndată pe comitetul Asociațiunii ca :

a) să recerce pe toate ordinariatele românesci recomandându-le ca să bine-voiască a priimi subatinsa ortografie și tot odată a lua măsurile recerute spre a se introduce aceiași în tot cercul activității lor ;

b) să încunoscinteze și pe guvernul țerei despre această ortografie, ca despre una ce se pôte asemenea recomanda la toate oficiolatele în toate ramurile administrațiunii publice ;

c) tot acest conclud al adunării să se facă cunoscut și redacțiunilor naționale românesci.

3. Cu toate acestea ânsă adunarea recunósce fie-cărua dreptul nețermurit al liberei discuțiuni asupra gramaticii și ortografiei limbei, pentru că este bine cunoscut cum că, pe câmpul sciinței, nu încape nici o restringere séu dictatură, ci că acesta are să provină numai de la legile vecinice care se descopere din natura limbei.

Cu totă generósa liberalitate a acestei din urmă clause, prin care se permite Românilor de

a scrie mai românesce decât mulți Ardeleni, nu e mai puțin adevărat că Asociațiunea literară Transilvană a adoptat o ortografie a ei și că ea s'a îndatorat a 'și pune toate silințele ca s'o introducă în totă națiunea română de dincolo de munți, fără de a lua câtuși de puțin sēma de partea cea mare a națiunii române, adică de locuitorii Principatelor. Prin modul acesta, vom ajunge a avé una séu mai multe ortografii la noi, dar toate diferite de cea de dincolo; și pōte cu timpul vom avé o limbă românescă la noi, și alta dincolo. Acest straniū rezultat este fōrte probabil, déca nu se vorū lua mēsuri seriōse pentru a 'l preîntēmpina; cōci negreșit chīar astăđi puținī vorū fi acei Romāni din Principate cari vorū înțelege cu înlesnire unele frase ce se pronunțiau fără nici o temere de ridicol, în adunarea de la Brașov. Spre exemplu, auđeai oratorī đicēnd: „*În atarī cercustări momentōse debue să defigem ofi-
olatelor etc...*“; ceia ce se traduce pe românesce: „*În atarī séu în astfel de împrejurări grele tre-
buie să hotărīm dregătoriilor etc...*“. Déca vom merge tot așa, apoi negreșit vom ajunge ca, peste cincī-đeci de anī cel mult, Romāniī de dincolo și de dincōci de Carpați să se înțelégă între sine așa de puțin cât și Spaniolii cu Portughezii.

De câte orī se presentă ocașiune, noi ne simțim o datorie de a atrage luarea a-minte a tuturor literaților noștri asupra acestei desbinării naționale

pe care ei însiși cu imprudența o pregătesc. Fie-ne dar iertat a spune acestea chiar în fața acelor cari au adoptat cu entusiasm erudita ortografie, și să *etimologică* a respectabilului canonic T. Cișariu, și căria nu 'i am găsi pôte așa multe neajunsuri, deca ingeniosul ei autor ar fi isbutit să și scrie cu dînsa numele său propriu, astfel încât să nu'l citescă unii **Чинар** și alții **Чинар**; unii **Чинарис** și alții **Чинарис**; ci toți cu totul, *Cișariu*, precum se pôte scrie și citi cu tôte ortografiile inventate și usitate pêne acum în țările românesce, osebit numai de a domniei sale.

Închiăindu-se cu așa trist succes discuțiunea asupra ortografiei, d^l protopop Ión Petric citi o mică disertațiune asupra creșterii vermilor de mătase și asupra cultivei dușilor său *frăgarilor* (precum se dîcî în Ardél), în care dovedea căte folose se pôte trage dintr'acéstă exploatare, ce din dî în dî dobêndesce o mai mare întindere în tôte țările române.

Apoi, d^l Ión Pușcariu citi frumosul discurs *Despre importanța documentelor nobilitare ale familiilor române*, pe care amicul nostru d^l Papiu Ilarian l'a retipărit în *Tesauru de Monumente Istorică pentru România*, (tom. I, fasc. 3, septemvrie 1862). D^l Pușcariu, bărbat laborios care scie să unescă îndeletnicirile sale administrative ca prefect în mai multe ținuturi române din Transilvania d'a rîndul, cu cercetări istorice pline de

un interes național, a reușit a desgroapa nobleța națiunii române chiar și din colibeile foștilor Țobagi de la Făgăraș și din valea Hațegului; domnia-lui ține un catalog său album, în care stau înscrise toate actele vechi ce a putut căpăta pene acum și așteptă completarea acestei lucrări, spre a da publicului un bogat seceriș de documente vechi din cele mai importante. Introducerea la această lucrare, scrisă într'un stil elegant și colorat, a fost citită de domnia-lui dinaintea unui public, care a primit-o cu aplause adesea repetite și tot-d'auna bine meritate.

În fine, d^l G. Bariț a închis și astă dată ședința, citind discursul său: *Despre artele frumoase cu aplicarea lor la cerințele poporului românesc*. N'avem decât sincere laude a da acestei interesante disertațiunii, care, pe lângă multe considerațiuni pline de gust și de adevăr, da și explicarea concertelor naționale ce se ținură dupe amiazi, în acele trei zile solemne, precum orațiunea d^lui Bariț din ajun dase explicare asupra expozițiunii din Brașov. Astfel științe, literatură, arte și industrie, toate ramurile producțiunii spiritului național, își avură locul lor în acea sêrbare intelectuală a națiunii.

A treia și ultimă ședință, fără de a fi tratat cestiuni de un interes foarte întins, fu ansă, fără îndoială, cea mai interesantă și cea mai roditore în rezultate bune; într'insa a fost vorba

de a discuta raporturile comisiunilor numite, cu două zile înainte, spre a verifica socotelile din trecut și a determina cheltuielile pentru viitor. Aci, din mai multe sesiuni de amănunte, se ridicară desbateri serioase, vii, animate, la care mulți membri din adunare luară parte cu interes. Nu mai era o glătă sgomotoasă de aprobatori ai oracolelor venite din capul sălei; ci un consiliu de bărbați cugetători, cari își combinau ideile și părerile în modul cel mai profitabil pentru scopul ce'și propune Asociațiunea. În ziua cea din urmă, formele unei adunări deliberative se statornicise în adunarea de la Brașov, și este de observat că progresiunea mersese crescând în cele trei ședințe consecutive. De la aclamările entusiaste ale zilei d'ântei pêne la minuțioasele discuțiuni ale ultimei ședințe, adunarea trecuse prin desbaterea sesiunii ortografice, în care libertatea de opiniuni a membrilor fusese în crâncenă luptă cu apăsarea comitetului dirigent. Astfel se formeză națiunile la viața represintativă. Românul, mai cu deosebire, bogat în sămânță de vorbă și nu lesne înduplecat la ce'i spune oricine, învață foarte ușor meseria parlamentară. Chiar în adunarea literară de la Brașov, simțea în inima românească crescând din zi în zi în peptul fie-căruia.

Punctul antei de discuțiune, în ședința din 30/16 iulie, fu de a ști deca se pot bucura de

drepturi și de titluri, acei membri cari n'au îndeplinit cu totul condițiunile statutelor Asociațiunii, întru cea ce privesce admisiunea și clasificarea lor. Dupe acele statute, membrii sânt de patru feluri : *fundatori* sânt acei cari depună la Asociațiune odată, cel puțin o sumă de 200 florini austriaci (vre o 34 de galbeni); *ordinari* sânt aceia cari de sineși se înscriu și depună la unu! din colecții Asociațiunii, séu odată pentru tot d'auna, un capital ce aduce un venit de 5 florini, séu pe fie-care an taxa de 5 florini (nici un galben întreg); *correspondenți* sânt aceia cari înscriindu-se, se voră denumi prin adunarea generală în urma propunerii preșidentelui, a comitetului séu și prin moțiunea vre unui membru ordinar ; în fine, *onorari* sânt aceia cari se denumesc de adunarea generală pe temeiul dovedit al capacității, înaltei pozițiuni și altor merite personale ale lor ; aceștia sânt liberi de oră ce contribuțiune.

Cu așa condițiuni lesnicioșe s'ar crede că un mare număr de Români din Principate ară fi prenumărați cel puțin printre membri ordinari. Cu toate acestea, tabelul de membri, rânduți dupe ținuturi, ce se presentă adunării, era cu totul în defavórea nóstră. Trebuie să mărturisim, pe de altă parte, că fundarea, scopul și destinele Asociațiunii erau foarte puțin cunoscute în Principate ; dar sperăm că publicitatea și timpul voră

lăți ıute în inimile Românilor, dorința de a încurajă și de a susține tendențele și faptele folositoare ale Asociațiunii literare din Ardel. Tabelul mai sus pomenit este într'asfel:

Brașovul	cu 49 voturi.	Făgărașul , cu 21 voturi
Blajul	„ 45 „	Viena . . . . . „ 18 „
Belgradul	„ 34 „	Ungaria . . . . . „ 33 „
Sibiul	„ 35 „	Banatul . . . . . „ 12 „
Sasreghinul	„ 20 „	Bucovina . . . . . „ 8 „
Moldavia	cu 9 voturi	
România	„ 5 „	

Numai patru-spre-dece membri în Principate, și chiar aceia mai toți onorari, acesta s'ar pute privi ca o nepăsare din partea noastră, pentru mișcarea civilisătoare și națională a fraților noștri de peste munți, deca publicul nostru, incunosciințat acum mai mult despre existența și despre activitatea *Asociațiunii Transilvane*, n'ar veni pe viitor să le sprijine prin subscrieri numeroase. *Revista Română*, care 'și a luat drept țință, respândirea luminilor printre Români, înfrățirea generală a națiunii cel, puțin pe câmpul erudițiunii și al bunului gust literar și artistic, precum și sprijinirea orî cării idei salutare pentru propășirea națională și intelectuală, *Revista Română*, dicem, se simte datore a invita pe toți cei cari au cătuși de puțină încredere în tendențele ei, de a lua parte la mișcarea literară și

progresistă a fraților de peste munți și de a se înscrie printre contributorii ei. Numai cu acest mod, Românii de dincolo, vădând că consăngenii lor din Principate nu sînt cu totul indiferenți la aspirațiunile ce'î frămîntă, și la fapte bune ce ei întreprind, voru cuteza atunci mai cu a-nevoință a apuca, ei de sineși și isolați, căi ne-străbătute, în care națiunea întrégă nu'î va în-soçi. Numai cu acest mod vom întreține și vom întări „acel spirit al națiunii, acel geniū român,“ de care a vorbit venerabilul părinte Țipariu, „și „care va tinde aripile sale preste toți fiii lui „Traian, și'î va ține legați întru legăturile păcii, „frăției și unității naționale!“

Dar vorbeam de discuțiunile ședinței a treia de la Brașov. Una din cestiuile cele mai des-bătute a fost împărțirea ajutórelor pe la tinerii studenți de prin Facultăți, pentru cari, pe de o parte Asociațiunea destinase un fond, iar de cealalta, se facu în public numeroșe colecte, adunate și distribuite de comitete locale. Mulți au opinat pentru desființarea comitetelor și întrunirea tutulor colectelor în casa Asociațiunii; mai mulți încă pentru libera împărțire a generosităților publice către junii studioși. În tóte aceste discuțiuni d-nii Vicențiu Babeș și Ión Pușcariu s'au distins mai cu deosebire, prin soliditatea ideilor susținute, prin înlesnirea și puterea elocuțiunii, prin curtenia formelor adevărat demne de un parlament.

D^l Pușcariu, deși în statul lesne alarmat și bănuitor al Austriei, nu s'a ferit chiar de a manifesta dorința ca pe viitor adunarea să se conforme, cel puțin întru formarea budgetelor sale, cu adunările deliberative politice. D^l Laurian, care a luat de mai multe ori cuvântul, a fost respătit prin respectul și aprobațiunea ce publicul a acordat Țiselor sale, de amarnica împotrivire ce întâmpinase, cu o Ți mai 'nainte, din partea comitetului dirigent. Apoi au mai vorbit și dⁿⁱⁱ Barit, Axenție, d^r Rațu, Munténu, Crainic, Visarion Roman, protopop. Popazu, Găitan, Antonelli, Măcelariu, Bohățel, Andreiu Mureșanu, părinții archierei Șuluț și Șaguna, etc. Luptătorii de la 1848, acum în mare parte, membri ai *oficiolator* seú dregătoriilor cesaro-crăiesci, precum și junii asupra cărora se'ntemeiază viitorul mai depărtat al națiunii, se încercau la lupta cuvântului pentru materii de o mică însemnătate, așteptând pôte alte cestiuni mai grave, mai vitale pentru sórta poporului român.

În fine ca să resumăm aceste desbateri, vom menționa aci principalii articoli coprinsi în budgetul propus. Micșorimea sumelor să nu mire pe nimeni; banii au tot-d'auna o valóre relativă și pôte, cea ce nu s'ar face în unele locuri cu mi, se face ațuré cu Țecimi. Sărăcia nu este nici vină, nici rușine, când faptele săracului sunt

bune; dar rușinea și vina mare e a aceluia care are mult și nu face nimic bun și temeinic.

Cheltuielile propuse de comisiunea anume însărcinată cu acesta n'au depășit o sumă de 3000 florini, și cu toate ânsă înt'însele erau prevădute și provădute „cu inimósă dărnicie“ toate cele ce puteau să dea ajutor și înaintare némului românesc. Pentru sineși, pentru cancelaria sa, și pentru ale sale tipării, Asociațiunea nu păstrase mai mult de vre o 300 or 400 florini; dar ea distribuia în stipendii la studenții de tot felul, peste 1400 florini; pentru tipării de cărți istorice și didactice, consacra iarăși o sumă destul de însemnată; apoi acorda și premie naționale, dintre care cel mai important era cel de 50 galbeni oferit poetului brașoven Andrei Mureșanu; în fine pentru artiști, pentru industriași, pentru agricultori, într'un cuvânt pentru cei mai de căpetenie părtași ai expozițiunii, ea asemenea crease câte-va premie de câte 100, 60, 35 și 25 florini. În articoli 13 și 14 al proiectului comisiunii se propunea a se împărți 100 florini membrilor comitetului pentru dislocările lor și 100 florini ca onorar anual al secretarului secundar.

Ânsă aceste două propunerii s'au refusat de către adunare; acolo toți lucră de patriotism, și patriotismul lor e încă destul de ténér, ca să'i facă a lucra cu activitate și chiar fără de salarii. Din cei-l-alti articoli încă se vede că,

în proporțiuni mici, toate trebuințele națiunii au fost prevădute: resplătiri și încurajări la cei ce s'au distins în vre o lucrare; premii pentru a înlesni dezvoltarea unor ramure folositoare, atât în cultura intelectuală cât și în cea materială; ajutoare la junimea studioasă spre a se pute susține pe băncile școlii; respândire a publicațiilor de un folos practic și moralizator pentru națiune; toate 'și au găsit locul în acest mic budget, pentru care noă ne ar fi trebuit pôte milioane fără ca să fi asigurat un rezultat mai bun.

Adunarea decise încă împărțirea ei în trei secțiuni: filologică, istorică și fisico-naturală. Fiecare membru se pôte înscrie pentru cea în care voiesce să figureze, și îndată ce secțiunile se voru întocmi, se voru începe și lucrările fie-căria în parte. Se mai vorbi și despre prețuirea și vânzarea cu licitațiune a obiectelor din Expositiune, pentru care se și denumi o comisiune; și se hotărî ca viitoare sesiune a Asociațiunii, adică a treia, să se țină la Blaj, cu începere din ziua de 22 iulie, stil vechiu, anul 1863, ziua luni dupe sf. prooroc Îlie, când și tinerii de prin Facultăți voru pute asista, având cursurile și examenile lor sfârșite.

Ultimul incident al ședinței fu denumirea mai multor membri onorari. D^l Bariț, rememorând relațiunile de comerț și de afaceri ce Ardealul și mai cu seamă Brașovul întreține cu Prin-

cipate, conchise prin a propune de membri pe câțiva bărbați de dincóce de munți și anume pe d^l C. A. Roseti (óre ca staroste de neguțători din Bucuresci?); apoi încă și pe dⁿⁱⁱ G. Sion și N. Ionescu, pe junele Gr. N. Manu, carele, în tot cursul ședințelor, luase note stenografice, și pe subscrisul, toți aceștia acolo prezenți. Părintele canonic T. Cipariu, făcându'mi onóre de a mă propune și domnia-sa, mai adaoase pe d^l Cogălnicénul, cualificat de *Demostene al Românilor*, pe preotul evangelic Achner și pe geograful Bieltz, autorul unei însemnate cărți statistice asupra Transilvaniei; dar când fu apoi tot părintele Cipariu să mă propună și pe câțiva învățați maghiari, și mai cu sémă pe dⁿⁱⁱ Finali, comitele Miho și Varady din Hunedióra, mai multe glasure de desaprobare se auđiră. În sgomotul ce se făcu, venerabilul mitropolit Șuluț luă cuvântul și, cu gravitatea ce'i dau vârsta și meritele sale patriotice, aduse aminte Românilor ce erau de față „că națiunea română are și trebuie să „aibă inimă mare; că trebuie să arate că scie a „prețui orí ce merite, fie chîar și la inimiții săi „și să dovedéscă, prin chîar mărinimia sa, că, fiind „tare și puternică prin sineși, prin dreptul său, ea „n'are a se teme de cei carii o atacă pe nedreptate.“

Aceste demne și frumóse cuvinte, însoțite cu mií de aplause, terminară incidentul amenințător. D^l Vasici propuse încă pe d^l d^r Kratky,

directorul gimnasiului din Sibiu, și în fine se luă hotărîrea preventivă ca, pe viitor, propunerile de membri onorari să se facă mai întei dinaintea unei comisiuni examinătoare care va decide deca se pot obști în adunarea generală, spre a înlătura ori ce întemplantare supărătoare. Dl Sion mulțumi pentru a sa denumire și luă îndatorire de a sprijini scopul Asociațiunii din tôte puterile sale, printre compatrioții săi din Principatele Dunărene. De tôte părțile i se răspunse prin aplause și aclamări.

Publicul era acum tot în picior, gata a da sfârșit acestei ultime ședințe care se prelungise în curs de opt ore; atunci președintele, înălțând glasul, rosti aceste cuvinte:

„Din tôte câte se petrecură pene acum, am vedut spre cea mai mare mângâiere, cum că Asociațiunea noastră nu numai că nu o amenință nici un pericol de nici o parte, dar din contra sunt cele mai bune auspicii că va prospera încă și mai mult în viitor. Încât pentru programa de acum, nu pot dice alta decât că s'a împlinit dupe cât a conces timpul cel scurt; avem ânsă prospectele cele mai bune că altă dată va fi și mai bine. Putem spăra cu securitate că presupunerile noastre nu ne voru înșela, deca credem cumcă armonia și buna înțelegere cresce și se întăresce din și în și tot mai tare. Dea Dumneșeu să fie pace în lume, că sub sgomotul armelor nu pôte înainta nimica, prin urmare nici întreprinderea noastră. Să ne rugăm dar lui Dumneșeu pentru pacea lumii și bună starea înălțatului Împărat, că Lui avem a mulțumi aprobarea Asociațiunii noastre, că El a

fost bun de a făcut cu putință înființarea ei. Așa Tatăl să fie cu noi cu toții; să reverse preste noi, fiii săi, lumina adevărului, ca așa să producă o națiune sănătoasă și plină de virtute. Amin!”

Dupe această binecuvântare, corul junilor întonă un imn național, și apoi tot publicul se răsipi făgăduindu'și succes bun la întâlnirea din anul viitor de la Blaj.

Astfel se petrecură cele trei zile de sărbătoare națională ale adunării din Brașov. Marturi la fața locului, noi am expus aci, cu exactitudine și cu sinceritate, faptele care ne au impresionat mai viu și nu ne am sfiit a reprobă pe acele ce ni s'au părut nepotrivate, precum am și lăudat cu bucurie pe cele demne de admirațiunea tuturor. În adevăr, cât despre noi, nu înțelegem altă critică decât pe cea dreptă, nepărtinitoare, nefăcărută: deca părerea noastră va fi justă și deca viersul nostru va fi convingător, atunci culpeșul își va simți vina și se va îndrepta; iar deca aceste cualități ne voru lipsi, atunci cel pușin ne remâne mângăierea că nu am mințit consciinței noastre, afumând cu miresme prefăcute, nisce idolii amăgitori.

Pentru aceia, închiăind acum expunerea amănunțimelor din adunarea de la Brașov, trebuie să recunoscem că scopul, faptele și tendențele Asociațiunii literare transilvane, sunt în general demne de a fi susținute și îmbrăcișate de tot poporul

român, ca, prin acest mijloc, cercul lor să se lățească și să profite tuturor Românilor în de obște; apoi iar, fundatorilor ei, națiunea le este mult datore. Părintelui episcop Șaguna, mai în deosebi, carele a sprijinit proiectului pe lângă curtea imperială din Viena și căruia singur s'a încredințat de acolo executarea lui, poporul ardelén are de ce să'i fie mult recunoscător; deși pré-sfinția sa, crescut departe de sinul românimii, nu poate să'și întindă amorul național preste tótă poporimea română, fără distincțiune de eparchie și de guvern; deși credința națională a pré-sfinției sale se întemeiază mai mult pe curtea stăpânitoare din Viena, decât pe elementul vital al înfișării naționale a Românilor; deși speranțele pré-sfinției sale nu se arată a merge mai departe decât la o pacinică conlocuire a Românilor sudiți cu cele-l-alte națiuni alăturate, sub scutul tutelar al Bunului Împărat, pré-sfinția sa totuși a dobândit drepturi la mulțumirea Românilor de peste munți prin mai multe fapte anteriore și mai ales prin ajutorul ce a dat la crearea și la libera dezvoltare a Asociațiunii.

Domnului G. Bariț, asemeni, concetățenii săi de peste munți și în general toți óspeții frumósei sərbătorii din trecutul iulie, îi vorú păstra vecinic o bună mulțumire, o amintire recunoscătoare; în adevăr, se poate dice că domnialui a fost principalul instigator și chiar executorul ne-

obosit al tuturor serărilor naționale ce s'au întrunit în véra acésta la Brașov. Secretar primar al Asociațiunii literare, dispunător al Expositiunii, preocupat cu bună priimirea tuturilor, domniei-sale trebuie să mulțumim pentru acel farmec sərbătoresc, pentru acel iubileu național, în care toți locuitorii și óspeții de la Brașov au trăit în timpul tustrelelor ȃile solemne.

Și în fine, tuturilor Românilor din Ardél, din Ungaria, din Banat, din Bucovina trebuie neapărat să le recunóscem un merit însemnat: acela de a lucra de sineși, fără cătuși de puțin ajutor din partea guvernului local și chiar adese în contra dorințelor aceluï guvern. Astfel, Asociațiunea literară, Expositiunea națională, sərbătórea întregă din Brașov, ș'apoi, — în cercul mai larg al ȃilnicilor ocupațiunii morale, politice și industriale, — tóte întreprinderile profitabile țereii și națiunei, tóte acestea se facú însăși de către națiune, fără îndemnul și fără sacrificii din partea autorităȃilor stépênitóre. Acest fapt, așa de puțin usitat la noi în Principate, merită o deosebită luare a minți; el dovedesce că lenevirea Românuului, ce tinde a deveni proverbială la noi, nu provine dintr'o apatie firéscă a caracterului sėu, ci numai dintr'un réu obicei contractat, de a se descărca tot omul de orí ce sacrificiu, lăsându-le în sarcina stépênirii. Lipséscă bună-voința din partea aceștia, atuncí Românuul, védându-se lăsat fără sprijin în

voia întemplerii, își ia inima în dinți și pasă la muncă. La noi, guvernul n'a cutezat încă să decline omnipotența sa de a face tot ce e bine, tot ce e folositor pentru țără; de aceea și națiunea, cu brațele încrucișate, așteptă tot de la guvern; de aceea și progresul merge încet, împedat fiind de lipsa de mijloce a guvernului și de nepăsarea trândavă a națiunii.

Dar să ne întorcem încă pentru un minut în sînul răcoros al munților Bêrsei, spre a ne lua de la dînșii dioa bună, adresând o salutare voiosă acelor amabile copile române care aũ desmierdat adunarea Românilor, cu dulcile lor cãntãri. Sã arãtãm mai 'nainte de tôte admirațiunea nãstrã cãtre juna artistã Elisa Circa, care scie cu atãta talent și grație a mãnuii vióra, un instrument așã de rebel sexului frumos; sã salutãm încă și pe tinerile pianiste care 'și aũ câștigat aprobarea numerosului public adunat împrejurul lor; sã mulțumim chorului de tineri studenți și de fete, care aũ intonat adese orĩ rugĩ și imnuri naționale pentru înfrãțirea și prosperitatea poporului român. Partea ce aũ luat toți acești juni cãntãtori la sãrbarea naționalã din Brașov a fost aceia cu care odiniórã junii efebĩ și feciórele din poetica Atenã se amestecãu în festivitățile solemne ale templului Minervei. Și 'ntr'adevãr, prin chorul tinerelor cãntãtore, se zãreau sub podoba virginalã a unei cununĩ de flori sãu de frunđe,

și sub cutele largi ale veșmintelor albe, de acele chipuri clasice, regulate, gingașe și încântătoare, de acele porturi mlădióse și mărețe ca ale feciórelor ce împódobescú sculpturile neperitóre, săpate de Fidias pe marmora Partenonului.

În sférțit, ca să lăsăm pe cititorul nostru subț impresiunea de patriotism călduros și de idei plăcute ce a întipărit în inima tuturor celor de față, întrunirea de la Brașov, vom reproduce aici ultima strofă dintr'o poesie asupra sėrbătorilor de acolo, în care junele poet ardelén, d^l Ar. Dėnsușianu a semėnat mai mult d'o idee frumósă, mai mult d'o expresiune fericită :

O! trecurățl iute, ȓile fericite,
ȓile dulci de aur și de suvenirl,
Voi, momente sűave și de mult dorite
Inimei roműne, candide'n simțiril !¹⁾

Bucurescil, 1862.

Tipărit în *Revista Roműnă*,
tom. II.

¹⁾ *Suveniril de la Brașov*, din 28-30 iulie 1862, în *Fóia pentru minte, ănimă și literatură*. No. 30, 1 august 1862.

TABLA MATERILOR

coprinse în Volumul I.

I. Primele încercări tipărite. 1851 — 1855.

Ióna Darc, fecióra din Orleans	3
Muncitorul Român	23
Odă României	27
Satira latină, studiu istoric, critic și literar .	31
Întórcerea în țéră pe Dunăre, septemvrie 1855.	55

II. Scene istorice din cronicile românesce. 1857 — 1860.

Mihné-Vodă cel réu. 1508 — 1510.

I. <i>Mănesci</i>	63
II. <i>Curtea de Argeș</i>	70
III. <i>Cotmána</i>	87
IV. <i>Sibiú</i>	96

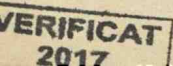
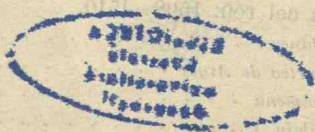
Dómna Chiajna. 1560 — 1568.

I. <i>Morméntul</i>	105
II. <i>Nunta</i>	118
III. <i>Fuga</i>	138
IV. <i>Pustnica</i>	158

III. Literatură și Archeologie, din *Revista Română*.
1861 — 1862.

Cântecul poporane, în raport cu țera, istoria și datinele Românilor:	179
<i>Răsunete ale Pindului în Carpați:</i>	
<i>Diocăul. — Năluca. — Măcôra. — Moș-Ajun</i>	193
V. Cârlova	237
Poeții Văcăresci: Traducerea lui Britannicu.—Străbunii Văcărescilor.—Banul Ienăkiță	241
Despre odórele, manuscriptele și cărțile tipărite, aflate în mănăstirea Bistrița, din județul Vâlcea	333
Psaltirea tradusă românesce de diaconul Coresi, și tipărită la 1577.	347
Câte-va ore la Snagov:	
I. <i>Pene la mănăstire!</i>	373
II. <i>Îndoieli asupra Clitorii</i>	388
III. <i>O Dómna rea și un Domn bun</i>	412
IV. <i>Poesia trecutului și poesie fómii</i>	439
Asociațiunea Transilvană pentru literatura Română și cultura poporului Român; sesiunea din iulie 1862, în Brașov.	465

ERRATA.

Pag. 185, linia 6 de sus în jos.

în loc de: cânta-ca, — *se va citi*: cânta-va

Pag. 357, linia 16 de sus în jos.

în loc de: le aŭ a fi, — *se va citi*: le facŭ a fi

Pag. 368, linia 5 de jos în sus.

în loc de: Uoumŭ, — *se va citi*: Coumŭ

Pag. 432, linia 6 de jos în sus.

în loc de: Commenŭ, — *se va citi*: Comnenŭ.

